

DANES
-PICTA
.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

103

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ ZARZĄDZANIA I DOWODZENIA

Andrzej CZUPRYŃSKI

KIERUNKI EWOLUCJI
WSPÓŁCZESNYCH OPERACJI

„EWOLUCJA”

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/7361

05-007361-003-0

WARSZAWA

74698

Wismar

A K A D E M I A O B R O N Y N A R O D O W E J
W Y D Z I A Ł Z A R Z Ä D Z A N I A I D O W O D Z E N I A

Andrzej CZUPRYŃSKI

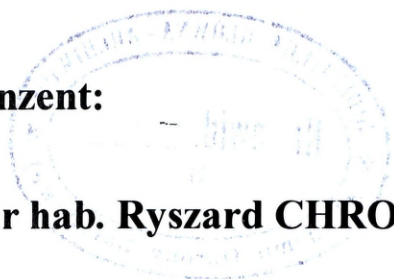
KIERUNKI EWOLUCJI WSPÓŁCZESNYCH OPERACJI

„EWOLUCJA”

Recenzent:

plk dr hab. Ryszard CHROBAK

SPIS TREŚCI

Wstęp	4
1. Założenia metodologiczne rozwiązywanego problemu	8
1.1. Identyfikacja sytuacji problemowej	8
1.2. Przedmiot badań	10
1.3. Hipotezy i organizacja badań.....	11
2. Uwarunkowania zagrożeń bezpieczeństwa	14
2.1. Źródła i klasyfikacja zagrożeń.....	15
2.2. Metody likwidacji lub neutralizacji zagrożeń bezpieczeństwa poprzez użycie sił zbrojnych.....	27
2.2.1. Uwarunkowania użycia sił zbrojnych w sytuacjach zagrożeń innych niż wojenne.....	27
2.2.2. Uwarunkowania użycia sił zbrojnych w sytuacjach zagrożeń polityczno-militarnych.....	43
3. Kierunki zmian w prowadzeniu operacji na przełomie XX i XXI wieku	57
3.1. Ewolucja operacji	57
3.1.1. Zmiany w operacji na przykładzie pierwszej wojny w Zatoce Perskiej.....	57
3.1.2. Operacja na przykładzie działań w Czeczenii w latach 1994-2002	63
3.1.3. Nowoczesna operacja na przykładzie interwencji NATO w 1999 roku.....	67
3.1.4. Zmiany w operacji na przykładzie działań w Afganistanie w 2002 roku	72
3.1.5. Operacja na przykładzie drugiej wojny w Zatoce Perskiej	75
3.1.6. Operacja reagowania kryzysowego na przykładzie ISAF	85
3.1.7. Operacja w konflikcie Izrael-Hezbollah w 2006 roku.....	87
3.1.8. Ewolucja operacji reagowania kryzysowego w Iraku od 2003 roku.....	91
3.1.9. Operacja turecka przeciw separatystom kurdyjskim.....	96
3.1.10. Operacja wojenna Gruzja-Rosja o niskiej skali intensywności w 2008 roku.....	101
3.2. Zmiany w teorii współczesnych operacji.....	104
3.2.1. Uwarunkowania operacji wojennych	145
3.2.2. Operacje reagowania kryzysowego.....	149
3.2.3. Założenia operacji pokojowych	156
Zakończenie.....	171
Literatura	173
Wykaz tabel i rysunków.....	176

WSTĘP

Wnioski z doświadczeń, wsparte wynikami analiz bieżącej sytuacji międzynarodowej kształtowania bezpieczeństwa skłaniają do wielu refleksji. W dalszym ciągu, niezależnie od postępującej integracji w stosunkach między państwami, niezależnie od wielu sprawnie funkcjonujących mechanizmów monitorowania i rozwiązywania sytuacji konfliktowych, otaczający nas świat nie stał się wolny od zagrożeń. Na miejsce znanych zagrożeń, z którymi nauczyliśmy się żyć - pojawiają się nowe. Terroryzm, możliwa proliferacja broni masowego rażenia, nasilające się konflikty o podłożu religijnym lub etnicznym, pogłębiające się różnice społeczne pomiędzy kontynentami oraz ekspansjonizm polityczny państw o niskim poziomie demokracji, nie mogą nastrajać optymistycznie. Zadowalające jest to, że pomimo różnych zagrożeń, ludzkość w swej przeważającej liczbie dąży do rozwiązań pokojowych w regulowaniu stosunków międzynarodowych. Największe zagrożenie stanowią gracze na arenie międzynarodowej, którzy są mało przewidywalni ze względu na niski poziom demokracji. Wprawdzie ryzyko wybuchu konfliktu globalnego jest coraz mniej prawdopodobne, ale nie jest wykluczone, a jednocześnie wzrastają zagrożenia wojenne o niskiej skali intensywności, których przykładem jest Liban, Kurdistan oraz Gruzja.

Pojawiają się również z dużym nasileniem zagrożenia inne niż wojenne wynikające z uwarunkowań społecznych, ekonomicznych lub morfologicznych świata. Do neutralizacji lub likwidacji tego typu zagrożeń posiada kompetencje resort spraw wewnętrznych i administracji, ale w wielu przypadkach wymagane jest aktywne wsparcie ze strony sił zbrojnych. Stąd stawia to określone wyzwania przed siłami zbrojnymi w zakresie wspierania organów administracji zespolonej.

Nie ulega wątpliwości, że priorytetem dla każdego państwa pozostają zagadnienia zapewnienia sobie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego. Problem ten dotyczy każdego państwa, niezależnie od przynależności do określonych sojuszy politycznych i militarnych. Jednakże podmioty prawne na arenie międzynarodowej posiadają obowiązek kreowania bezpieczeństwa w aspekcie regionalnym i globalnym. Powoduje to, że siły zbrojne państw aktywnych na arenie międzynarodowej używane są kształtowania bezpieczeństwa w obszarach niestabilnych, często bardzo daleko od granic własnego państwa. Dystans odległości przysparza dodatkowych kosztów, ale daje również pewnego rodzaju gwarancję, że uczestnictwo w kształtowaniu bezpieczeństwa nie jest postrzegane jako walka o własne interesy ekonomiczne. Współcześnie odwoływanie się do braku bezpośrednich korzyści materialnych z uczestnictwa w danym konflikcie nadal wie-

lu postrzega jako błąd polityczny, ale jednocześnie wskazuje to, że celem użycia sił zbrojnych jest kreowanie bezpieczeństwa, a nie zdobycie rynków zbytu lub surowców.

Konieczność używania sił zbrojnych na arenie międzynarodowej wynika z aktywności państwa i wymaga analiz i ocen charakteru współczesnych zagrożeń i metod ich neutralizacji lub likwidacji narzędziami walki zbrojnej. Stąd przedmiotem badań były współczesne operacje, by w procesie badań określić kierunki ich rozwoju. Wnioski z kierunków rozwoju operacji powinny posłużyć do zmian w treściach teorii sztuki operacyjnej i być podstawą do kreowania ich charakteru w hipotetycznych konfliktach.

Zaobserwowane zmiany w operacji stanowią podstawę prognozowania jej rozwoju. Ewolucja operacji z jednorodnych w połączoną spowodowała, że współcześnie połączoność stała się immamentną cechą operacji. Połączoność przestała być kryterium według którego wyszczególniano operacje. Cecha połączoność spowodowała całościowe postrzeganie wszelkich działań w ramach operacji i powoduje zanikanie funkcji sztuki operacyjnej rodzajów sił zbrojnych. Stąd konieczność badań czynników wyodrębniających operacje i określenie uwarunkowań jej rozwoju w aspekcie nowoczesnego używania wydzielonych zgrupowań zadaniowych sił zbrojnych.

Wnioski z przeprowadzonych badań wskazują, że zagrożenia globalne są mało prawdopodobne, ale coraz bardziej w rejonach niestabilnych politycznie nasilają się konflikty o niskiej skali intensywności. Państwa ościenne wkraczają na suwerenne terytorium innego państwa, by tam zwalczać zagrożenia ich subiektywnego bezpieczeństwa. Nie zakłada się pozbawiać danego państwa suwerenności, ale poprzez takie działanie następuje aktywne jej naruszenie. Wyjątek stanowi interwencja turecka w Kurdystanie, gdzie Irak poprzez brak protestu zaakceptował działania armii tureckiej na własnym terytorium. Uogólniając należy podkreślić, że sprawcami i ofiarami negatywnych skutków konfliktów o niskiej skali intensywności są państwa o niskim poziomie demokratyzacji życia wewnętrznego. Co wskazuje, że najbardziej zagrożone są rejony niestabilne politycznie. Należy podkreślić, że w Europie środkowej i zachodniej mało prawdopodobny jest scenariusz zagrożeń narodowościowych, ale nigdy ich nie można jednoznacznie wykluczyć. Tego typu konflikty wynikają z woli politycznej danego podmiotu, która jest zmienna, stąd tak ważna jest stabilność polityczna, by nie wyzwać negatywnych reakcji.

Doświadczenia i wiedza wyniesiona z kilkuletniego okresu badań nad prawidłowościami rozwoju operacji i jej teorii, stanowiły podstawę w rozwiązywaniu problemów niniejszej pracy. Natomiast kanwą prowadzonych badań były przemiany dokonujące się w sposobach przygoto-

wania i prowadzenia operacji w ostatnich latach, co było podstawą sformułowania specyficznych właściwości jej rozwoju.

Wyniki dotychczasowych badań nad operacją pozwalały na wykrycie uwarunkowań powstania i rozwoju operacji jako zjawiska z obszaru sztuki wojennej, a nie uwarunkowań rozwoju naukowo-technicznego lub rozwoju środków walki. Współcześnie operacja jest konsekwencją ewolucji zadań sił zbrojnych w kształtowaniu bezpieczeństwa państwa. Używanie sił zbrojnych do wspierania zamierzeń politycznych państwa w zakresie kształtowania bezpieczeństwa wymusza krytyczne spojrzenie na dotychczasowe założenia teorii sztuki operacyjnej osadzonej w uwarunkowaniach wojny globalnej. Krytycznej ocenie poddano dotychczasowe założenia sztuki operacyjnej, które były odpowiednie do innego charakteru rozwiązywania konfliktów. Badania te stworzyły podstawę przystąpienia do badań nad najbogatszym treściowo i zakresowo problemem dotyczącym przewidywania przyszłych operacji.

W oparciu o tak sformułowane założenie, należało w pierwszej kolejności zbadać charakter i ewolucję zagrożeń we współczesnym świecie, a następnie prowadzone operacje, by określić metody neutralizacji i likwidacji zagrożeń, a jednocześnie wskazać kierunki rozwoju operacji. Następnie należało poddać analizie założenia teoretyczne operacji i sprawdzić ich zgodność z wymogami współczesności. Sformułowane na tej podstawie wnioski stanowiły bazę prognozowania przyszłych operacji i podstaw współczesnej sztuki operacyjnej. Należy podkreślić, że celem prowadzonych prac było wniesienie nowych wartości do teorii sztuki operacyjnej, postrzeganej jako subdyscypliny sztuki wojennej. W niniejszej pracy zaprezentowane zostały wyniki badań, sprowadzające się w swej istocie do określenia kierunków rozwoju operacji i zmian w jej teorii.

Przyjęte założenia oraz dążenie do precyzyjnego zaprezentowania uzyskanych w toku badań wyników zdeterminowało układ niniejszej pracy. Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów i zakończenia. Rozdział pierwszy zawiera założenia metodologiczne prowadzonych badań. W rozdziale drugim zawarto wnioski wynikające z uwarunkowania powstawania zagrożeń na terytorium państwa i wskazano możliwe sposoby i zakres ich neutralizacji lub likwidacji przez wydzielone pododdziały i oddziały sił zbrojnych. W rozdziale trzecim zawarto wnioski z analizy współczesnych operacji w aspekcie ich celu politycznego i wojskowego. Wnioski z przeprowadzonych operacji dostarczyły podstaw do formułowania kierunków ich rozwoju oraz zmian w obszarze sztuki operacyjnej, a właściwie teorii operacji. Na podstawie analitycznych wniosków z poprzednich rozdziałów, zaprezentowano uogólnienia dotyczące wymagań i cech przyszłych operacji.

Określono podstawy teorii współczesnych operacji. W ramach teorii operacji zasadnym jest postrzeganie teorii operacji wojennej, reagowania kryzysowego oraz pokojowej odpowiednio do rzeczywistego przedmiotu badań. Ogólne uwarunkowania współczesnej sztuki operacyjnej i operacji postrzegane są w uwarunkowaniach osiągania celu powodując minimalne (tylko konieczne) straty po obu stronach konfliktu.

Reasumując, w pracy zawarto wyniki badań dotyczące ewolucji teorii sztuki operacyjnej w aspekcie współczesnych operacji, jednocześnie sformułowano założenia operacji, jako formy organizacyjnej używania sił zbrojnych do wspierania zamierzeń politycznych państwa.

W konkluzji należy stwierdzić, że przyjęty zakres oraz układ (struktura) pracy zdeterminowany został charakterem rozważanych problemów. Należy sądzić, że pozwoliły one na osiągnięcie przyjętego celu badań i opublikowanie uzyskanych wyników w formie zwięzłego wydawnictwa. W konkluzji należy podkreślić, iż zdaniem Autora niniejszej pracy, jej układ i treści w niej zawarte stanowią właściwą prezentację jego dokonań naukowych. Jednocześnie Autor zdaje sobie sprawę z tego, że w wielu wypadkach prezentowane poglądy stanowią w swej istocie zestaw hipotez, wymagających potwierdzenia w toku dalszych badań. Stąd mogą one stanowić punkt wyjścia do prowadzenia kolejnych badań istoty współczesnych operacji.

1. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE ROZWIĄZYWANEGO PROBLEMU

1.1. Identyfikacja sytuacji problemowej

Głównym czynnikiem skłaniającym do podjęcia niniejszych badań, było uświadomienie sobie problemów, wynikających z ewolucji operacji. Porównanie założeń teorii prowadzenia operacji z ich rzeczywistym rozwojem wskazuje na pewien dysonans pomiędzy dotychczasowym postrzeganiem zakresu teorii, a utylitarnym jej stosowaniem. Zmiany w praktycznym obszarze organizowania i prowadzenia operacji powodują konieczność opracowania znowelizowanych lub nowych założeń teorii operacji. Prawie do końca XX wieku sztuka operacyjna jako teoria i praktyka rozwijała się w uwarunkowaniach teoretycznych prowadzenia wojny globalnej. Operacje postrzegane były jako części składowe kampanii, które prowadzone były w wojnie globalnej na samodzielnych teatrach działań. Opracowywane były założenia operacji: frontowych, armijnych, strategicznych i operacyjnych. Operacjom w wojnie globalnej przypisano przymiotniki: zaczepna, obronna, opóźniająca, według zadań, które głównie należało w danej operacji realizować. Wskazywało to na prowadzenie wielu równoległych i kolejnych operacji zaczepnych, obronnych lub opóźniających. Operacje organizowane i prowadzone były przez rodzaje sił zbrojnych, ponieważ ich dowództwa posiadały kompetencje operacyjnego dowodzenia. Współcześnie mało prawdopodobne jest prowadzenie operacji według powyższych założeń. Stąd teoria sztuki operacyjnej na podstawie ewolucji przedmiotu badań powinna zaproponować zmiany w teorii operacji i określić kierunki jej rozwoju w aspekcie współczesnych i hipotetycznych założeń używania sił zbrojnych do wspierania zamierzeń politycznych państwa.

Wnioski z analizy założeń przygotowania i prowadzenia operacji były podstawą sformułowania problemu wyrażonego pytaniem. **W jakim kierunku zmierza rozwój operacji wojennych, reagowania kryzysowego i pokojowych w konfliktach początku XXI wieku?**

Rozstrzygnięcia w tak zdefiniowanym problemie powinny doprowadzić badacza do osiągnięcia celu sformułowanego jako **określenie kierunków ewolucji operacji w rozwiązywaniu współczesnych konfliktów**. Wnioski z analizy współczesnych operacji i uwarunkowania ich prowadzenia wskazują, że na ich charakter bezpośrednio wpływa stan stosunków międzynarodowych i ambicje polityczne państwa dotyczące uczestnictwa w kreowaniu zbiorowego bezpieczeństwa. Nieodłącznym czynnikiem współistniejącym z uwarunkowaniami politycznymi jest

poziom zagrożeń postrzegany jako źródło i przedmiot kreowanej polityki oraz jako przedmiot militarnego oddziaływania.

Przyjmując za podstawę poznawczy i utylitarny charakter podejmowanej problematyki, został określony obszar poznawczy badanych operacji w okresie od pierwszej wojny w Zatoce Perskiej do operacji tureckiej przeciw separatystom kurdyjskim, ale w trakcie badań poszerzony obszar zainteresowania o konflikt wojenny o niskiej skali intensywności pomiędzy Gruzją a Rosją w 2008 roku.

Na podstawie wniosków z analizy zmian w operacji zostały określone hipotetyczne kierunki jej rozwoju w aspekcie celów i założeń używania wydzielonych kontyngentów sił zbrojnych. Wnioski z analizy zmian przedmiotu badań i teorii sztuki operacyjnej były podstawą identyfikacji zakresu badań. Został zidentyfikowany przedmiot badań i sformułowano cel poznawczy. Wytyczono kierunki badań, poprzez sformułowane hipotezy i określenie zadań badawczych. Osiągnięcie określonego celu badań było możliwe dzięki metodycznemu postępowaniu i gromadzeniu faktów naukowych, umożliwiających analizę elementów składowych badanych zjawisk oraz wykrycie mechanizmu przeobrażeń w teorii i praktyce sztuki operacyjnej. Należy podkreślić, że mimo obserwacji pośredniej współczesnych operacji niezwykle trudno jest odnieść się do ich założeń wojskowych, ze względu na ograniczony dostęp do materiałów źródłowych. Większość opisów ma charakter beletrystyczny lub opracowanych jest pod kątem politycznym a nie wojskowym. W wielu przypadkach korzystano z informacji i komentarzy zawartych na stronach internetowych, zwłaszcza dotyczących konfliktów najnowszych tj. Izrael-Hezbollah, Turcja-Kurdowie, Gruzja-Rosja. Stąd informacje o tych konfliktach są niepełne, zwłaszcza w sferze celów i założeń zbrojnego działania. Kontrowersyjne są cele i metody działań wojskowych w aspekcie uwarunkowań międzynarodowych. Pomimo to w ograniczonym zakresie można było wnioskować kierunki zmian, zdając sobie sprawę, że na podstawie niepełnych danych mogą powstać mało przekonujące wnioski.

1.2. Przedmiot badań

Wnioski z analizy problemu i celu pozwoliły określić przedmiot badań. W nauce postrzega się rzeczywisty i abstrakcyjny przedmiot badań. Rzeczywistym przedmiotem badań jest to, co potrafimy zaobserwować własnymi zmysłami¹. W wielu przypadkach w stosunku do współczesnych operacji była to obserwacja pośrednia ich charakteru i przebiegu za pośrednictwem mediów. **Przedmiotem badań były współczesne operacje w aspekcie kierunków ich ewolucji i określenia kierunków zmian w teorii problemu.** Przedmiot był postrzegany holistycznie w aspekcie dotychczasowej teorii sztuki wojennej i zaistniałych w niej zmian. Wymagało to w sensie ogólnym odniesienie się do podstaw współczesnej teorii strategii bezpieczeństwa i kreowanych jej celów oraz założeń sztuki operacyjnej w aspekcie organizowania i prowadzenia operacji. Analiza założeń strategii bezpieczeństwa wskazuje na kreowanie polityki współlistnienia w demokratycznym świecie. Powoduje to zmiany w założeniach sztuki wojennej, a w tym i w sztuce operacyjnej. Dotychczasowa teoria sztuki operacyjnej badana była w aspekcie jej ewolucji i rozwoju oraz zmian w przedmiocie, którego teoria dotyczy. Stąd, badania dotyczyły ewolucji i rozwoju operacji w aspekcie używania w niej sił zbrojnych. Takie podejście do przedmiotu badań wynika z relacji pomiędzy podstawowymi działaniami sztuki wojennej, które wzajemnie się kreują oraz z relacji pomiędzy podmiotem jakim jest państwo, jego siły zbrojne jako narzędzie do wspierania zamierzeń politycznych i formy ich używania.

Konieczność określenia kierunków rozwoju teorii nie może być postrzegana rozdzielnie od jej przedmiotu zainteresowania. Stąd analizie poddano operacje i czynniki powodujące zmiany w ich charakterze. Pomimo tak szerokiego spektrum przedmiotu badań główne zadania poznawcze skierowane były na szczegółowy przedmiot, którym była praktyka i teoria współczesnych operacji. Rzeczywistym przedmiotem badań było:

- współczesne środowisko bezpieczeństwa;
- charakter współczesnych operacji;
- wpływ założeń współczesnych operacji na ewolucję praktyki i teorii operacji.

Pomimo, że w przedmiocie badań wyodrębniono jego części, to jednak wnioski z badań formułowano w aspekcie holistycznym współczesnych założeń sztuki operacyjnej.

¹ Por., A. Groble, *Prawda i racjonalność naukowa*, wyd. Inter Esse, Kraków 1993, Rozdział III, Empiryzm.

1.3. Hipotezy i organizacja badań

Badania naukowe to zespół zabiegów poznawczych stosowanych w nauce w celu wykrycia prawd o obiektywnej rzeczywistości, ich uzasadnienie i przedstawienie w postaci pojęć, twierdzeń i teorii naukowych. W badaniach głównym celem jest potwierdzenie lub zaprzeczenie hipotetycznych założeń². Na potrzeby rozwiązane problemu związanego z określeniem kierunków ewolucji współczesnych operacji w niniejszej pracy przyjęto następującą hipotezę szczegółową.

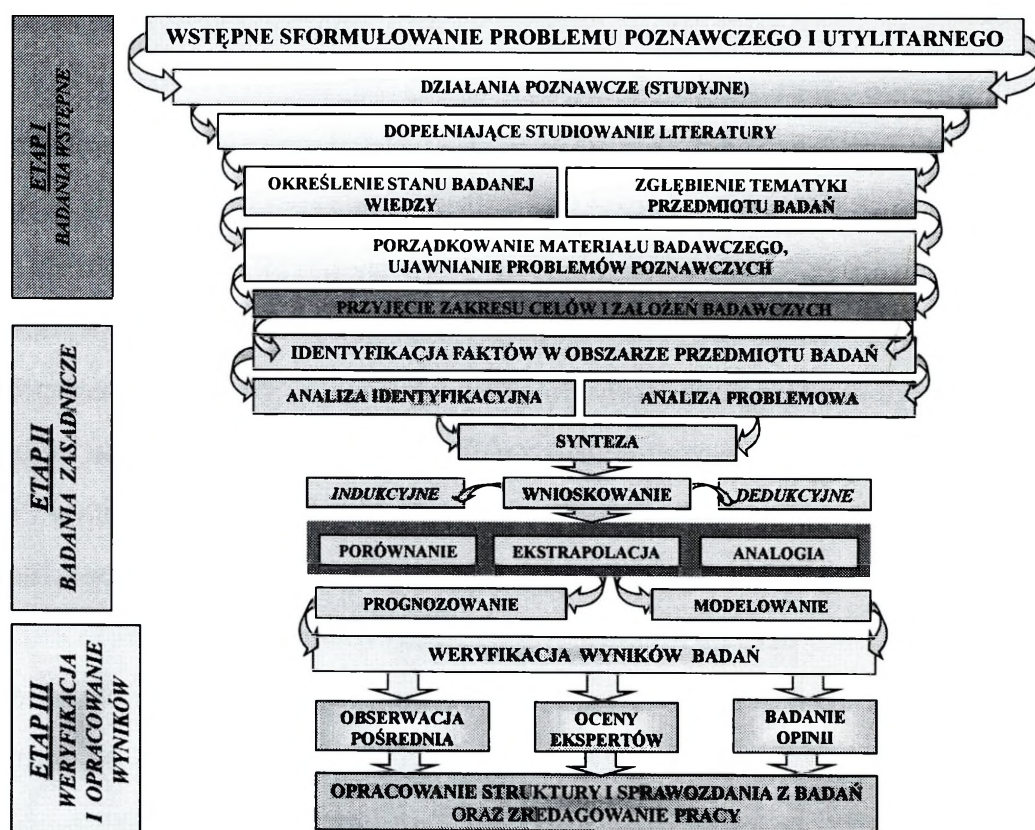
We współczesnych konfliktach dąży się do rozwiązywania wszelkich sporów na drodze innej niż działania zbrojne. Należy jednak podkreślić, że współcześnie nie zaistniały warunki do eliminacji narzędzi walki zbrojnej w rozwiązywaniu sporów. Nadal stosowane są siły i środki walki zbrojnej do wspierania zamierzeń politycznych stwarzających warunki do zakończenia konfliktu. Znacznym przemianom w stosunku do minionego wieku uległy operacje, które stały się samodzielną formą wspierania zamierzeń politycznych metodami nie tylko zbrojnymi. We współczesnych operacjach nie zawsze uzyskane efekty militarne z zastosowania siły przynoszą oczekiwany skutek polityczny. Coraz większy wpływ we wszystkich rodzajach operacji na osiągnięcie celu politycznego mają działania prowadzone przy pomocy sił zbrojnych na sferę społeczną konfliktu. We współczesnych operacjach łączą się i przenikają działania militarne ze społecznymi, ekonomicznymi i humanitarnymi bez względu na rodzaj operacji. Złożoność współczesnych operacji wskazuje, że często kompetencje dowódcy operacyjnego i taktycznego sięgają sfery humanitarnej, społecznej i ekonomicznej w obszarze odpowiedzialności. Wskazuje to na konieczność powołania organu koordynującego wysiłki wojskowe i inne w obszarze operacji. Wydłużający się czas osiągnięcia celów - zwłaszcza w operacjach reagowania kryzysowego i pokojowych - wskazuje, że trwające działania nie możemy definiować jako operacja prowadzona przez kilka lat. Jednocześnie powodowana rotacja sił reagowania kryzysowego powoduje, że cyklicznie zmienia się podmiot uczestniczący w działaniach. Może to spowodować zgubienie celu działania. Stąd należy powołać organ polityczno wojskowy, który koordynował by osiągnięcie poszczególnych celów częściowych.

Cykl badań podzielony został na swoiste fazy, utożsamiane z głównymi składnikami metody naukowej, których cel został precyzyjnie określony (rys 1.1). W etapie wstępnym sprecyzowano i

² Zob., J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 56-61.

uzasadniono problem oraz dokonano jego krytycznej oceny w świetle dotychczasowych osiągnięć i stanu wiedzy. W etapie tym poddano analizie i wstępnej weryfikacji założenia metodologiczne badań i w ich wyniku sformułowano hipotezę roboczą oraz procedurę badań.

W etapie badań w zasadniczych w wyniku stosowania teoretycznych metod badawczych poddano ocenie charakter, cele i metody działania we współczesnych operacjach. Określono ich wpływ na podstawy teorii współczesnych operacji i zdefiniowano kierunki ich rozwoju.. Poddano krytycznej ocenie dotychczasową teorię operacji i czynniki kreujące jej rozwój. Na podstawie uzyskanych wyników sformułowano wnioski wskazujące na charakter czynników powodujących zmiany w teorii i praktyce operacji.

Rys. 1.1. Etapy prowadzenia badań

W etapie weryfikacji wyników badań poprzez działalność publicystyczną oraz uczestnictwo w konferencjach poddawano weryfikacji przyjęte założenia teorii operacji. Należy podkreślić, że nie uzyskano zgodności naukowej pozwalającej zaakceptować wyniki prowadzonych badań. Pomimo zgodności, co do ogólnych założeń operacji największe kontrowersje budzi system pojęć, w którym akceptuje się połączoneść jako immamentną cechę operacji, ale nadal wskazuje się na prowadzenie operacji połączonych sugerując, że prowadzonych jest ich kilka w danym konflikcie. W wielu przypadkach wynika to z interpretacji wszelkiego działania jako operacja. Nadal

kontrowersje budzi pojęcie operacji, która w wyniku tłumaczeń z języka angielskiego postrzegana jest jako działanie oraz jako forma organizacyjna używania sił zbrojnych do wspierania zamierzeń politycznych państwa. W etapie tym na podstawie analizy wniosków naukowych kierunki zmian w praktyce i teorii operacji.

W rozwiązywaniu problemów badawczych niniejszej pracy zastosowano przede wszystkim: analizę, syntezę, porównanie, uogólnienie i wnioskowanie oraz obserwację pośrednią.

Dążąc do uzyskania wiarygodnych wyników poddano analizie operacje jako przedmiot badań sztuki operacyjnej od zakończenia zimnej wojny. W badaniach stosowano podejście holistyczne, traktując badane zjawiska i sytuacje w sposób całościowy. W prowadzonych badaniach szeroko korzystano także z metod badań naukowych, powszechnie stosowanych w prognostyce. W prowadzonych badaniach dążono do stosowania podejścia systemowego i funkcjonalnego, traktując całość procesów wpływających na rozwój teorii współczesnej sztuki operacyjnej.

Kierując się potrzebą poszukiwania różnych form weryfikacji prezentowanych wyników badań poddano je konfrontacji z opiniami innych teoretyków i praktyków wojskowych prezentując założenia współczesnych operacji i sztuki operacyjnej na łamach *Bellony*, *Zeszytów Naukowych AON* oraz w opracowaniach zbiorczych po konferencjach. Pozwoliło to uzyskać nie tylko krytyczny osąd innych teoretyków, ale umożliwiło autorowi krytyczną ocenę własnych wniosków.

Należy stwierdzić, że celem prowadzonych badań było wniesienie nowych treści do sztuki operacyjnej w aspekcie teorii operacji. Mimo nie zawsze zbieżnych opinii i poglądów z wieloma autorami w zakresie ewolucji operacji i sztuki operacyjnej należy podkreślić, że w świadomości społecznej uzyskała akceptację typologia operacji i ich teoretyczne założenia oraz uwarunkowania jej rozwoju. W wyniku przeprowadzonych badań proponuje się nową typologię operacji oraz wskazuje się na główne czynniki decydujące o jej rozwoju.

Metody przyjęte w procesie badań, w przekonaniu autora, były odpowiednie do zamierzonego celu i pozwoliły przedstawić obiektywny charakter współczesnych operacji i kierunki ich rozwoju. Jednocześnie autor zdaje sobie sprawę, iż badania prowadzono na niepełnym materiale opisowym współczesnych operacji, ponieważ w wielu przypadkach kompleksowe opracowania omawianych konfliktów nie zostały sporządzone. Analiza informacji zawartych w źródłach pisanych, w mediach i na stronach internetowych, a przede wszystkim obserwacja pośrednia za pomocą mediów pozwoliły wyrobić w miarę obiektywny i krytyczny osąd współczesnych operacji i czynników wpływających na ich rozwój.

2. UWARUNKOWANIA ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA

Współczesne rozumienie bezpieczeństwa zawiera w sobie desygnaty związane z wszelkimi sferami życia społecznego człowieka. Oznacza to, że zagrożenia są immanentną częścią naszego życia i nie można ich wyeliminować, a tylko doprowadzić je do poziomu społecznie akceptowanego. Najogólniej można skonstatować, że **poziomem zagrożeniem społecznie akceptowanym są takie sytuacje, które nie wprowadzają w nasze życie destrukcji**. Poziom bezpieczeństwa posiada subiektywny charakter zależny od podmiotu, stąd wymagane jest zdefiniowanie poziomu bezpieczeństwa z punktu społecznie akceptowanych zagrożeń.

Podstawowe zadania w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego realizowane są przez resort spraw wewnętrznych i administracji, ale w warunkach szczególnych wymagane jest uczestnictwo Sił Zbrojnych. Natomiast w sytuacjach zagrożeń suwerenności podstawowe zadania obronne realizują Siły Zbrojne, jako instrument państwa bezpośrednio powołany do obrony suwerenności terytorialnej. Uczestnictwo w zadaniach reagowania kryzysowego i wojennych wymaga zróżnicowanych metod działania odpowiednich do realizowanych zadań i ich znaczenia dla bezpieczeństwa państwa. Stąd można postawić tezę, że **poziom zagrożeń i oczekiwane cele bezpieczeństwa personalnego, narodowego, regionalnego i globalnego implikują zmiany w metodach używania sił zbrojnych wspierających zamierzenia państwa w kształtowaniu bezpieczeństwa**.

We współczesnym świecie, w którym coraz częściej dochodzi do organizowania bezpieczeństwa narodowego w oparciu o założenia bezpieczeństwa międzynarodowego, na plan dalszy odsuwane są konflikty o charakterze wojennym. Nie oznacza to eliminacji z życia politycznego zjawiska wojny³, a tylko obniżenia jego wpływu na rozwiązywanie sporów międzynarodowych i wewnętrznych. Wojna, która dotychczas była instrumentem regulowania polityki państwa traci swoje znaczenie na korzyść konfliktów wewnątrz państwowych i niepaństwowych. Wojny państwowe, regulujące stosunki polityczne pomiędzy podmiotami prawnymi na arenie międzynarodowej posiadają zwykle swój jednoznaczny początek i koniec. *Klasyczne wojny państwowe oddzielone były wyraźnie od stanu pokoju poprzez takie akty prawne, jak wypowiedzenie wojny i*

³ Wojna – stan funkcjonowania państwa charakteryzującego się istnieniem ostrego konfliktu zewnętrznego lub wewnętrznego rozwiązywanego środkami przemocy, angażujący gros potencjału państwa. Zob., Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.

*zawarcie pokoju*⁴. W konfliktach innych niż wojna trudno jest zdefiniować ich stan prawny oraz początek i ich koniec. Z analizy tego typu konfliktów wynika, iż niespodziewanie zaczynają się i w pozorny sposób kończą się, by po niedługim czasie ponownie ożywić się. Również w konfliktach pomiędzy państwami coraz częściej kwestie sporne rozwiązywane są w konfliktach poniżej progu wojny. Stąd, w dziedzinie szeroko rozumianego bezpieczeństwa coraz częściej posługujemy się pojęciem *sytuacji kryzysowych i kryzysu*. Zjawisko kryzysu i sytuacji kryzysowych postrzegane jest w stosunkach politycznych na arenie międzynarodowej oraz społecznych wewnątrz kraju. Stąd definiując sytuacje kryzysowe i ich apogeum w postaci kryzysu odnosimy się do wszelkich sytuacji zagrażających dotychczas postrzeganej stabilizacji w danym środowisku.

Konieczność prognozowania zagrożeń pozwala nam lepiej przygotować środowisko bezpieczeństwa do przeciwstawienia się ich negatywnym skutkom lub co jest bardziej wskazane podjąć środki neutralizujące negatywne czynniki ich powstawania.

2.1. Źródła i klasyfikacja zagrożeń

We współczesnym świecie wszystko może być zagrożeniem i jednocześnie czynnikiem wspierającym rozwój człowieka. Oznacza to, że człowiek, jako podmiot i przedmiot bezpieczeństwa jest kreatorem jego zagrożeń. Wnioski z analizy zagrożeń wskazują, że możemy postrzegać je w kategoriach, jako:

- indywidualne – dotyczące personalnie każdego człowieka w danej sytuacji;
- zbiorowe – dotyczące pewnej populacji znajdującej się w takich samych warunkach bezpieczeństwa;
- narodowe – dotyczące narodu i państwa w kategoriach politycznych, ekonomicznych, społecznych i innych odnoszących się do warunków przetrwania i rozwoju na arenie międzynarodowej;
- regionalne – dotyczące warunków współistnienia i bezpiecznego rozwoju państw w regionie;
- globalne – dotyczące współistnienia w środowisku międzynarodowym, gwarantujące podobne szanse rozwoju.

⁴ H. Münkler, *Wojny naszych czasów*, wyd. WAM, Kraków 2004, s. 23.

Bez względu na subiektywne postrzeganie bezpieczeństwa i jego zagrożeń współczesny człowiek funkcjonuje w środowisku społecznym, którego granice wolności określają cele polityki bezpieczeństwa danego państwa. Cele polityki bezpieczeństwa państwa wynikają z uwarunkowań środowiska geopolitycznego i poziomu zagrożeń, w którym Polska jako suwerenny podmiot uczestniczy. Uczestnictwo Polski w ONZ, OBiWE, UE oraz NATO implikuje określone zachowania i zobowiązania w zakresie kształtowania bezpieczeństwa:

- personalnego własnych obywateli;
- narodowego, jako podmiotu prawnego na arenie międzynarodowej;
- regionalnego, jako członka określonych struktur polityczno-gospodarczych i militarnych;
- światowego, jako współodpowiedzialnego podmiotu za utrzymanie światowego pokoju.

Powyższe uwarunkowania, wywierają istotny wpływ na sztukę wojenną, poprzez doktrynalne kształtowanie kierunku rozwoju sił zbrojnych i ich roli w systemie bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego. Sztuka wojenna, której istotą współcześnie jest wspieranie metodami zbrojnymi zamierzeń politycznych państwa w kształtowaniu bezpieczeństwa rozwija się w kierunku deeskalacji napięć, a nie ich eskalacji. Analiza konfliktów na początku XXI wieku pozwala postawić tezę, iż **zmienia się w nich cel militarny**. Współcześnie zadaniem działań militarnych nie jest wspieranie zachowań ekspansjonistycznych. Nowa rola sił zbrojnych w państwach demokratycznych polega na wspieraniu takich zachowań, które zmierzają do obniżania skali napięć. Ideą używania sił zbrojnych poza obszarem kraju nie jest zdobywanie terytorium, surowców lub rynków zbytu, a aktywne uczestnictwo w kreowaniu pokoju. Stąd wynika konieczność postrzegania operacji poza terytorium kraju w aspekcie ich legalności w świetle założeń *Rozdziału I, VI i VII Karty Narodów Zjednoczonych*. Wskazuje to jednoznacznie polityczny cel konfliktu, którym powinno być **wymuszenie oczekiwanych zachowań pokojowych na arenie międzynarodowej** i odpowiednio do określonego ogólnego celu powinny być planowane i prowadzone operacje.

Z analizy współczesnych konfliktów wynika, że celem politycznym nie jest pozbawienie danego podmiotu suwerenności a zbudowanie innej jej jakości akceptującej normy współżycia międzynarodowego innych podmiotów. Oznacza to, że w takich konfliktach ulegają zmianie tradycyjne cele militarnego działania. W przyszłych konfliktach operacje należy postrzegać przez pryzmat innych celów militarnych i warunków ich osiągnięcia. Clausewitzowskie założenia zwycięstwa określały konieczność rozbicia armii przeciwnika, pozbawienia jej woli walki oraz zajęcie

terytorium, które wówczas postrzegane było, jako główny przedmiot sporu⁵. Spełnienie warunków zwycięstwa uzależnione było od celu politycznego konfliktu. W walce zbrojnej, której Clausewitz nie definiował, koniecznością było rozbitcie armii przeciwnika lub zabranie jej woli walki. We współczesnych konfliktach, w których rzeczywistym celem jest pokój, a terytorium nie jest przedmiotem sporu, nie jest wymagany warunek jego zdobycia. Terytorium jest niezbędne w następnym etapie kształtowania bezpieczeństwa, w którym prowadzone są działania reagowania kryzysowego lub pokojowe. Podstawowym kryterium współczesnych operacji powinno być założenie odnoszące się do osiągnięcia celu operacji, bez krwawego wymiaru walki zbrojnej. Współcześnie powinniśmy szerzej postrzegać zalecenia Sun Tzu, wskazujące na konieczność osiągnięcia celu operacji bez stoczenia bitwy⁶. **Taka konieczność wynika z celu politycznego konfliktu, gdzie celem nie jest aneksja terytorium, a siły przeciwstawnej strony nie są celem, a przedmiotem konfliktu.** Armia przeciwstawnej strony sporu nie jest postrzegana, jako kreator zagrożenia, a jako narzędzie w procedurach niedemokratycznego funkcjonowania państwa na arenie międzynarodowej. Armia nie jest przedmiotem głównego zainteresowania, a siły sprawcze kierujące jej użyciem. Dlatego też, przedmiotem precyzyjnego oddziaływania w przyszłych operacjach w pierwszej kolejności powinni być przywódcy i istotne elementy ich organizacji, którą kierują, a w następnej kolejności ich narzędzia (siły zbrojne) militarnego oddziaływania. Wskazuje to na pewne narzucanie norm współżycia politycznego sprowadzanych do zasad demokratycznego funkcjonowania na arenie międzynarodowej i w środowisku narodowym. Takie postrzeganie przyszłych operacji powoduje konieczność przewartościowania ich dotychczasowych klasycznych celów militarnych. W istocie nadal celem walki zbrojnej jest zwycięstwo, ale jego warunki ulegają głębokim przeobrażeniom. W założeniach osiągnięcia zwycięstwa nie muszą wystąpić warunki:

- zajęcia terytorium przeciwnika;
- pobicia armii przeciwnika;
- zajęcia stolicy państwa i zdeorganizowania systemu prawnego przeciwnika poprzez likwidację wszystkich instytucji państwowych;
- załamania woli walki społeczeństwa i jego sił zbrojnych.

⁵ Por., C. Clausewitz, *O Wojnie*, wyd. TEST, Lublin 1995, s. 27-43.

⁶ (...) *najwyższą sztuką jest zwyciężyć armię wroga bez wydania bitwy. Zająć miasta wroga bez ich oblegania i zająć terytorium jego państwa bez inwazji.* Zob., Sun Tzu, *Sztuka wojny*, wyd. Przedświt, Warszawa 1994, s. 37.

Z wyszczególnionych czynników osiągnięcia celu działania najważniejszym jest nie złamanie woli walki, a jej pozyskanie do zakładanych zmian w systemie prawnym i społecznym danego państwa. Oznacza to, że celem nie jest pozbawienie danego podmiotu suwerenności, a dokonanie zmian w jej jakości. Wskazuje to również, na metody używania sił zbrojnych odpowiednie do operacji reagowania kryzysowego. Takie podejście w osiąganiu celów działań militarnych wynika ze wspieranego celu politycznego konfliktu. Stąd zmiany w kreowanych wartościach polityki bezpieczeństwa państwa i instytucji ponadnarodowych, w których państwo uczestniczy wywiera istotny wpływ na charakter współczesnych operacji.

Kreowany charakter polityki powoduje eskalację zagrożeń lub ich deeskalację. Kreowana polityka konfrontacji militarnej na początku XX wieku doprowadziła do nagromadzenia wówczas ogromnej liczby środków walki i stworzenia systemów politycznych, społecznych i gospodarczych wspierających militarystkę do przyszłych rozstrzygnięć politycznych. Jeżeli poprzez działania polityczne podmioty prawne na arenie międzynarodowej potrafią spowodować eskalację zagrożeń, to również przy pomocy polityki skala zagrożeń powinna być obniżana. Dotychczas potocznie sądzono, że to nagromadzone środki walki i możliwość prowadzenia walki zbrojnej jest przyczyną wojny zapominając, że jej źródło zawsze znajdowało się w polityce. **To nie środki walki są źródłem zagrożeń, a wola polityczna ich stworzenia i wykorzystania. Stąd dwa główne czynniki wpływające na charakter operacji to stan stosunków międzynarodowych i poziom zagrożeń.** Współcześnie coraz mniejsza skala zagrożeń bezpośrednich występuje na suwerenność w rozumieniu tradycyjnym, jako naruszenie granic państwowych i ograniczenie sprawowania władzy ustawodawczej i wykonawczej na określonym obszarze oraz niezależność w sprawach zewnętrznych i wewnętrznych państwa. Zmienia się pojęcie suwerenności zwłaszcza w państwach akceptujących procesy globalizacji⁷.

Kreowanie polityki współistnienia i dialogu obniża skalę napięć pomiędzy państwami i wskazuje, że tradycyjne zagrożenia wojenne przechodzą do kategorii historycznych. Współcześnie występują zagrożenia, ale ich charakter nie jest skierowany na pozbawienie suwerenności innego podmiotu. Należy podkreślić, że formułowane prognozy znajdują swoje uzasadnienie w Europie ze względu na uregulowane stosunki prawno-polityczne pomiędzy sąsiadującymi państwami. Stąd należy sądzić, że w aspekcie zachowania własnej suwerenności i nienaruszalności granic nie narastają zagrożenia tradycyjne rozumiane jako wojenne, a ponadto ich skala obniża

⁷ Zob., M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne, bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, PISM, Warszawa 2007, s. 90-94.

się. Natomiast należy postrzegać zagrożenia inne niż wojenne, wynikające z uwarunkowań współczesnego świata. Ataki na systemy komputerowego zarządzania wszelkimi sferami życia społecznego państwa nie mają wspólnych cech z wojną, ale powodują, że w ich efekcie organy państwowe mogą zostać pozbawione sprawowania swych funkcji w określonym czasie. Stąd jest to atak na suwerenność państwa, ponieważ w jego efekcie państwo traci funkcje władztwa na suwerennym terytorium.

Do wyjaśnienia uzasadnienia powyższych założeń można postawić pytanie, *czy takie cele polityczne były możliwe do kreowania na początku XX wieku i w okresie zimnej wojny?*

W celach kształtowania polityki bezpieczeństwa państwa wyszczególnia się ich trzy grupy określane, jako: żywotne, ważne i istotne⁸. Do grupy celów żywotnych zalicza się: zachowanie niepodległości i suwerenności państwa wyrażonego w integralności terytorialnej i nienaruszalności granic; zapewnienie bezpieczeństwa obywateli; zapewnienie poszanowania praw człowieka i podstawowych kanonów wolności, ponieważ one są podstawą demokratycznego rozwoju państwa. Grupa celów żywotnych wskazuje, że są to cele strategiczne pozwalające współcześnie i w przyszłości zachować byt państwa. Uogólnione wnioski z analizy historii rozwoju państwowości na świecie wskazują, że utrata suwerennego terytorium i organów prawnych państwa na arenie międzynarodowej doprowadza do degradacji danego narodu w kategoriach prawnych i powoduje pozbawienie jego podmiotowości na arenie międzynarodowej. Stąd z grupy tych celów wynika konieczność zachowania i rozwijania misji sił zbrojnych, jako instrumentu do bezpośredniej obrony suwerenności terytorialnej. Wpływa to bezpośrednio na kształt sił zbrojnych i charakter kreowanej sztuki wojennej.

Do grupy celów ważnych zalicza się zagwarantowanie zrównoważonego rozwoju cywilizacyjnego i społecznego państwa oraz ochronę środowiska naturalnego. Cele ważne stanowią podstawę rozwoju i funkcjonowania państwa, jako suwerennego bytu, ale nie gwarantują suwerenności. Zrównoważony rozwój cywilizacyjny pośrednio wpływa na sztukę wojenną poprzez rozwiązania związane ze wzrostem rozwoju gospodarczego. Postęp naukowy i techniczny pozwalają wykorzystać ich osiągnięcia również do rozwoju nowoczesnych środków walki. Pozwala to w krótszym czasie skonstruować i wyprodukować środki typowe do potrzeb sił zbrojnych, co poprzez ich zastosowanie powinno spowodować efektywne osiągnięcie celu militarnego. Powstaje odwrotność w stosunku do dotychczasowych rozwiązań, gdzie nowoczesność najpierw trafiała do

⁸ Zob., *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, s. 4.

potrzeb prowadzenia wojny, a dopiero w następnej kolejności do potrzeb cywilizacyjnego rozwoju człowieka. Współcześnie nauka i technika nastawione są na wspieranie rozwoju cywilizacyjnego człowieka, co nie oznacza, że nowoczesne rozwiązania nie znajdują zastosowania w siłach zbrojnych. Poprzez doktrynalne założenia nauka i technika wpływa na zmiany w sztuce wojennej, ale ich nie kreuje.

Do grupy celów istotnych zalicza się: zapewnienie silnej pozycji państwa na arenie międzynarodowej poprzez możliwość skutecznego promowania interesów polskich; umacnianie zdolności i skuteczności działania w instytucjach ponadnarodowych, w których Polska uczestniczy; rozwijanie stosunków międzynarodowych opartych na poszanowaniu prawa oraz efektywnej współpracy w oparciu o założenia Kart Narodów Zjednoczonych. Cele istotne dla utrwalenia pozycji Polski w instytucjach międzynarodowych uczestniczących w kształtowaniu bezpieczeństwa regionalnego i światowego wspierane są poprzez realizację zadań przez siły zbrojne w operacjach pokojowych i reagowania kryzysowego poza terytorium państwa. Podkreśla to determinację i wiarygodność państwa w instytucjach międzynarodowych. Nie jest zasadne celów istotnych postrzegać na poziomie celów strategicznych państwa, ponieważ poprzez ich osiągnięcie państwo utrwała swoją pozycję na arenie międzynarodowej. Stąd udział wydzielonych kontyngentów sił zbrojnych w operacjach pokojowych i reagowania kryzysowego wspiera wiarygodność państwa, a nie broni bezpośrednio żywotnych interesów.

Tak implikowane cele polityki bezpieczeństwa państwa wynikające z uwarunkowań geopolitycznych, sugerują konieczność konstruowania innych celów militarnych do wspierania zamierzeń politycznych państwa. Cele polityki bezpieczeństwa doktrynalnie kształtują charakter i kierunki rozwoju sił zbrojnych odpowiednio do potrzeb i aspiracji państwa.

We współczesnym świecie dążącym do globalizacji w zakresie polityki bezpieczeństwa i polityki ekonomicznej pojęcie suwerenności nabiera innego znaczenia. Poprzez uczestnictwo w instytucjach ponadnarodowych dobrowolnie wyrzekamy się pewnej sfery suwerenności na korzyść wspólnej polityki gospodarczej i bezpieczeństwa. Wyznacznikiem suwerenności jest posiadanie podmiotowości prawnej na arenie międzynarodowej⁹. W Europie Środkowej nie występują zagrożenia suwerenności w rozumieniu tradycyjnym, ponieważ wszystkie państwa posiadają unormowane stosunki polityczne, a przede wszystkim zostały ustabilizowane procesy państwowotwórcze, które w przeszłości często były przyczyną konfliktów. Stąd **poziom zagrożeń bez-**

⁹ Zob., *Karta Narodów Zjednoczonych*, San Francisco 24.10.1945; Deklaracja Zasad Prawa Międzynarodowego przyjęta Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 2625 (XXV), 24 Października 1970.

pośrednich w Europie systematycznie obniża się, natomiast w obszarach niestabilnych pod względem państwowotwórczym zagrożenia terytorialne nadal występują, ponieważ terytorium jest wyznacznikiem budowanej suwerenności. Na zagrożenia bezpośrednie narażone są rejony, w których dochodzi do rozpadu dotychczasowego systemu państwa na mniejsze organizmy. Stąd niekontrolowany i chaotyczny rozpad państwowości jest jednym z zagrożeń regionalnego bezpieczeństwa. Nie oznacza to zahamowania dążeń do samostanowienia i szeroko pojętej autonomii narodów¹⁰ nieposiadających własnej podmiotowości, a tylko przeprowadzania tych procesów w sposób kontrolowany, oparty na porozumieniu. Zagrożenia i stan stosunków politycznych na świecie są nierozłączne, ponieważ wzajemnie się kreują. Wnioski z analizy zagrożeń wskazują, że do prognozowanych zagrożeń zasadnie jest zaliczyć:

- niestabilność instytucji państwowych;
- wzrost aktywności terrorystycznej na arenie międzynarodowej;
- kryzysy wewnątrz państw ościennych;
- wzrost demograficzny w obszarach o niskim poziomie rozwoju gospodarczego i społecznego (Afryka, Bliski Wschód);
- negatywne skutki globalizacji związane ze zróżnicowanym rozwojem społecznym;
- zmiany klimatyczne;
- ograniczony dostęp do surowców energetycznych lub ich niestabilność dostaw;
- dysproporcje w rozwoju gospodarczym i społecznym;
- polaryzację kultur i wyznań;
- wzrost przestępczości zorganizowanej;
- niekontrolowane migracje ludności;
- klęski żywiołowe;
- gwałtowną koncentrację ludności w rejonach zurbanizowanych;
- dysproporcje społeczne;

¹⁰ Brak jednoznacznego pojęcia narodu w systemie prawnym powoduje, że społeczność międzynarodowa jednych narodów dążenia do samostanowienia akceptuje, a innym odmawia podmiotowości prawnej. Przykładem są dążenia wyzwolenia wielu narodów na obszarze byłego ZSRR oraz Jugosławii, gdzie do jednych stosuje się prawo dotyczące wewnętrznych spraw danego państwa (np. stosunek Federacji Rosyjskiej do Czeczenii), a innym przyznaje się podmiotowość prawną (np. Chorwacja, Kosowo). Współcześnie nierozwiązane problemy narodowościowe dotyczą: Palestyńczyków, Kurdów, Sikhów, Basków oraz wielu grup etnicznych w Afryce, gdzie granice zostały określone nie ze względu na przynależność etniczną, a kolonialną. Zagrożenia związane z budowaniem państwowości stanowią jedno z wielu zagrożeń, które wynika z braku systemu prawnego określającego kryteria uznania podmiotowego danego narodu.

- załamanie się funduszy powierniczych lub ubezpieczeniowych;
- niekontrolowany obrót technologiami podwójnego przeznaczenia;
- proliferację broni masowego rażenia;
- brak rozwoju demokracji w życiu społecznym narodów;
- kreowanie polityki rywalizacji w stosunkach międzynarodowych.

Wyszczególnianie listy zagrożeń jest mało zasadne, ponieważ nie jest możliwe przewidzenie ich rodzajów i przygotowanie odpowiednich środków do przeciwdziałania. Stąd zasadnym jest, by określić skalę i grupy zagrożeń, a przygotowanie się do przeciwdziałania nie traktować jak zadania, a wyzwania i kształtowane zdolności w zakresie bezpieczeństwa. **Wnioski z analizy wyszczególnionych rodzajów zagrożeń wskazują, że można je pogrupować według kryterium: źródła konfliktu i charakteru spowodowanych skutków. Stąd proponuje się zagrożenia postrzegać w kategoriach: polityczno-militarnych; społeczno-ekonomicznych oraz ekologiczno-przyrodniczych.**

Zagrożenia polityczno-militarne wynikają z kreowania polityki konfrontacji. Ich źródłem są niewłaściwe relacje pomiędzy podmiotami prawnymi na arenie międzynarodowej. Przyczyn zagrożeń polityczno-militarnych można dopatrywać się w sytuacji ekonomicznej danego państwa, które poprzez działania zbrojne zamierza poprawić poziom życia swych obywateli. Zagrożenia te wynikają z nieprzestrzegania praw człowieka lub grup etnicznych dążących do autonomii. W istocie powstają konflikty zewnętrzne i wewnętrzne i ich eskalacja zagraża bezpieczeństwu w danym regionie. Zagrożenia polityczno-militarne wynikają z roszczeniowej polityki państwa wobec innych podmiotów prawnych.

Współczesne operacje wojenne wynikają z założeń zachowania suwerenności i nienaruszalności terytorialnej kraju i zagrożeń bezpośrednich, warunkowane są przestrzeganiem prawa międzynarodowego. Operacje reagowania kryzysowego wynikają z zagrożeń pośrednich i założeń kreowania światowego bezpieczeństwa. Skala zagrożeń bezpośrednich zmniejsza się w tradycyjnym ich rozumieniu, ale współczesna ich jakość stawia nowe wyzwania. Odwrotnie do skali zagrożeń dynamicznie wzrasta skala zagrożeń pośrednich, które trudne są do zdefiniowania, a przede wszystkim do prognozowania ich skutków na bezpieczeństwo. Operacje pokojowe dotyczą stabilizacji sytuacji pomiędzy stronami sporu i przestrzegania tych ustaleń, które doprowadzają do rozstrzygnięć pokojowych. Stąd cel polityczny implikuje inne cele militarne, które nie wspierają agresywnych zachowań państwa na arenie międzynarodowej.

Uogólniając można postawić tezę, iż **w niedalekiej przyszłości głównym zadaniem sił zbrojnych państw demokratycznych będzie uczestnictwo w operacjach przeciw zagrożeniom pośrednim.** Rzeczywistym celem takich operacji będzie kreowanie zbiorowego bezpieczeństwa. Nie oznacza to rezygnacji z założeń obrony terytorium kraju przed zagrożeniami bezpośrednimi. Oznacza to tylko konieczność przesunięcia środka ciężkości na neutralizację i likwidację zagrożeń pośrednich. Do głównych czynników klasycznych zagrożeń możemy zaliczyć: **charakter polityki państwa, organizację i sposób mobilizacji armii przeciwnika, możliwości środków walki oraz możliwości gospodarcze kraju w zakresie prowadzenia wojny.** Wyszczególnione czynniki są możliwe do zdefiniowania w stosunku do każdego kraju. W przypadku zagrożeń asymetrycznych nie zawsze kreatorem zagrożeń jest podmiot prawny na arenie międzynarodowej¹¹. **Źródłem zagrożenia może być przestępcza lub nieakceptowana organizacja polityczna lub gospodarcza, której cele, metody, a głównie motywy działania są nieprzewidywalne.**

W przyszłych konfliktach nadal podstawą osiągnięcia zwycięstwa będzie posiadanie przewagi. Istota współczesnego postrzegania przewagi determinowana jest innymi warunkami zwycięstwa, które wynikają z innych założeń politycznych konfliktu. Istotą współczesnego pojęcia przewagi jest górowanie nad przeciwnikiem w odpowiednim miejscu i czasie w takiej kategorii, która w istotny sposób wpływa na osiągnięcie celu. **Problem w postrzeganiu przewagi nie polega na jej zbudowaniu, a na identyfikacji jej czynników, które są istotne do osiągnięcia zwycięstwa.** Stąd w konfliktach asymetrycznych, tak trudno jest zdefiniować kategorie, które decydują o zwycięstwie. Trudność polega na zdefiniowaniu przeciwnika, jego celu militarnego działania i pobudek, które nim kierują. W nowoczesnych operacjach problem polega na zidentyfikowaniu czynników decydujących o powodzeniu przeciwnika i działaniu precyzyjnym na te jego elementy, które są istotne w jego bliżej niezdefiniowanym systemie.

Poszukiwanie nowego modelu operacji wymaga udzielenia odpowiedzi na szereg pytań oraz wskazanie zależności pomiędzy przyczynami konfliktów i sposobami ich rozwiązywania. Udzielenie odpowiedzi na poniższe pytania powinno przybliżyć istotę współczesnych operacji. *Czy w kształtowaniu zbiorowego bezpieczeństwa i działania na przyczyny sytuacji kryzysowych można stosować założenia operacji militarnych minionego wieku? Czy klasyczne warunki zwycięstwa (rozbięcie armii przeciwnika, zabranie jej woli walki i zajęcie lub utrzymanie terytorium) mogą*

¹¹ Zob., M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne...*, s. 32-68.

być traktowane, jako kryteria osiągnięcia celu współczesnych operacji? Jakie czynniki kształtują charakter współczesnych operacji?

Na podstawie analizy charakteru współczesnych konfliktów militarnych można postawić tezę, iż ich **celem militarnym nie jest zniszczenie armii przeciwnika**. Zniszczenie armii przeciwnika mogłoby doprowadzić do wielostronnych lub jednostronnych wielotysięcznych strat¹². Przy wykorzystaniu współczesnych środków walki powodowanie wysokich strat jest bardzo łatwe i możliwe, *ale czy o takie zakończenie konfliktu chodzi?*

We współczesnych konfliktach celem nie jest zajęcie i utrzymanie terytorium. Jeżeli terytorium jest zajmowane, to w celu wprowadzenia na nim stabilizacji i normalizacji wszelkich stosunków społecznych. **Zajęcie terytorium może i powinno być postrzegane, jako akt przejściowy operacji niezbędny do przejścia w kolejną fazę kształtowania bezpieczeństwa, w której nastąpi utworzenie instytucji państwa zdolnych przejmować odpowiedzialność za własny kraj według założeń demokratycznego współistnienia we współczesnym świecie**. Zajmowanie i utrzymywanie terytorium powoduje duże straty. Stąd, niecelowo jest dążyć do sytuacji, która jest przesłanką do powstawania strat. Oznacza to, że we współczesnych i przyszłych konfliktach należy unikać zdobywania lub zajmowania i utrzymywania terytorium strony przeciwej. Zajęcie terytorium i jego utrzymywanie wymagane jest, jako warunek konieczny w konfliktach, w których jest przedmiotem sporu. We współczesnych operacjach, gdzie rzeczywistym celem był pokój nie było wymagane zajmowanie terytorium¹³. Natomiast, jeśli terytorium było zajmowane to tylko w tych konfliktach, w których chodziło między innymi o zmianę administracji, która będzie gwarantem demokratycznego współistnienia. Zajęcie terytorium we współczesnych konfliktach nie powodowało włączenia go do granic administracyjnych innego kraju¹⁴. Wyjątek stanowią wszystkie konflikty, gdzie przedmiotem sporu było terytorium postrzegane jako czynnik państwowotwórczy.

Z pierwotnych warunków zwycięstwa wymagane jest zabranie woli walki przeciwnikowi. Warunek ten nie musi być osiągnięty metodą zadania przeciwnikowi masowych strat. *Siły zbrojne*

¹² Poziom strat bezpowrotnych w wybranych wojnach i konfliktach: I wojna światowa ok. 10 milionów ludzi; II wojna światowa ok. 55 milionów ludzi; wojna w Korei 1950-1953 ok. 33700 żołnierzy USA; wojna w Wietnamie 1964-1973 ok. 58200 żołnierzy USA; wojna w Zatoce Perskiej 1991 r. ok. 300 żołnierzy USA; konflikt w Jugosławii w 1999 r. ok. 90 żołnierzy NATO; konflikt w Iraku 2003-2007 ok. 3600 żołnierzy koalicji antysaddamskiej.

¹³ Przykładem jest konflikt o Kosowo w 1999 roku, gdzie po 78 dniach bombardowania obiektów w Jugosławii rząd Miłoszewicza przyjął demokratyczne metody rozwiązywania sytuacji kryzysowych wewnątrz kraju.

¹⁴ Przykładem jest np. interwencja: w 1983 roku na Grenadzie, w Panamie w 1989 roku, w Zatoce Perskiej w 1991 i 2003 roku, w Afganistanie w 2002.

*należy zniszczyć, to znaczy doprowadzić je do stanu, w którym nie będą zdolne do dalszej walki*¹⁵. Zabranie przeciwnikowi woli walki polega na obniżeniu jego efektywności działania, a nie na powodowaniu totalnych zniszczeń. Zabranie woli walki polega na uświadomieniu stronie przeciwnej bezcelowości dalszego oporu. Stąd wyznacznikiem przyszłych operacji powinny być:

- kryteria oceny stosunków międzynarodowych i ich rzeczywisty cel;
- cel militarny operacji adekwatny do stanu stosunków międzynarodowych;
- wymagania wobec przyszłych operacji.

Ocena określonych kryteriów pozwala wnioskować o ich nowoczesnych cechach. Przyszłe operacje determinowane powinny być stanem stosunków międzynarodowych i ich rzeczywistym celem. Jeżeli rzeczywistym celem stosunków międzynarodowych jest utrzymanie zbiorowego bezpieczeństwa, to ich paradygmatem jest poszukiwanie kompromisu. Stąd w rozwiązywaniu sytuacji spornych należy poszukiwać rozwiązań poza sferą militarną. Jeśli jednak takie działania zawiodą wówczas **jedynym powodem, dla którego uzasadnione jest użycie sił zbrojnych do rozwiązania sytuacji spornej jest pokój, osiągniany na warunkach prawa międzynarodowego.** Cel polityczny wspierany militarnie musi posiadać legitymizację usankcjonowaną przez społeczność międzynarodową. Oznacza to, iż poprzez działania militarne nie jest realizowany subiektywny cel grupy krajów, a cel społeczności międzynarodowej, której zagrażają nieodpowiedzialne zachowania innych podmiotów prawnych lub przestępczych organizacji.

Zagrożenia społeczno-ekonomiczne wynikają z niskiego rozwoju społecznego i gospodarczego i występujących dysproporcji pomiędzy społeczeństwem informatycznym, a industrialnym i agrarnym¹⁶. Źródłem ich mogą być dostrzegane dysproporcje i postawa roszczeniowa wobec całego świata. W państwach rozwiniętych źródłem zagrożeń społeczno-ekonomicznych może być obniżający się poziom demokratyzacji oraz załamanie się funduszy powierniczych i ubezpieczeniowych. Zagrożenia mogą wynikać z otwartości na imigrantów i nie spełnienia ich oczekiwań. Przykładem są wystąpienia we Francji imigrantów w 2005 roku. Powodem do zamieszek była śmierć dwóch nastolatków, ale przyczyna była o wiele szersza. Imigranci, pomimo że mieszkali w państwie demokratycznym i w obrębie dużych miast, to jednak stanowili wyizolowane grupy społeczne zamieszkujące getta początku XXI wieku. Wykluczenie imigrantów ze społeczeństwa spowodowało jawną dyskryminację oraz ich degradację personalną i zbiorową. Zamieszki, które trwały od 27.10-8.11.2005 spowodowały wiele zniszczeń, podpalonych zostało

¹⁵ C. Clausewitz, ..., wyd. cyt., s. 27.

¹⁶ Zob., A. Toffler, H. Toffler, *Wojna i antywojna*, wyd. Muza, Warszawa 1997.

tysiące samochodów, w płomieniach stanęło także kilka szkół, poczta, centra handlowe, przedszkola. W akcji mającej na celu przywrócenie porządku udział brało kilka tysięcy funkcjonariuszy policji, którzy dysponowali zarówno samochodami i motocyklami jak również śmigłowcami. Z dnia na dzień zwiększała się liczba zatrzymanych. Zamieszki ogarnęły ponad 300 miast we Francji. Po raz pierwszy zaatakowano i spalono dwa kościoły, rannych zostało 34 policjantów. Zniszczonych i spalonych zostało ponad 1400 samochodów, policja zatrzymała 395 osób. Władze francuskie wprowadziły godzinę policyjną w miastach, w których nie można było opanować sytuacji. Zagrożenia wynikające z otwartości, globalizacji i demokratyzacji życia cechuje zwykle duży chaos i niski stopień przewidywalności, ponieważ nikt nimi nie steruje. Samoczynnie, pod wpływem impulsu następuje ich eskalacja, ale proces ich deeskalacji i usuwania ich negatywnych skutków trwa długo i zwykle wymaga nie tylko podjęcia metod administracyjnych, ale również wymaga rozwiązań społecznych, które w istocie były przyczyną kryzysu. Wymaga to prowadzenia operacji reagowania kryzysowego wobec własnego narodu. W polskim systemie prawnym zadania tego typu realizuje resort spraw wewnętrznych i administracji wspierany przez wydzielone siły z MON.

Zagrożenia ekologiczno-przyrodnicze wynikają z niewłaściwego zarządzania zasobami przyrody lub powodowania nierozważnych zmian w środowisku naturalnym. Często negatywne skutki działania sił natury próbujemy przypisać przyrodzie zapominając, że to człowiek poprzez siłę sprawczą może się uniezależnić od klęsk i katastrof. Poprzez odpowiednie zarządzanie funduszami i podejmowanie inwestycji zabezpieczających bezpieczeństwo personalne i zbiorowe przed działaniem sił natury uniezależniamy się od ich negatywnych skutków. Do przeciwdziałania negatywnym skutkom natury wydziela się zgrupowania zadaniowe ze składu sił zbrojnych, które wspierają siły resortu spraw wewnętrznych i administracji. Udział sił zbrojnych w tego typu przedsięwzięciach jest wspierający a zdolności operacyjnego działania nie wynikają lub nie są budowane na potrzeby likwidacji skutków działania sił natury, a zdolności obronnych.

Wnioski i uogólnienia z analizy hipotetycznych i potencjalnych zagrożeń wskazują, że to człowiek jest podmiotem i przedmiotem zagrożeń. W ostateczności w sposób mniej lub bardziej zasłużony ponosi negatywne konsekwencje wykreowanych zagrożeń.

2.2. Metody likwidacji lub neutralizacji zagrożeń bezpieczeństwa poprzez użycie sił zbrojnych

W celu właściwej realizacji zadań obronnych na terytorium kraju został powołany System Kierowania Bezpieczeństwem Narodowym, w którego składzie znajdują się: organy władzy publicznej i kierownicy jednostek organizacyjnych, które wykonują zadania związane z kierowaniem bezpieczeństwem narodowym oraz organy dowodzenia Siłami Zbrojnymi Rzeczypospolitej Polski¹⁷. System kierowania bezpieczeństwem narodowym przygotowuje się w celu: monitorowania źródeł, rodzajów, kierunków i skali zagrożeń; zapobiegania powstawaniu zagrożeń bezpieczeństwa narodowego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz poza jej granicami; zapobiegania skutkom zagrożeń bezpieczeństwa narodowego, a także ich usuwania; kierowania obroną państwa¹⁸. Przygotowania systemu kierowania obroną państwa obejmują: planowanie, organizowanie i realizowanie przedsięwzięć zapewniających wykonywanie zadań związanych z kierowaniem bezpieczeństwem narodowym w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

2.2.1. Uwarunkowania użycia sił zbrojnych w sytuacjach zagrożeń innych niż wojenne

Przepisy prawa nakładają na podmioty prawne i fizyczne dbałość o bezpieczeństwo i przeciwdziałanie zagrożeniom. Stąd w każdym państwie przepisy szczegółowe określają obowiązki i prawa obywateli oraz instytucji uczestniczących w kreowaniu bezpieczeństwa. Poziom zagrożeń odnosi się do podmiotu, ponieważ tylko on może posiadać poczucie zagrożenia lub jego braku. Nawet, jeżeli stan zagrożeń definiowany jest przedmiotowo to jego skutki dotyczą zawsze podmiotu, a nie przedmiotu. Podobnie definiowane są założenia instytucjonalnego kształtowania bezpieczeństwa w otoczeniu człowieka. Państwo, organy władzy, samorządy oraz powołane w tym celu organizacje mają obowiązek uczestniczyć w kształtowaniu bezpieczeństwa. Szczególne zadania spoczywają na samorządach, ponieważ one funkcjonalnie i strukturalnie znajdują się najbliżej człowieka. Zadania samorządów dotyczące kształtowania bezpieczeństwa na poziomie: gminy¹⁹, powiatu²⁰ i województwa²¹ określają ustawy, które precyzowane są rozporządzeniami

¹⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie przygotowania systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym, Dz. U. 2004, Nr 98, poz. 978.

¹⁸ Tamże, par. 3.

¹⁹ Zob., Ustawa o samorządzie gminy z dnia 8 marca 1990 r.

²⁰ Zob., Ustawa o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r.

do różnych podmiotów w zależności od potrzeb. Skala zadań szczegółowych jest odrębna dla każdej społeczności, ponieważ wynika z uwarunkowań społecznych, gospodarczych, geograficznych i innych danego regionu. Z podobnych uwarunkowań wynikają zadania dla Sił Zbrojnych uczestniczących we wspieraniu władz samorządowych w usuwaniu lub neutralizacji zagrożeń bezpieczeństwa.

Zadania realizowane na poziomie samorządu wyrażają się głównie w: wspieraniu władzy państwowej i administracji publicznej w reagowaniu na zagrożenia niemilitarne (usuwanie skutków klęsk żywiołowych, katastrof); gotowości do prowadzenia działań poszukiwawczo-ratowniczych; oczyszczaniu terenu z przedmiotów niebezpiecznych; monitorowaniu skażeń promieniotwórczych, chemicznych i biologicznych na terytorium kraju²². Od przełomu XX i XXI wieku z najważniejszych wyzwań dla sił zbrojnych jest walka z terroryzmem. Związane jest to z udziałem w działaniach prewencyjnych, przygotowaniem do odparcia ataków terrorystycznych i ich odpieranie oraz udział w likwidacji skutków działań terrorystycznych. Pomimo akcentowania współczesnych wyzwań stojących przed siłami zbrojnymi ich podstawową misją jest obrona suwerenności i nienaruszalności terytorialnej kraju oraz udział w obronie sojuszników i koalicjantów. Zadania na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego i sposób użycia Sił Zbrojnych określony jest w odpowiednich ustawach i rozporządzeniach.

Jednym z zadań sił zbrojnych jest niesienie pomocy społeczeństwu w wyniku klęsk żywiołowych. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej mogą brać udział ponadto w zwalczaniu klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska i likwidacji ich skutków oraz w akcjach poszukiwania i ratowania życia²³. Jest to niezwykle istotny problem, ponieważ zagrożenia dla środowiska naturalnego występują kilkakrotnie każdego roku i często są niezależne od bezpośredniej działalności człowieka. Przyczyn zagrożeń dla środowiska naturalnego i człowieka należy doszukiwać się w klęskach żywiołowych, katastrofach naturalnych oraz awariach technicznych. W celu zapobieżenia skutkom klęsk żywiołowych na dużą skalę lub ich likwidacji może wystąpić konieczność użycia wydzielonych, specjalistycznych sił i środków SZ RP, oddanych do dyspozycji lokalnej administracji rządowej²⁴. Związane jest to ze stanem klęski żywiołowej, który może być wprowadzony dla zapobieżenia skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicz-

²¹ Zob., Ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 r.

²² Por., Strategia wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej, MON, Warszawa 2004.

²³ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jednolity wg zmian z 06.07.2002), Dz. U. 2002 Nr 81. poz. 732, art.3. pkt. 1a.

²⁴ Strategia wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej, MON, Warszawa 2004.

nych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz w celu ich usunięcia²⁵. W rozumieniu litery prawa - klęska żywiołowa to katastrofa naturalna lub awaria techniczna. Skutki jej zagrażają życiu i zdrowiu dużej liczby osób oraz ich mieniu. Katastrofa dotyczy zwykle dużych obszarów. Przeciwdziałanie jej lub usunięcie jej skutków wymaga zaangażowania wielu służb publicznych i podjęcia nadzwyczajnych działań. Natomiast katastrofa naturalna to zdarzenie wywołane działaniem sił natury. Do katastrof naturalnych zalicza się zdarzenie wywołane przez siły natury na rozległych obszarach, a jej skutki są niebezpieczne dla człowieka i jego otoczenia. W wyniku niszczących sił natury może dojść jednocześnie do katastrofy naturalnej i awarii technicznej lub awaria techniczna może mieć miejsce z przyczyn technologicznych. Współcześnie istnieje niebezpieczeństwo wywoływania katastrof naturalnych i awarii technicznych w wyniku działań terrorystycznych. Podjęcie środków profilaktycznych przeciw katastrofom jest bardzo trudne, ponieważ zwykle jest to traktowane jako jedna z wielu prognoz, które nie muszą się sprawdzić. Ze względu na duże koszty i zaangażowanie społeczne wielu służb często takie prognozy są lekceważone, co w późniejszym okresie może zaowocować negatywnymi skutkami. Stąd wprowadzenie stanu klęski żywiołowej bez uzewnętrznienia się negatywnych skutków zawsze jest problematyczne. Wskazuje to jednocześnie, że działanie podejmowane jest na skutki klęsk i katastrof żywiołowych, a nie na ich przyczyny.

W sytuacjach szczególnych, gdy występują zagrożenia ze strony sił natury na części lub całości terytorium kraju może być ogłoszony stan klęski żywiołowej. Stan klęski żywiołowej może być wprowadzony na obszarze, na którym wystąpiła klęska żywiołowa, a także na obszarze, na którym wystąpiły lub mogą wystąpić skutki tej klęski²⁶. Na wniosek właściwego wojewody lub z inicjatywy własnej Rada Ministrów może rozporządzeniem wprowadzić stan klęski żywiołowej na określonym obszarze na okres nie dłuższy niż 30 dni. W przypadku wystąpienia okoliczności uzasadniających przedłużenie okresu klęski żywiołowej decyzję podejmuje Sejm²⁷. Zadania dla służb publicznych w okresie stanu klęski żywiołowej precyzuje „Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej”. Ustawa wyposaża organy administracji zespolonej i samorządowej w odpowiednie kompetencje w zakresie przeciwdziałania klęskom żywiołowym i usuwania ich skutków.

²⁵ Por., *Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej*, Dz. U. 2002 Nr 62, poz. 558, art. 2.

²⁶ *Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej*, Dz. U. 2002 Nr 62, poz. 558, art. 4.1.

²⁷ Por., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku*, art. 232.

Po wprowadzeniu stanu klęski żywiołowej na danym obszarze zgodnie z ustawą mogą być zastosowane odpowiednie ograniczenia²⁸. Ideą wprowadzanych ograniczeń jest stworzenie warunków do przeciwstawienia się skutkom sytuacji kryzysowych lub kryzysu. Wprowadzone ograniczenia mogą dotyczyć obywateli, podmiotów gospodarczych, organów samorządowych, organizacji społecznych i wszelkich sfer życia społecznego, których utrzymanie na dotychczasowym poziomie utrudnia akcje ratownicze, zabezpieczające lub profilaktyczne. W wyniku ograniczeń może być zawieszona działalność określonych przedsiębiorstw w całości lub w danej ich dziedzinie. Pracodawcy mogą otrzymać nakaz oddelegowania pracowników do dyspozycji organu kierującego daną akcją. Ze względu na występujące zwykle w takich sytuacjach problemy z zaopatrzeniem może być wprowadzona reglamentacja na niektóre artykuły. W celu niedopuszczenia do rozprzestrzeniania się skutków danej klęski może być na obywateli nałożony obowiązek poddania się badaniom lekarskim oraz określonym zabiegom. W wyniku rozprzestrzeniania się negatywnych skutków klęski na zdrowie obywateli może być zarządzony obowiązek poddania się kwarantannie. Ma to zwykle miejsce podczas katastrof epidemiologicznych. W innych sytuacjach może być wydany obowiązek stosowania środków ochrony roślin oraz owadobójczych i grzybobójczych czy ochrony zwierząt. Często ze względu na stan zagrożenia następuje ewakuacja ludności zamieszkującej w rejonie klęski. Ze względu na obniżenie się parametrów bezpieczeństwa może zostać nałożony na obywateli obowiązek wyburzenia własnych budynków lub obiektów grożących zawaleniem. Ze względu na stan zagrożenia może zostać wydany zakaz przebywania na danym obszarze osób niepowołanych do danej akcji. W sytuacjach niesienia pomocy poszkodowanym lub przeciwdziałania rozprzestrzeniania się rozmiarów klęski może nastąpić zadysponowanie mieniem obywateli lub firm bez ich zgody. Jednym ze stosowanych ograniczeń jest uzasadnione odstępstwo od kodeksu i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, ale bez narażania zdrowia i życia pracowników.

W akcjach przeciw klęskom żywiołowym lub do usuwania ich skutków mają obowiązek uczestniczyć wszystkie służby publiczne, które ustawowo wykonują takie zadania²⁹. W akcjach tych powinny uczestniczyć według potrzeb: Państwowa Straż Pożarna i inne jednostki ochrony przeciwpożarowej, Policja, Państwowe Ratownictwo Medyczne i jednostki ochrony zdrowia, Straż Graniczna, Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa oraz inne właściwe w tych sprawach państwowe urzędy, agencje, inspekcje, straże i służby. W akcjach przeciw klęskom żywio-

²⁸ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. 2002 Nr 62, poz. 558, art. 21.

²⁹ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. 2002 Nr 62, poz. 558, art. 17.

łowym bardzo często biorą udział wolontariusze oraz zawsze samorzutnie włącza się społeczeństwo. Do zwalczania skutków katastrof żywiołowych powoływani są obywatele do obrony cywilnej.

Jeżeli siły zaangażowane do danej akcji są niewystarczające, wówczas mogą być zaangażowane wydzielone pododdziały i oddziały Sił Zbrojnych RP. Zadania dla SZ RP, w zakresie zwalczania klęsk żywiołowych sprecyzowane są w „Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 roku w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w zapobieganiu skutkom klęsk żywiołowych lub ich usuwaniu”. Zapisy prawne o używaniu pododdziałów i oddziałów do zwalczania klęsk żywiołowych nakładają na organ planistyczny obowiązek zaplanowania i wydzielenia odpowiednich sił do tych zadań. W czasie stanu klęski żywiołowej, jeżeli użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub niewystarczające, Minister Obrony Narodowej może przekazać do dyspozycji wojewody, na którego obszarze występuje klęska żywiołowa, pododdziały lub oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, wraz ze skierowaniem ich do wykonywania zadań związanych z zapobieżeniem skutkom klęski żywiołowej lub ich usunięciem³⁰. Wydzielone siły pozostają pod dowództwem wojskowym i wykonują zadania określone przez właściwego wojewodę. W rozporządzeniu Rady Ministrów do udziału Sił Zbrojnych w akcjach przeciw klęskom żywiołowym podane są zasady ich użycia. Rozporządzenie zawiera: rodzaj działań ratowniczych lub prewencyjnych; sposób dowodzenia i koordynowania działaniami oraz zabezpieczenie logistyczne.

Plany użycia Sił Zbrojnych sporządzane na poziomie województwa oraz w Rządowym Zespole Koordynacji Kryzysowej wymagają uzgodnień z Ministrem Obrony Narodowej. Po uzgodnieniach następuje ich opracowanie w ramach planowania operacyjnego użycia Sił Zbrojnych w sytuacjach kryzysowych. W ramach planowania operacyjnego użycia Sił Zbrojnych RP w reagowaniu kryzysowym opracowuje się plan: udziału w akcjach ratowniczo-gaśniczych i usuwaniu skutków pożarów przestrzennych; udziału w akcjach poszukiwawczo-ratowniczych; udziału w obronie przed terroryzmem; udziału w akcji odśnieżania; udziału w oczyszczaniu terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych; udziału w zwalczaniu powodzi i zjawisk lodowych; udziału w likwidacji skutków awarii technicznych z TŚP i wypadków radiacyjnych; działania przeciwepidemicznego.

³⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 marca 2005 r. w sprawie zasad zwalniania przez pracodawców z obowiązku świadczenia pracy osób powołanych do służby w obronie cywilnej w związku ze zwalczaniem klęsk żywiołowych, katastrof i zagrożeń środowiska, Dz. U. 2005 Nr 60, poz. 518, art. 18.1.

W planach operacyjnego użycia Sił Zbrojnych określa się: szczegółowe warunki ich użycia, skład, wyposażenie oraz zabezpieczenie logistyczne wymagane do realizacji przewidywanych zadań, narastanie sił ratowniczych adekwatnie do poziomu zagrożenia. W planach użycia SZ RP w sytuacjach kryzysowych na obszarze kraju główne zadania wykonują Wojska Lądowe, ze względu na środowisko występowania zagrożeń oraz posiadane możliwości skutecznego im przeciwdziałania lub usuwania ich skutków. W planach przewiduje się również zadania realizowane przez innych uczestników akcji ratowniczych na korzyść wydzielonych sił wojskowych. W zadaniach tych określa się miejsce zakwaterowania pododdziałów wojskowych, sposób żywienia, zabezpieczenie medyczne i materiałowo techniczne, łączność, korzystanie z infrastruktury technicznej oraz inne przedsięwzięcia wymagane w danej sytuacji. Pododdziały przeznaczone do udziału w akcjach ratowniczych mogą występować w składzie etatowym lub na ich bazie tworzone jest zgrupowanie zadaniowe. Ze względu na rozważane scenariusze zagrożeń i specyfikę akcji, do których planowane są pododdziały wojskowe zasadne jest tworzenie zgrupowań zgodnie z ich przeznaczeniem.

W powyższych planach uwzględnia się sytuacje, w których mogą być użyte Siły Zbrojne, zakres ich użycia oraz narastanie sił adekwatnie do zagrożeń. Szczegółowy udział Sił Zbrojnych w realizacji zadań prewencyjnych i ratowniczych określany jest w planach reagowania kryzysowego opracowanych na szczeblu wojewódzkich zespołów reagowania kryzysowego. Koordynacja wykonywanych zadań prewencyjno-ratowniczych przez Siły Zbrojne zamieszczona jest w planach reagowania kryzysowego.

W planach użycia Sił Zbrojnych przewiduje się działanie wydzielonych oddziałów i pododdziałów różnych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk. Podstawowym zadaniem jest działanie profilaktyczne polegające na współuczestniczeniu w monitorowaniu zagrożeń. Dotyczy to głównie monitorowania zagrożeń radiacyjnych oraz skażeń w przypadku awarii technicznych lub katastrof komunikacyjnych, w których może dojść do erupcji środków trujących lub niebezpiecznych związków chemicznych. Monitorowanie to nie tylko kontrolowanie dopuszczalnego poziomu zagrożeń, to również ich prognozowanie.

Wykonywanie zadań związanych z oceną skutków zjawisk zaistniałych na obszarze występowania zagrożeń. Przed przystąpieniem do akcji ratowniczych należy zawsze określić poziom zagrożenia dokonując pomiaru czynników, które wywołały skutki katastrofy. Właściwa ocena poziomu zagrożeń pozwala podejmować odpowiednie środki.

Bardzo istotną grupę zadań stanowią zadania bezpośrednio związane z niesieniem pomocy poszkodowanym, są to zadania poszukiwawczo ratownicze oraz ewakuacyjne. We wszystkich rodzajach katastrof naturalnych i awarii technicznych uczestniczy człowiek, jako ich sprawca i jednocześnie ofiara lub tylko jako ofiara. Stąd grupa zadań poszukiwawczo ratowniczych. Poszukiwanie to nie tylko zlokalizowanie ludzi potrzebujących pomocy, to również zdefiniowanie warunków przeprowadzenia akcji ratowniczej oraz określenie możliwości ich ewakuacji. Zwłaszcza podczas powodzi i pożarów istnieje możliwość rozpoznania rejonów objętych klęską z powietrza i tą drogą niesienie pomocy poszkodowanym. W przypadku katastrof naturalnych i awarii technicznych wyspecjalizowane zespoły uczestniczą w ewakuacji ludzi i zwierząt lub mienia narażonego na zniszczenie. Pierwszeństwo w ewakuacji zawsze posiadają ludzie przed przedmiotami. W sytuacjach szczególnych może zaistnieć konieczność ewakuacji środków chemicznych lub innych, których przedostanie się do środowiska naturalnego może spowodować jego skażenie. Ewakuacja ludności z rejonów objętych katastrofą wymaga stworzenia warunków do ich czasowego przebywania w wyznaczonych miejscach. Stąd zwłaszcza pododdziały logistyczne i inżynieryjne mogą uczestniczyć w szybkim zbudowaniu obozowiska dla ewakuowanych. Zorganizowanie obozowiska to nie tylko przygotowanie pomieszczeń do przebywania ewakuowanych. Z przedsięwzięciem tym wiąże się cała gama innych zadań, związanych z wyżywieniem, pomocą medyczną oraz zapewnieniem innych potrzeb socjalnych.

Po ewakuacji ludzi i zwierząt z rejonów zagrożonych istnieje konieczność ochrony pozostawionego mienia. Zadanie to może być realizowane poprzez patrole lub stworzenie strefy izolacyjnej wokół ochranianego rejonu przed niepożądanymi osobami. Zadanie takie może być powierzone wydzielonym pododdziałom Wojsk Lądowych i może być realizowane wspólnie z Policją. Izolowanie rejonów ratowniczych może być realizowane ze względu na stwarzanie zagrożeń dla akcji ratowniczych przez osoby trzecie lub ze względu na zagrożenia dla innych osób.

W rejonach objętych różnego rodzaju zdarzeniami występują również dobra kultury narodowej, które wymagają ewakuacji przed niszczącymi skutkami katastrof. Ochrona tych obiektów lub ewakuacja ich z miejsca zagrożonego jest również obowiązkiem uczestników akcji ratowniczych.

Uczestnictwo wydzielonych pododdziałów SZ RP nie zawsze związane jest z monitoringiem lub rozpoznaniem i ewakuacją. W przypadku powstawania długotrwałych mrozów i gwałtownych roztopów powstają zatory lodowe na rzekach i jeziorach. Jest to szczególnie niebezpieczne zjawisko do urządzeń komunikacyjnych i hydrotechnicznych. Stąd występuje konieczność użycia

środków wybuchowych, którymi dysponuje wojsko. Zadania te od lat wykonują pododdziały inżynierskie.

Ze względu na powstawanie skażeń w wyniku katastrof naturalnych i awarii technicznych powstaje w wielu przypadkach skażenie lub zakażenie biologiczne. Wymaga to likwidowania takich skutków, w którym działaniu uczestniczą wydzielone pododdziały Wojsk Lądowych.

Kolejnym zadaniem szczegółowym jest udział w odbudowie infrastruktury komunikacyjnej. Zwłaszcza po niszczących działaniach powodzi lub wichur. Zadania te mogą realizować sprzętem specjalistycznym wydzielone pododdziały Wojsk Lądowych.

Skażenie chemiczne lub zakażenie biologiczne oraz rozległe powodzie powodują zagrożenie sanitarno-higieniczne i epidemiczne, stąd również tego rodzaju zadania mogą znajdować się w sferze odpowiedzialności Wojsk Lądowych.

Siły Zbrojne, a w tym głównie Wojska Lądowe, używane są do likwidacji i przeciwdziałania skutkom sytuacji kryzysowych i kryzysów w sytuacjach, gdy działania innych służb publicznych są nieskuteczne lub niewystarczające. Zadaniem wydzielonych pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych RP jest wspieranie służb publicznych, które posiadają zadania ustawowe przeciwdziałania i usuwania skutków katastrof technicznych i klęsk żywiołowych.

W przypadku społecznych sytuacji kryzysowych istnieją instrumenty prawne do przeciwdziałania sytuacjom zagrażającym konstytucyjnemu porządkowi. W razie zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Rady Ministrów może wprowadzić, na czas oznaczony, nie dłuższy niż 90 dni, stan wyjątkowy na części lub całym terytorium państwa. Przedłużenie stanu wyjątkowego może nastąpić tylko raz, za zgodą Sejmu i na czas nie dłuższy niż 60 dni³¹. Wprowadzenie stanu wyjątkowego i działanie organów konstytucyjnych i służb państwowych określone są w ustawach i rozporządzeniach dotyczących ich kompetencji. W sytuacji szczególnego zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, w tym spowodowanego działaniami terrorystycznymi, które nie może być usunięte poprzez użycie zwykłych środków konstytucyjnych, Rada Ministrów może podjąć uchwałę o skierowaniu do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wniosku o wprowadzenie stanu wyjątkowego³². Wnioskodawca określa przyczyny wprowadzenia stanu wyjątkowego i obszar administracyjny objęty tym stanem. Wskazuje charakter zagrożeń oraz proponowany zakres ograniczenia wolności praw

³¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku*, art. 230.

³² *Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym*, Dz. U. 2002 Nr 113, poz. 985, art. 2. 1.

człowieka i obywatela. Stan wyjątkowy może być wprowadzony na całości lub części terytorium państwa. Jeżeli pomimo zbliżającego się upływu czasu, na jaki został wprowadzony stan wyjątkowy, nie ustały przyczyny jego wprowadzenia oraz nie zostało przywrócone normalne funkcjonowanie państwa, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej może, w drodze rozporządzenia, przedłużyć czas trwania stanu wyjątkowego na okres nie dłuższy niż 60 dni³³. W przypadku ustania przyczyn wprowadzenia stanu wyjątkowego na wniosek Rady Ministrów Prezydent rozporządzeniem znosi jego trwanie. Stąd wynika, iż stan wyjątkowy jest traktowany jako stan prawny państwa i jego organów, w którym podejmuje się przedsięwzięcia szczególne przywracające porządek konstytucyjny. W państwach demokratycznych kontrowersji nie będzie wzbudzał stan wyjątkowy wprowadzony w wyniku zagrożeń terrorystycznych. Natomiast zawsze będzie wzbudzał je stan wyjątkowy wprowadzony z przyczyn politycznych, kształtowanych sytuacją społeczną w kraju. Stąd tak istotne w państwie prawa jest określenie warunków wprowadzenia stanu wyjątkowego, uprawnień organów ustawodawczych i wykonawczych władzy państwowej oraz uprawnień obywateli.

W czasie trwania stanu wyjątkowego organy władzy publicznej działają w dotychczasowych strukturach organizacyjnych w ramach przysługujących im kompetencji, z wyjątkiem ograniczeń określonych ustawą o stanie wyjątkowym. Jeżeli obszar objęty stanem wyjątkowym jest większy niż obszar administracyjny danego województwa wówczas kompetencje w zakresie kierowania akcją przywracania porządku konstytucyjnego sprawuje Prezes Rady Ministrów. W przypadku, gdy organy samorządowe nie są skuteczne w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych i kryzysu w stanie wyjątkowym na wniosek właściwego wojewody zostają zawieszone ich kompetencje, a kierowanie przejmuje zarząd komisaryczny. Zarząd komisaryczny powołuje prezes Rady Ministrów na wniosek właściwego wojewody. Powołany zarząd komisaryczny spełnia funkcje zawieszonego organu na czas określony.

W przypadkach, (...) gdy użycie uzbrojonych oddziałów i pododdziałów Policji okaże się niewystarczające, mogą być użyte do pomocy, na podstawie decyzji Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, wydanej na wniosek Prezesa Rady Ministrów, oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej³⁴. W przypadku sytuacji kryzysowych i kryzysów społecznych bardzo istotne jest określenie podstaw prawnych wspólnego działania Policji i Sił Zbrojnych. Jeżeli organy porządkowe nie mogą przywrócić porządku konstytucyjnego i zagwarantować bezpieczeń-

³³ *Tamże*, art. 5.1.

³⁴ *Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji*, art. 18. pkt. 3.

stwa obywateli wówczas mogą być użyte zwarte pododdziały Sił Zbrojnych RP. Użycie pododdziałów nie może powodować obniżenia ich gotowości bojowej do realizacji zadań obronnych na i poza terytorium kraju. Ograniczenie to wynika z misji Sił Zbrojnych, którą jest zagwarantowanie nienaruszalności i integralności terytorialnej. Wydzielone pododdziały do użycia w stanie wyjątkowym pozostają pod dotychczasowym dowództwem. Oznacza to, że w sytuacjach kryzysowych na terytorium państwa kieruje nimi jako najwyższy organ dowódca rodzaju sił zbrojnych, a ich działania koordynuje Szef Sztabu Generalnego WP. Oznacza to, że w sytuacjach kryzysowych na terytorium państwa Dowódca Operacyjny nie posiada żadnych kompetencji. Realizacja zadań odbywa się na zasadzie uzgodnień pomiędzy Ministrem Obrony Narodowej, a ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, a następnie koordynacja użycia sił spoczywa na SG WP.

Żołnierzom realizującym zadania w stanie wyjątkowym przysługuje część uprawnień policjantów. Szczegółowe zasady użycia pododdziałów i oddziałów określa Rada Ministrów w odpowiednim rozporządzeniu. Żołnierze wykonujący zadania w stanie wyjątkowym posiadają kompetencje podobne do zakresu uprawnień policjantów. Mogą legitymować i zatrzymywać osoby podejrzane lub niestosujące się do zaleceń rozporządzenia o stanie wyjątkowym. W ramach czynności służbowych mogą dokonywać przeszukiwania osób i obiektów. Mogą żądać okazania pomocy przez organy państwowe i podmioty gospodarcze w wykonywaniu zadań określonych ustawą o stanie wyjątkowym. Czynności wykonywane przez żołnierzy nie mogą naruszać godności osobistej osób kontrolowanych lub zatrzymanych. W przypadku, gdy osoba podejrzana nie stosuje się do poleceń żołnierzy adekwatnie do sytuacji mogą zastosować środki przymusu bezpośredniego. Żołnierzom indywidualnie przysługuje również prawo użycia broni na zasadach określonych do policjantów. Jednak zbiorowe użycie broni przez pododdział może nastąpić na rozkaz dowódcy. Użycie broni indywidualnie i na rozkaz powinno zmierzać do minimalnego wyrządzenia szkód.

Jednym z głównych zadań dla SZ RP w okresie stanu wyjątkowego jest ochrona i obrona obiektów szczególnie ważnych. Za szczególnie ważne dla bezpieczeństwa i obronności państwa uznawane są takie obiekty, które wpływają na jego poziom bezpieczeństwa. Do obiektów szczególnie ważnych zalicza się: zakłady produkujące, remontujące i magazynujące uzbrojenie i sprzęt wojskowy, a także zakłady, w których są prowadzone prace badawczo-rozwojowe na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa; magazyny rezerw państwowych; obiekty jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej; obiekty infrastruktury transportowej; ośrodki dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej; obiekty telekomunikacyjne; zapory wodne i

ważne urządzenia hydrotechniczne; obiekty: Agencji Wywiadu, Narodowego Banku Polskiego, Banku Gospodarstwa Krajowego, Wytwórni Papierów Wartościowych oraz Mennicy Państwowej; obiekty, w których produkuje się, stosuje lub magazynuje materiały jądrowe oraz źródła i odpady promieniotwórcze; ważne obiekty MSWiA; obiekty Służby Więziennej oraz Ministra Sprawiedliwości; zakłady wydobywające lub przetwarzające surowce energetyczne; zakłady, gdzie w produkcji stosuje się materiały szczególne niebezpieczne; elektrownie i inne obiekty elektroenergetyczne; obiekty organów administracji rządowej i samorządowej; obiekty, których zniszczenie lub uszkodzenie może stanowić zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi; obiekty dziedzictwa narodowego. Ochrona obiektów szczególnych jest prowadzona przez specjalnie tworzone w tym celu, na podstawie odrębnych przepisów, jednostki zmilitaryzowane. W zakresie obrony szczególnie ważnych obiektów do zadań resortu obrony narodowej należy między innymi precyzowanie ogólnych wymagań przygotowania i prowadzenia ich ochrony. W planach istotne jest określanie sposobu zabezpieczenia potrzeb w zakresie rezerw osobowych, uzbrojenia, sprzętu wojskowego. Dotyczy to straży przemysłowych lub firm trudniących się ochroną ważnych obiektów. W tej kwestii wymagane są uregulowania prawne w zakresie ich militaryzacji w stanie kryzysu i wojny. Po wprowadzeniu takich uregulowań prawnych dotychczasowa część zadań ochronnych realizowanych przez SZ RP i Policję spoczywałaby na wyspecjalizowanych formacjach ochronnych zmilitaryzowanych na czas kryzysu lub wojny. Spowodowałoby to odciążenie SZ RP od zadań ochronnych i skierowanie ich wysiłku na zadania bojowe. Stąd bardzo ważne jest określenie świadczeń na rzecz obrony, niezbędnych do szczególnej ochrony obiektów. W przypadku wspólnej ochrony niektórych obiektów z Policją lub innymi zmilitaryzowanymi formacjami niezbędne jest wspólne specjalistyczne szkolenie dla osób organizujących wykonywanie tego typu zadań.

W okresie stanu wyjątkowego następuje ograniczenie praw obywateli lub innych podmiotów dla potrzeb obronnych. Organami właściwymi do stosowania ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela, są: Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego; Komendant Główny Policji, komendanci wojewódzcy Policji (Komendant Stołeczny Policji), komendanci powiatowi (miejscy) Policji; Komendant Główny Straży Granicznej oraz terenowe organy Straży Granicznej; Komendant Główny Żandarmerii Wojskowej oraz komendanci terenowych jednostek organizacyjnych Żandarmerii Wojskowej³⁵. Ograniczanie wolności i praw obywateli nie oznacza bezpra-

³⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie organów właściwych do stosowania w czasie stanu wojennego ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela wobec osób, których działalność zagraża

wia lub bezgranicznej władzy organów sprawujących w tym okresie władzę. Przed przystąpieniem do czynności np. przeszukania funkcjonariusz lub żołnierz powinien posiadać pisemną zgodę kierownika organizacyjnego danej komórki, w której pełni służbę oraz pisemną zgodę właściwego organu. Jeżeli sytuacja wymaga natychmiastowego działania wówczas funkcjonariusz lub żołnierz przystępuje do czynności służbowych na podstawie nakazu kierownika komórki organizacyjnej oraz legitymacji służbowej. Następnie niezwłocznie dopełnia formalności związanych z zatwierdzeniem takiego działania przez właściwy organ.

Użycie pododdziałów Policji i SZ RP w sytuacjach zagrożeń nadzwyczajnych wymaga koordynacji ich działania. Organem koordynującym jest właściwy komendant wojewódzki Policji w przypadku, gdy stan nadzwyczajny dotyczy tylko obszaru jednego województwa. Natomiast w przypadku zagrożeń na obszarze większym niż jedno województwo kompetencje koordynacji należą do Komendanta Głównego Policji³⁶.

W wyniku wydania postanowienia Prezydenta o stanie zagrożeń nadzwyczajnych Minister Obrony Narodowej niezwłocznie wydaje polecenie do wypełnienia postanowienia prezydenta treściami merytorycznymi. W zadaniu użycia pododdziału podany jest jego skład, liczebność i główne zadania oraz czas ich wykonywania. Zostaje zdefiniowany rejon działania oraz przewidywane sposoby działania. Dowódca wyznaczonego pododdziału lub oddziału do działania z policją w stanie nadzwyczajnym otrzymuje zadania bezpośrednio od organu wojskowego, a sposób koordynacji wykonywanych w ramach posiadanych kompetencji ustala z koordynującym organem Policji. Przewiduje się, iż w stanach nadzwyczajnych pododdziały i oddziały Wojsk Lądowych mogą być użyte głównie do: ochrony i obrony obiektów kategorii pierwszej, osłony lub izolacji określonych obiektów o różnym przeznaczeniu, wspieranie działań Policji w przywracaniu porządku publicznego łącznie z działaniami antyterrorystycznymi³⁷. Wyznaczając zadania pododdziałom wojskowym powinno dążyć się do stwarzania im możliwości samodzielnego działania. Wówczas unika się konieczności koordynowania sposobu wykonania zadania z innymi uczestnikami. Wynika to z zachowania odrębności bezpośrednich organów dowodzenia pododdziałami wojskowymi i policyjnymi.

bezpieczeństwu lub obronności państwa, oraz trybu postępowania w tych sprawach, Dz. U. 2004 Nr 219, poz. 2219, par. 2.

³⁶ Por., *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków użycia pododdziałów i oddziałów Policji oraz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego*, Dz. U. 2005 Nr 135, poz. 1133 i 1134, par. 2.

³⁷ Por., *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków użycia pododdziałów i oddziałów Policji oraz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego*, Dz. U. 2005 Nr 135, poz. 1133 i 1134, par. 6.

Działania w sytuacjach nadzwyczajnych polegające na użyciu przymusu bezpośredniego przez pododdział wojskowy są rejestrowane poprzez organ Żandarmerii Wojskowej urządzeniami do zapisu dźwięku i obrazu. Jeżeli takie zadanie jest wykonywane jednocześnie z pododdziałem policji obowiązek jego rejestracji spoczywa na Policji. W sytuacjach zagrożenia życia żołnierzy lub innych uzasadnionych przypadkach organ wojskowy może wydać rozkaz użycia broni. Jeżeli taki rozkaz nie może być wydany z przyczyn technicznych bezpośrednio dowodzący w akcji może wydać rozkaz użycia broni na zasadach określonych dla policjantów³⁸.

Organ koordynujący wspólne działanie oddziałów Policji i Sił Zbrojnych ustala podział zadań stosownie do możliwości uczestników akcji. W procesie koordynacji bardzo ważne jest uzgodnienie planów i harmonogramów wykonywanych zadań, by wzajemnie sobie nie przeszkadzać, a jednocześnie we wspólnym działaniu osiągnąć efekt synergii. Oddziały policyjne i wojskowe w procesie organizowania i prowadzenia działań posługują się odrębnymi procedurami, stąd konieczność ustalenia niezbędnych procedur do wykonywania zadań. Organem właściwym do tych uzgodnień jest kierujący akcją³⁹. Niezbędne jest wzajemne informowanie się o dotychczasowych działaniach oraz poziomie zagrożeń, ponieważ w istotny sposób wpływa to na skuteczne likwidowanie lub neutralizowanie ich przyczyn lub skutków. Uzgodnień wymaga również zabezpieczenie przemieszczenia się oddziałów wojskowych w rejon akcji oraz organizacja. W przypadku bezpośredniego działania pododdziału policyjnego z wojskowym lub odwrotnie uzgodnień wymaga sposób wsparcia logistycznego. Kompetencje do koordynacji działań posiada minister właściwy do spraw wewnętrznych w przypadku wspólnego działania na obszarze większym niż jedno województwo z Szefem Sztabu Generalnego WP jeżeli w akcji biorą udział siły z różnych rodzajów sił zbrojnych. Natomiast, jeżeli w akcji uczestniczy jeden rodzaj sił zbrojnych wówczas koordynacja jest realizowana z właściwym dowódcą rodzaju sił zbrojnych. Jeżeli działania prowadzone są tylko na obszarze jednego województwa wówczas organem koordynującym jest właściwy wojewoda.

Współcześnie zaciera się różnica między zewnętrznymi i wewnętrznymi aspektami bezpieczeństwa, oznacza to, że zwiększają swoje znaczenie czynniki inne niż wojskowe. Wzrasta znaczenie bezpieczeństwa wewnętrznego, za które odpowiadają wszystkie organy państwowe. Charakter zagrożeń wskazuje na potrzebę zwiększenia współpracy Sił Zbrojnych ze strukturami cywilnymi państwa. Bezpieczeństwo obywateli, ochrona majątku narodowego oraz granic stają się

³⁸ Por., tamże, par. 7.

³⁹ Por., tamże, par. 9.

w coraz większym stopniu domeną instytucji i służb działających w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Współczesne zagrożenia nie zawsze skierowane są bezpośrednio na państwo jako podmiot prawny na arenie międzynarodowej. Ich negatywne skutki dosięgają obywateli państwa poprzez rozprzestrzenianie się w sposób niekontrolowany. Zagrożenia nie są kreowane przez państwa, a sytuacje społeczne, które wraz z ludźmi poprzez swobodny ich przepływ rozprzestrzeniają się na obszarach dotychczas bezpiecznych. Nie oznacza to, że należy izolować się od przepływu ludności, a tylko to, że należy kontrolować zjawiska, które mogą zagrażać bezpieczeństwu. Nie zawsze zagrożenia należy postrzegać przez pryzmat obcych nacji, ale również należy się spodziewać, że nastąpią one za sprawą własnych obywateli przybywających z obszarów objętych konfliktem. Dotychczas zagrożenia zewnętrznie skierowane były bezpośrednio na państwo, natomiast współcześnie coraz częściej na społeczeństwo danego kraju. Stąd wzrasta znaczenie bezpieczeństwa wewnętrznego, które wymaga wzmocnienia poprzez skoordynowane użycie wszystkich instytucji państwowych.

Uogólniając należy podkreślić, że:

- w sytuacjach kryzysowych na terytorium państwa głównym podmiotem odpowiadającym za organizację bezpieczeństwa jest właściwy minister MSWiA;
- inne podmioty uczestniczą w utrzymaniu bezpieczeństwa na zasadach określonych w ustawach i rozporządzeniach;
- funkcją innych sił nie skupionych w resorcie MSWiA jest wspieranie głównego organizatora bezpieczeństwa.

Wnioski z organizowania bezpieczeństwa w sytuacjach kryzysowych na terytorium państwa wskazują, że Siły Zbrojne podejmują zadania określone w planach operacyjnego ich użycia. W ramach planowania operacyjnego użycia Sił Zbrojnych RP w reagowaniu kryzysowym opracowuje się:

- Plan udziału SZ RP w akcjach ratowniczo-gaśniczych i usuwaniu skutków pożarów przestrzennych;
- Plan udziału SZ RP w akcjach poszukiwawczo-ratowniczych;
- Plan udziału SZ RP w obronie przed terroryzmem;
- Plan udziału SZ RP w akcji odśnieżania;
- Plan udziału SZ RP w oczyszczaniu terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych;

- Plan udziału SZ RP w zwalczaniu powodzi i zjawisk lodowych;
- Plan udziału SZ RP w likwidacji skutków awarii technicznych z TŚP i wypadków radiacyjnych;
- Plan działań przeciwepidemicznych.

Siły zbrojne nie organizują i nie prowadzi operacji reagowania kryzysowego w sytuacjach zagrożeń społeczno-ekonomicznych i przeciwdziałania negatywnym skutkom działania sił natury. Stąd można wnioskować, że operacja reagowania kryzysowego na terytorium państwa w tego typu zagrożeniach jest poza sferą organizacyjną i odpowiedzialności SZ RP. Zatem angażując wydzielone pododdziały SZ RP na terytorium kraju należy skupić się na stronie organizacyjnej ich użycia z innymi podmiotami uczestniczącymi oraz na ich metodach działania.

Realizacja wyszczególnionych planów w układzie wspólnego działania z innymi podmiotami a niekiedy i wolontariuszami wymaga sprecyzowania założeń działania. Zasadne jest, by zawsze dążyć do autonomii działania wydzielonych pododdziałów. Wynika to z założeń działania SZRP, które ze względu na hierarchiczny model kierowania inny niż podmioty uczestniczące w tworzeniu bezpieczeństwa powinny działać osobno.

Szczególny zakres zaangażowania wydzielonych pododdziałów i oddziałów SZ RP wynika z zadań związany z ratownictwem i oczyszczaniem terenu, do których zalicza się:

- **akcje o charakterze ratowniczym** np.: ewakuacja ludności z terenów zagrożonych; torowanie dróg i wykonywanie przejeżdż w terenach objętych pożarami;
- **działania o charakterze rozjemczo-oczyszczającym** np.: rozminowanie terenu i obiektów oraz rozbrajanie innych ładunków wybuchowych; niwelowanie i zmniejszanie skutków chemicznych skażeń środowiska; ochranianie ludności (rejonów) przed jakąkolwiek przemocą;
- **działania o charakterze porządkowo-ochronnym** np.: ochrona obiektów ważnych dla sprawnego funkcjonowania systemu bezpieczeństwa i obronności; ochrona zakładów przemysłowych i tras przewozu środków niebezpiecznych przed atakami grup terrorystycznych i przestępczych; ochrona sieci telekomunikacyjnych przed zakłóceniami będącymi następstwem klęsk żywiołowych i katastrof lub celowych działań destrukcyjnych; izolowanie (blokowanie) określonych zbiorowisk ludzkich, mogących powodować niepokoje i zamieszki;

- **działania o charakterze prewencyjno-zabezpieczającym** np.: systemowa i kompleksowa analiza sytuacji, mogących powodować katastrofy i klęski żywiołowe; ustawiczne zbieranie, przetwarzanie, opracowywanie i dystrybucja danych służących przeciwdziałaniu wszelkim zagrożeniom; udział w przygotowaniu (opracowywaniu) planów działania w odpowiednich stanach zagrożeń; współudział w planowaniu ewakuacji ludności oraz przygotowaniu rejonów ewakuacji; udział w zaopatrywaniu właściwych służb cywilnych w niezbędny sprzęt ratunkowo-ewakuacyjny⁴⁰.

Według założeń polskiego ustawodawstwa użycie wydzielonych pododdziałów SZ RP na zagrożenia katastrof i klęsk żywiołowych na terenie kraju będzie miało miejsce, gdy inne siły i środki okażą się niewystarczające. W działaniach tych będą brały udział jednostki wyspecjalizowane i odpowiednio przygotowane do realizacji zadań usuwania skutków katastrof i klęsk żywiołowych.

We współczesnym świecie, gdzie coraz trudniej jest zdefiniować zagrożenia wymagane będzie posiadanie przez SZ RP zdolności operacyjnych pozwalających podejmować wyzwania w zakresie kształtowania bezpieczeństwa. Należy przewidywać, że kryzysy i sytuacje kryzysowe o charakterze: polityczno militarnym, społecznym, ekonomicznym i morfologicznym świata będą wyznacznikiem zadań dla sił zbrojnych. Ważną sferę zadań będą stanowiły zagrożenia związane z przeciwdziałaniem lub usuwaniem skutków katastrof i klęsk żywiołowych oraz ochrony środowiska. Dotychczas w Polsce nie występowały kryzysy społeczno-ekonomiczne o dużym stopniu nasilenia, ale w przyszłości należy przewidywać wzrost tych zagrożeń⁴¹. Konstatując zasadnym jest stwierdzić, że nadal misją SZ RP jest zapewnienie suwerenności i nienaruszalności terytorialnej, ale coraz więcej zadań należy przewidywać również do wsparcia organów państwa w utrzymaniu bezpieczeństwa wewnętrznego.

⁴⁰ Zob., A. Bujak, *Zadania wojsk lądowych w ramach reagowania kryzysowego*, ZN AON 2/2005, s. 21.

⁴¹ Z wyjątkiem transformacji ustrojowej. Współcześnie tego typu zagrożenia mogą wystąpić w wyniku zagrożeń podobnych jak we Francji i Niemczech związanych z wielonarodowościowym i społecznym składem ludności państwa, a przede wszystkim z powodów załamania się funduszy ubezpieczeniowych, bankowych, braku stabilności ekonomicznej.

2.2.2. Uwarunkowania użycia sił zbrojnych w sytuacjach zagrożeń polityczno- militarnych

Dla potrzeb właściwego funkcjonowania państwa i osiągania przez nie gotowości obronnej zostały zdefiniowane stany gotowości obronnej. *Ustala się następujące stany gotowości obronnej państwa: stan stałej gotowości obronnej państwa; stan gotowości obronnej państwa czasu kryzysu; stan gotowości obronnej państwa czasu wojny*⁴². Celem tych przedsięwzięć jest utrzymywanie w sprawności systemu obronnego państwa. *Gotowość obronna państwa stan stabilności elementów systemu obronnego państwa do utrzymania bezpieczeństwa narodowego oraz do skutecznego działania w zaistniałych sytuacjach nadzwyczajnych i możliwości przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom kryzysowym oraz wojennym*⁴³.

Stan stałej gotowości obronnej państwa utrzymuje się w czasie pokoju, gdy nie stwierdza się istotnych zagrożeń zewnętrznego bezpieczeństwa państwa. W stałej gotowości obronnej państwa realizowane są zadania: planistyczne, organizacyjne, szkoleniowe i kontrolne. W stałej gotowości obronnej państwa realizowane jest szereg przedsięwzięć utrzymujących system gotowości obronnej na odpowiednim poziomie przygotowania do działania w okresie kryzysu i wojny. Realizowane są przedsięwzięcia polityki bezpieczeństwa państwa. Jest prowadzona stała ochrona naczelných organów kierowania obroną państwa. Utrzymywany jest w stałej gotowości do rozwinięcia narodowy system zarządzania kryzysowego. Prowadzone jest ciągle monitorowanie symptomów zagrożenia państwa. Siły zbrojne poprzez ustawiczne szkolenie się utrzymują odpowiedni stopień gotowości bojowej. W ramach przestrzennego zagospodarowania kraju następuje przygotowanie infrastruktury kraju dla potrzeb obronnych. Tworzone i utrzymywane są na odpowiednim poziomie rezerwy państwowe w tych asortymentach, które wpływają na poziom gotowości obronnej oraz możliwość funkcjonowania społeczeństwa w okresie kryzysu i wojny. W ramach planowania operacyjnego obrony cywilnej przygotowanie są plany ewakuacji i rozśrodkowania ludności w różnych scenariuszach zagrożeń. We wszystkich resortach planowane są przedsięwzięcia z zakresu militaryzacji tych podmiotów, które wpływają na stan gotowości obronnej państwa. Prowadzone jest permanentne szkolenie i zgrywanie elementów systemu obronności⁴⁴.

⁴² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa, Dz. U. 2004, Nr 219, poz. 2218, par. 2.1.

⁴³ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.

⁴⁴ Por., Z. Piątek, *Procedury i przedsięwzięcia systemu reagowania kryzysowego*, AON, Warszawa 2005, s. 68.

We wszystkich tych przedsięwzięciach występuje konieczność uczestnictwa sił zbrojnych o różnym poziomie zaangażowania. Stąd wynika, że w okresie funkcjonowania państwa na poziomie akceptowanych zagrożeń Siły Zbrojne mają do spełnienia ważną misję. Zadaniem Sił Zbrojnych jest współuczestniczenie w kreowaniu bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego oraz ochrona ważnych organów kierowania obronnością państwa. Rozpiętość zadań w stanie stałej gotowości obronnej jest bardzo szeroka od zadań szkoleniowych i przygotowawczych poprzez zadania ochronne i planistyczne w zakresie użycia Sił Zbrojnych oraz planowania i przygotowania infrastruktury obronnej.

W gotowości obronnej czasu kryzysu podstawowym zadaniem dla SZ RP jest osiągnięcie wyższych stanów gotowości bojowej oraz wzmocnienie wydzielonymi pododdziałami osłony granicy na wybranych kierunkach. Zabezpieczane są potrzeby Sił Zbrojnych i innych rozwijanych podmiotów w zakresie rozwinięcia strategicznego i operacyjnego. Następuje intensyfikowanie przygotowania stanowisk kierowania różnych szczebli w zakresie obronności i ich częściowe rozwijanie oraz realizowane są zamierzenia związane z militaryzacją i obroną cywilną. W stanie gotowości obronnej czasu kryzysu, realizowane są te przedsięwzięcia obronne przez SZ RP, które wynikają z jego specyfiki⁴⁵. Jeżeli jest to stan kryzysu warunkowany zagrożeniami sił natury wówczas nie realizowany jest zakres zadań związanych z kryzysem polityczno-militarnym. Również odmienną specyfikę zadań posiadają sytuacje kryzysowe o charakterze społecznym, w których dochodzi do zagrożenia porządku konstytucyjnego kraju. Stąd wynika, iż stan gotowości obronnej czasu kryzysu posiada zróżnicowany zakres zadań ze względu na charakter kryzysu⁴⁶.

Gotowość obronna czasu wojny wynika ze specyfiki zagrożeń związanych z zachowaniem suwerenności i nienaruszalności terytorialnej państwa lub kraju sojuszniczego. Następuje pełne rozwinięcie systemu obronnego państwa. „Rozwinięcie systemu obronnego państwa to element osłony strategicznej państwa, realizowanej w sytuacjach zagrożenia militarnego, polegający na: przejściu od pokojowego do wojennego systemu kierowania państwem; strategicznym rozwinięciu sił zbrojnych; militaryzacji gospodarki narodowej i administracji państwowej oraz innych dziedzin funkcjonowania państwa w czasie wojny.”⁴⁷ W stanie tym realizowanych jest szereg

⁴⁵ Por., Z. Piątek, *Procedury i przedsięwzięcia...*, s. 69.

⁴⁶ Zagrożenia zostały sklasyfikowane w grupy według podobnych źródeł ich inicjowania jako: polityczno-militarne, fizyczno-geograficzne – społeczne. Zob., W. Kaczmarek (red. nauk.), *Wojska Lądowe w systemie reagowania kryzysowego na obszarze kraju. p.k. „PRZESILENIE”*, AON, Warszawa 2005, s.27-48.

⁴⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.

zadań przybliżających system bezpieczeństwa państwa do gotowości obronnej.⁴⁸ Następuje przedstawienie gospodarki narodowej na zabezpieczenie potrzeb obronnych oraz pełne uruchomienie Programu Mobilizacji Gospodarki. Oznacza to, iż priorytetem jest zabezpieczenie potrzeb obronnych, a w następnej kolejności w miarę możliwości socjalnych obywateli. Organy władzy państwowej i kierujące bezpośrednio obronnością zajmują stanowiska kierowania. Siły Zbrojne osiągają pełną gotowość obronną. Następuje rozwinięcie elementów obrony cywilnej oraz realizowane są zadania wynikające z wydanych rozporządzeń lub innych aktów prawnych dotyczących tego okresu.

W każdym ze stanów gotowości obronnej Siły Zbrojne realizują szereg zadań przybliżających je do osiągnięcia pełnej gotowości. Program gotowości obronnej państwa dotyczy w głównym stopniu zagrożeń zewnętrznych, ale jego wybrane elementy powinny być wykorzystywane do stabilizacji sytuacji również w sytuacjach kryzysów społecznych i wynikających z sił natury.

W przypadku powstania zewnętrznych zagrożeń zostaje wprowadzony stan gotowości obronnej państwa czasu kryzysu. W stanie tym realizowane są zadania zapewniające przygotowanie państwa do przeciwdziałania zagrożeniom oraz usuwania ich skutków. Natomiast stan gotowości obronnej państwa czasu wojny wprowadzany jest w przypadku zagrożenia bezpośrednią agresją na terytorium państwa lub kraju sojuszniczego do realizacji wspólnych zadań obronnych. W stanie gotowości obronnej czasu wojny realizuje się zadania umożliwiające przeprowadzenie powszechnej mobilizacji, wprowadzenie stanu wojennego oraz pełne rozwinięcie systemu obronnego państwa do odparcia agresji. Szczegółowe zadania realizowane w poszczególnych stanach gotowości obronnej państwa opracowane są w Planie Reagowania Obronnego Rzeczypospolitej Polskiej. Priorytetem są zadania na korzyść Sił Zbrojnych i wojsk sojusznicznych oraz systemu obronnego państwa. Zadania obronne związane z podwyższaniem gotowości obronnej państwa koordynują właściwi ministrowie i wojewodowie. Do sprawnego kierowania przebiegiem podwyższania stanów gotowości obronnej państwa w okresie pokoju funkcjonuje system stałych dyżurów⁴⁹. Zadaniem ich jest w warunkach wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa państwa uruchomienie procedur związanych z podwyższaniem gotowości obronnej.

W razie zewnętrznego zagrożenia państwa, w tym spowodowanymi działaniami terrorystycznymi, zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub, gdy z umowy międzynarodowej

⁴⁸ Por., Z. Piątek, *Procedury i przedsięwzięcia...*, s. 69.

⁴⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa, Dz. U. 2004, Nr 219, poz. 2218, par. 8.

wej wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej może, na wniosek Rady Ministrów, wprowadzić stan wojenny na części albo na całym terytorium państwa⁵⁰. Rozpatrzenie wniosku przez prezydenta następuje w trybie niezwłocznym. Następnie wydawane jest rozporządzenie, które w ciągu 48 godzin od jego podpisania powinno być przedstawione Sejmowi⁵¹. O podjętych decyzjach dotyczących stanu wojennego, nadzwyczajnego lub klęski żywiołowej informowane są międzynarodowe organizacje. Minister właściwy do spraw zagranicznych notyfikuje Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych i Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy wprowadzenie i przyczyny wprowadzenia określonego stanu, a także jego zniesienie⁵². Jest to niezwykle istotne ze względu na wprowadzenie ograniczeń w prawach człowieka i obywatela oraz ze względu na poczucie bezpieczeństwa innych podmiotów prawnych na arenie międzynarodowej.

Na podstawie wniosków z doświadczeń ostatnich kilkunastu lat oraz analizy bieżącej sytuacji międzynarodowej można stwierdzić, że do niedawna podstawowe zagrożenie wybuchu konfliktu globalnego jest coraz mniej prawdopodobne, aczkolwiek nie należy go całkowicie wykluczyć. Współcześnie w siłach zbrojnych państw europejskich istnieje wyraźna tendencja zmniejszania ich stanu liczebnego, przy jednoczesnym unowocześnianiu wyposażenia i sprzętu bojowego oraz modyfikowaniu struktur. Przechodzenie w Polsce na system zawodowej służby wojskowej i zawieszenia ustawy o powszechnym obowiązku obronnym stawia nowe wyzwania przed siłami zbrojnymi. Celem tych zmian jest stworzenie nowoczesnych sił zbrojnych zdolnych do wypełniania zadań w ramach sojuszniczego systemu bezpieczeństwa oraz Unii Europejskiej. Zakończenie „zimnej wojny” doprowadziło do znaczącego spadku prawdopodobieństwa globalnej wojny nuklearnej oraz konfliktu zbrojnego o dużej i średniej intensywności w Europie. Jednakże, niemal równocześnie, nowej dynamiki nabrały konflikty lokalne, których uczestnicy przestali podlegać ograniczającej presji ze strony supermocarstw⁵³. Jednym z przykładów konfliktów lokalnych jest atak Izraela na suwerenne terytorium Libanu skierowany przeciw Hezbollahowi w 2006, czy atak sił tureckich skierowany przeciw separatystom kurdyjskim na terytorium Iraku w 2008 roku. Równie spektakularny był atak sił rosyjskich na terytorium Gruzji w 2008 roku w

⁵⁰ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom RP, Dz. U. 2002, Nr 156, poz. 1301, art. 2. 1.

⁵¹ Procedura niezwłocznego rozparzenia wniosku oraz termin przedstawienia rozporządzenia Sejmowi dotyczy wprowadzenia stanu wojennego, nadzwyczajnego oraz klęski żywiołowej.

⁵² Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom RP, Dz. U. 2002, Nr 156, poz. 1301, art. 6.

⁵³ Zob., A. Czupryński (red. nauk.), *Charakter przyszłych operacji, Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2004, s.14.

obronie suwerenności separatystycznego regionu Osetii Południowej i niepodległości Abchazji. Nie można tych konfliktów traktować jako modelowe, ale przesłanki ich prowadzenia oraz założenia przejawiają podobieństwo co do celu, metod działania i oczekiwanego efektu. Coraz częstsze tego typu działania sugerują, że takie ograniczone konflikty zbrojne mogą występować coraz częściej.

Obecnie ryzyko konfliktu w tradycyjnym rozumieniu, w którym biorą udział dwie jasno zdefiniowane strony (państwa, koalicje), odnosi się raczej do konfliktu na małą skalę. Chodzi tu przede wszystkim o różnego rodzaju konflikty lokalne ograniczone, co do obszaru oraz użytych sił i środków. Konflikty te mogą mieć podłoże narodowościowe, terytorialne, religijne, polityczne lub ekonomiczne. Charakter przyczyn konfliktu ma znaczący wpływ na rozmach, charakter i sposób prowadzenia działań zbrojnych. Mogą one występować na obszarze jednego lub kilku krajów. W dalszej perspektywie nie można wykluczyć w Europie konfliktów lokalnych między różnymi krajami, w tym nawet członkami Sojuszu. Ich przyczyną mogą być przede wszystkim kryzysy wywołane wokół mniejszości narodowych oraz uwarunkowania historyczne np. dążenia do uzyskania suwerenności i niepodległości grup etnicznych. Tego rodzaju konflikty mogą charakteryzować się ograniczonymi celami, długim czasem trwania oraz nieregularnymi działaniami wojsk. Zwykle jedno z państw ościennych prawdopodobnie będzie wspierało grupy separatystyczne, by w ten sposób osłabić znaczenie na arenie międzynarodowej zasadne działania przeciwnego państwa. Wydaje się, że będą one jednym z najpoważniejszych wyzwań przyszłości, ponieważ rodzą one ryzyko rozszerzenia się i przerodzenia się ich w wojnę na szerszą skalę obejmującą stopniowo swoim zasięgiem coraz większe obszary⁵⁴.

Doświadczenia i wnioski ostatniej dekady ubiegłego stulecia oraz początku obecnego wskazują, że bardzo często mamy do czynienia z konfliktami innymi w swym charakterze niż dotychczasowa wojna w klasycznej postaci. Do tego należałoby dodać różnego rodzaju zagrożenia, które nie są czymś całkowicie nowym, ale ich znaczenie ciągle rośnie. Niezależnie od różnorodnej klasyfikacji do kluczowych rodzajów zagrożeń można zaliczyć:

- nacjonalizmy regionalne;
- problemy mniejszości narodowych;
- fundamentalizm religijny;
- roszczenia terytorialne;

⁵⁴ W. Karczmarek (red. nauk.), *Zadania komponentu wojsk lądowych w sojuszniczych operacjach na obszarze kraju „Komponent”*, AON, Warszawa 2002, s. 25.

- dążenia niepodległościowe;
- podziały ekonomiczne ze względu na różny stopień rozwoju gospodarczego;
- destabilizację polityczną;
- rywalizację o dominację w świecie i strefy wpływów;
- zorganizowaną przestępczość, w tym handel bronią i narkotykami;
- niekontrolowane rozprzestrzenianie broni masowego rażenia;
- terroryzm międzynarodowy;
- niestabilność rynków i duże zachwiania gospodarczo-finansowe.

Powyższe zagrożenia mogą wystąpić w każdej części świata i mogą doprowadzić do wybuchu sporów, a co za tym idzie konfliktów z użyciem środków militarnych. Dlatego też należy zwrócić uwagę na ich przyczyny, zanim przerodzą się z hipotetycznych lub potencjalnych w realne zagrożenia wpływające w znaczący sposób na strukturę bezpieczeństwa zarówno narodowego, regionalnego oraz globalnego. Zagrożenia mogą mieć podłoże polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne lub religijne, które jednocześnie mogą mieć charakter wewnętrzny, bądź zewnętrzny. Ze względu na ewentualne następstwa w sferze bezpieczeństwa niezmiernie istotna jest prognoza zagrożeń, by określić odpowiedni sposób przeciwdziałania ich rozwojowi.

Wnioski z prowadzonych badań wskazują, że świat na początku XXI wieku, w tym także Polska, najbardziej narażony będzie na lokalne konflikty militarne o ograniczonym zasięgu i niewielkiej intensywności, których źródłem mogą być problemy na tle nacjonalistycznym i wyznaniowym, a także dążenia do uzyskania suwerenności grup etnicznych, przejęcia władzy oraz kontroli nad spornym terytorium. Jednak najpoważniejszym wyzwaniem obecnych czasów jest terroryzm fundamentalistów religijnych. Pod koniec ubiegłego wieku doszło do międzynarodowej ekspansji islamu, co objawiło się wzrostem napięć wewnętrznych, próbami zamachów stanu, walkami między narodowościami różnych wyznań i akcjami terrorystycznymi na terenie wielu państw⁵⁵. Współcześnie jednym z najistotniejszych kryteriów odnośnie tworzenia i oceny scenariuszy rozwoju sytuacji polityczno-militarnej jest zagrożenie terrorystyczne i to nie tylko w stosunku do obiektów lub obywateli poza granicami danego państwa. Sam udział w operacji militarnej może powodować⁵⁶ wzrost zagrożeń pośrednich, na przykład akcji odwetowych, a poprzez to destabilizację sytuacji wewnętrznej.

⁵⁵ W. Karczmarek (red. nauk), *Zadania komponentu wojsk lądowych...*, s. 31.

⁵⁶ Przykładem są zamachy terrorystyczne w Hiszpanii w dniu 11 marca 2003 roku oraz w Wielkiej Brytanii w lipcu 2005 roku.

Jednym z elementów systemu bezpieczeństwa państwa są Siły Zbrojne, których zadaniem jest przede wszystkim zagwarantowanie państwu suwerenności terytorialnej, którą należy rozpatrywać holistycznie biorąc pod uwagę czynniki wewnętrzne i zewnętrzne z coraz większym naciskiem na wzrost roli międzynarodowych relacji w kształtowaniu i utrzymaniu bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i światowego.

Zmieniające się warunki i charakter konfliktów zbrojnych spowodowały konieczność prze wartościowania zadań obronnych. Wszelkie wnioski ze sporządzanych prognoz co do zagrożeń wybuchu konfliktu zbrojnego pomiędzy państwami w Europie są mało prawdopodobne. Przybliżając środowisko bezpieczeństwa do własnych granic można postawić tezę, że Polska ani kraje graniczące nie roszczą wobec siebie żadnych żądań terytorialnych. Wyklucza to w najbliższym dziesięcioleciu otwarty konflikt zbrojny na dużą skalę. Ale nie można wykluczyć hipotetycznych konfliktów zbrojnych dotyczących ograniczonych celów.

Zgodnie z założeniami SZ RP mają być przygotowane do operacji wojennych i operacji innych niż wojna, biorąc pod uwagę wszelkie zagrożenia konwencjonalne i niekonwencjonalne. Podkreślana jest zdolność do skutecznego i szybkiego interwencyjnego zaangażowania się w rozwiązywanie kryzysów, przy jednoczesnym założeniu, że przywrócenie stabilizacji i pokoju wymaga sił i czasu. Do każdego wyżej wymienionych zadań będą potrzebne odpowiednio wyszkolone i uzbrojone siły zbrojne. Będą one konieczne nie tylko po to, by stabilizować krytyczne sytuacje, ale również, aby zagwarantować ich powodzenie i zapewnić akceptowany poziom suwerenności terytorialnej państwa we współczesnym świecie.

Aby sprostać współczesnym zagrożeniom i wyzwaniom SZ RP powinny posiadać zdolność do sprawnego i terminowego działania w celu zapobieżenia lub zlikwidowania konfliktu w sferze militarnej. Stąd potrzeba jest sił, które będą nowoczesne, zdolne do działania w skomplikowanych warunkach bojowych oraz dostępne na potrzeby pełnego zakresu zadań obronnych i reagowania kryzysowego. Powinny być dobrze wyposażone, właściwie wyszkolone i odpowiednio kierowane. Większy nacisk powinien być położony na jakość i użyteczność sił, niż na ich liczebność. Posiadanie wysoce mobilnych sił stanowi priorytet w rozwoju SZ RP. Nowoczesne SZ posiadając najwyższy stopień mobilności i najkrótszy czas reakcji mogą być przeznaczone szczególnie do prowadzenia działań w początkowym okresie każdego rodzaju konfliktu. Mobilność w wielu sytuacjach może być decydującym atutem w osiąganiu sukcesu, zwłaszcza w aspekcie czasu reakcji. Struktura organizacyjna SZ powinna zapewniać pełne wykorzystanie potencjałów

wszystkich uczestników danej operacji wraz ze zdolnościami operacyjnymi partnerów zagranicznych.

W wielu opracowaniach zauważa się potrzebę posiadania sił, które będą w pełni przygotowane do prowadzenia różnych operacji, przy minimalnym ryzyku jej powodzenia. Istotną ich cechą jest wysoka sprawność i skuteczność działania, ponieważ współcześnie należy szybko podejmować decyzje i działać sprawnie, przechodząc od jednego typu działania do innych. Działając sprawnie i z zaskoczenia można uzyskać przewagę, która jest wymagana w osiąganiu zwycięstwa. Działanie SZ RP w głównej mierze oparte jest o zastosowanie podejścia manewrowego, obniżenie woli walki przeciwnika i zaatakowanie jego spójności. Ważnymi czynnikami są: uzyskanie zaskoczenia, skuteczność, działania informacyjne, neutralizacja najważniejszych elementów potencjału bojowego przeciwnika i oddziaływanie na jego słabe strony.

Należy podkreślić, że rewolucja w sposobach prowadzenia współczesnej wojny związana jest z pozyskiwaniem i dystrybucją informacji właściwym jej użytkownikom w określonym momencie. Wskazuje to, że nie liczba środków walki zaczyna decydować o zwycięstwie, a jakość informacji i zdolność jej wykorzystania. Siły mogą rozpocząć działania w sytuacjach, kiedy uzyskają pełne informacje, niezbędne do podjęcia określonych działań. Wówczas powinny być tak skonfigurowane, by zwielokrotnić skutki informacji i działania osiągając oczekiwane efekty. Uogólniając należy podkreślić, że podejście do zdolności SZ RP zakłada osiągnięcie oczekiwanych efektów poprzez wzajemne wykorzystanie zdolności operacyjnego działania i ich efektów przez wszystkich uczestników operacji. Ogólnym założeniem jest posiadanie takich sił, które będą elastyczne w użyciu o zrównoważonych zdolnościach, gotowe do reagowania w różnych operacjach. Istotnym aspektem jest tu równowaga pomiędzy siłami lekkimi, średnimi oraz ciężkimi i odejście od armii opartej o zimnowojenne założenia. Ich zdolności muszą być tak dopasowane, aby zapewnić swobodę działania, która wyraża się w możliwości użycia określonych sił i środków w zależności od zadania. Siły te muszą również dysponować nowoczesnym wyposażeniem, adekwatnym do współczesnych wymagań.

Zasadniczym zadaniem Sił Zbrojnych jest zdolność do działania w zakresie ochrony i zapewnienia bezpieczeństwa państwa oraz udzielanie władzom cywilnym niezbędnej pomocy wojskowej. A zatem fundamentalną rolą SZ jest zapobieganie występowaniu konfliktów militarnych lub ich eskalacji w konflikt na dużą skalę. Swoje zadania obronne SZ RP realizują poprzez:

- odstraszenie militarne wyrażane w demonstrowaniu gotowości do skutecznego działania na zagrożenia;

- kształtowanie środowiska bezpieczeństwa poprzez rozwój współpracy wojskowej z innymi państwami i budowanie wzajemnego zaufania w dziedzinie militarnej;
- prowadzenie ciągłej oceny potencjalnych zagrożeń;
- świadczenie pomocy w wypadku zaistnienia katastrof lub klęsk żywiołowych, w tym przede wszystkim prowadzenie działań o charakterze ratowniczym, ewakuacyjnym oraz likwidacja ich skutków;
- ochronę najważniejszych obiektów o znaczeniu administracyjnym, militarnym i gospodarczym;
- zapobieganie aktom terrorystycznym.

Zagrożenia terrorystyczne wskazują na potrzebę użycia sił militarnych przede wszystkim do działań zabezpieczających miejsce zdarzenia, porządkowo-ochronnych oraz udzielania pomocy medycznej i ewakuacyjnej, a także ochrony innych obiektów zagrożonych kolejnymi zamachami. Obrona i reagowanie na ataki terrorystyczne na własne terytorium państwowe wymagają odpowiedniego współdziałania sił zbrojnych z organami konstytucyjnie odpowiadającymi za bezpieczeństwo wewnętrzne.

Użycie SZ na obszarze kraju może nastąpić w operacji wojennej o wysokiej lub niskiej skali intensywności. Należy podkreślić, że warunki użycia SZ uzależnione są od celu i zamierzonego rozmachu przez stronę przeciwną. Obrońca nie decyduje o skali konfliktu zbrojnego, ponieważ jego działania uwarunkowane są skalą działania przeciwnika. Zdolność SZ do realizacji obrony terytorium państwa jest podstawowym warunkiem zachowania jego suwerenności i możliwości działania w wymiarze narodowym, regionalnym i międzynarodowym w ramach obrony kolektywnej - zgodnie z artykułem 5 Traktatu Waszyngtońskiego. W przypadku zagrożenia któregoś z państw członkowskich NATO, zadania wynikające z obrony Sojuszu nakładają na pozostałe kraje obowiązek czynnego udziału w składzie sił sojuszniczych. Mając to na uwadze, zadanie SZ RP związane jest z obroną terytorium kraju i Sojuszu i musi być realizowane w ścisłym współdziałaniu z sojusznikami, w oparciu o wspólne zdolności operacyjnego działania.

Pomimo, że w wielu prognozach jak również i w treściach niniejszej pracy wskazuje się, że wszelkie konflikty powinny być rozwiązywane poniżej progu wojny, to jednak wojny jako zjawiska społecznego, politycznego i ekonomicznego nie można wyeliminować z życia społecznego człowieka. Wojna jest immamentną częścią sfery społecznego funkcjonowania człowieka, ale należy dokładać wszelkich starań by coraz częściej była postrzegana w kategoriach historycznych

a nie aktywnych narzędzi polityki. *Wojna - stan funkcjonowania państwa charakteryzujący się istnieniem ostrego konfliktu zewnętrznego lub wewnętrznego rozwiązywanego środkami przemocy, angażując gros sił państwa*⁵⁷. Wojna określa stan stosunków pomiędzy podmiotami prawnymi na arenie międzynarodowej i wyraża zespół usankcjonowanych środków przymusu w tym użycie sił zbrojnych do osiągania własnych celów państwa. Należy podkreślić, że instrumenty przymusu używane w wojnie w świetle prawa międzynarodowego odpowiednie są tylko do podmiotów prawnych na arenie międzynarodowej. Stąd niekiedy błędnie używane pojęcie „wojna” wobec terrorystów lub przestępczych organizacji stawia je na takim samym prawnym poziomie jak instrumenty prawne państwa, co powinno budzić zdecydowany sprzeciw. Operacje wojenne w myśl prawa międzynarodowego powinny być prowadzone tylko w sytuacjach samoobrony indywidualnej lub zbiorowej, w przypadku napaści zbrojnej zgodnie z założeniami art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych. Stąd za uwarunkowania używania narzędzi i metod walki zbrojnej w konflikcie zasadnym jest przyjąć następujące tezy:

- 1) celem prowadzonych działań zbrojnych jest obrona suwerenności;
- 2) działania zbrojne prowadzą siły zbrojne skonfliktowanych państw lub uznanych organizacji niepodległościowych posiadających pozytywne cele dążące do stworzenia państwowości;
- 3) działania zbrojne wzmacniają lub bezpośrednio wpływają na osiągnięcie celu politycznego wojny.

Uogólniając, wojnę a w niej walkę zbrojną można podejmować tylko wówczas, gdy jest ona sprawiedliwa, to oznacza, że jest prowadzona w dochodzeniu swych rzeczywistych (obiektywnych) praw⁵⁸.

Uwarunkowania geopolityczne Polski wskazują, że pomimo posiadania przyjaznego środowiska bezpieczeństwa należą przewidywać zagrożenia wojenne w obronie własnej suwerenności. Stąd wyszczególnia się rodzaje konfliktów i główne zadania w nich dla sił zbrojnych. Przewiduje się zbrojne działania wojenne o małej skali intensywności, których istota wyraża się w skutecznej obronie Rzeczypospolitej Polskiej własnym potencjałem obronnym na jednym kierunku operacyjnym, nawet przy ograniczonym wsparciu ze strony sojuszników⁵⁹. W tego typu konfliktach zasadne jest zaangażowanie potencjału sił zbrojnych w skali odpowiedniej do zagrożenia i osią-

⁵⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.

⁵⁸ Por., H. Grotius, *O prawie wojny i pokoju*. Tom I, PWN, Warszawa 1957, s. 22.

⁵⁹ Zob., *Strategia Wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej*, marzec 2004.

gania własnych celów narodowych. Operacja wojenna o niskiej skali intensywności prowadzona jest wówczas według jednego ze scenariuszów ujętych w Stałym Planie Obronnym zmodyfikowanego o rzeczywiste zagrożenia i osiągame cele własne. Dowodzenie operacją przejmuje dowództwo operacyjne i osiąga cel militarny operacji według narodowych wytycznych politycznych. W przypadku agresji hipotetycznego przeciwnika na terytorium Polski celem operacji wojennej powinno być zatrzymanie jego działań w strefie przygranicznej lub ograniczenie jego działań w określonym obszarze, następnie poprzez działania zaczepne wyparcie przeciwnika z terytorium kraju, by stworzyć warunki do pokojowego zakończenia konfliktu. W tego typu hipotetycznych konfliktach pomiędzy podmiotami prawnymi może dojść do klasycznych działań zbrojnych i wówczas taki model działania jest zasadny. Jego istota wyraża się w zatrzymaniu działań zaczepnych przeciwnika, ograniczeniu rozprzestrzeniania się ich na terytorium kraju i poprzez zwrot zaczepny pozbawienie przeciwnika zdolności do kontynuacji osiągania własnych jego celów w sposób zbrojny.

W przypadku konfliktu o dużej skali intensywności prowadzona jest operacja wojenna o wysokiej skali intensywności. Celem operacji wojennej o wysokiej skali intensywności jest: utrzymanie strategicznie ważnych obszarów państwa i stworzenie warunków do zaangażowania się potencjału i zdolności operacyjnych Sojuszu w zadaniu doprowadzenia do zakończenia konfliktu na warunkach pokojowych. Należy podkreślić, że bardzo kontrowersyjne jest pojęcie konfliktu i działań zbrojnych o niskiej i dużej skali intensywności. Rozróżnianie tych konfliktów tylko według skali zaangażowanych sił nie jest zasadne. Ponieważ, użyta siła w obronie własnej suwerenności jest przeciwieństwem wobec siły przeciwnika. Stąd rozróżnianie konfliktu według użytej siły jest mało precyzyjne. Zasadnym wydaje się rozróżnianie konfliktów na niską i wysoką skalę intensywności według ich celu. Jeżeli celem działania strony przeciwnej jest częściowe pozbawienie danego państwa suwerenności w jego dotychczasowych narodowych obszarach to można postawić tezę, że jest to konflikt o niskiej skali intensywności. Jeżeli celem strony przeciwnej jest całkowite pozbawienie danego państwa suwerenności w jego dotychczasowych obszarach narodowych to wówczas jest to konflikt o wysokiej skali intensywności. Stąd można pozbawić tezę, że dla Sojuszu pozbawienie suwerenności jednego z jego członków zawsze będzie posiadał charakter niskiej skali intensywności, ale dla rzeczywistego państwa dotkniętego taką sytuacją będzie to konflikt o dużej skali intensywności. W przypadku NATO konflikt o dużej skali intensywności będzie miał miejsce, jeżeli będzie skierowany na rozbięcie spójności Sojuszu i pozbawienie wielu jego państw suwerenności politycznej lub terytorialnej.

Do głównych zadań SZ RP w operacjach wojennych o wysokiej skali intensywności należy zaliczyć: strategiczne rozwinięcie całości sił narodowych; przyjęcie na własnym terytorium sojusznicznych sił wzmocnienia; przeprowadzenie sojuszniczej operacji; pozbawienie agresora możliwości rozwijania działań ofensywnych; wsparcie wysiłków politycznych, zmierzających do uregulowania kwestii spornych⁶⁰.

W hipotetycznym konflikcie podział zadań dla SZ RP jest jednoznaczny. Naczelny dowódca poprzez swój organ planuje i koordynuje użycie i działanie potencjału obronnego państwa. Dowódca operacyjny osiąga cel w wyznaczonym obszarze odpowiedzialności operacyjnej. Poszczególni dowódcy rodzajów sił zbrojnych przygotowują wymagane siły do użycia w operacji. Szef Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych dodatkowo koordynuje działaniami obronnymi w strefie tylnej⁶¹.

Zadania obronne sił zbrojnych sytuowane są w określonych obszarach odpowiedzialności. W przypadku klasycznych działań wojennych, w których istotą będzie panowanie na określonym obszarze obrońca zawsze będzie dążył do: osłony ważnych obiektów systemu obronnego państwa, osłony infrastruktury głównie energetycznej, zatrzymania zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, niedopuszczenia do rozprzestrzeniania się aktywnych działań zbrojnych na pozostałości terytorium państwa, wyparcia przeciwnika z obszaru kraju i stworzenie warunków do pokojowego rozstrzygnięcia sporu. W sytuacjach konfliktu o wysokim stopniu intensywności do wyszczególnionych zadań należy dopisać, stworzenie warunków do przyjęcia wojsk sojusznicznych, zatrzymanie zgrupowania uderzeniowego przeciwnika i stworzenie warunków do wykonania przeciwwuderzenia przez siły odpowiedzi NATO. W klasycznych działaniach wojennych będą prowadzone działania opóźniające, obronne i osłonowe oraz przeciwwuderzenie w celu wyparcia przeciwnika z terytorium kraju. Należy posiadać świadomość, że w ramach operacji wojennej bez względu na jej charakter intensywności jednym z warunków zakończenia działań zbrojnych

⁶⁰ Por., *Strategia Wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej, marzec 2004*.

⁶¹ Główne zadania Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych:

- 1) realizacja zabezpieczenia logistycznego Sił Zbrojnych w zakresie materiałowym, technicznym, transportu i ruchu wojsk oraz infrastruktury wojskowej;
- 2) realizacja zabezpieczenia potrzeb mobilizacyjnych i wojennych Sił Zbrojnych RP w środki bojowe i materiałowe, w tym ich gromadzenie, rozmieszczenie i rozśrodkowanie;
- 3) realizacja zadań wynikających z obowiązków państwa-gospodarza (HNS);
- 4) zarządzanie obroną terytorialną, terenowymi organami wykonawczymi Ministra Obrony Narodowej w sprawach operacyjno-obronnych i rządowej administracji niezespolonej;
- 5) organizowanie przegrupowania wojsk, transportu i ewakuacji na rzecz wszystkich Rodzajów Sił Zbrojnych oraz przemieszczania ładunków różnymi rodzajami transportu;
- 6) organizowanie i koordynacja działań obronnych w strefie tylnej.

może być czasowe pozbawienie zdolności zaczepnych przeciwnika. Oznacza to, że zasadne jest prowadzenie w ramach operacji działań głębokich wydzielonymi siłami komponentu: powietrznego, specjalnego i lądowego. Należy dążyć, by pozbawić hipotetycznego przeciwnika zdolności zaczepnych, ale nie w starciu w obszarze działań bezpośrednich, a w działaniach głębokich. Poprzez oddziaływanie na istotne elementy systemu obronnego przeciwnika należy dążyć do pozbawienia go zdolności zaczepnych i poprzez to wpływać na efektywność osiągania celu militarnego operacji w obszarze działań bezpośrednich. Podczas dążenia do rozstrzygnięcia w obszarze działań bezpośrednich skierowanych na wyparcie przeciwnika z obszary kraju należy stworzyć warunki do odpowiedniej realizacji zadania. Wnioski z analizy działań klasycznych wskazują, że w obronie suwerenności terytorialnej zasadne jest wykonanie przeciwuderzenia. Stąd by zapewnić sobie powodzenie wykonania zadania przeciwuderzenia i osiągnięcia jego celu należy stworzyć sobie warunki do jego wykonania. Do klasycznych warunków wykonania przeciwuderzenia zalicza się: zatrzymanie głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, zdeorganizowanie jego systemu dowodzenia, izolację pola walki przed dotarciem jego odwodów, miejscowe panowanie w powietrzu oraz swobodę wykonania manewru przez zgrupowanie przeciwuderzające. Realizację powyższych warunków należy traktować jak podejście systemowe do rozwiązania danego problemu, ponieważ każdy z wymienionych warunków nie posiada większego znaczenia, jeżeli nie jest postrzegany w relacji do pozostałych.

Wnioski z analizy założeń prowadzenia klasycznej operacji wojennej nie dostarczają rewolucyjnych rozwiązań, ale jednoznacznie nie wskazują na odrzucenie takiego scenariusza. Współcześnie mając na uwadze przyszłość należy się zastanowić nad innymi scenariuszami. Być może hipotetyczny przeciwnik nie będzie dążył do zajęcia części lub całości terytorium? Jeżeli taka teza będzie zasadna, to jego metody działania będą inne niż się spodziewamy. Być może w oczekiwaniu na lądowe zgrupowania uderzeniowe nie doczekamy się ich aktywnych działań, co spowoduje, że klasyczne plany zdezaktualizują się. Jeżeli przeciwnik zdecyduje się prowadzić działania w sferze psychologicznej, w cyberprzestrzeni, poprzez selektywne i precyzyjne ataki na wybrane elementy infrastruktury obronnej, to może okazać się, że nie jesteśmy do takich działań wojennych przygotowani w pełni. Stąd należy przewidywać, nie tylko klasykę działań zbrojnych, ale i to, że przeciwnik będzie działać w różnych środowiskach. Wówczas jego działania będą skierowane na wrażliwe elementy systemu obronnego państwa, by obniżyć spójność narodu i wyrobić przekonanie, że obrona jest mało efektywnym rodzajem działań. Stąd wyzwaniem dla sił

zbrojnych bez względu na skalę konfliktu jest uodpornienie się własnych elementów systemu od uderzeń przeciwnika przy zachowaniu zdolności realizacji zadań własnych.

Uogólniając zasadne jest określić założenia używania sił zbrojnych w operacji wojennej. Do głównych założeń używaniem sił zbrojnych w operacji wojennej należy zaliczyć:

- 1) użycie sił zbrojnych jest zasadne w przypadku zagrożenia lub naruszenia suwerenności własnego kraju lub państwa sojuszniczego;
- 2) w przypadku obrony suwerenności celem użycia sił zbrojnych nie jest zajęcie obcego terytorium i włączenie go do własnych struktur administracyjnych, a stworzenie sytuacji militarnej do zastosowania rozwiązań politycznych normalizujących sytuację;
- 3) w obronie własnej suwerenności może wystąpić konieczne zajęcie części terytorium przeciwnika, jako przeszkody do osiągnięcia celu strategicznego;
- 4) po osiągnięciu celu militarnego na zajętych terenach i ustaniu przyczyny blokującej osiągnięcie celu politycznego zanika zasadność przebywania sił zbrojnych na obcym terytorium.

Następuje ustanowienie podstaw do normalnych warunków.

Powyższe założenia wskazują, że warunki prawne zgodne z Kartą Narodów Zjednoczonych dopuszczające organizowanie i prowadzenie operacji wojennych w sytuacjach:

- 1) bezpośredniej obrony suwerenności i nienaruszalności terytorialnej kraju oraz państw sojusznicznych;
- 2) zagrożenia bezpośrednim atakiem na suwerenność i bezpieczeństwo kraju lub państw sojusznicznych.

Uwzględniając założenia operacji wojennych i warunki dopuszczające ich prowadzenie można sformułować paradygmaty osiągnięcia celu (zwycięstwa) operacji wojennej. Miernikiem osiągniętego celu operacji wojennej nie jest poziom zadanych strat przeciwnikowi, a efektywność jego osiągnięcia. Paradygmatem współczesnej sztuki wojennej staje się osiąganie celu powodując minimalne (konieczne) straty po obu stronach konfliktu. Bez względu na rodzaj konfliktu o dużej, czy o małej skali intensywności należy dążyć do zorganizowania i przeprowadzenia zbrojnych działań wojennych w jednej operacji, ze względu na przewidywane koszty ekonomiczne, społeczne i polityczne.

3. KIERUNKI ZMIAN W PROWADZENIU OPERACJI NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU

3.1. Ewolucja operacji

Operacja od czasu jej zdefiniowania przez Lloyda ulega ciągłej ewolucji. Nie jest zjawiskiem stałym pomimo, że w nauce przypisano jej prawa rozwoju. Niestalość zjawiska i cech operacji wynika ze zmiennego środowiska jej prowadzenia oraz warunków osiągania jej celu. Stąd, by wnioskować o kierunkach rozwoju operacji należy zbadać warunki ich prowadzenia oraz ich przebieg w aspekcie osiąganych celów i uzyskanych efektów.

3.1.1. Zmiany w operacji na przykładzie pierwszej wojny w Zatoce Perskiej

Genezy przyczyn wojny w 1991 roku należy doszukiwać się w efektach wojny Irak-Iran (1980-1988), którą rozpoczął Irak i w jej efekcie wzmocnił swoją pozycję, będąc wspieranym przez państwa zachodnie i ZSRR. W efekcie wojny po obu stronach powstały straty, zginęło ponad milion ludzi, straty gospodarcze szacowane były na ponad 400 mld dolarów. W wyniku nierozstrzygniętej wojny i braku jednoznacznych korzyści Irak zaatakował bogaty Kuwejt (2.08.1990), by poprawić stan ekonomiczny państwa.

Celem wojny było wyzwolenie Kuwejtu, a przedmiotem - siły armii irackiej, stojące na przeszkodzie do wyzwolenia Kuwejtu. Analiza działań wskazuje, że całość działań należy postrzegać w jednolitym spójnym planie, ale w istocie operacja i plan tworzenia sił na teatrze działań, nazywany „Pustynna tarcza” trwała od 7.08.1990 do 17.01.1991 roku. Celem „Pustynnej tarczy” była ochrona przed Irakiem zagrożonej Arabii Saudyjskiej. Właściwy plan działania przeciw Irakowi został zatwierdzony przez Kongres USA 12 stycznia 1991 roku.

W koncepcji działań bojowych przyjęto, jako nadrzędną zasadę, minimalizację strat wojsk własnych. Potwierdziły to również późniejsze działania i poziom strat, Irakijczycy stracili łącznie około 30% żołnierzy, wobec utraty 0,01% żołnierzy wojsk koalicji antyirackiej⁶². Osiągnięcie celu militarnego wojny planowane było w dwóch etapach operacji. Celem etapu pierwszego „Nagły grom” było wywalczenie dominacji w powietrzu i zdeorganizowanie

⁶² Zob., J. Biziewski, *Pustynna Burza. Część II*, Warszawa 1994, s. 49.

życia politycznego, społecznego i gospodarczego Iraku⁶³. Celem etapu drugiego „Pustynny miecz” było wyzwolenie Kuwejtu⁶⁴.

Zbrojne działania wojenne rozpoczęły się 17 stycznia 1991 o godzinie 2.00 czasu środkowo-europejskiego działaniami powietrznymi według założeń etapu operacji „Nagły grom”, opracowanego przez płk. Johna Wardena⁶⁵. W pierwszym dniu wykonano ponad 2 tys. lotów bojowych na cele strategiczne w Iraku. Kierujący połączonym sztabem gen. Collin Powell oznajmił, że właśnie rozpoczęło się działanie o kryptonimie „Pustynna burza”, składające się z: działań powietrznych na wybrane obiekty o znaczeniu strategicznym; lotniczego przygotowania do działań połączonych sił lądowych, morskich i powietrznych oraz działań połączonych sił lądowych i powietrznych.

W etapie pierwszym operacji zastosowanie nowoczesnych środków walki, nowych środków rozpoznania oraz metod działania polegających na zniszczeniu w pierwszej kolejności środków rozpoznania i naprowadzania pozwoliło uzyskać dominację w powietrzu. Rozpoczęcie etapu drugiego operacji 24 lutego 1991 roku nie spowodowało zakończenia pierwszego, a tylko przesunięcie środka ciężkości działania lotnictwa na wsparcie wojsk lądowych, które zaczęły wykonywać główne zadanie. Wojska lądowe wyparły przeciwnika z Kuwejtu wdzierając się najpierw na terytorium Iraku. Irakijczycy spodziewali się głównego ataku sił lądowych na terytorium Kuwejtu, tymczasem sprzymierzeni głównymi siłami atakowali na południe od Eufratu w rejonie Nasiriyah. Stworzyło to zagrożenie odcięcia sił znajdujących się w Kuwejcie i bezpośrednie niebezpieczeństwo dla stolicy. Stąd 26 lutego Husajn podejmuje decyzję o wycofywaniu sił z Kuwejtu. W tej sytuacji sprzymierzeni wykonali zwrot na Kuwejt, opanowali miasto oraz dokonali ogromnych zniszczeń wśród wycofujących się wojsk irackich. Istotą planu było wykonanie uderzenia lądowego tam, gdzie przeciwnik był słabiej przygotowany, jednocześnie takie podejście do planowania przenosiło główne działania na terytorium Iraku.

⁶³ Do głównych obiektów ataku zaliczono: systemy rozpoznania powietrznego i naprowadzania rakiet, lotniska, ośrodki kierowania państwem i dowodzenia siłami zbrojnymi, elektrownie, zapory wodne, infrastrukturę komunikacyjną, siedziby partii Bass.

⁶⁴ Zob., J. Biziewski, *Pustynna Burza. Część I*, AON, Warszawa 1994, s. 6 - 20.

⁶⁵ Koncepcja Wardena nabrała znaczenia strategii działania. Jej genezy należy szukać w teorii wojny powietrznej G. Douheta oraz działaniach lotnictwa w drugiej wojnie światowej. Według Wardena określono obiekty, które w istotny sposób mogą wpływać na dalszy tok wojny. Założenia określa się pierścieniami Wardena: przywódcy, elementy wrogiej organizacji, infrastruktura, społeczeństwo, siły zbrojne. Problem w teorii sztuki wojennej nie jest odkrywczy, ale istotę jego stanowi przeprowadzenie analizy i zdefiniowanie tych obiektów, które mogą wpływać na losy wojny. Niszczenie lub ich neutralizacja we właściwej kolejności powoduje, że efekty osiągnięte wpływają na inne elementy zawarte w pierścieniu Wardena.

Pomimo stworzenia zagrożenia i zbliżenia się sił specjalnych na odległość 240 km od Bagdadu, nie podjęto działań zmierzających do całkowitego rozbicia przeciwnika i zajęcia stolicy, ponieważ to byłoby niezgodne z zakładanym celem wojny, a ponadto mogłoby zaowocować nieprzewidywalnymi konsekwencjami politycznymi w świecie arabskim. Stąd ograniczenia polityczne wojny pozwoliły Husajnowi po przegranej wojnie rozprawić się z powstańcami w kraju i utrwalić swoje rządy do 2003 roku.

Kuwejt został wyzwolony przez wojska koalicji w 100 godzin. Rada Bezpieczeństwa wydała rezolucję (nr 686 w dniu 2.03.1991) nakazującą Irakowi zwolnienie jeńców, zwrot mienia zagrabionego w Kuwejcie oraz podpisanie zawieszenia broni. Straty koalicji antyirackiej wynosiły 240 zabitych (w tym 207 zginęło poza bezpośrednim polem walki), ok. 770 rannych, ok. 200 żołnierzy wziętych do niewoli, 36 czołgów oraz 56 samolotów. Straty irackie szacowane były na ok. 35 tys. zabitych, 86 tys. jeńców, ok. 60 tys. rannych, 3847 czołgów zniszczonych lub uszkodzonych, 1450 wozów bojowych, ok. 2,9 tys. dział oraz ok. 240 samolotów.

Wojna w Zatoce Perskiej postrzegana jest, jako przełomowa ze względu na zastosowanie na dużą skalę rozwiązań taktycznych i nowoczesnych środków walki (system rozpoznania satelitarnego, nowoczesne samoloty F 117A, czołg M1 Abrams, skomputeryzowanie sztabów, masowe zastosowanie noktowizorów, nowoczesne środki łączności, system antyrakietowy Patriot, precyzja rażenia i inne). Działania zgrupowań lądowych wspierane były bezpośrednio lotnictwem, co w pełni w tej wojnie pokazało jednostronny wymiar powietrzno-lądowy pola walki. Została zmodyfikowana koncepcja bitwy powietrzno-lądowej, poszerzona o głębokość, wysokość, przestrzeń elektromagnetyczną i czas działania⁶⁶. Obawy przed Irackimi rakietami były wyolbrzymione, podobnie jak i przed obroną powietrzną i wojskami pancernymi⁶⁷. W wojnie tej po stronie irackiej najsłabszym ogniwem był człowiek i jego wola walki. Oceniano, że kadra dowódcza i żołnierze posiadają bogate doświadczenia wojenne zdobyte w latach 1980-1988, ale okazało się, że byli przygotowani do minionej, a nie do przyszłej wojny⁶⁸.

Medialnie wojna w Zatoce Perskiej postrzegana była, jako nowoczesne i precyzyjne działanie, wolne od okrucieństw wojny jak w Wietnamie. Tymczasem należy podkreślić, że z wojsko-

⁶⁶ Zob., A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna*, wyd. Muza SA, Warszawa 1977, s. 98-100.

⁶⁷ Na terytorium Izraela doleciało 69 rakiet Scud, które spowodowały dwie ofiary śmiertelne. Wiele z nich nie doleciało, ponieważ eksplodowały. Obrona przeciwlotnicza i powietrzna posiadały mniejszą skuteczność niż oceniano, ponieważ miała przestarzałe środki. Czołgi różnego typu nie posiadały nowoczesnych systemów kierowania ogniem, stąd w pojedynkach z Abramsami przegrywały. Zob. S. Tanner, *Wojny ...*, s. 93-106.

⁶⁸ Wojna z Iranem prowadzona była wówczas nowoczesnymi środkami walki, ale według metod z drugiej wojny światowej. Linia frontu rozciągała się na około 480 km. Tymczasem nowoczesna wojna w 1991 roku była ponad nimi, za i obok i to powodowało, że Irakijczycy nie byli przygotowani do takiego postrzegania wojny.

wego punktu widzenia w tej wojnie występowała nowoczesność, ale były też elementy z minionych wojen⁶⁹. Zastosowanie nowoczesnych środków walki spowodowało przełom w podejściu do osiągania celów wojskowych. To już nie żołnierz zdobywał teren, a technika, którą potrafił się posługiwać. Okazało się, że nowoczesne środki rozpoznania również mogą być zawodne i na zachodzie Iraku bombardowano składy nawozów mineralnych i maszyn rolniczych, myśląc, że są to składy rakiet⁷⁰. Wskazuje to, że pomimo nowoczesnych środków walki człowiek nadal jest jej istotnym elementem. Nowoczesność wojny w Zatoce Perskiej przejawia się nie tylko w nowoczesnych środkach i metodach ich używania, ale w jasnym sformułowaniu celu politycznego i militarnego konfliktu.

Konflikt ten jest przełomowy dla sztuki wojennej, ponieważ w nim użyto broń i środki walki z okresu konfliktów po drugiej wojnie światowej, a zarazem zastosowano nowoczesne systemy rozpoznania, rażenia i dowodzenia. Przełom w postrzeganiu operacji wyrażał się w zbiorowym podejściu społeczności międzynarodowej do zbrojnego rozwiązania problemu. Zastosowano na niespotykaną wówczas skalę rozpoznanie satelitarne. Wojska lądowe podjęły aktywne działania po wywalczeniu panowania w powietrzu i stworzeniu warunków w wyniku uderzeń lotniczych i rakietowych na wojska przeciwnika. Przewaga technologiczna i myśli sztuki wojennej doprowadziły koalicję do szybkiego osiągnięcia celu działań zbrojnych⁷¹. Myśl wojskowa nadal opierała się na klasycznym wykonaniu manewru, ale nie kosztem zdobywania terenu przez wojska pancerne i zmechanizowane, a przez nowoczesne systemy rażenia. Nowoczesne systemy kierowania i rażenia doprowadzają do wyczerpania „ducha bojowego” armii irackiej. Stąd następująca po tym ofensywa przynosi oczekiwane rezultaty. W konflikcie tym zaczęto uczyć się działać precyzyjnie na obiekty stanowiące o sile przeciwnika. Nie niszczonego tego, co można było zniszczyć, a tylko to, co należało zniszczyć. Było to możliwe dzięki zastosowaniu nowoczesnych środków rozpoznania i uderzenia. Należy podkreślić, że pomimo nowoczesnych metod i środków rozpoznania zdarzały się pomyłki, co do wartości danego obiektu. Wojska irackie przygotowały się do wojny klasycznej podobnej jak z Iranem licząc, że przeciwnik podejmie bitwę lądową, uderzając w ich środek ciężkości. Tymczasem poprzez długotrwałe stwarzanie warunków siłom lądowym sprzymierzonych do ataku wojska irackie traciły swą zdolność bojową, głównie w sferze woli

⁶⁹ Zob., A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna ...*, s. 96-98.

⁷⁰ Zob., S. Tanner, *Wojny ...*, s. 92.

⁷¹ Por., B. Heuser, *Czytając Clausewitza*, PISM, Warszawa 2008, s. 262.

walki. Coraz częściej okazuje się, iż wola walki w konfliktach po drugiej wojnie światowej ma bardzo duże znaczenie.

Operacja „Pustynna burza” uzmysłowiła wojskowym początki zmian w sztuce wojennej. Pomimo zaangażowania w niej po obu stronach razem ponad 1,5 miliona żołnierzy, to jednak w porównaniu do wojen z pierwszej połowy XX wieku wskazuje to na ich odmasowienie. Precyzja staje się wyznacznikiem działania i osiągania celów. Mimo, że istotą walki zbrojnej jest zadawanie start przeciwnikowi, to masakra na *autostradzie śmierci*⁷² budziła podobne odczucia na całym świecie. Żadna społeczność nie wyda przyzwolenia na prowadzenie wojny, jeżeli w jej wyniku będą zamierzone i powodowane masowe straty. Zastosowanie nowoczesnych środków walki i łączności oraz przekazanie uprawnień dowodzenia na poziomy rzeczywistego działania spowodowało, że o użyciu danego środka walki w danej sytuacji decydował ten, kto rzeczywiście działał. Zwiększało to efektywność działania lotnictwa i artylerii, ale wymuszało też ich precyzję działania. Znikła linia frontu, która do niedawna stanowiła pewną magię bezpieczeństwa. Działania zbrojne zaczynają być prowadzone w różnych miejscach i czasie, a żołnierz uzbrojony w polu nie staje się ich głównym celem. Być może sformułowanie, że żołnierz w polu nie jest głównym celem należy doprecyzować. To pole walki nabrało cech przestrzeni, w której działamy precyzyjnie na wybrane jej elementy, które są istotne do osiągnięcia celu. Logistyka zawsze odgrywała ogromną rolę i nie należało planować żadnych działań bez uwzględniania ciągłego zasilania, ale w wojnie prowadzonej nowoczesnymi środkami nabiera jeszcze większego znaczenia. Zmniejszyła się liczba żołnierzy bezpośrednio walczących do – liczby żołnierzy zabezpieczających⁷³. Współcześnie zakłada się, że jednego aktywnie walczącego żołnierza będzie zabezpieczało 7-9 innych - od sfery logistycznej po informatyczną. W okresie tworzenia sił na teatrze działań wojennych więcej zginęło żołnierzy niż w bezpośrednich akcjach bojowych⁷⁴. Długotrwałość przebywania sił w określonym miejscu i czasie powoduje straty, stąd należy dążyć do osiągania celów w krótkim przedziale czasowym ze względu na straty i koszt przedsięwzięcia. W operacji „Pustynna burza” działania wojsk lądowych były poprzedzone szczegółowym rozpoznaniem, wsparciem informatycznym i w wielu przypadkach działaniem sił specjalnych i ciągłym wspar-

⁷² W dniu 26.02.91 roku Irak ogłosił wycofanie swoich sił z Kuwejtu, ale nadal odmawiał przestrzegania rezolucji w sprawie zakończenia wojny. Na drodze z Kuwejtu do Basry utworzył się gigantyczny korek, który został zbombardowany. Zginęły tysiące irackich żołnierzy, których wartość bojowa nie wpływała na zakończenie operacji. Stąd drogę tę nazywa się autostradą śmierci.

⁷³ Zob., A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna ...*, s. 111.

⁷⁴ W „Pustynnej tarczy” ze względu na choroby i wypadki komunikacyjne zmarło 230 żołnierzy. Zob., S. Tanner, *Wojny ...*, s. 95.

ciem lotnictwa. „Pustynna burza” zapowiada nową jakość operacji, skierowaną na efekty, ale w tej operacji, znajdowały się również akcenty z minionych wojen, które należy uznać za cechę okresu przełomowego. Wysoka manewrowość taktyczna i operacyjna daje możliwość działania w miejscach nieoczekiwanych przez przeciwnika. Na uwagę zasługuje pierwszy etap operacji, w którym stworzono właściwe warunki do osiągnięcia jej celu głównego. Wojna w Zatoce Perskiej uświadomiła wszystkim konieczność połączonego działania nie tylko w układzie wielonarodowym, ale we wzajemnej relacji rodzajów sił zbrojnych jako komponentów uczestniczących w operacji. Ujawnił się pełny wymiar połączonego działania co do: narodowości, rodzajów sił zbrojnych, osiąganych celów w różnych środowiskach działania komponentów, współzależność osiąganych celów i ich wpływu na metody osiągania celów następnych, możliwości swobodnego operowania środkiem ciężkości ze względu na jednolity organ dowodzenia operacją. Jednocześnie zarysowały się również wyznaczniki operacji jako: swoboda decydowania i działania, wolna od bieżącej ingerencji politycznej; wybór metody działania odpowiednio do osiąganego celu; dobór sił i środków do metod osiągania celu. Jednocześnie zostały jasno sprecyzowane ograniczenia polityczne, których dowódcy operacyjnemu nie wolno przekraczać, ponieważ mogą wpłynąć negatywnie na wynik wojny.

Analiza wojny w Zatoce Perskiej stała się podstawą do określenia teoretycznych założeń etapów operacji. W teorii zaczęto wyróżniać następujące etapy operacji: planowanie i tworzenie sił; przegrupowanie na teatr działań wojennych lub operacyjnych, którego istotą jest stworzenie bazy operacyjnej; działanie, w którym osiągane są rzeczywiste cele militarne konfliktu; wyjście sił z obszaru konfliktu, zakończone przegrupowaniem do rejonów pokojowego pobytu i odtworzenie zdolności bojowej. W teorii i praktyce utrwalił się taki model planowania i organizowania operacji.

W dniu 3.04.1991 RB ONZ uchwaliła rezolucję w sprawie Iraku nr 687, w której ustalono warunki zakończenia konfliktu i powrotu do normalności w regionie. Powołani inspektorzy UNSCOM (*United Nations Special Commission*) otrzymali zadanie zajęcia się problemem rozbrojenia Iraku, zwłaszcza z broni masowego rażenia, rakiet o zasięgu powyżej 150 km oraz technologii związanych z programem zbrojeń. Jednym z warunków stabilizacji w regionie było bezwarunkowe zadeklarowanie przez Irak wyrzeczenia się prac nad bronią jądrową.

Pomimo zakończenia zbrojnych działań wojennych akcje zbrojne były prowadzone nadal w celu wymuszenia na rządzie irackim przestrzegania założeń wydanych w rezolucji RB ONZ - przede wszystkim rozmieszczania środków walki w zakazanych strefach.

3.1.2. Operacja na przykładzie działań w Czeczenii w latach 1994- 2002

W 1991 roku Kongres Narodu Czeczeńskiego proklamował powstanie niepodległego państwa. W 1991 roku proklamowano powstanie Czeczeńskiej Republiki Iczerii. Rosja zareagowała wprowadzeniem stanu wyjątkowego w Czeczenii i Inguszetii.

Według oficjalnych informacji rosyjskich akcję w Czeczenii podjęto, by nie dopuścić do rozpadu Federacji Rosyjskiej. Obawiano się, że śladem Czeczenii pójda inne republiki autonomiczne. Ponadto Rosja nie chciała dopuścić do destabilizacji Północnego Kaukazu. Niektóre źródła interpretują przyczynę wojny, jako dążenie wojskowych do podniesienia prestiżu armii, co oznaczałoby zachwianie funkcji państwa i jego podstawowych instytucji. Za jedną z bardzo ważnych przyczyn rozpoczęcia wojny przez Rosję uznaje się konieczność sprawowania kontroli nad rurociągiem łączącym Baku z Noworosyjskiem przez Czeczenię. Duże znaczenie posiadały również nowoczesne rafinerie położone w Czeczenii. Związane to było z rywalizacją o przebieg głównej trasy transportu ropy kaspijskiej. Utrzymując kontrolę nad Czeczenią, Rosja zagwarantowała sobie szanse na wybór drogi północnej⁷⁵.

Działania zbrojne pomiędzy Federacją Rosyjską a Czeczenią, które Rosja rozpoczęła, uniemożliwiły odebranie władzy Dudajewowi przez Czeczenów, niezadowolonych z jego autorytarnych rządów. Interwencja wojskowa miała skutek odwrotny - zagrożony naród zjednoczył się. W dniu 11 grudnia 1994 roku do Czeczenii wkraczają wojska rosyjskie. Celem politycznym było przywrócenie porządku konstytucyjnego w Czeczenii jako republice federacyjnej⁷⁶. Celem zbrojnych działań było opanowanie stolicy państwa, odsuniecie od władzy Dudajewa i poprzez sprawowanie kontroli nad instytucjami państwowymi i mediami sprawowanie kontroli na terytorium zbuntowanej republiki.

Według planu zaakceptowanego przez Pawła Graczowa operacja była zorganizowana w czterech etapach. W etapie pierwszym od 1.11 do 5.12. 1994 zaplanowana była koncentracja wojsk federalnych i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w rejonach wyjściowych, przebazowanie lotnictwa na lotniska polowe w rejon konfliktu oraz zamknięcie przestrzeni powietrznej nad Czeczenią.

⁷⁵ W 1994 roku konsorcjum firm zachodnich podpisało kontrakt na odbiór ropy kaspijskiej. Trasa rurociągu mogła być położona na terytorium Rosji lub Gruzji i Turcji. Zob., *tamże*, s. 105-110.

⁷⁶ Por., Z. Czarnota, Z. Moszumański, *Czeczenia ...*, s. 16.

W etapie drugim od 7 do 9 grudnia planowano wykonać podejście do Groznego pod osłoną lotnictwa w trzech samodzielnych zgrupowaniach zadaniowych, grupą: „Półudniowo-Wschodnią”, z kierunku Dagestanu, „Zachodnią”, z kierunku Inguszetii, „Północną”, z kierunku Mozdoku, i zablokowanie miasta. W etapie tym zakładano blokadę zewnętrzną republiki wojskami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz blokadę wewnętrzną Groznego przez wojska operacyjne. Zadaniem wojsk wewnętrznych było ponadto utrzymanie linii komunikacyjnych wewnątrz Czeczenii.

W etapie trzecim od 10-13 grudnia zakładano wykonanie uderzenia na Grozny i opanowanie miasta wraz z najważniejszymi obiektami administracji państwowej i infrastruktury społecznej. Oznaczało to opanowanie stolicy i pozbawienie władzy Dudajewa oraz rozbrojenie czeczeńskich formacji. Zadaniem zgrupowania „Północnego” było zdobycie pałacu prezydenckiego, obiektów rządowych oraz telewizji i radia. W etapie czwartym w ciągu 5-10 dni (tj. od 14 najpóźniej do 24 grudnia) zakładano doprowadzenie do stabilizacji wewnętrznej i przekazanie władzy oraz odpowiedzialności za bezpieczeństwo w republice oddziałom wewnętrznym.

Konstrukcja planu, jako idea działania, z wojskowego punktu widzenia była zasadna, ale terminy realizacji poszczególnych etapów biorąc pod uwagę obszar, przeciwnika i własne zdolności działania, były nierealne.

Realizacja planu wykazała, że siły rosyjskie nie były przygotowane do zajmowania Czeczenii. Żołnierze w większości sądzili, że jest to demonstracja siły, a nie wojna. Podczas przegrupowania nie przestrzegano zasad bojowego zachowania, nie ubezpieczano marszu, ponad 20% sprzętu nie dotarło do Groznego ze względu na awarie. Wojska wewnętrzne nie potrafiły utrzymać linii komunikacyjnych i nie stworzyły szczelnej strefy zewnętrznej konfliktu. Na drogach przemieszczania wystarczyły niewielkie siły, by skutecznie zatrzymać nieubezpieczone kolumny. Lotnictwo, pomimo braku równorzędnego przeciwnika wykonywało mało precyzyjnie uderzenia. Ludność cywilna skutecznie blokowała drogi marszu.

Pomimo początkowych powodzeń, próba zdobycia Groznego została zakończona klęską. Ignorując determinację Czeczenów, Rosjanie próbowali zdobyć Grozny czołgami bez wsparcia piechoty. Działania w Groznym wykazały wielką indolencję dowódców na różnych szczeblach dowodzenia. W lutym 1995 roku ostatecznie Grozny został zdobyty metodami z drugiej wojny światowej, polegającymi na zniszczeniu miasta artylerią i lotnictwem, a później zdobywaniu go i oczyszczaniu z bojowników.

Po utracie ważnych ośrodków administracyjnych siły czeczeńskie przeszły do działań asymetrycznych, prowadząc działania partyzanckie i *akcje terrorystyczne*⁷⁷. W grudniu 1995 roku wojska czeczeńskie przystąpiły do ofensywy zdobywając kilka miast, jednak w konfrontacji z regularną armią rządową zostały zmuszone do ich opuszczenia i przeniesienie działań w góry. Rosjanie sądzili, że głównym problemem w wojnie jest dowódca Czeczenów Dżochar Dudajew. Po zlokalizowaniu jego miejsca pobytu w czasie rozmowy przez telefon komórkowy został zlikwidowany 21 kwietnia 1996 roku za pomocą ataku rakietowego. Jednak to nie rozwiązało problemu, a uwolniło działania radykalnych ugrupowań. W 1996 roku Czeczeńcy przystąpili do kolejnej ofensywy, zaskoczyli Rosjan i opanowali Grozny. Niepowodzenia w opanowaniu Czeczenii, a przede wszystkim zbliżające się wybory w Rosji, doprowadziły do podpisania porozumienia⁷⁸. W wyniku podpisanego traktatu problemy uregulowania statusu Czeczenii z Rosją zostały odłożone na pięć lat. Mimo, że z militarnego punktu widzenia nie doszło do jednoznacznego rozstrzygnięcia, to z punktu politycznego konflikt w kategoriach zwycięstwa zakończyła Czeczenia. Do przyczyn klęski rosyjskiej należy zaliczyć: brak przygotowania do walk z partyzantami w górach oraz w mieście; nieudolność i brak kompetencji dowódców; nieporadność wojsk rosyjskich; złą ocenę stanu technicznego armii; rozkład moralny wojska; zlekceważenie przeciwnika⁷⁹.

Druga wojna czeczeńska rozpoczęła się we wrześniu 1999 roku działaniem lotnictwa. W początkowej fazie konfliktu Rosjanie wykonali ataki lotnicze na wybrane cele. Natomiast oddziały lądowe przekroczyły granicę czeczeńsko-rosyjską 1.10.1999 roku i zajęły nizinną część republiki do rzeki Terek. Na początku grudnia pod kontrolą wojsk rosyjskich znajdowała się ponad połowa terytorium Czeczenii. Po otoczeniu przez oddziały rosyjskie Groznego w grudniu 1999 roku wezwano mieszkańców miasta do jego opuszczenia, zapowiadając, że osoby pozostające w mieście będą uważane za terrorystów i zostaną zniszczone przez artylerię i lotnictwo. Szturm rozpoczęto 12 grudnia, w wyniku ponoszonych strat oddziały bojowników (ok. 2 tys.) opuściły miasto w nocy z 31 stycznia na 1 lutego 2000 roku. Wojska rosyjskie do końca kwietnia 2000 roku zajęły wszystkie miasta. W 2002 roku Rosja ogłosiła zakończenie działań zbrojnych i zaczęła stopniowo wprowadzać w Czeczenii, za pomocą działań politycznych, plan normalizacji. W działaniach

⁷⁷ W dniu 14.06.1995 Szamil Basajew opanował szpital w Budionnowsku biorąc 890 zakładników. Podobna akcja była przeprowadzona w 1996 na szpital w Kizliarze przez Rudajewa.

⁷⁸ Rozejm został podpisany 31.08.1996 roku w Chasawjurt w Dagestanie. Do 1.10.1996 roku przewidywano wycofanie wojsk rosyjskich, wymianę jeńców, powołanie komisji dwustronnych do wypracowania zasad współistnienia. Problem określenia statutu Czeczenii został odroczony i miał być rozstrzygnięty do końca grudnia 2001 roku.

⁷⁹ Zob., T. Pióro, *Siła przeciw desperacji* [w:] *Polityka* nr 33 z dnia 17.08.1996.

stabilizacyjnych wg Rosjan chodzi o wyeliminowanie z życia społecznego Czeczenii organizacji i osób o poglądach skrajnych, które nie pozwalają zbudować dialogu. Podstawowymi elementami planu normalizacji było:

- przekazanie kierownictwa operacji z rąk armii do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych;
- stopniowe usuwanie z Czeczenii dowódców federalnych z okresu wojny;
- opracowanie nowej konstytucji;
- zapowiedź wyborów prezydenckich;
- wielokrotne ogłaszanie amnestii;
- włączenie ok. 20 tys. Czeczenów (wg źródeł rosyjskich w tej liczbie znajdowało się ok. 5 tys. byłych separatystów, którzy ujawnili się i przeszli pozytywną weryfikację) do struktur utworzonego oficjalnie w 2002 r. MSW Czeczenii oraz armii federalnej i republikańskiej administracji.

Mimo, że konflikt nie wzbudzał akceptacji społecznej, to jednak należy podkreślić, że jego zakończenie i próba przywrócenia stanu prawnego ma nowoczesne założenia, zwłaszcza stopniowe przekazywanie władzy tej części społeczeństwa, która współpracuje z władzami federalnymi. Powoduje to, że opór opozycji w większym stopniu skierowany jest na rodzimych kolaborantów niż na wspierające ich siły rosyjskie. Ogłaszanie wielokrotnie amnestii powoduje, że ujawniają się dotychczasowi przeciwnicy, którzy są zmęczeni konfliktem lub dostrzegają jego bezcelowość. Ujawnianie się dotychczasowych przeciwników powoduje, że zmniejszają się obszary wsparcia i działania opozycji. Ma to również aspekt społeczny, ponieważ sugeruje, że nowa władza jest wspaniałomyślna i dąży do normalizacji. Takie podejście znajduje uznanie zwłaszcza w kraju zniszczonym długoletnim konfliktem. Z wojskowego i politycznego punktu widzenia takie podejście do zakończenia konfliktu jest zasadne. Kraj opuszczają żołnierze, z którymi kojarzone były wszystkie okrucieństwa, a ci którzy przybywają, wspierają narodowe siły Czeczeńców w normalizacji sytuacji. Konstytucję opracowują dotychczasowi przeciwnicy⁸⁰, daje to sygnał ich narodowi, że należy pójść na kompromis. Takie założenia zakończenia konfliktu powodują, że

⁸⁰ Projekt konstytucji przedłożył Achmad Kadyrow jeden z dowódców polowych, który przeszedł na stronę rosyjską. Kadyrow od 2000 roku był szefem prorosyjskiej administracji w Czeczenii. Konstytucja stwierdza, że Czeczenia jest integralną częścią Rosji i została przyjęta w referendum w 2003 roku. Przeprowadzone wybory prezydenckie wygrał Kadyrow, do ich bezstronności mieli zastrzeżenia obserwatorzy OBWE. W 2005 roku przeprowadzono w Czeczenii wybory do parlamentu republiki, ale mogły w nich brać udział tylko te partie, które uznają integralność Czeczenii z Rosją.

zaczynają słabnąć walki partyzanckie, ponieważ partyzanci tracą wsparcie moralne własnego narodu, który skłania się do kompromisu.

Konflikty w Czeczenii są inne niż dotychczasowe o wyzwolenie narodowe. Głównym aspektem politycznym jest to, że nie został on umiędzynarodowiony, a postrzegany jest jako wewnętrzna sprawa Rosji. Należy podkreślić, że błędy popełnione przez Rosjan w pierwszej wojnie czeczeńskiej nie powtórzyły się w kolejnej. Bojownicy czeczeńscy przyjęli metody walki partyzanckiej z elementami terroryzmu, co nie budziło aprobaty świata. Wojska rosyjskie już nie próbują zdobywać miast przy pomocy żołnierzy, a rażeniem ogniowym poprzedzonym ultimatum do ludności cywilnej, by uniknąć oskarżeń o ludobójstwo. Konflikt w Czeczenii nie został zakończony i do procesu normalizacji jest daleko. Jest to typowy przykład asymetrii celów politycznych i działań militarnych⁸¹. Działania w Czeczenii - to typowe działania asymetryczne, w których znajomość terenu oraz środowiska społecznego pozwala lekkimi środkami zadawać ciągłe straty, których suma jest podstawą do „krzyku społecznego” na arenie międzynarodowej. W konfliktach tych w wielu przypadkach siła nie jest kierowana przeciw sile, a przeciw ludności cywilnej stron konfliktu.

3.1.3. Nowoczesna operacja na przykładzie interwencji NATO w 1999 roku

W 1989 roku pogrążoną w kryzysie ekonomicznym Jugosławię ogarnęła fala pluralizmu i demokracji. W 1990 roku we wszystkich republikach odbyły się wolne wybory. W dniu 25 czerwca 1991 roku Słowenia i Chorwacja proklamowały niepodległość i wystąpienie z federacji. Doszło do walk armii jugosłowiańskiej i serbskich ochotników z oddziałami słoweńskimi i chorwackimi. Walki serbsko-słoweńskie ustały po kilku dniach, serbsko-chorwackie toczyły się do końca roku. Pod hasłami nacjonalizmu i nietolerancji religijnej narody byłej Jugosławii wzajemnie się mordowały. Podobnie postąpiła Bośnia i Hercegowina w październiku 1991 roku oraz Macedonia w styczniu 1992 roku. W styczniu 1992 roku władze w Serbii i Czarnogórze proklamowały powstanie trzeciej Jugosławii.

Serbowie zgłaszali pretensje terytorialne wobec sąsiadów, co w czerwcu 1993 roku spowodowało wybuch konfliktu. Serbowie mieszkający na terenie Chorwacji ogłosili powstanie państwa - Serbskiej Krajiny, której mieszkańcy rzekomo opowiedzieli się za związkiem

⁸¹ Por., M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne...*, s. 40-54.

z Jugosławią. Armia chorwacka latem 1995 roku zlikwidowała Krajinę, łamiąc opór Serbów. Do konfliktu doszło również w Bośni i Hercegowinie, gdzie Serbowie proklamowali Serbską Republikę Bośni i Hercegowiny, do której chcieli włączyć serbskie enklawy. Problem był szczególnie, ponieważ utworzoną republikę zamieszkiwały trzy narody: Serbowie, Chorwaci i Bośniacy, różniące się religią, a ponadto żadna z tych grup etnicznych nie zamieszkiwała zwartego obszaru. Działania zbrojne pomiędzy stronami sporu cechowały się okrucieństwem skierowanym na ludność cywilną.

Konflikt w Kosowie wybuchł jako następstwo pogarszających się sukcesywnie stosunków pomiędzy kosowskimi Albańczykami a mniejszością serbską. W 1998 roku doszło do eskalacji konfliktu pomiędzy wojskiem i policją serbską a siłami albańskimi. Rezultatem starć była śmierć 1500 i wysiedlenie około 400 tys. Albańczyków⁸². Próby zażegnania sporu podejmowane przez przywódców i organizacje międzynarodowe nie przynosiły rezultatów. W wyniku zerwania przez stronę serbską rokowań w Rambouillet 18.03.1999 roku i zintensyfikowania działań zbrojnych wobec ludności albańskiej NATO zdecydowało się na rozpoczęcie 23 marca operacji powietrznej „Sojusznicza siła” (*Alied Force*), której celem było zmuszenie Serbów do rozpoczęcia rokowań i podporządkowania się postanowieniom Rady Bezpieczeństwa. W czasie trwania operacji powietrznej siły Sojuszu przygotowywały się do operacji lądowej oraz prowadziły operację humanitarną, niosąc pomoc wysiedlonym z Kosowa Albańczykom.

Celem politycznym operacji było zmuszenie rządu serbskiego do przestrzegania postanowień wstępnie ustalonych w Rambouillet i stworzenie warunków do pokojowego rozwiązywania sporu. Militarym celem działań powietrznych było zniszczenie systemu kierowania obroną powietrzną państwa, zdeorganizowanie systemu kierowania państwem, niszczenie środków wojskowych znajdujących się głównie na spornym obszarze, niszczenie wybranych obiektów infrastruktury. Wnioski z analizy operacji *Allied Force* wskazują, że składała się z pięciu faz. W literaturze podaje się, że od 20 stycznia 1999 roku realizowana była faza zerowa, której istotą było rozmieszczenie przewidywanych sił na wyznaczonych lotniskach i bazach. Faza ta często jest mylnie wyłączana z operacji. W istocie był to pierwszy etap tworzenia sił i drugi - zakończony rozmieszczeniem sił na teatrze działań. Za początek operacji przyjmuje się 24 marca, a w istocie był to już trzeci jej etap, w którym realizowano główne jej zadania. W etapie tym należy wyszczególnić trzy fazy, które wynikają z analizy działań. Od 24 do 27 marca faza pierwsza. Jej

⁸² Por., J. Pawłowski, A. Ciupiński, *Umiędzynarodowiony konflikt...*, s. 73.

celem było zniszczenie systemu obrony powietrznej Jugosławii. Faza druga trwała od 27 marca do końca szczytu NATO w Waszyngtonie. W fazie tej obiektami ataku były: wojska, stanowiska dowodzenia, instalacje telekomunikacyjne, magazyny z uzbrojeniem, zakłady produkcyjne i składy paliw. Zakładano, że w tej fazie rząd Slobodana Miloševića ulegnie presji i przyjmie założenia pokojowego rozwiązania kryzysu. Pomimo wielu sukcesów i spowodowania dużych strat po stronie przeciwnika, rząd jugosłowiański nie poddał się. Stąd na szczycie NATO poszerzono zakres obiektów do niszczenia przewidzianych w fazie pierwszej i drugiej. Trzecia faza trwała do czasu zawieszenia broni. W trakcie tej fazy ataki wykonywano na obszar całej Jugosławii, głównie na obiekty infrastruktury komunikacyjnej, przemysłowej i energetycznej. Po zawarciu porozumienia część sił pozostała w bazach do nadzorowania przestrzeni powietrznej, a pozostałe zgodnie z założeniem - zostały przemieszczone do miejsc stałego pobytu i odtwarzały zdolność bojową.

Poprzez takie działania militarne w ciągu ponad siedemdziesięciu dni został osiągnięty cel polityczny, ponieważ rząd jugosłowiański podporządkował się postanowieniom Rady Bezpieczeństwa. W dniu zawieszenia działań zbrojnych Rada Bezpieczeństwa wydała rezolucję nr 1244 określającą warunki rozwiązania kryzysu w Kosowie. Założenia pokojowego rozwiązania kryzysu zostały zaakceptowane przez Jugosławię, poprzez natychmiastowe zaprzestanie przemocy i wycofanie swoich sił z rejonu Kosowa⁸³. Rada Bezpieczeństwa zdecydowała, że polityczne rozwiązanie kryzysu będzie oparte na:

- natychmiastowym zaprzestaniu stosowania przemocy w Kosowie;
- natychmiastowym wycofaniu jugosłowiańskich sił wojskowych, policyjnych i paramilitarnych z Kosowa;
- rozmieszczeniu w Kosowie sił międzynarodowych ze znaczącym udziałem NATO oraz pod wspólnym dowództwem i kontrolą;
- ustanowieniu administracji przejściowej w Kosowie;
- bezpiecznym i wolnym powrocie wszystkich uchodźców;
- zainicjowaniu procesu politycznego umożliwiającego sprawowanie rządów;
- pomocy w ekonomicznym rozwoju regionu⁸⁴.

⁸³ Wycofanie odbywało się zgodnie z umową wojskowo - techniczną zawartą pomiędzy NATO i Federalną Republiką Jugosławii 9.06.1999. Porozumienie zostało podpisane przez gen. M. Jacksona (NATO) oraz gen. S. Marjanovica (armia Jugosłowiańska) i przedstawiciela ministra spraw wewnętrznych Federalnej Republiki Jugosławii i Republiki Serbskiej gen. O. Stefanovica.

⁸⁴ M. Kulisz, T. Kesoń, *Kosowo – punkt zapalny Bałkanów*, Wojsko i Wychowanie nr 11/1999. s. 114.

Pierwsze oddziały międzynarodowych sił bezpieczeństwa (KFOR) znalazły się w Kosowie 12 czerwca 1999 roku. Do operacji prowadzonej przez KFOR Polska wydzieliła kontyngent liczący 769 osób⁸⁵.

Konflikt jugosłowiański wskazał, że działanie społeczności międzynarodowej jest skuteczne, jeżeli zastosuje się właściwe instrumenty nacisku. W działaniach militarnych cel został osiągnięty przez zniszczenie infrastruktury i części sił powietrznych w bazach lotniczych. Charakterystyczne w nowych konfliktach jest to, że strona interweniująca nie jest zainteresowana budowaniem swoich wpływów, jak to miało miejsce w konfliktach neokolonialnych. Społeczność międzynarodowa angażuje się w konflikt ze względu na zagrożenie bezpieczeństwa regionalnego oraz nieprzestrzegania praw człowieka. Działania NATO w byłej Jugosławii są zwiastunem nowych operacji. Nie dąży się zajmowania terenu i walki z armią lądową, bo to nie jest ani celem, ani przedmiotem sporu. Poprzez działania militarne NATO społeczność międzynarodowa stwarza warunki do pokojowego zakończenia sporu.

W wielu opracowaniach wskazuje się, że pierwsza wojna w Zatoce Perskiej była przełomowa, jednak taka teza wydaje się częściowo zasadna w części dotyczącej zastosowania nowoczesnych środków walki. W istocie lotnictwo stosowało nowoczesne środki walki przygotowane do wojny globalnej.

Koncepcja działania NATO opierała się na założeniach uniknięcia strat śmiertelnych wśród własnych żołnierzy. Stąd zakładano, że akcje bojowe będą wykonywane z pułapu 5 tys. metrów. Rozważano możliwość wysłania wojsk lądowych, ale z obawy przekształcenia się działań w wojnę partyzancką zrezygnowano z tego. Podstawą działania lotnictwa miały być uderzenia chirurgiczne, jednak w działaniach powstawały straty również wśród ludności cywilnej. Spowodowane to było tym, że w pierwszych dniach nie zniszczono obrony powietrznej i lotnictwo wykonywało zadania z wysokiego pułapu, a w wielu przypadkach samoloty wracały z uzbrojeniem, którego pozbywały się, zrzucając do Morza Adria. Zniszczenia w operacji traktowane były jako skutki uboczne prowadzonych akcji bojowych. W trakcie działań zniszczono podczas działań zamierzonych: mosty na Dunaju, elektrownie, wybrane obiekty publicznego użytku, fabryki, a w wyniku działań niezamierzonych kilka szpitali i szkół. Operacja była zdominowana przez lotnictwo USA.

⁸⁵ J. Pawłowski, A. Ciupiński, *Umieędzynarodowiony ...*, s. 121.

Wiele niezależnych źródeł wskazuje, że bombardowanie Jugosławii potraktowano jak poligon doświadczalny. Należy podkreślić, że NATO i Jugosławia używały pocisków ze zubożonego uranu. Po raz pierwszy użyto bombowiec B-2, a do paraliżowania systemów przesyłu energii elektrycznej użyto broni grafitowej. Zorganizowano atak na systemy komputerowe, co utrudniło kierowanie obroną powietrzną. W działaniach użyto samolotu uderzeniowego F-117A Stealth. Pomimo założeń, że powinien być niewidoczny dla radarów Jugosłowianom udało się zestrzelić trzy samoloty⁸⁶. Do bombardowania użyto przeciwpancernych pocisków ze zubożonego uranu. Działanie NATO w byłej Jugosławii ma cechy doświadczenia, ponieważ stosowano amunicję ze zubożonego uranu. Jej zastosowanie datuje się od 1994 roku do niszczenia celów opancerzonych i umocnień betonowych. Również amunicją ze zubożonego uranu strzelały samoloty A-10A i helikoptery Apache podczas ćwiczeń w Albanii. W ten sposób pozbywano się starych zapasów amunicji.

NATO przyznało, że stosowane były naboje ze zubożonego uranu w nalotach na Jugosławię i w Bośnię, gdzie efekty ich zastosowania pomogły złamać blokadę Sarajewa i przyczyniły się do zakończenia cierpień ludności cywilnej oraz do negocjacji pokojowych walczących stron. W operacji NATO zdarzały się również pomyłki - zbombardowało kilka konwojów uchodźców⁸⁷. Pociśki ze zubożonego uranu stosowała również Jugosławia. Obrona przeciwlotnicza Jugosławii prawdopodobnie strzelała pociskami „Mszyca”, które rozsypują się w powietrzu i odłamki dziurawią samoloty.

Poziom start w źródłach jest różnie podawany. Strona jugosłowiańska zwykle podaje większe straty po stronie NATO, a mniejsze po własnej, natomiast NATO - odwrotnie. Straty NATO w operacji Allied Force od 24.03-10.06.1999 wynosiły: 2 zabitych, 36 zestrzelonych samolotów oraz 4 śmigłowe. Natomiast straty w armii jugosłowiańskiej wynosiły ok. 132-169 żołnierzy zabitych, 299 rannych, 8 zestrzelonych samolotów, 14 zniszczonych czołgów i ok. 500 zabitych osób cywilnych.

Niewątpliwie działania NATO w byłej Jugosławii były przełomowe w aspekcie stosowanych metod. Sprawdziła się teoria Giulio Doucheta dotycząca prowadzenia wojny tylko w powietrzu. Działania w byłej Jugosławii pokazały społeczności międzynarodowej inne podejście do rozwiązywania problemu. Przedmiotem ataku nie były tylko i wyłącznie siły zbrojne jako przeszkoda na

⁸⁶ P. Jastrzębski, V. Stamenković, *Humanitarna wojna*, IW „Książka i prasa”, Kielce 1999, s. 19.

⁸⁷ Np. Samoloty A-10 w dniu 14.04.99 ostrzelały kolumnę uchodźców albańskich na drodze między Prizren a Djakovicą - 75 osób zostało zabitych i ok. 100 rannych.

drodze do osiągnięcia celu. Poprzez niszczenie infrastruktury nastąpiło pogorszenie jakości życia obywateli i to wyzwoliło bunt narodu przeciw władzy. Poprzez działania wspomaganej opozycji dochodziło do protestów i to również przyczyniło się do osiągnięcia celu politycznego. Rozwiązywanie konfliktów zbrojnych wkracza w sferę dotychczas traktowaną drugorzędnie. Zawsze armia strony przeciwnej była głównym przedmiotem oddziaływania, a metodą na osiągnięcie zwycięstwa było zadawanie jej dużych strat. Przełom wieków wskazuje, że pojawiają się konflikty, w których armia strony przeciwnej nie jest ani celem, ani głównym przedmiotem oddziaływania. Operacja NATO wskazuje, że tam gdzie cel konfliktu jest jasno sprecyzowany, łatwiej zdefiniować źródło siły przeciwnika i punkty decydujące doprowadzające do osiągnięcia zwycięstwa.

3.1.4. Zmiany w operacji na przykładzie działań w Afganistanie w 2002 roku

Atak terrorystyczny Al-Kaidy na Stany Zjednoczone 11 września 2001 roku był przyczyną wojny w Afganistanie w 2002 roku. Przywódca światowej organizacji terrorystycznej Osama bin Laden posiadał swoje zaplecze polityczne i religijne w Afganistanie rządzonym przez talibów. Talibowie przejęli władzę w Afganistanie w 1996 roku, zajmując Kabul. Ich rząd został uznany przez Pakistan, Arabię Saudyjską oraz Zjednoczone Emiraty Arabskie. Po przejęciu władzy wprowadzili surowe prawo koraniczne, a w 2000 roku zakazali produkcji maku, co spowodowało upadek gospodarczy państwa, które było jego światowym eksporterem.

Po zamachu WTC (*World Trade Center*) w Nowym Jorku i Pentagon w Waszyngtonie Stany Zjednoczone zażądały od talibów wydania przywódcy Al-Kaidy i zdelegalizowania jej w Afganistanie. Talibowie odrzucili żądania USA i to stało się główną przyczyną wojny.

Politycznym celem wojny było ukaranie sprawców i organizatorów ataków terrorystycznych na USA. Z militarnego punktu widzenia należało odsunąć talibów od władzy, by rozbić siatkę Al-Kaidy oraz schwycić jej przywódcę Osamę bin Ladena. Podstawowy problem budziło jasne zdefiniowanie celów działania w Afganistanie - politycznych i militarnych. W wyniku zaistniałej sytuacji Stany Zjednoczone skierowały w rejon Morza Arabskiego do przebywających tam wydzielonych sił floty z lotniskowcem *Enterprise* dodatkowo: okręt *Carl Vinson*, lotniskowiec *Theodore Roosevelt* z napędem atomowym i 70 samolotami szturmowymi na pokładzie, lotniskowiec *Kitty Hawk* ze śmigłowcami, a ponadto w rejonie przyszłego konfliktu znajdowało się 10 tys.

żołnierzy na terytorium Arabii Saudyjskiej i Kuwejtu oraz 5 tys. od Turcji do Diego Garcia⁸⁸. Przygotowywaną operację nazwano „*Trwała wolność*” (*Enduring Freedom*). Do rozprawienia się z Al-Kaidą zamierzano wykorzystać siły Sojuszu Północnego wspierane przez CIA oraz wydzielone siły wojsk specjalnych. W założeniu przyjęto, że należy poprzez wspieranie opozycji oraz odpłacanie jednych, by trwali w sojuszu, a innych, by zaprzestali walczyć z Sojuszem Północnym osiągnąć cel. Zakładano, że w wyniku działań CIA działania w Afganistanie zakończą się w kilka tygodni. Taką strategię działania przyjęto w Afganistanie w obawie, by nie ponieść klęski tak jak dotychczasowi wszyscy najeźdźcy. Stąd przyjęto strategię przekupstwa i zakulisowych rozgrywek pomiędzy przywódcami różnych ugrupowań opozycyjnych wobec talibów.

Rozpoczęcie działań opóźniano, ponieważ w rejon konfliktu nie dotarły śmigłowce ratunkowe. Ostatecznie wojnę z talibami rozpoczęto 7.10.2001 roku atakiem 15 bombowców, 25 samolotów myśliwsko-bombowych i 50 rakiet Cruise wystrzelonych z okrętów amerykańskich⁸⁹. Uderzenie rakietowe i lotnicze skierowane było na radary przeciwnika, obronę przeciwlotniczą i lotnictwo. Było to niezwykle łatwe zadanie i po pierwszym ataku lotnictwo osiągnęło dominację w powietrzu. Każde następne zadanie wykonywane przez lotnictwo można porównać do zadania na poligonie, gdzie strzela się amunicją bojową, bez realnego zagrożenia z drugiej strony. Jednocześnie z nalotami bojowymi wysyłane były samoloty z żywnością dla narodu afgańskiego. Poprzez takie akcje, które jednak miały przeciwników w USA, Bush pragnął pokazać światu i narodowi Afgańskiemu, że jego celem są tylko talibowie wspierający Al-Kaidę. Siły talibów posiadały sprzęt z okresu wojny z ZSRR - różnej generacji i jakości. Był to sprzęt odpowiedni do warunków i klimatu działania. Jakość sprzętu i sił talibów odstawały od poziomu uzbrojenia i wyszkolenia sił amerykańskich.

Pierwszy atak lądowych sił specjalnych został przeprowadzony 19.10.2002 roku na siedzibę mułły Omara na południe od Kandaharu. Działania sił specjalnych były przekazywane na ekrany telewizorów widzów amerykańskich, którzy poprzez takie uczestnictwo w wojnie, mogli przekonać się o potędze Stanów Zjednoczonych. Bezpośrednie wsparcie finansowe dowódców opozycyjnych i wsparcie lotnictwa spowodowało, że siły Sojuszu Północnego wkroczyły do Kabulu 13 listopada 2001 roku. W wyniku działania sił specjalnych i lotnictwa wspierającego Sojusz Północny, do połowy stycznia 2002 roku siły talibów zostały rozbite, a wspierający je bojownicy Al-

⁸⁸ Zob., S. Tanner, *Wojny ...*, s. 180.

⁸⁹ Zob., tamże, s. 183.

Kaidy przeszli do działań terrorystycznych i partyzanckich. Nie udało się schwycić przywódców, ponieważ w porę zbiegli.

Władze w Afganistanie objął Hamid Karzai najpierw desygnowany, a później wybrany na prezydenta w przeprowadzonych demokratycznych wyborach. W czerwcu 2002 przybyło do Afganistanu kilkadziesiąt tys. żołnierzy sił pokojowych pod dowództwem NATO. Do Afganistanu zaczęli wracać uchodźcy z Indii i Pakistanu. Mimo, że został obalony rząd talibów i wybrany nowy prezydent, nadal lokalni dowódcy prowadzą swoją politykę i nikt dotychczas nie potrafi nad nimi zapanować.

Inwazja na Afganistan trwała od 9 października 2001 do końca kwietnia 2002 roku⁹⁰. Bezpośrednią przyczyną była odmowa wydania Osamy bin Ladena, który był inspiratorem ataków terrorystycznych na USA. Cel wojny nie został osiągnięty, ponieważ nie ukarano sprawców i inspiratorów ataków terrorystycznych na USA. Natomiast przedmiot wojny został osiągnięty połowicznie, ponieważ odsunięto od władzy tylko talibów, nie rozbijając siatki Al-Kaidy i nie schwytano Osamy bin Ladena. Analiza konfliktu wskazuje, że była to dziwna wojna, której trudno nadać jakiegokolwiek jednoznaczny przymiotnik. Działania militarne na lądzie były prowadzone pomiędzy zwolennikami talibów a siłami Sojuszu Północnego metodami z początku XX wieku, gdzie siły sojuszu wspierane były środkami walki XXI wieku. Od pierwszego dnia wojny nie istniał przeciwnik powietrzny. Lotnictwo wspierało siły Sojuszu Północnego skutkami ognia, a doradcy wspierali ich w podejmowaniu decyzji i wskazywaniu celów dla lotnictwa. Była to wojna prowadzona metodami zachęt finansowych dla Sojuszu Północnego, by prowadzić aktywne działania, a dla przeciwnika przekupstwa, by zaprzestać działań. W wyniku zachęt finansowych talibów opuszczały całe oddziały, przechodząc na stronę sojuszu⁹¹. Administracja amerykańska uznaje wojnę w Afganistanie za sukces, ponieważ w wyniku minimalnych własnych strat udało się rękoma Sojuszu Północnego odsunąć talibów od władzy. Koszty wojny w porównaniu do innych są minimalne. W wyniku przyjętej strategii unikano bezpośredniego używania lądowych wojsk amerykańskich, pomimo krytycznych głosów, że jedna amerykańska dywizja osiągnęłaby cel w znacznie krótszym czasie. Z militarnego punktu widzenia użycie dywizji powietrznodesan-

⁹⁰ Początek inwazji jest jednoznacznie określony atakiem lotnictwa, natomiast za koniec należy uznać powrót do kraju w kwietniu 2002 roku prawie po 30 latach spędzonych na emigracji króla Muhammada Zaher Szaha. Oznacza to, że powołany przez koalicję antytalibańską tymczasowy rząd w Petersbergu koło Bonn oraz powrót króla są początkiem oficjalnego odzyskiwania władzy i przejmowania odpowiedzialności za losy kraju.

⁹¹ Po intensywnych bombardowaniach pod koniec października dotychczasowi zwolennicy talibów dezercerowali. Z Heratu zdezerterowało 6 tys. dotychczasowych zwolenników talibów. Na północ od Kabulu nagle zniknął front, ponieważ zwolennicy talibów rozjechali się do swych domów. Zob., S. Tanner, *Wojny ...*, s. 187.

towej wyposażonej w śmigłowce i lekkie wozy opancerzone przyniosłoby w istocie być może szybciej oczekiwany efekt pokonania talibów, ale wówczas mogłaby nastąpić konsolidacja wielu ugrupowań przeciw najeźdźcy. Stąd rozważania o zasadności zastosowania danej strategii należy pozostawić na boku. W wojnie tej użyto bezzałogowych samolotów rozpoznawczo-uderzeniowych. Mimo, że 30% celów było zniszczonych przez broń precyzyjnego rażenia i naprowadzania, to jednak w wielu przypadkach precyzja zawiodła w stosunku do prymitywnego przeciwnika. *Czy operacja „Trwała wolność” może być traktowana jako operacja wojenna?* Kontrowersje budzi fakt, że tylko kilka państw uznało Afganistan pod rządami talibów. Pomimo to, należy uznać, że występował legalny rząd, który kierował obroną kraju przeciw opozycji i siłom amerykańskim.

3.1.5. Operacja na przykładzie drugiej wojny w Zatoce Perskiej

Nierozwiązane problemy z pierwszej wojny w Zatoce Perskiej, naruszanie praw człowieka, a przede wszystkim niebezpieczeństwo powstania kolejnego ośrodka światowego terroryzmu było przyczyną kolejnego konfliktu. W odróżnieniu do pierwszej, drugą wojnę w Zatoce Perskiej rozpoczęto bez legitymizacji prawnej społeczności międzynarodowej. Działania zbrojne wymierzone przeciw Irakowi rozpoczęły się inwazją na jego terytorium 20 marca i trwały do 1 maja 2003 roku, tj. do czasu oficjalnego ogłoszenia przez prezydenta USA zakończenia działań wojennych. Mimo, że działania zbrojne nadal trwały, to jednak uznano, że nastąpił polityczny koniec wojny, ponieważ:

- przestał funkcjonować rząd iracki jako organ kierujący państwem;
- została rozbita armia iracka i nie była w stanie ponownie się zorganizować oraz przeciwstawić armii koalicyjnej;
- przestały funkcjonować dotychczasowe instytucje państwa;
- terytorium Iraku znalazło się pod kontrolą armii koalicyjnej.

Z prawnego punktu widzenia przestało funkcjonować państwo, przeciw któremu prowadzono działania zbrojne i nie posiadało reprezentacji, która w sposób jawny lub ukryty mogłaby kierować państwem i zorganizowanym oporem.

Politycznym celem konfliktu było: zlikwidowanie broni masowego rażenia, wsparcie opozycji kurdyjskiej, zakończenie naruszania praw człowieka, zakończenie wspierania terroryzmu na

świecie przez Irak. W świetle późniejszych faktów teza o posiadaniu broni masowego rażenia oraz o wspieraniu przez państwo terroryzmu okazała się mało zasadna. Natomiast zaczęły pojawiać się sugestie ekonomiczne dotyczące rzeczywistego celu konfliktu. Niektórzy politolodzy twierdzą, że rzeczywistym celem było sprawowanie kontroli nad surowcami energetycznymi Iraku, by nie spowodować przerwy w ich dostarczaniu i nie uczynić z tego narzędzia szantażu politycznego na świecie. Podawane są również cele wynikające z sytuacji wewnętrznej w USA. Za przyczynę uważa się utrzymanie popularności Busha oraz wspomaganie sektora zbrojeniowego. Refleksję budzi również powoływanie się na rezolucje, które w interpretacji sekretarza generalnego ONZ nie uzasadniały konfliktu⁹².

Uogólniając, cele polityczne wojny, według prof. Bolesława Balcerowicza, można ująć w dwóch punktach:

- wyeliminowanie ognia tzw. „osi zła”, głównego źródła zakłóceń stabilności kształtującego się ładu międzynarodowego;
- ustanowienie nowych warunków bezpieczeństwa, których gwarantem jest wzmocniona obecność USA w regionie.

Cele militarnego działania wynikają bezpośrednio z celów politycznych wojny i ich treścią jest to, co stoi na przeszkodzie do ich osiągnięcia. Za cele militarnego działania należy przyjąć:

- rozbicie (rozbrojenie) sił zbrojnych Iraku;
- ustanowienie kontroli nad terytorium;
- zapewnienie warunków do odbudowy (przebudowy) państwa.

Taka konstrukcja celów w istocie nie wnosi nic nowego do sztuki wojennej z wyjątkiem zapewnienia warunków do odbudowy państwa. Dotychczas w celach militarnego działania nie zakładano odbudowy państwa, a jego ubezwłasnowolnienie we wszystkich jego sferach życia społecznego, by osiągnąć pełnię zwycięstwa politycznego. Mimo, że taki cel przewidywano, to należy stwierdzić, że do jego osiągnięcia Stany Zjednoczone nie przygotowały się należycie.

Według wstępnych ocen zakładano, że w tej wojnie będzie trudniej pokonać Irak niż w poprzedniej. Siły regularnej armii irackiej szacowane były na ok. 389 tys. żołnierzy; 2,6 tys. czołgów; 3,4 tys. wozów bojowych i transporterów; ponad 2 tys. środków artyleryjskich; ponad 300

⁹² USA powołuje się na rezolucję ONZ nr 1205 z 1999 roku oraz nr 1441 z 2002 roku i jej pkt. 13. Natomiast RB ONZ w tym punkcie nie widzi podstawy prawnej do rozpoczęcia działań zbrojnych.

samolotów różnego typu; ok. 160 śmigłowców i 14 okrętów⁹³. Za najgroźniejsze uważano siły gwardii, w której służyli najlepiej wyszkoleni i uzbrojeni żołnierze. W opinii analityków cywilnych i oficerów cele obrony Iraku zdefiniowane były w trzech aspektach:

- w aspekcie politycznym chodziło o utrzymanie władzy wewnątrz kraju i w wyniku wojny doprowadzenie do konsolidacji świata arabskiego wokół Saddama Husajna;
- w aspekcie rzeczowym zamierzano zadawać wysokie straty koalicji, by ich własne społeczeństwa zaczęły protestować przeciw wojnie, oraz dążono do niedopuszczenia do zniszczenia systemu obrony państwa;
- w aspekcie przestrzennym chodziło o długotrwałe utrzymywanie przygotowanego obszaru obrony wokół stolicy w oparciu o miejscowości: Altun Kupri, Halaba, Kut, Babilon i Samara, by zachować podmiotowość państwa do czasu zjednoczenia świata arabskiego lub zakończenia konfliktu⁹⁴.

Stany Zjednoczone do wojny przeciw Irakowi zawiązały „Koalicję dobrej woli” (*Coalition of the Willing*), w której skład wchodziły wydzielone siły: USA (ok. 225 tys. żołnierzy), Wielkiej Brytanii (ok. 45 tys. żołnierzy), Australii (ok. 2 tys. żołnierzy), Polski (194 żołnierzy), Danii (ok. 300 żołnierzy)⁹⁵. Ponadto liczone na wsparcie ok. 50 tys. powstańców kurdyjskich działających w północnym Iraku.

W porównaniu do wojny z 1991 roku były to siły prawie trzykrotnie liczebnie mniejsze po obu stronach konfliktu. Do bezpośrednich działań bojowych po stronie koalicji przewidywano ok. 150 tys. żołnierzy, ale nawet z tej liczby należałoby wydzielić również co najmniej połowę zabezpieczających bezpośrednio walczących żołnierzy. W stosunku do minionego konfliktu nastąpiło w armii amerykańskiej upowszechnienie na skalę masową tych osiągnięć i rozwiązań, które były zapoczątkowane w pierwszej wojnie w Zatoce Perskiej. Jeżeli operacja „Pustynna burza” w 1991 roku postrzegana była jako przełomowa, to operację „Iracka wolność” z 2003 roku należy postrzegać jako rewolucję w użyciu na masową skalę: systemów łączności cyfrowej; nowoczesnych bomb kasetowych, paliwowo-powietrznych, precyzyjnych pocisków samonaprowadzających do niszczenia bunkrów; systemów kierowania rażeniem w poszczególnych rodzajach broni. Sztuka wojenna na początku XXI wieku, odwrotnie niż to miało miejsce na początku XX wieku, nie dąży do zwiększania liczby środków, a do zmniejszania ich liczebności na korzyść

⁹³ Por., P. Luśnia, *Ocena koncepcji obrony Iraku w operacji „Iracka Wolność”* [w:] M. Krauze (red. nauk.), *Operacja „Iracka Wolność”. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2003, s. 28.

⁹⁴ Por., tamże, s. 34.

⁹⁵ Por., S. Tanner, *Wojny ...*, s. 242.

jakości. Ilość jest transformowana w jakość opartą na nowoczesnych technologiach. Armia iracka również osiągnęła postęp, ale w kategoriach armii z minionego wieku, natomiast armia amerykańska zaczęła wyprzedzać powszechność stosowanych nowoczesnych urządzeń.

W wyniku działań w 1991 roku w sztuce wojennej utrwaliło się przekonanie, że nie można rozpocząć żadnej akcji lądowej lub morskiej, jeżeli nie będzie wywalczona przewaga w powietrzu. W planie operacji „Iracka wolność” przyjęto jednoczesne wykonanie uderzeń przez zgrupowania lądowe, powietrzne i morskie.

W istocie w 2003 roku lotnictwo i obrona powietrzna Iraku nie stanowiła tak wielkiego zagrożenia, ponieważ w strefach objętych zakazem rozmieszczania broni i środków rozpoznania radioelektronicznego lotnictwo amerykańskie od 1991 roku systematycznie przeprowadzało akcje bojowe na wykryte obiekty. Lotnictwo amerykańskie intensywnie kontrolowało przestrzeń powietrzną od początku 2002 roku (działania pod kryptonimem *Southern Focus*), której istotą było patrolowanie stref zakazu dla sił Irackich i niszczenie w nich wykrytych urządzeń wojskowych w ramach kontroli przestrzegania określonych zakazów rezolucji ONZ. Intensywność naliczanych od 2002 roku wzrastała, a po zatwierdzeniu planu wojny przez Kongres (w dniu 11 października 2002), w dniu 5 września osiągnęły szczyt, wykonując rajd 100 samolotów, których właściwym celem było zabezpieczenie wkroczenia specjalnych oddziałów z terytorium Jordanii do Iraku, by wesprzeć przygotowywane powstanie Kurdów. Stąd można wnioskować, że faza operacji zmierzająca do wywalczenia i dominacji w powietrzu w sposób niezamierzony realizowana była od 1991 roku, a w sposób zamierzony - od podjęcia decyzji przez Kongres o inwazji.

Zakładano, że wszystkie siły uderzą jednocześnie, a lotnictwo zapewni realizację zadań wywalczenia i utrzymania dominacji w powietrzu oraz zapewni bezpośrednią osłonę zgrupowań lądowych i morskich⁹⁶. Idea działania polegała na unikaniu długotrwałego wiązania się walkę o miejscowości lub obiekty utrzymywane przez Irakijczyków, jeżeli nie były one istotne z punktu osiąganego celu głównego. Działania zbrojne nabrały charakteru przestrzennego również w środowisku lądowym i chodziło o to, by jak najwięcej samodzielnych zgrupowań wyszło na tyły przeciwnika.

Liczono, że w wyniku prowadzonych działań psychologicznych i wychodzenia na tyły dojdzie do powstania przeciw Husajnowi. Pierwszy etap operacji rozpoczęto jednoczesnym wykonaniem zmasowanego nalotu na wybrane obiekty, połączonego z wkroczeniem sił lądowych i

⁹⁶ Zob., S. Tanner, *Wojny ...*, s. 243.

morskich na terytorium Iraku. Szczególną uwagę zwrócono na zabezpieczenie pól roponośnych i infrastruktury wydobywczej i przesyłającej ropę naftową. Zabezpieczenie instalacji i pól roponośnych spowodowało, że powstały tylko niewielkie zniszczenia w porównaniu do 1991 roku, co pozwoliło uniknąć katastrofy ekologicznej i ekonomicznej. Zabezpieczono głównie instalacje na półwyspie Al-Faw, w porcie Umm Basr oraz pola roponośne Rumajla.

Głównym zadaniem części sił inwazyjnych było rozpoczęcie rajdu na Bagdad, ale zrezygnowano przy tym ze zdobywania i utrzymywania miast na jego drodze. Rajd na Bagdad prowadzony był: przez siły 3 dywizji przez pustynię z zachodu na północ oraz przez połączone siły amerykańskie z 1 dywizją brytyjską wzdłuż doliny Eufratu i Tygrysu ze wschodu na północ.

Do starć sił lądowych dochodziło tylko wtedy, gdy było to konieczne. Niespotykane dotąd tempo rajdu na Bagdad zostało zatrzymane w wyniku zbliżającej się burzy piaskowej. Eksperci wojskowi twierdzą, że była to konieczność wymuszona nie tylko warunkami atmosferycznymi, ale również zbyt dużym wydłużeniem się linii komunikacyjnych zaopatrywania. W rejonie kontrolowane przez Kurdów zostały zrzucone desanty w celu wsparcia organizowanego powstania. W początkowym okresie operacji został wykonany również atak amerykańskich sił specjalnych na siedzibę dowództwa armii irackiej w Sargat. Jednocześnie poprzez działania desantowe została opanowana największa baza lotnicza Iraku.

W pierwszym dniu wojny zostało wyeliminowane zagrożenie z dwóch środowisk działania i praktycznie wykonywanie zadań w powietrzu i na morzu nie było zagrożone przez przeciwnika. Działania wojsk lądowych prowadzone były metodą oddziałów wydzielonych wspieranych przez lotnictwo sił powietrznych i lotnictwo wojsk lądowych. Unikano zdobywania punktów oporu, pozostawiając wokół nich niewielkie siły do blokowania, które w wyniku negocjacji, wyczerpania się zapasów i woli walki żołnierzy irackich zajmowali je bez większych strat. Wyjątek od takiego działania nastąpił podczas zdobywania miasta Basra, gdzie działania toczyły się 14 dni.

Centralnym punktem militarnego działania był Bagdad. Wbrew „czarnym” scenariuszom wojska lądowe zajmowały Irak w bardzo szybkim tempie. Wynikało to z braku woli walki po stronie przeciwniej. Po trzech tygodniach oddziały amerykańskie dotarły do Bagdadu, który wbrew oczekiwaniom nie był tak broniony jak się spodziewano. W wyniku prowadzonych działań w drugim dniu oddziały wkroczyły do centrum Bagdadu, zajmując pałac Husajna. Do 9 kwietnia zajęto kluczowe punkty w Bagdadzie i stolica przeciwnika znajdowała się pod kontrolą amerykańską, ponieważ siły przeznaczone do obrony rozproszyły się. W wyniku ciągłych zmian wprowadzanych w systemie obrony stolicy ich własne wojska były zdezorientowane co do ich

zadań⁹⁷. Było to jedną z wielu przyczyną szybkiego zajęcia w stolicy głównych obiektów administracji rządowej. Wynikało to również z rozpoznania specjalnego i działań specjalnych, które naprowadzały lotnictwo i wojska lądowe na określone obiekty. W Bagdadzie, odwrotnie niż Rosjanie w Groznm, Amerykanie nie skupili się na zdobyciu miasta dom po domu, a tylko ważnych jego obiektów. Wojska amerykańskie do prowadzenia działań w terenie zurbanizowanym przygotowane były dobrze i spodziewano się, podobnie jak w terenie otwartym, większego oporu i determinacji obrońców. Działania zgrupowań tylko na najważniejsze obiekty, a nie na całość miasta, spowodowały dezorientację obrońców i większa ich część opuściła stanowiska obronne, udając się do swoich domów. Na północy kraju powstańcy kurdyjscy przy pomocy amerykańskich i brytyjskich sił specjalnych 10 kwietnia zdobyli Kirkut. Na całym obszarze kraju działania sił specjalnych i powietrznodesantowych skierowane były na opanowanie ważnych węzłów komunikacyjnych i baz lotniczych. Na północy najcięższe walki trwały o miasto Tikrit do 15 kwietnia.

W wyniku działań przestrzennych w ciągu 28 dni został opanowany Irak z jego największymi miastami. Do pokonania sił Iraku wystarczyło pięciokrotnie mniej sił niż w 1991 roku, ale do utrzymania bezpieczeństwa publicznego było to zdecydowanie za mało, zwłaszcza, że wszystkie dotychczasowe instytucje Iraku uległy dezorganizacji. Cel militarny wojny został osiągnięty, ponieważ przestała funkcjonować armia i rząd iracki⁹⁸. Natomiast cel polityczny konfliktu osiągniany jest nadal, ponieważ siły okupacyjne nie były przygotowane do realizacji jego założeń. W warunkach dezorganizacji systemu prawnego w państwie miały miejsce masowe grabieże instytucji państwowych i firm prywatnych. Okazało się, że siły, które wystarczyły do pokonania armii, są niewystarczające do utrzymania porządku publicznego. Rozpoczęto nową operację, której celem jest stabilizacja i przygotowanie Irakijczyków do przejęcia odpowiedzialności za los kraju.

Przyczyn szybkiego sukcesu w wojnie z 2003 roku jest wiele, ale do głównych należy zaliczyć: właściwe rozpoznanie satelitarne oraz osobowe, skupienie się na głównych obiektach, brak determinacji obrońców. Jednym z aspektów ułatwiających działanie było przekupstwo dowódców irackich na różnych poziomach. Szybkie zajęcie Iraku i destabilizacja wszystkich służb publicznych spowodowało, że wkradł się chaos, którego siły okupacyjne nie potrafiły opanować. Z

⁹⁷ Obroną stolicy dowodził syn Saddama Husajna - Uday Husajn, który wprowadzając ciągłe zmiany spowodował dezorganizację poprzednich zadań i przygotowań obronnych.

⁹⁸ W dniu 22 lipca 2003 zostali zabici synowie Saddama Husajna – Uday Husajn i Kusaj Husajn, a Saddam Husajn został aresztowany 13 grudnia 2003. Najważniejsze osoby w państwie, które narzuciły i sprawowały rządy dyktatorskie, zostały usunięte.

wojskowego punktu widzenia konflikt w Iraku został zakończony sukcesem uwieńczonym rozbi-
ciem armii irackiej i opanowaniem terytorium państwa. *Wydaje się też, że „mała” strategia: stra-
tegia militarna, sztuka operacyjna i taktyka bitewna – sztuka wygrywania bitew, przez jakiś czas
przysłoniły kierownictwu „wielką” strategię – sztukę wygrywania wojny a następnie sztukę wy-
grywania pokoju*⁹⁹.

Armia iracka, która na Bliskim Wschodzie była postrzegana jako jedną z najgroźniejszych,
okazała się niezdolna do walki. Brak woli walki spowodował, że sprzęt, którym dysponowali, nie
został wykorzystany. Przyczyną szybkiego sukcesu była przytłaczająca przewaga w powietrzu i
na morzu, co spowodowało, że cały potencjał lotniczy koalicji był użyty w działaniach na rzecz
wojsk lądowych. Zniszczenie w pierwszym dniu lotnictwa i obrony powietrznej powoduje brak
zagrożenia powietrznego dla lotnictwa i sił lądowych. Podobna sytuacja miała miejsce w konflik-
cie w byłej Jugosławii w 1999 roku, gdzie doszło tylko raz do podjęcia działań w powietrzu przez
lotnictwo serbskie. Okazuje się, iż po stronie koalicji większe straty nastąpiły w wyniku tzw.
„przyjacielskiego ognia”. Do 1 maja 2003 roku straty po stronie koalicji były minimalne w po-
równaniu do innych konfliktów. Natomiast ich skala zaczęła wzrastać w kolejnym etapie konflik-
tu - tzw. operacji stabilizacyjnej. Wojna w Iraku pokazała zależność, że nie niszczymy tego, co
możemy, ze względu na posiadane możliwości, a tylko to, co jest konieczne do osiągnięcia celu
operacji. Takie podejście obniża determinację woli walki przeciwnika, ale staje się również jed-
nym z powodów wzrastania strat w kolejnej fazie konfliktu.

Mimo, że działania wojenne skończyły się, to jednak nie doczekały się jeszcze obiektywnych
opracowań. W większości przypadków działania wojenne zdeterminowane są aspektami poli-
tycznymi. Brak dostępu do ogólnych planów prowadzenia operacji „Iracka wolność” powoduje,
że z wojskowego punktu widzenia brak jest rzeczywistych ocen, a te, które są, bardziej oddają
aspekt polityczny niż militarny. Nie ulega wątpliwości, że zastosowanie nowoczesnych technolo-
gii przybliżyło koniec działań wojennych. Jednak za podstawowy paradygmat należy uznać myśl
ludzką, która potrafiła wykorzystać osiągnięcia nauki na potrzeby wojny innej niż poprzednia.
Operacja „Iracka wolność” w teorii zaczyna urastać do rangi wzorcowego lub modelowego dzia-
łania. W historii sztuki wojennej zwycięstwo w wielu wypadkach dostarcza fałszywych refleksji.
Pozbywamy się krytycznego spojrzenia na rzeczywistość. Czy w istocie może to być modelowa
operacja?

⁹⁹ Zob., B. Balcerowicz, *Aspekty strategiczne wojny z Irakiem*, [www. ism.edu.pl/strategia.doc/z dnia 18.12.2007](http://www.ism.edu.pl/strategia.doc/z dnia 18.12.2007).

*Wbrew oczekiwaniom, oporu nie stawiały zorganizowane jednostki armii, lecz cywilna ludność miast*¹⁰⁰. Świadczy to o tym, że w istocie wielu dowódców zostało przekupionych i ich jednostki rozproszyły się na rozkaz. Wskazuje to na sukces walki psychologicznej, która była prowadzona przed rozpoczęciem operacji.

Jedną z głównych cech drugiej wojny w Zatoce Perskiej była asymetria, której relacje występują nie tylko pomiędzy stronami konfliktu, ale i wśród koalicjantów. Zjawisko asymetrii nie jest nowością w sztuce wojennej, ponieważ zawsze występowało. Największa płaszczyzna asymetrii wystąpiła w jakości środków i metod walki pomiędzy przeciwnikami, a nawet w łonie koalicji. Nie ulega wątpliwości, że główny ciężar działań (ponad 90%) ponosiły Stany Zjednoczone. Brak równowagi w łonie koalicji powoduje, że różne jest zaangażowanie jej uczestników. Asymetria nie jest zjawiskiem nowym w sztuce wojennej, ale tak duże zróżnicowanie jakości środków walki i rozpoznania, metod działania i osiąganych celów powodują, że staje się cechą współczesnych konfliktów.

Z wojskowego punktu widzenia najważniejsza jest asymetria w jakości i ilości środków walki, ponieważ wpływa ona w dużym stopniu na metody działania. Asymetria w układzie sił nie skazuje jednej strony na przegraną, wskazuje, że strona posiadająca słabszy potencjał powinna podjąć działania metodami gwarantującymi osiągalność jej celów. Irak nie oczekiwał, że pokona armię Stanów Zjednoczonych, a tylko tego, że doprowadzi ją do wyczerpania i spowoduje straty, które w społeczeństwie demokratycznym wywołają sprzeciw opinii publicznej wobec wojny. Podejmowane środki walki partyzanckiej lub metody działań terrorystycznych skierowane na siłę przeciwstawnej armii są w tym przypadku metodą zniechęcającą opinię publiczną do popierania wojny i wystąpienie przeciw jej zakończeniu, zwłaszcza w aspekcie zbliżających się wyborów w państwach demokratycznych. Irak zakładał, że poprzez opór w wydzielonym rejonie wokół stolicy zyska wsparcie świata arabskiego, na którym mu najbardziej zależało, by zbudować przeciwwagę do cywilizacji euroamerykańskiej. Istota asymetrii polega na tym, by stosować takie środki i metody, wobec których, pomimo przewagi technologicznej, przeciwnik jest bezsilny. Należy szukać takiego rozwiązania, w którym przeciwnik traci atrybuty swojej przewagi. Pomimo stosowania po wojnie środków i metod działań asymetrycznych, to jednak w trakcie wojny do takich działań armia iracka nie była przygotowana. Irakijczycy posiadali bezcenną przewagę, środowiska i klimatu, której nie potrafili wykorzystać.

¹⁰⁰ S. Tanner, *Wojny ...*, s. 245.

W drugiej wojnie w Zatoce Perskiej spotykają się dwie różne armie, jedna z epoki industrialnej (Irak), druga z epoki informatycznej (koalicja, a właściwie w głównym stopniu armia USA). Duża przewaga technologiczna daje podstawy do zapoczątkowania budowania sieciocentryzmu w działaniach zbrojnych, zwłaszcza w warunkach braku możliwości skutecznego zakłócania ich przez stronę przeciwną, która znajduje się na niższym poziomie rozwoju technologicznego. W koncepcjach wojny sieciocentrycznej wyszczególnia się cztery kluczowe poziomy:

- poziom zamiaru – na którym muszą być określone cele cząstkowe i ich efekty, które są niezbędne do osiągnięcia celu głównego;
- poziom działania człowieka – skupia się na sferze organizacyjnej człowieka, jego umiejętnościach synchronizacji i koordynacji działań ludzi i różnych systemów walki;
- poziom systemów – obejmuje narzędzia wspomagające podjęcie i opracowanie decyzji oraz monitorujące poziom realizowanych zadań;
- poziom materialny – na który składają się środki materialne niezbędne do wykonania danego zadania, są to wyniki i efekty działań sensorów, platform i uzbrojenia zespolonego w jeden system¹⁰¹.

W porównaniu z poprzednią wojną należy przyznać, że tempo działań 30 km na dobę w środowisku lądowym było duże, ale nie było aż tak imponujące przy tak przytłaczającej przewadze i dominacji w powietrzu oraz stosunkowo niskiej woli walki po stronie przeciwnika. Również, to co uznaje się za nowatorstwo w sztuce wojennej, tj. jednoczesne działanie zgrupowań powietrznych, lądowych i morskich rozwijane było w teorii do końca lat 80. XX wieku.

Uogólniając, należy podkreślić, że na uwagę zasługuje masowość zastosowania środków precyzyjnego naprowadzania w porównaniu do innych konfliktów i wojen. *W tej operacji amunicja precyzyjnie naprowadzana na cel stanowiła 90% ogólnej liczby użytych pocisków. W pierwszej wojnie z Irakiem ich udział wyniósł ok. 7%, w wojnie w Jugosławii (1999) – 30%, w wojnie w Afganistanie (2001) – 70%. O skali zmian (postępu) w wyposażeniu sił amerykańskich niech też świadczy fakt, że w tej wojnie zastosowano 1000 razy więcej komputerów aniżeli w poprzedniej*¹⁰².

Amerykanie zaczęli wprowadzać koncepcję walki sieciocentrycznej (*Network Centric Warfare -NCW*). Koncepcja sieciocentryzmu opiera się na uzyskaniu i wykorzystaniu przewagi in-

¹⁰¹ Por., B. Smólski, *Wpływ nowych technologii na wynik i przebieg operacji* [w:] M. Krauze (red. nauk.), *Operacja „Iracka Wolność”*. Materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa 2003, s. 112-116.

¹⁰² Tamże, s. 106 –119.

formacyjnej w systemach łączności na najniższych poziomach współdziałania i działania. Sieciocentryzm oznacza możliwość pełnego współdziałania pomiędzy sobą tych podmiotów, których działanie jest w danej chwili istotne. To również umiejętność skorzystania z efektów działania innych, ale tylko wtedy, gdy posiada się wiedzę o uzyskanych efektach działania. Sieciocentryzm umożliwia rozpoczęcie działania środkami znajdującymi się w znacznym oddaleniu od obiektu w czasie rzeczywistego jego rozpoznania.

O skali i masowości zastosowania nowych systemów informatycznych w porównaniu do pierwszej wojny w Zatoce Perskiej świadczy liczba użytych satelitarnych systemów nawigacji GPS (*Global Positioning System*). W wojnie w 1991 roku jeden GPS przypadał na 1000 żołnierzy, w 2003 roku - na pięciu żołnierzy dwa GPS.

Ta wojna była niewątpliwie najbardziej nowoczesną z wojen. Nazywa się ją wojną ery informacyjnej, wojną XXI wieku. Pewnie na to miano zasługuje. I jakkolwiek można obdarowywać ją różnymi przymiotnikami wyrażającymi zadziwienie nowoczesnością, to w tej wojnie tak jak w wojnach przeszłych, sprawdziły się wszystkie stare, znane prawa, prawidłowości, reguły, zasady sztuki wojennej. Dokonująca się w siłach zbrojnych USA „rewolucja w wojskowości” bazująca na skokowym rozwoju technologii jednak niezupełnie spowodowała to, co uczeni nazywają „zmianą paradygmatu wojny”¹⁰³. W istocie ów paradygmat wojny, to nie nowoczesność stosowanych metod i środków walki, a ewolucja celów wojny, z których odwiecznie wynikał cel militarnego działania. Paradygmatem wojny było dążenie do narzucenia stronie pokonanej w walce zbrojnej swej woli politycznej uwzględniającej interes zwycięzcy. We współczesnych celach wojny wskazuje się na inne cele. Celem nie jest pozbawienie danego podmiotu suwerenności, a wprowadzenie ograniczeń w jej założenia, by w okresie stosowanych i utrzymywanych siłą ograniczeń zbudować inną jakość suwerenności opartej na poszanowaniu praw człowieka i innych podmiotów prawnych na arenie międzynarodowej. W istocie powoduje to zmiany w stosowaniu narzędzi walki zbrojnej bez względu na ich nowoczesność. Nowe cele wojny wymagają innego stosowania jej metod osiągania celu. Stąd w konfliktach na przełomie XX i XXI wieku utrwała się w sztuce wojennej nowy paradygmat – osiągania celu przy powodowaniu minimalnych (koniecznych) strat po obu stronach konfliktu. Nie jest on wynikiem rozwoju nowoczesnych środków walki, ponieważ wynalezienie broni jądrowej i jej zastosowanie spowodowało masowe zniszczenia. Pojawienie się nowoczesnych środków walki na początku XX wieku nie służyło

¹⁰³ Zob., B. Balcerowicz, *Aspekty strategiczne wojny z Irakiem*, www.ism.edu.pl/strategia.doc/z dnia 18.12.2007.

minimalizacji strat, a ich eskalacji po stronie przeciwnika. Stąd wyznacznikiem współczesnej sztuki wojennej nie są nowoczesne środki walki, a myśl polityczna, która na przestrzeni dziejów uległa ewolucji i do swych nowych celów wymaga innego działania niż tradycyjne.

3.1.6. Operacja reagowania kryzysowego na przykładzie ISAF

Przykładem operacji reagowania kryzysowego jest operacja ISAF (*ang. International Security Assistance Force*) określana jako Międzynarodowe Siły Wspierające Bezpieczeństwo w Afganistanie. Podstawą planowania i rozpoczęcia operacji była decyzja NATO z grudnia 2001 roku w sprawie utrzymania pokoju w Afganistanie. Celem operacji było wsparcie rządu w Afganistanie oraz pomoc NATO w zapewnieniu bezpieczeństwa w Kabulu i jego okolicy oraz udział w tworzeniu i szkoleniu afgańskich struktur rządowych, sił bezpieczeństwa i pomoc w odbudowie infrastruktury cywilnej¹⁰⁴. Obecne zadania sił NATO w Afganistanie są poszerzone i zakładają utrzymywanie kontroli w zakresie bezpieczeństwa na całym terytorium¹⁰⁵.

W aspekcie poszerzonego zadania operacja ISAF była podzielona na pięć faz:

- faza pierwsza – ocena i przygotowanie do rozmieszczenia sił;
- faza druga – rozszerzenie geograficzne rejonu operacji;
- faza trzecia – stabilizacja sytuacji;
- faza czwarta – przekazanie zadań odpowiedzialności za bezpieczeństwo państwa instytucjom rządowym;
- faza piąta – wycofanie sił z Afganistanu¹⁰⁶.

Celem w operacji ISAF jest stworzenie sprzyjających warunków do działania administracji rządowej na terytorium państwa oraz pomoc organizacjom międzynarodowym w rekonstrukcji kraju po kilkudziesięcioletnich wojnach.

W operacji ISAF uczestniczy wiele państw, ale główną rolę spełniają państwa należące do NATO¹⁰⁷. Miernikiem osiągnięcia celu będzie przygotowanie centralnej i lokalnej władzy oraz

¹⁰⁴ Por., Z. Śliwa, *Wojsko Polskie – udział w afgańskiej prewencji* [w:] *Afganistan. Militarny i pozamilitarny wymiar stabilizacji. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2007, s. 74.

¹⁰⁵ Zadanie zostało rozszerzone na podstawie Rezolucji RB ONZ nr 1510 z dnia 13.10.2003.

¹⁰⁶ Por., M. Gocuł, *Użycie wielonarodowych sił połączonych w rozwiązywaniu problemu afgańskiego* [w:] *Afganistan. Militarny i pozamilitarny wymiar stabilizacji. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2007, s. 55-58.

¹⁰⁷ Liczba uczestników z poszczególnych państw jest zmienna. Państwa NATO uczestniczące w operacji według ocenianej skali zaangażowania: USA (15331), Wielka Brytania (3990), Niemcy (2715), Holandia (2273), Kanada (2093), Włochy (2053), Polska (1188), Francja (1044), Turcja (663), Hiszpania (652), Rumunia (564), Dania (544),

ich instrumentów do zapewnienia bezpieczeństwa. Jednocześnie konieczne jest utrzymywanie kontroli nad całością obszaru państwa i wspieranie lokalnej władzy w kształtowaniu bezpieczeństwa. Prowadzone działania, których celem była walka z ugrupowaniami partyzanckimi, nie powinny być mierzone liczbą schwytanych partyzantów, a powiększonym obszarem bezpieczeństwa, ponieważ daje to bezpośrednie wsparcie władzy lokalnej i pozwala utrwalać nowy porządek prawny w państwie.

Niewątpliwie działania pod kryptonimem „Meduza”, rozpoczęte we wrześniu 2006 roku, przyczyniły się do zwiększenia obszarów bezpieczeństwa w południowym Afganistanie. Metodyka walki z partyzantami w Afganistanie polegała na poszukiwaniu zgrupowań partyzanckich, tworzeniu wokół nich kordonu, precyzyjnym określaniu ich położenia, wykonaniu uderzeń lotnictwem lub raketami z jednoczesnym zacieśnianiu kordonu okrążenia. W istocie dochodzi do walki zbrojnej, w której straty bezpośrednie zadaje głównie lotnictwo i uderzenia raketowe. Natomiast zgrupowania lądowe zajmują ważne obiekty, by poprzez panowanie nad nimi sprawować kontrolę w pozostałej części obszaru.

Jedną z większych akcji przeciw siłom talibów były działania pod kryptonimem „Achilles”, rozpoczęte w lutym 2007 przez siły NATO w południowym Afganistanie. Celem było odzyskanie prowincji Helmand opanowanej przez siły talibów. Istota działania polegała na izolacji obszaru od strony Pakistanu, tropienie oddziałów talibów i po zlokalizowaniu - niszczenie ich ogniem śmigłowców i samolotów¹⁰⁸. W działaniach przeciw siłom talibów brało udział ok. tysiąca żołnierzy afgańskich oraz ok. 4.5 tys. żołnierzy NATO (Amerykanie, Brytyjczycy, Kanadyjczycy, Holendrzy).

Współczesne konflikty, takie jak w Iraku i Afganistanie, wymagają oprócz obecności wojskowej, przede wszystkim oddziaływania na sferę społeczną konfliktu¹⁰⁹. Jest to cechą konfliktów, w których nie chodzi o pozbawienie danej społeczności suwerenności, a dokonanie w niej zmian w zakresie współczesnych standardów bezpieczeństwa. Środki finansowe niezbędne we współczesnych operacjach reagowania kryzysowego bezpośrednio wpływają na sferę społeczną konfliktu. Poprzez powodowanie realnych zmian w jakości życia danego społeczeństwa przeciw-

Norwegia (393), Belgia (383), Węgry (195), Grecja (166), Czechy (152), Litwa (145), Bułgaria (87), Słowacja (57), Słowenia (46), Łotwa (36), Islandia (15), Luksemburg (9), Portugalia (6). Państwa nienależące do NATO: Finlandia (786), Szwecja (208), Nowa Zelandia (116), Chorwacja (107), Albania (35), Macedonia (28), Azerbejdżan (22), Austria (21), Irlandia (8), Szwajcaria (2).

¹⁰⁸ Zob., W. Jagielski, „Achilles” nie przygwoździł talibów, *Gazeta Wyborcza* z dnia 19.03.2007.

¹⁰⁹ Por., A. Jonas, *Afganistan – Zagrożenie dla międzynarodowego bezpieczeństwa* [w:] *Afganistan. Militarne i pozamilitarne wymiary stabilizacji. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2007, s. 8-10.

nik traci wsparcie moralne i zaplecze społeczne własnego narodu. Natomiast w przypadku tylko akcji wojskowych często powstają niezamierzone straty wśród ludności cywilnej, co przysparza przeciwników siłom NATO w Afganistanie i koalicji w Iraku. Nie oznacza to zaniechania akcji wymierzonych w przeciwnika, ale tylko to, że większy nacisk powinien być położony na ochronę ludności cywilnej przed zastraszaniem ich przez siły przeciwne wprowadzanym zmianom społecznym.

Operacja w Afganistanie trwa i wstępna ocena jej efektów pozwala sformułować wniosek, że jest realizowana jej trzecia faza – stabilizacja sytuacji. Należy mieć świadomość, że jednym z elementów stabilizacji jest wprowadzenie określonych standardów bezpieczeństwa, ale główny wysiłek w tym etapie należy skupić na sferze społecznej. Nie chodzi o dostarczanie dużej liczby doraźnych środków humanitarnych, a budowanie podstaw do zmian społecznych, gospodarczych i dopiero ich pozytywne efekty dokonają zmian mentalnych. Stąd w etapie stabilizacji środek ciężkości powinien być przesunięty na sferę społeczną konfliktu. Podobnie jak i w Iraku osiągnięte cele i ich trwałość będzie można ocenić dopiero po latach od przekazania miejscowej społeczności odpowiedzialności za kraj.

Operacji w Afganistanie nie można ocenić w kategoriach częściowych efektów militarnego działania i ich wpływu na jej cel główny i cel polityczny. Żaden z celów w tego typu operacjach nie posiada ram czasowych ani przestrzennych. Ocena efektywności następuje w wyniku wzajemnego przenikania się częściowych celów i zadań, a ich negatywny lub pozytywny wynik w takim samym stopniu może wpływać zarówno na pogorszenie, tak jak i na polepszenie sytuacji. Czas zakończenia operacji nie jest definiowany datą, a osiągniętym efektem globalnym. Należy się zastanowić, czy takie zakończenie kryzysu jest możliwe? I w jakim zakresie w przyszłości środki oddziaływania wojskowego powinny wpływać na rozwiązywanie sytuacji kryzysowych i kryzysów?

3.1.7. Operacja w konflikcie Izrael-Hezbollah w 2006 roku

Po wojnie libańskiej (1982-1985) w południowym Libanie utworzono strefę bezpieczeństwa, która była okupowana przez wojska izraelskie do 2000 roku. Pomimo wycofania się wojsk izraelskich, Hezbollah nadal dokonywał ostrzału północnego Izraela, co wywoływało częste akcje odwetowe. W wyniku zaistniałej sytuacji RB ONZ wydała rezolucję 1559 wzywającą do wycofania wszystkich wojsk z południowego Libanu z wyjątkiem sił pokojowych i rozbrojenia orga-

nizacji paramilitarnych. W głównym stopniu rezolucja skierowana była do Syrii, która nie uznawała suwerenności Libanu. W istocie wojska syryjskie opuściły terytorium Libanu, ale dopiero w 2005 roku, po wydaniu kolejnej rezolucji RB nr 1583, a właściwie w wyniku zamieszek związanych z zamordowaniem byłego premiera Libanu (14.02.2005).

W czerwcu, pod pretekstem uprowadzenia przez Hamas kaprała armii izraelskiej, Izrael wprowadził wojska do Strefy Gazy, którą opuścił w sierpniu 2005 roku. Wielu komentatorów politycznych wskazuje, że konflikt Izrael – Hezbollah jest inspirowany przez Iran i Syrię. Związane to było z próbą sprowokowania udziału Izraela w przyszłej interwencji w Iranie, co skłoniłoby państwa Ligi Arabskiej do potępienia interwencji.

Zaprzeczeniem tezy dotyczącej dążenia do minimalizacji strat jest kryzys izraelsko-libański, a właściwie powinien być on określany jako kryzys pomiędzy Izraelem a Hezbollahem. Pretekstem do kryzysu było uprowadzenie przez Hamas dwóch izraelskich żołnierzy, co spowodowało rozpoczęcie działań zbrojnych w południowym Libanie.

Za początek konfliktu przyjmuje się 12 lipca, gdy po ostrzale terytorium Izraela Hezbollah zabił trzech i wziął do niewoli dwóch żołnierzy izraelskich w Aitaa al-Chaab. Po nieudanej próbie odbicia wziętych do niewoli Izrael rozpoczął blokadę morską, powietrzną, lądową i informacyjną rejonu konfliktu.

Już 13 lipca izraelskie okręty wojenne wpłynęły na terytorialne wody Libanu, blokując dostęp do libańskich portów. Lotnictwo izraelskie zbombardowało lotnisko w Bejrucie. Kolejne uderzenia lotnicze skierowano na system komunikacji lądowej (bombowce zniszczyły drogi) oraz stację telewizyjną. W wyniku takiego działania uzyskano efekt blokady. W efekcie blokady przeciwnik został w rejonie spornym odcięty od źródeł zasilania oraz swobodnego posługiwania się informacją.

Każda ze stron konfliktu za jego przyczyny wini przeciwnika. Oficjalnie Liban, jako państwo, nie było stroną sporu, a tylko Hezbollah jako paramilitarna organizacja wspierana przez Syrię i Iran. Hezbollah rakietami zaatakował Hajfę po rozpoczętej blokadzie. W dniu 14 lipca Izrael zaatakował z powietrza główną bazę Hezbollahu, co spowodowało ogłoszenie przez Hezbollah wojny z Izraelem. W wyniku uderzeń raketowych został uszkodzony okręt wojenny oraz przypadkowo zatopiony egipski statek handlowy. W dniu 15 lipca izraelskie okręty wojenne ostrzelały porty, a lotnictwo zniszczyło siedzibę Hezbollahu. Premier Libanu zaapelował o międzynarodową pomoc w złagodzeniu konfliktu i odzyskanie władzy w Południowym Libanie. W związku z sytuacją problemem zajęła się Liga Arabska, która wystosowała prośbę do ONZ o do-

prorowadzenie do zakończenia konfliktu. Liga Arabska uznała (z wyjątkiem Syrii i Libanu), że działania Hezbollahu są nieodpowiedzialne i mogą doprowadzić do nieprzewidywalnej eskalacji kryzysu.

Wielu obserwatorów wskazuje, że Hezbollah otrzymywał wsparcie w sprzęcie wojskowym od Iranu, o czym świadczą ataki rakietowe na Nazaret, Aful i Hajfę.

Po atakach rakietowych Hezbollahu izraelskie siły lądowe wkroczyły na terytorium Libanu w celu zniszczenia wyrzutni rakiet, jednak po krótkich walkach wycofały się. Natomiast Syria zawiesiła politykę wizową i ogłosiła otwarte granice dla uchodźców z rejonu konfliktu. W wyniku eskalacji konfliktu państwa posiadające swych obywateli na terytorium Libanu rozpoczęły ich ewakuację przez terytorium Syrii. Zakłada się szacunkowo, że z terytorium Libanu wyewakuowano ok. 130 tys. osób różnej narodowości.

Izrael wezwał ludność cywilną do opuszczenia południowego Libanu, zapowiadając intensyfikację działań na obiekty Hezbollahu. W dniu 21 lipca Izrael ogłosił mobilizację i zapowiedział działania zaczepne, których celem było zlikwidowanie wyrzutni rakietowych i baz Hezbollahu. W wyniku interwencji politycznych Izrael odstępował od pomysłu inwazji na Liban i decyduje się tylko na działania lądowe w południowej części, skierowane bezpośrednio na Hezbollah. W sytuacji eskalacji konfliktu ONZ zaapelowało o zawieszenie działań, a USA i Wielka Brytania zadeklarowały wysłanie sił pokojowych do strefy spornej po zawieszeniu broni.

Po licznych działaniach dyplomatycznych 31 lipca premier Izraela ogłosił warunki zakończenia konfliktu. Izrael domaga się: usunięcia Hezbollahu z pogranicza izraelsko-libańskiego, uwolnienia jeńców, powstrzymania ostrzału przez Hezbollah, zaprzestania wspierania przez Syrię i Iran dostarczania broni organizacjom paramilitarnym w Libanie, uwolnienie Libanu spod kontroli Hezbollahu. W zaistniałej sytuacji ONZ rozważyła propozycje Izraelskie i zajęła się doprowadzeniem do zawieszenia broni. Pomimo ogłoszenia daty zakończenia konfliktu, obie strony do ostatniej minuty prowadziły działania zbrojne. W wyniku zawieszenia broni wojska izraelskie wycofały się a strefę południowego Libanu zajęły siły pokojowe ONZ.

Konflikt zakończył się po 34 dniach 14 sierpnia 2006 roku. W tak krótkim konflikcie zginęło ok. 1100 Libańczyków, ponad 100 izraelskich żołnierzy, ok. 40 cywilnych Izraelczyków. RB ONZ zapowiedziała wprowadzenie sił pokojowych w liczbie ok. 15 tys. żołnierzy. Strony konfliktu skoncentrowały się na atakach na środowisko społeczne konfliktu. Według obserwatorów na 7 tys. ataków izraelskich z powietrza i 2.5 tys. ataków z morza większość skierowana była na

obiekty cywilne. Według raportów UNICEF (*ang. United Nations International Children's Emergency Fund*)¹¹⁰ jedną trzecią ofiar konfliktu były dzieci.

Pomimo osiągnięcia sukcesu przez armię izraelską, należy stwierdzić, iż były to działania skierowane bezpośrednio na ludność cywilną, z naruszeniem prawa konfliktów międzynarodowych. Celem działania armii izraelskiej było takie spowodowanie zniszczeń w Południowym Libanie, by zmusić rząd libański do usunięcia z tego obszaru zwolenników Hezbollahu. Konflikt z punktu wojskowego należy podzielić na fazy. Faza I – izolacja lądowa, powietrzna i morska obszaru konfliktu i prowadzenie metodycznych akcji bojowych polegających na niszczeniu infrastruktury społecznej w rejonie konfliktu. Faza II – stabilizacja sytuacji po zakończeniu bezpośrednich akcji bojowych i wycofanie sił izraelskich po ogłoszeniu rezolucji ONZ i zawieszeniu działań zbrojnych. Faza III – wprowadzenie sił pokojowych.

Wnioski z analizy konfliktu wskazują jednoznacznie na ograniczony cel, którym było oczyszczenie południowego Libanu z sił Hezbollahu. Na uwagę zasługuje izolacja obszaru konfliktu, by nie nastąpił swobodny przepływ ludzi i środków bojowych w rejon kryzysu. Działania izraelskie skierowano bezpośrednio na obiekty, w których według rozpoznania powinien przebywać przywódca Hezbollahu oraz czołowi przedstawiciele wrogiej organizacji. Pomimo dobrego założenia, by zniszczyć przywódcę i wrogie elementy organizacji, działania przerodziły się w bezpośrednie uderzenia na ludność cywilną. Nastąpiło metodyczne niszczenie infrastruktury do ostatniej minuty konfliktu. Nawet w sytuacji podpisania rozejmu nie zaprzestano działań do jego daty ratyfikacji. Mimo, że celem nie było zajęcie obszaru konfliktu, wprowadzono wojska lądowe, by mogły zniszczyć te obiekty, których nie zniszczyło lotnictwo i uderzenia raketami. W konflikcie tym, podobnie jak w Czeczenii, informowano ludność cywilną o dacie rozpoczęcia uderzeń, by zmusić ich do opuszczenia obszaru konfliktu, ale informowanie nie przyniosło oczekiwanych rezultatów i ludność w większości przypadków pozostawała w obszarze działań. Komunikaty o planowanym rozpoczęciu działań nie usprawiedliwiają bezpośrednich uderzeń na ludność cywilną. Izrael stosuje zamierzoną strategię zniszczenia, by poprzez spowodowane straty wyzwolić destrukcyjną wolę społeczeństwa wobec Hezbollahu. Analiza działań wskazuje na metodykę działań według modelu Wordena¹¹¹. Należy podkreślić, że w modelu Wardena działanie

¹¹⁰ Fundacja jest integralną częścią ONZ, powstała z inicjatywy Polaka dr. Ludwika Reichmana 11 grudnia 1946 w wyniku uchwały Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych. Głównym celem UNICEF jest pomoc dzieciom w zakresie wyżywienia, ochrony zdrowia, praca na rzecz ich dobra oraz rozwijanie oświaty.

¹¹¹ Według modelu Wardena zakłada się działania skierowane w kolejności na: przywódców, istotne elementy wrogiej organizacji, infrastrukturę, społeczeństwo, siły zbrojne.

na społeczeństwo nie jest preferowane jako działania bezpośrednie, a jako działania pośrednie, w wyniku powstałych strat w infrastrukturze, w kierownictwie państwa lub siłach zbrojnych. Przede wszystkim prowadzone są działania psychologiczne na społeczeństwo, by wyzwolić jego destrukcyjną siłę wobec własnych organów władzy.

Mimo to, że w teorii i praktyce mówi się o minimalizacji strat, zastosowano strategię zniszczenia, która w takim wydaniu nie ma nic wspólnego ze sztuką wojenną. Jeżeli strategia zniszczenia skierowana byłaby na przedmiot wojny, którym były siły zbrojne, to takie działanie nawet w XXI wieku jest zasadne. Natomiast skierowanie strategii zniszczenia na społeczeństwo i infrastrukturę nie powinno być traktowane jako sztuka wojenna, a jako przestępstwo wojenne. Cel działań zbrojnych pozwolił zwiększyć strefę bezpieczeństwa wokół Izraela, ale metoda jego osiągnięcia daleka jest od prawnych metod dopuszczających takie działanie.

3.1.8. Ewolucja operacji reagowania kryzysowego w Iraku od 2003 roku

Spektakularnie ogłoszony koniec wojny przez Busha, 1 maja 2003 roku, otworzył nowy rozdział w organizowaniu i prowadzeniu operacji¹¹². Po destrukcji władzy i porządku prawnego na terytorium Iraku należało doprowadzić do normalizacji i stworzenia podstaw do przejęcia władzy przez społeczeństwo irackie. Należy podkreślić, że USA nie posiadało planu zagospodarowania efektów zwycięstwa nad reżimem Husajna. Po latach doświadczeń okazało się, że trudniejsza jest stabilizacja, niż operacja wojenna.

Charakterystyczne do początku XXI wieku są operacje reagowania kryzysowego. Na podstawie rezolucji Rady Bezpieczeństwa nr 1483 z dnia 23.05.2003 roku Irak został podzielony na cztery sektory, w których odpowiedzialność za kształtowanie bezpieczeństwa przejęły państwa uczestniczące w koalicji. Sektor Północny i Centralny oddano pod kontrolę USA, Południowo-Wschodni przejęły wojska brytyjskie, a Centralno-Południowy - siły koalicyjne, którym przewodzi Polska. Podział i przypisanie odpowiedzialności w poszczególnych strefach określał z pozoru swobodę decydowania i działania, ponieważ nad całością kontrolę polityczną i wojskową sprawują Stany Zjednoczone.

¹¹² Zakończenie wojny przeciw Irakowi, jako sprzymierzeńcy Al-Kaidy - i państwa rzekomo posiadającego broń masowego rażenia, zostało ogłoszone na pokładzie lotniskowca „Abraham Lincoln” u wybrzeży Ameryki. Zob., S., Tanner, *Wojny ...*, s. 250.

Celem operacji sił stabilizacyjnych jest stworzenie warunków wybranemu w demokratycznych wyborach rządowi i jego instrumentom prawnym przejęcia odpowiedzialności za kraj. Należy podkreślić, że operacje wojenne na początku XXI wieku trwają krótko, natomiast procesy stabilizacyjne trwają latami i nawet po wycofaniu sił stabilizacyjnych nie ma pewności, czy nie odrodzi się lub nie powstanie nowy reżim. Istotą tego typu operacji jak w Iraku i Afganistanie powinno być szybkie przygotowanie sił narodowych do sprawowania władzy i jednocześnie, poprzez programy socjalne, gospodarcze oraz inne, stworzenie warunków do normalnego funkcjonowania danego społeczeństwa. O ile pierwsza część celu jest możliwa do szybkiego zrealizowania, o tyle stworzenie warunków do normalnego funkcjonowania społeczeństwa wymaga dużych nakładów finansowych. Operacje w Iraku i Afganistanie pod względem celu są podobne.

Celem określonej przez Amerykanów operacji stabilizacyjnej jest:

- stworzenie podstaw do powołania nowych struktur administracji państwowej i lokalnej oraz ich organów wykonawczych;
- zapewnienie ładu i porządku publicznego;
- odbudowa zniszczonej infrastruktury przemysłowej, komunikacyjnej i komunalnej.

Uogólniając, efektem końcowym operacji powinno być przekazanie Irakijczykom odpowiedzialności za własny kraj, w którym zostały stworzone podstawy do rozwoju politycznego, społecznego i gospodarczego państwa i jego obywateli. Skala zadań z tym związanych wskazuje, że takiego celu nie można osiągnąć nawet w sprzyjających warunkach w krótkim czasie. Do realizacji zadań wynikających z celu wymagane były:

- środki wojskowe i policyjne – gwarantujące akceptowany poziom bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego;
- środki humanitarne – do bezpośredniej poprawy stanu socjalnego społeczeństwa;
- środki finansowe – do odbudowy infrastruktury i podstawowych dziedzin życia politycznego, gospodarczego, społecznego i prawnego państwa;
- instrumenty prawne – do wprowadzania zmian.

W wyznaczonych strefach zadaniem każdego dowódcy było stworzenie podstaw administracyjnych i społecznych do bezpiecznego funkcjonowania społeczeństwa. Zadania okazały się bardzo trudne, ponieważ wraz z rozbiciem głównych sił Husajna przestały funkcjonować wszystkie organy państwowe - od bezpieczeństwa wewnętrznego po społeczne. Powiększyło to obszary chaosu i spowodowało dopełnienie destrukcji powstałej w wyniku działań wojennych. Pierwsze

dni wolności od Husajna cechowały się aktami przemocy Irakijczyków wobec siebie, dokonywano napadów i grabieży na wszystko, z czym kojarzyło się byłe państwo. Stąd podstawowym zadaniem na początku było zaprowadzenie bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku społecznego.

Charakter zadań od maja 2003 roku do stycznia 2005 roku w rejonach mandatowych określano jako stabilizacyjne, skierowane w głównym stopniu na sferę bezpieczeństwa wewnętrznego. Głównym zadaniem było rozbrojenie pozostałości sił po byłej armii i organach bezpieczeństwa wewnętrznego, zabezpieczenie składów z bronią i amunicją, odbudowanie terenowych organów władzy, a przede wszystkim zapewnienie sprawnego systemu zaopatrzenia społeczeństwa w artykuły pierwszej potrzeby.

Podstawą zorganizowania administracji było powołanie 13 lipca Rady Zarządzającej¹¹³ złożonej z przedstawicieli różnych ugrupowań etniczno-religijnych. Zadaniem Rady Zarządzającej było sprawowanie władzy i stworzenie podstaw do przeprowadzenia wolnych wyborów oraz podstaw prawnych funkcjonowania państwa. Została opracowana konstytucja, która obowiązywała od 1 lipca 2004 roku z założeniem, że właściwa konstytucja zostanie opracowana po wyborach i ukonstytuowaniu się władzy w Iraku w 2005 roku. Dało to podstawy do stopniowego przekazywania odpowiedzialności Irakijczykom za organizację życia społecznego.

W zakresie bezpieczeństwa chodzi o wyeliminowanie z życia społecznego aktów terroryzmu. Osiągnięcie tego celu nie powinno koncentrować się na akcjach przeciw wykrytym grupom przeciwników, ale poprzez odpowiednie działanie na rzecz społeczeństwa powinno nastąpić zdyskredytowanie w ich działania w opinii społeczeństwa. W innym przypadku wszelkie działania nieskierowane na umysły Irakijczyków nie będą przynosiły oczekiwanych rezultatów. Do głównych zadań sił stabilizacyjnych zalicza się:

- zapewnienie ładu i porządku publicznego, bezpieczeństwa wojskom koalicji, liniom komunikacyjnym oraz organizacjom humanitarnym;
- odbudowę zniszczonej infrastruktury przemysłowej, komunalnej i komunikacyjnej;
- zapewnienie bezpieczeństwa ludności cywilnej oraz dozorowanie osób zatrzymanych;
- udzielenie pomocy w odzyskaniu skradzionych dóbr kultury;
- tworzenie podstaw do powołania nowych struktur administracji centralnej i lokalnej;
- ochronę i kontrolę granic.

¹¹³ W skład tymczasowej rady powołano: 13 Arabów - szyitów, 5 Arabów - sunnitów, 5 Kurdów - sunnitów, 1 Turka, 1 Asyryjczyka – chrześcijanina.

Wiele z tych zadań realizują siły irackie, ale jakość ich zadań w dużym stopniu odbiega od oczekiwań, stąd konieczność pozostania sił stabilizacyjnych do końca normalizacji sytuacji kryzysowej. W ramach operacji reagowania kryzysowego zadaniem sił stabilizacyjnych jest stworzenie warunków do pełnej kontroli nad państwem wybranej władzy centralnej i lokalnej oraz ich instrumentów prawnych. Z operacyjnego punktu widzenia chodzi o osiągnięcie efektu sprawności działania nowej władzy i jej organów prawnych oraz zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego. Stąd główny wysiłek powinien być skierowany na ochronę tych instytucji władzy centralnej i lokalnej i ich przygotowanie do sprawowania władzy. Natomiast z taktycznego punktu widzenia celem jest udaremnienie ataków terrorystycznych na własne siły, osoby i instytucje rządowe i obywateli. Ze względu na osiągnięcie celu operacji w Iraku zasadne jest skupienie się sił stabilizacyjnych tylko na celu globalnym, natomiast cele taktyczne w dużym stopniu powinny przejmować siły irackie.

Analiza działań skierowanych w głównym stopniu na powołaniu tymczasowych organów władzy na wszystkich poziomach oraz dążenie do zaprowadzenia bezpieczeństwa wewnętrznego pozwala stwierdzić, że była to faza stabilizacji. Czy jej cel został osiągnięty, jest sprawą dyskusyjną, ponieważ poziom bezpieczeństwa nawet w 2008 budzi wątpliwości. Z pewnością nastąpiła odbudowa tymczasowych, a po wyborach konstytucyjnych organów władzy. Pozwala to sformułować tezę, że proces normalizacji rozwijał się dość poprawnie.

Przejmowanie odpowiedzialności przez konstytucyjne organy za państwo jest wyznacznikiem wkroczenia w etap wspierania ukonstytuowanej władzy w powiększaniu obszarów bezpieczeństwa. Stąd główny wysiłek sił stabilizacyjnych został skierowany na szkolenie i przygotowywanie organów władzy, sił zbrojnych i organów bezpieczeństwa do przejmowania pełnej odpowiedzialności. W literaturze określa się, że okres od początku 2005 do połowy 2006 roku posiadał charakter szkoleniowy i doradczy. W okresie tym główny wysiłek skierowany był na wyszkolenie administracji, sił zbrojnych i funkcjonariuszy państwowych do sprawowania swych funkcji w państwie. Powodowało to, że coraz więcej zadań zostało przekazanych w odpowiedzialność narodową. Nowa władza i jej organy opracowywali programy rozwoju Iraku, co wymagało innego zaangażowania sił stabilizacyjnych. Stąd od połowy 2006 roku zadania realizowane przez uczestników operacji mają w głównym stopniu charakter doradczy. Związane jest to z koniecznością uruchamiania programów gospodarczych i społecznych, których realizacja wymaga środków finansowych. Umowny etap operacji jako doradztwo nadal trwa i jego realizacja powinna być zakończona ewakuacją wojsk stabilizacyjnych z Iraku.

W analizowanych okresach zawsze priorytetowe znaczenie nadawano bezpieczeństwu uczestników operacji i społeczeństwa w rejonie mandatowym. Nadal prowadzone są akcje w zakresie przeciwdziałania aktom terroru oraz zwiększenia własnego bezpieczeństwa. Przez cały dotychczasowy okres trwania operacji reagowania kryzysowego w Iraku strona przeciwna wykonywała szereg zamachów oraz zasadzek na pododdziały i osoby funkcyjne sił stabilizacyjnych. Należy podkreślić, że wiele aktów terroru było skierowanych na tymczasowe i konstytucyjne organy władzy. Działalność zbrojnego podziemia skierowana była w dużym stopniu na społeczeństwo, by odstraszyć je od podejmowania współpracy z siłami stabilizacyjnymi.

W tego typu operacjach bardzo duży wpływ na efektywność operacji mają Prowincjonalne Zespoły Odbudowy (*ang. PRT – Provincial Reconstruction Team*). Zakres realizowanych zadań - od wspierania centralnych i lokalnych władz poprzez realizację różnych programów gospodarczych i społecznych - posiada pierwszoplanowe znaczenie w osiąganiu celów operacji. Analiza operacji reagowania kryzysowego w Iraku od 2003 roku pozwala postawić wniosek, że podobnie jak i w operacji reagowania kryzysowego w Afganistanie wymagany jest większy zakres zadań PRT. Większy zakres zadań powoduje trwałe zmiany w środowisku społecznym operacji. Powoduje to bezpośrednie zmiany, których efekt wpływa na pozytywny odbiór globalnych zmian wprowadzanych w ramach operacji. Problem tworzenia PRT nie jest wyłącznie sprawą wojska, ponieważ wojsko sprawuje tylko kontrolę nad celowym inwestowaniem przewidzianych środków. Zwykle potrzeby w tym zakresie przerastają wielokrotnie możliwości posiadanych środków. Stąd, mając na uwadze obecne uczestnictwo w międzynarodowej operacji reagowania kryzysowego oraz przyszłe zaangażowanie w podobnych, zasadne jest, by organ polityczny kierujący taką operacją przed jej rozpoczęciem miał koncepcje wprowadzenia zmian wraz z możliwością pozyskania funduszy ONZ na jej realizację. Wymaga to mandatu, którego warunkiem wydania powinna być wstępna ocena wymaganych nakładów. Natomiast zadaniem sił stabilizacyjnych lub reagowania kryzysowego w tej sytuacji powinno być właściwe zagospodarowanie danych środków na rozwój społeczny i gospodarczy w rejonie mandatowym. Osiągnięte efekty z zaangażowania środków wpływają w większym stopniu na sferę mentalną miejscowej ludności niż demonstracja siły, która w istocie, w części społeczeństwa wyzwała niechęć. W ramach programów PRT nie chodzi o zaangażowanie firm zagranicznych, których koszty realizacji wielu inwestycji są niewspółmiernie wysokie do miejscowych, a o zaangażowanie kapitału do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. Poprzez stworzone miejsca pracy dla miejscowej ludności następuje jej włą-

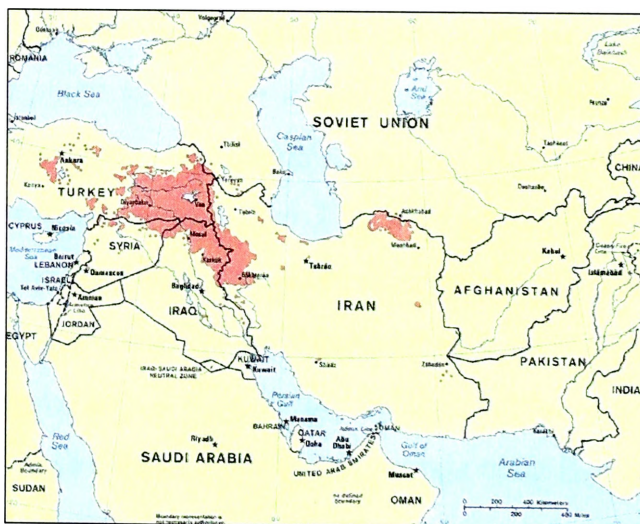
czenie w proces odbudowy. Natomiast dostarczenie im gotowych produktów czyni z nich tylko ich użytkowników tak długo, jak długo wystarcza środków.

Głównym problemem operacji reagowania kryzysowego w Iraku i Afganistanie nie jest sfera bezpieczeństwa budowanego poprzez organizowanie akcji bojowych, a poprzez nadzorowanie właściwego angażowania środków powodujących trwałe zmiany w środowisku społecznym operacji.

Analiza dotychczasowych działań prowadzonych w ramach operacji reagowania kryzysowego w Iraku potwierdza tezę, że USA nie miało planu wprowadzenia normalizacji w opanowanym państwie.

3.1.9. Operacja turecka przeciw separatystom kurdyjskim

Kurdystan to kraina w południowozachodniej Azji zamieszkała przez ludność kurdyjską. Kurdowie etnicznie należą do ludu indoeuropejskiego i zamieszkują Kurdystan położony geograficznie w Turcji, Syrii, Iraku i Iranie. Ponadto występują w odrębnych enklawach w Turcji w Anatolii¹¹⁴ oraz we wschodnim Iranie w tzw. enklawie chorezmijskiej oraz w korytarzu oddzielającym Górny Karabach oraz Afganistan (szkic 3.1).

Szkic 3.1. Tereny etnicznie należące do Kurdów

¹¹⁴ W wyniku polityki rządu tureckiego zostały zarządzane masowe deportacje ludności kurdyjskiej, czego efektem jest enklawa w *Anatolii*.

Znaczne diaspory Kurdów znajdują się w Niemczech, Francji, Szwecji i Izraelu. Jest to obecnie najliczniejszy naród bez własnego państwa. Według danych szacunkowych Kurdów jest ok. 30 milionów w tym w Turcji ok. 17 mln, w Iranie ok. 5 mln, w Iraku ok. 5 mln, w Syrii ok. 2 mln, pozostałość jest rozproszona lub skupiona w wyszczególnianych diasporach¹¹⁵. Kurdystan jest autonomicznym federacyjnym podmiotem Iraku. Położony jest w północno-wschodniej części Iraku. Obejmuje trzy prowincje As-Sulajmanijja, Dahuk, i Irbil oraz część prowincji: Dijala, Niniwa i At-Tamim. Autonomiczną stolicą jest Irbil. Kurdyjski Okręg Autonomiczny został utworzony w 1970 roku, ale nie posiadał autonomii w takim wymiarze, jako oczekiwali Kurdowie. W 1991 roku Kurdowie wyparli z północowschodniej części Iraku wojska irackie, ale nie ogłosili niepodległości, a podzielili obszar na dwie strefy wpływów: Demokratycznej Partii Kurdystanu i Patriotycznej Unii Kurdystanu. Po obaleniu rządu Saddama Husajna i ustanowieniu nowej konstytucji Iraku Kurdystan został usankcjonowany jako autonomiczny podmiot administracyjny z rządem regionalnym. Dążenia niepodległościowe wśród Kurdów nasiliły się po upadku Porty Otomańskiej w 1920 roku. Kurdowie 10 października 1921 roku proklamowali niepodległość i ogłosili powstanie królestwa Kurdystanu. Jednak ich dążność do niepodległości nie uzyskała akceptacji społecznej na świecie, ponieważ odkryto na ich terytorium bogate złoża ropy naftowej i to przesadziło o ich podziale pomiędzy: Turcję, Persję, brytyjski Irak i francuska Syrię, co spowodowało, że traktatem z Lozanny w 1923 roku zlikwidowano Królestwo Kurdystanu. W wyniku stosowanych wobec Kurdów represji organizowane były przez nich powstania w 1925, 1930 1936 roku. Turcja, by odciąć zaplecze społeczne powstańców część ludności przymusowo przesiedliła do Anatolii. W latach 70. XX wieku wśród Kurdów cieszyła się uznaniem Partia Pracujących Kurdystanu, która dążyła do utworzenia państwa o ustroju komunistycznym. Walki powstańców nasiliły się w latach 80. XX wieku, ale nie przynosiły oczekiwanych efektów. Na początku XXI wieku Turcja pod naciskiem Unii Europejskiej złagodziła swoje stanowisko wobec Kurdów zezwalając na używanie języka narodowego, co jednak nie spowodowało zwolnić z więzień wcześniej osadzonych za walkę o kulturę i język kurdyjski.

W 1946 roku Kurdowie w Iraku i Iranie proklamowali Republikę Kurdyjską na obszarze zamieszkiwanym, ale powstanie zostało stłumione przez armię irańską przy pomocy wojsk brytyjskich i amerykańskich. Kolejne powstanie Kurdów w 1961 wspierane przez ZSRR trwało do 1970 roku i zakończyło się kompromisem. Kurdowie zostali uznani za odrębną grupę etniczną i

¹¹⁵ Por., Ł. Wójcik, *Granica tureckiej cierpliwości*, Przekrój Nr 45/2007.

otrzymali autonomię w ramach Iraku. W wyniku nieporozumień na tle ekonomicznym, kto powinien zarządzać i czerpać korzyści ze złóż ropy naftowej w rejonie Kirkuku w 1974 roku doszło do kolejnego powstania, stłumionego przez armie iracką.

Jedną z metod rozwiązania problemu Kurdów była ich deportacja z etnicznych obszarów w inne. Politykę taką prowadziła Turcja, Irak i Iran, by poprzez odcięcie zaplecza społecznego spowodować obniżenie aktywności działań partyzanckich. W 1980 roku Kurdowie wywołali kolejne powstanie w Iraku, ale w wyniku zawartego porozumienia Irak-Iran, Saddam Husajn skoncentrował swój wysiłek na powstańcach. W latach 1987-1989 Husajn wprowadził program Anfal, którego istotą była eksterminacja ludności kurdyjskiej¹¹⁶. W 1991 roku Kurdowie aktywnie włączyli się do walki przeciw Saddamowi Husajnowi, ale powstanie zostało stłumione przez Gwardię Republikańską¹¹⁷. W wyniku ustanowienia przez ONZ strefy zakazu lotów nad terytorium Kurdów władze w tym obszarze przejęli peshmergowie¹¹⁸. W 1992 roku odbyły się wybory do parlamentu kurdyjskiego, w których wyniku Kurdowie utworzyli własny rząd w ramach autonomii w Iraku. Po drugiej wojnie w Zatoce Perskiej Kurdowie zostali włączeni do aktywnego tworzenia nowych struktur suwerennego państwa, pierwszym prezydentem w 2005 roku został Dżalal Talabani polityk Patriotycznej Unii Kurdystanu.

Data rozpoczęcia działań wojsk tureckich w północnym Iraku jest trudna do ustalenia. Jej celem była likwidacja baz partyzantów z Partii Pracujących Kurdystanu w północno-wschodnim Iraku. Według Turcji i USA partyzanci z Partii Pracujących Kurdystanu traktowani są jako separatyści. Można wnioskować, że pogląd taki podziela również rząd Iraku. Liczne akcje bojowe przez siły tureckie prowadzone na terytorium Iraku przeciw separatystom wskazują, że data rozpoczęcia konfliktu nie jest jednoznaczna. Przyjmuje się, że tzw. ofensywa turecka przeciw separatystom kurdyjskim rozpoczęła się 22 lutego 2008 roku. Decyzje premiera i parlamentu tureckiego w sprawie inwazji były podjęte w październiku 2007 roku. Bombardowania obozów partyzanckich i przygranicznych miejscowości lotnictwo tureckie rozpoczęło 15. 12. 2007 roku. Wojska lądowe w sile ok. 300 żołnierzy przekroczyły granicę w nocy z 17 na 18 grudnia, czego w wyniku doszło do potyczki oddziału Partii Pracujących Kurdystanu. Oddziały tureckie przemieszczały się w głąb terytorium Kurdystanu w kierunku Gali Rasz. Irak oficjalnie zaprotestował, ale nie podjął żadnych kroków do obrony swych obywateli. Należy podkreślić, że o ataku

¹¹⁶ Zniszczono ok. 4 tys. wsi i osiedli, szacuje się, że ok. 180 tys. Kurdów przepadło bez wieści. Szacunkowo określa się, że na ataki bronią chemiczną było narażone ok. 10% populacji kurdyjskiej zamieszkującej Irak.

¹¹⁷ Szacuje się, że zginęło ok. 60 tys. Kurdów.

¹¹⁸ Tradycyjna nazwa kurdyjskich bojowników, partyzantów.

zostały poinformowane przez Turcję USA, a sekretarz stanu USA Condoleeza Rice przyleciała z niezapowiedzianą wizytą do Kirkuku w dniu ataku wojsk tureckich. Oddział turecki po dojściu do pierwszych linii obrony partyzantów wycofał się na terytorium Turcji, ale naloty na obozy partyzancki trwały nadal. Można postawić tezę, iż działania te miały sprowokować Kurdów do szeroko zakrojonej akcji, która usprawiedliwiłaby planowane działania tureckie. Działania sił powietrznych prawdopodobnie były uzgodnione z USA, które kontroluje przestrzeń powietrzną nad Irakiem.

Do kolejnego wtargnięcia wojsk tureckich na terytorium Iraku dochodzi 22. 02. 2008 roku i przyjmuje się, że był to początek inwazji. Na terytorium suwerennego państwa wkroczyło ok. 10 tys. żołnierzy armii tureckiej, których celem była likwidacja baz partyzantów. Armia turecka po osiągnięciu linii około 10 km zatrzymała się i według zamierzeń tureckich miała tam przebywać przez okres ok. 15 dni. W późniejszym okresie stwierdzono, że wojska pozostaną na terytorium Iraku do skutki¹¹⁹. Działania prowadzone przez armię turecką prowadzone były metodą przeszukiwania i likwidacji napotkanych partyzantów w strefie przygranicznej. Jednocześnie niszczona jest infrastruktura komunikacyjna odcinająca strefę działań od zasilania z zewnątrz. W zaistniałej sytuacji przywódca autonomii Kurdystanu Massud Barzani stwierdził, iż rząd autonomii nie poprze żadnej strony jeżeli działania będą skierowane tylko na partyzantów. Jeżeli zostaną skierowane na ludność cywilną wówczas rząd autonomii opowie się za swym narodem. W działaniach ze strony tureckiej użyte były czołgi, siły lekkie wspierane przez lotnictwo i śmigłowce. Partyzanci dysponowali lekkim uzbrojeniem i przenośnymi rakietami przeciwlotniczymi, o czym świadczy zestrzelenie śmigłowca Cobra. Według różnych źródeł szacuje się, że partyzantów przeciw którym prowadzone były działania zbrojne było ok. 3-4 tys. Ich atutem była znajomość terenu i wsparcie znacznej części własnego narodu.

W wyniku narastającej eskalacji konfliktu USA przekonała rząd turecki do wycofania swoich sił i w dniach 8-9 marca doszło do wizyty prezydenta Iraku w Turcji. W ramach wizyty ustalono wspólny program zwalczania separatystów oraz programy gospodarcze zacieśniające współpracę. W wyniku działań tureckich zlikwidowano ok. 250 partyzantów, natomiast po stronie Tureckiej zginęło 37 żołnierzy. Można postawić tezę, że podobnie jak po wojnie Iracko-Irańskiej wrogie państwa porozumiały się w sprawie zwalczania partyzantów i podobne rozwią-

¹¹⁹ http://news.pl/artukul/turcja_w_Iraku_zostaniemy_do_skutku/29.02.2008.

zania zastosowano ponownie. Państwo, które dokonało inwazji na suwerenny podmiot porozumiewa się w sprawie wspólnego problemu, którym są separatyści kurdyjscy.

Analiza działań tureckich w Iraku oraz działań Izraelskich w Libanie posiada wspólne cechy. Należy jedynie podkreślić, że w Iraku Turcja nie stosowała tak drastycznych środków na ośrodki cywilne jak Izrael w Libanie. Ataki tureckie w znacznym stopniu skierowane były na bazy partyzantów. Porównanie spowodowanych strat po stronie separatystów w stosunku do szacowanej ich liczby wskazuje, że armia turecka nie osiągnęła celu. Nie zlikwidowano baz partyzantów, a spowodowane straty świadczą, że partyzanci nie utracili sprawności działania. Należy podkreślić, że straty spowodowane w środowisku cywilnym (dotychczas brak jest jakichkolwiek szacunkowych wyników) wynikały ze środowiska działania peszmergów. Środowiskiem działania Hezbollahu był ośrodek zurbanizowany, a peszmergów góry i stworzone w nich bazy wojskowe.

Należy podkreślić, że działania w Afganistanie w 2002 roku, Libanie w 2006 i Iraku 2008 roku wprowadzają pewien niebezpieczny obyczaj rozwiązywania sporów, skierowany na terytorium suwerennego państwa, ale nie przeciw jego instytucjom, a przeciw tolerowanym przez nich ugrupowaniom uznawanym przez część społeczności międzynarodowej za przestępcze. Państwa wykonujące uderzenia na suwerenne terytorium twierdzą, że działają w ramach artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych i ich działania mają charakter prewencyjny. *Czy w istocie takie działanie jest usprawiedliwione i wymaga zastosowania takich środków?* Jest to problem nierozstrzygnięty w aspekcie prawa międzynarodowego stąd również z punktu wojskowego tracimy jasność co do wspieranego celu politycznego¹²⁰. Bez względu na kwalifikację zasadności danego działania należy stwierdzić, że w grupie instrumentów politycznego kształtowania bezpieczeństwa pojawia się **prewencja zbrojna**, której jednak nie powinno się postrzegać w kategoriach wojny.

Podobnie jak w konflikcie Izrael-Hezbollah w konflikcie Turcja-Kurdowie przewaga materialowa, jakościowa i ilościowa żołnierzy i środków walki znajduje się po stronie rządowej. Kurdowie posiadają przewagę znajomości środowiska walki i wsparcia środowiska cywilnego. Turcy posiadają przewagę informacyjną, ponieważ USA poinformowała ich o bazach peszmergów. Pomimo przewagi informacyjnej, liczebnej i jakościowej Turcji przeciw słabo uzbrojonym peszmergom nie było widać spektakularnych zwycięstw. Strona rządowa nie zlikwidowała baz Kurdów, a tylko ograniczyła ich działanie. Metody systematycznego oczyszczenia terenu pomimo przewagi ilościowej, jakościowej i informatycznej nie przyniosły oczekiwanych rezultatów.

¹²⁰ Zob., J. Kranz, *Wojna, pokój czy uspokajanie*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 2006, s. 38-86.

3.1.10. Operacja wojenna Gruzja - Rosja o niskiej skali intensywności w 2008 roku

Konflikt rosyjsko - gruziński o Osetię Południową rozpoczął się 7.08.2008 ostrzałem pozycji separatystów osetyńskich w ich stolicy (szkic 3.2). W odpowiedzi na działania gruzińskie wobec ugrupowań separatystycznych włączyła się do konfliktu Rosja. Wojska rosyjskie przekroczyły granice Gruzji w celu wzmocnienia własnych sił pokojowych i rozpoczęły aktywne działania zbrojne. W wyniku działań zaczepnych wojska gruzińskie 8 sierpnia zajęły część stolicy Osetii Południowej, ale zostali wyparci przez wojska Rosyjskie. Rosjanie na początku konfliktu zdobyli przewagę. Lotnictwo rosyjskie dokonało nalotów na pozycje wojsk gruzińskich oraz obiekty położone w głębi. Jednocześnie konflikt rozszerzył się o Abchazję, kolejną republikę separatystyczną, która w 1993 roku nie uzyskała niepodległości. W wyniku narastania konfliktu Gruzja wycofała 2 tys. własnych żołnierzy znajdujących się w Iraku, by zaprowadzić konstytucyjny porządek w państwie. Lotnictwo USA przetransportowało żołnierzy z Iraku do Gruzji, co Rosja uznała, za próbę eskalacji konfliktu.

Szkic 3.2. Rejon konfliktu Gruzja – Rosja w 2008 roku

Wojska rosyjskie weszły na głębokość 40 km w terytorium Gruzji od granic separatystycznych republik. W ciągu 5 dni Rosjanie zagrozili stolicy Gruzji i pozbawieniem ich całkowitej suwerenności. W istocie aktywne działania zbrojne trwały 5 dni, a następnie odbywały się negocjacje mediatorów z UE. W wyniku protestu świata zachodniego i prowadzonych negocjacji Rosja 12 sierpnia zakończyła prowadzenie operacji wojennej, w której wyniku wyparła wojska gruzińskie z terytorium Osetii Południowej i zagroziła stolicy państwa. Pomimo przyjęcia przez Rosję postanowień zakończenia konfliktu następowała jego eskalacja poprzez wspieranie przez stronę rosyjską separatystów na zajętych terenach. Ostatecznie Rosjanie zapowiedzieli, że do dnia 22 sierpnia wycofają swoje wojska na terytorium separatystycznych republik Osetii Południowej i Abchazji. Jednocześnie w strefie buforowej wokół Osetii Południowej pozostawili 500 żołnierzy. W dniu 26 sierpnia Rosja ogłosiła niepodległość Osetii Południowej i Abchazji. W odpowiedzi na to, Gruzja zredukowała swój personel dyplomatyczny w Moskwie do dwóch osób. W dniu 29 sierpnia Gruzja zrywa stosunki dyplomatyczne z Rosją, a separatyści deklarują przyłączenie się do Rosji i wejście w jej skład administracyjny i terytorialny. Rosja 30 sierpnia zerwała porozumienie z 1994 roku o zaprzestaniu działań pomiędzy siłami Abchazji i Gruzji.

Ostatecznie w wyniku negocjacji przyjęto plan zakończenia konfliktu:

- zobowiązanie się stron do niestosowania siły;
- trwałe zakończenie wszystkich działań wojennych;
- zapewnienie swobodnego dostępu do pomocy humanitarnej;
- powrót sił zbrojnych Gruzji do miejsc stałej dyslokacji;
- wycofanie wojsk rosyjskich na linię sprzed rozpoczęcia konfliktu.

Według rosyjskich mediów w Gruzji w działaniach wojennych uczestniczyło ok. 15 tys. Rosjan z czego ok. 6.5 tys. pozostało na terytorium separatystycznych republik po ogłoszeniu planu pokojowego. Rosjanie podczas wycofywania się z Gruzji przystąpili do niszczenia obiektów wojskowych w tym zbudowanych przez USA. Jednocześnie dowództwo rosyjskie oświadczyło, że to, co nie zniszczą zabiorą jako zdobycz wojenną.

Obie strony konfliktu z jednej strony Gruzja, a z drugiej Rosja oraz Osetyńcy i Abchazowie wzajemnie oskarżają się o ludobójstwo. Obie strony podają przykłady bestialstwa i wzajemnie się oskarżają o czystki etniczne. Takich działań z jednej i z drugiej strony dopuszczały się niefor-

malne ugrupowania, których prawdopodobnym celem była zemsta i chęć zdobycia korzyści materialnych.

Według ocen Instytutu Studiów Strategicznych w Londynie 30 tys. wojsko gruzińskie nie sprawdziło się w konfrontacji z 15 tys. żołnierzy rosyjskich. W zaistniałej sytuacji opozycja gruzińska oskarżyła prezydenta Saakaszwilego o porażkę i żąda jego ustąpienia. Oznacza to, że właściwe cele polityczne Rosji zaczynają realizować sami Gruzini.

Podczas uczestnictwa w operacjach na Bałkanach i w Iraku Gruzini wykonywali zadania na wysokim poziomie, ale w działaniach bojowych nie sprawdzili się. Co sugeruje, że nadal podstawą powinno być wyszkolenie bojowe do potrzeb wojny, a nie jak wielu tzw. ekspertów sugeruje tylko do działań kryzysowych.

Podczas konfliktu Rosjanie nie niszczyli obiektów energetycznych, które należą do koncernu Inter RAO. Można sadzić, że Gruzini w zamian przez cały czas konfliktu wysyłali energię elektryczną do Abchazji. Również nie niszczone ropociąg Baku – Ceyhan pomimo, że wstrzymano przepływ ropy z Azerbejdżanu.

Takie zachowania stron, a właściwie Rosji świadczą o założeniach prowadzenia konfliktu o niskiej skali intensywności. Nie chodziło o pozbawienie całkowitej suwerenności Gruzji, a o podważenie jej wiarygodności wobec Zachodu i NATO. Celem ubocznym było jednoznaczne pozyskanie na swoją stronę Osetii Południowej i Abchazji.

Pomimo, że interwencja sił rosyjskich została werbalnie potępiona przez świat zachodni, to jednak za sprawców konfliktu w jednakowym stopniu niektóre media uznają oba państwa powołując się na opinie obserwatorów OBWE¹²¹. Oba państwa wzajemnie się obwiniają za spowodowanie konfliktu. Niektóre państwa UE inspirowane przez Polskę ostro zaprotestowały przeciw Rosji, która poprzez interwencję zbrojna weszła w kompetencje spraw wewnętrznych Gruzji. W wyniku zaistniałej sytuacji OBWE powołała komisje do ustalenia sprawców konfliktu.

Pomimo, że świat globalnie zmierza w kierunku pokoju, to jednak nie można wykluczyć operacji wojennych o niskiej skali intensywności, której przykładem są działania rosyjskie. Przyczyną tego typu operacji będą zagrożenia separatystyczne, gdzie jedno państwo inspiruje inne narody do rozdzielenia się, dążenie do ustanowienia państwowości, a w głównym stopniu chodzi o osłabienie danego państwa na arenie międzynarodowej i uzależnienie go od własnych wpły-

¹²¹ Według informacji medialnych w okresie eskalacji napięć i wybuchu konfliktu w Gruzji przebywało 3 obserwatorów OBWE. Dwóch z nich (ppłk Stephen Young, kpt. Ryan Grist) stwierdzili, że przed rosyjskim atakiem nastąpił ostrzał gruziński na dzielnice Cchinwali zamieszkałą przez ludność cywilną.

wów. Są to cechy polityki zimnowojennej i imperialnej, która w świecie demokratycznym nie znajduje aplauzu.

3.2. Zmiany w teorii współczesnych operacji

Postawą zmian w teorii stosowanej sztuki operacyjnej jest ewolucja w jej przedmiocie badań. Na przełomie XX i XXI wieku dynamicznym zmianom uległa operacja prowadzona w innych uwarunkowaniach geopolitycznych, a przede wszystkim w innym środowisku kształtowania bezpieczeństwa. Nowe podejście do kształtowania bezpieczeństwa personalnego, narodowego, regionalnego i światowego stwarza podstawy do zmian w prowadzeniu operacji, które są kreatorem zmian w teorii operacji. Jednocześnie należy podkreślić, że badane operacje dostarczają wniosków do kreowania nowej teorii sztuki wojennej, a w niej sztuki operacyjnej, w aspekcie pragmatycznym. Opracowane kierunki zmian w teorii wpływają na charakter prowadzenia przyszłych operacji. Wizja kierunków rozwoju operacji jest głównie wytworem analizy zmian w ostatnim dwudziestoleciu. Jest produktem analizy ewolucji operacji na przestrzeni jej rozwoju w aspekcie wspierania celów polityki państwa oraz myślenia operacyjnego. W wyniku myślenia operacyjnego powstaje nowa wiedza, która jest wtórna do już wytworzonej i doświadczeń z jej stosowania, a jednocześnie jest jakościowo inna - wzbogacona o wnioski z doświadczeń i kierunki rozwoju kształtowania bezpieczeństwa przy użyciu sił zbrojnych.

Teoria operacji jest integralną częścią sztuki operacyjnej i dotyczy założeń przygotowania i prowadzenia operacji wojennych, operacji reagowania kryzysowego oraz operacji pokojowych. Każda z wymienionych operacji wymaga odrębnych założeń ze względu na: osiągany cel, stosowane metody i środki, przedsięwzięcia organizacyjne, przeciwdziałanie przeciwnika, wpływanie środowiska na jej prowadzenie oraz inne, wynikające z celu i warunków jego osiągnięcia. Jednocześnie w teorii poszczególnych operacji wyszczególnia się wspólne obszary dotyczące w swych założeniach wszystkich operacji.

Podstawą określenia celu militarnego operacji jest wymagany efekt wsparcia zbrojnego celu politycznego osiąganego przez państwo. Na podstawie analizy obecnych stosunków międzynarodowych pomiędzy różnymi podmiotami prawnymi można postawić tezę, że w przyszłości operacje powinny posiadać charakter inny niż wojenne. Oznacza to, iż będą to głównie operacje reagowania kryzysowego oraz pokojowe, ale taki stan jednoznacznie nie eliminuje operacji wojen-

nych. Konflikt gruzińsko-rosyjski w 2008 roku posiadał charakter operacji wojennej o niskiej skali intensywności.

Dynamiczne zmiany we współczesnym świecie i preferowane sposoby rozwiązywania wszelkiego rodzaju konfliktów, sporów i sytuacji kryzysowych wymagają **nowego modelu operacji oraz metod użycia w niej sił zbrojnych, adekwatnie do zagrożeń oraz wymagań politycznej aktywności kraju na arenie międzynarodowej**. Konieczność zmian w sposobach i formach używania sił zbrojnych wynika z działalności politycznej kraju na arenie międzynarodowej oraz z innego charakteru zagrożeń bezpieczeństwa *suwerenności*¹²². W założeniach przyszłych operacji celowo jest uwzględnić:

- wymagania politycznej aktywności kraju na arenie międzynarodowej;
- możliwość użycia sił zbrojnych w aspekcie różnych celów politycznych i metod ich osiągnięcia, adekwatnie do zagrożeń i możliwości nowoczesnych środków walki oraz zróżnicowanego środowiska prowadzenia walki zbrojnej;
- legalność konfliktu oraz minimalizację strat po obu stronach konfliktu, z przewartościowaniem celu walki zbrojnej na cel precyzyjnie określonego celu działania.

Analiza konfliktów na początku XXI wieku pozwala postawić tezę, iż zmienia się w nich cel militarny. Współcześnie zadaniem działań militarnych nie jest wspieranie zachowań ekspansjonistycznych. Wyjątek stanowi konflikt Gruzja-Rosja z 2008 roku. Nowa rola sił zbrojnych w państwach demokratycznych polega na wspieraniu takich zachowań, które zmierzają do obniżania skali napięć. Ideą używania sił zbrojnych poza obszarem kraju nie jest zdobywanie terytorium, surowców lub rynków zbytu, a aktywne uczestnictwo w kreowaniu pokoju. Stąd wynika konieczność postrzegania operacji poza terytorium kraju w aspekcie ich legalności w świetle założeń Rozdziału I, VI i VII Karty Narodów Zjednoczonych. Wskazuje to jednoznacznie polityczny cel konfliktu, którym powinno być wymuszenie oczekiwanych zachowań pokojowych na arenie międzynarodowej i odpowiednio do określonego ogólnego celu powinny być planowane i prowadzone operacje.

W konfliktach XXI wieku, coraz większego znaczenia nabierają działania militarne, ale metodami innymi niż walka zbrojna. W operacjach, w których rzeczywistym celem jest pokój, znaj-

¹²² *Cecha państwa pojmowana jako rzeczywista niezależność władzy publicznej na określonym terytorium. W odniesieniu do władzy suwerenność oznacza władzę najwyższą, niezawisłą, samodzielną. Cecha ta przysługuje państwu od momentu jego powstania. W świetle prawa międzynarodowego każde państwo ma przyznaną suwerenność. Może być ono jednakże ograniczone w korzystaniu z tego prawa. Zob., Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.*

dują zastosowanie formy i metody walki zbrojnej adekwatne do bezpośrednich zagrożeń bezpieczeństwa, personalnego, narodowego, regionalnego lub globalnego. Stąd przy takich założeniach przygotowanie i prowadzenie operacji należy postrzegać według kryterium wspieranego celu polityki bezpieczeństwa państwa.

W przyszłych konfliktach operacje należy postrzegać przez pryzmat innych celów militarnych i warunków ich osiągnięcia. Clausewitzowskie założenia zwycięstwa określały konieczność rozbicia armii przeciwnika, pozbawienia jej woli walki oraz zajęcia terytorium, które wówczas postrzegane było jako główny przedmiot sporu¹²³. Spełnienie warunków zwycięstwa uzależnione było od celu politycznego konfliktu.

Współcześnie powinniśmy szerzej postrzegać zalecenia Sun Tzu, wskazujące na konieczność osiągnięcia celu operacji bez stoczenia bitwy¹²⁴. Taka konieczność wynika z celu politycznego konfliktu, gdzie celem nie jest aneksja terytorium, a siły przeciwstawnej strony nie są celem, a przedmiotem konfliktu. Armia przeciwstawnej strony sporu nie jest postrzegana jako kreator zagrożenia, a jako narzędzie w procedurach niedemokratycznego funkcjonowania państwa na arenie międzynarodowej. Dlatego też przedmiotem precyzyjnego oddziaływania w przyszłych operacjach w pierwszej kolejności powinni być przywódcy i istotne elementy organizacji, którą kierują, a w następnej kolejności ich narzędzia (siły zbrojne) militarnego oddziaływania. Takie postrzeganie przyszłych operacji powoduje konieczność przewartościowania ich dotychczasowych klasycznych celów militarnych. Zwłaszcza zmiany w polityce i kulturze osób i narodów ją kreujących powodują, iż mało prawdopodobne są konflikty z okresu pierwszej połowy XX wieku. W przyszłych operacjach użycie nowoczesnych środków w połączeniu z informacją powinno szybko i sprawnie pozwolić osiągnąć jej cel militarny. Oznacza to, iż informacja i nowoczesne środki zapewniają precyzję działania bez powodowania zniszczeń większych niż jest to konieczne.

W przyszłych konfliktach nadal podstawą osiągnięcia zwycięstwa będzie posiadanie przewagi. Istota współczesnego postrzegania przewagi determinowana jest innymi warunkami zwycięstwa, które wynikają z innych założeń politycznych konfliktu. Istotą współczesnego pojęcia przewagi jest górowanie nad przeciwnikiem w odpowiednim miejscu i czasie w takiej kategorii, która w istotny sposób wpływa na osiągnięcie celu. Problem w postrzeganiu przewagi nie polega na jej zbudowaniu, a na identyfikacji jej czynników, które są istotne do osiągnięcia zwycięstwa.

¹²³ Por., C. Clausewitz ..., s. 27-43.

¹²⁴ (...) *najwyższą sztuką jest zwyciężyć armię wroga bez wydania bitwy. Zająć miasta wroga bez ich oblegania i zająć terytorium jego państwa bez inwazji.* Zob., Sun Tzu, *Sztuka ...*, s. 37.

Stąd w konfliktach asymetrycznych tak trudno jest zdefiniować kategorie, które decydują o zwycięstwie. Trudność polega na zdefiniowaniu przeciwnika, jego celu militarnego działania i pobudek, które nim kierują. W nowoczesnych operacjach problem polega na zidentyfikowaniu czynników decydujących o powodzeniu przeciwnika i działaniu precyzyjnym na te jego elementy, które są istotne w jego bliżej niezdefiniowanym systemie.

Poszukiwanie nowego modelu operacji wymaga udzielenia odpowiedzi na szereg pytań oraz wskazanie zależności pomiędzy przyczynami konfliktów i sposobami ich rozwiązywania. Udzielenie odpowiedzi na poniższe pytania powinno przybliżyć istotę współczesnych operacji. *Czy w kształtowaniu zbiorowego bezpieczeństwa i działania na przyczyny sytuacji kryzysowych można stosować założenia operacji militarnych minionego wieku? Czy do operacji, w których kształtowany jest pokój przystaje idea operacji zaczepnej lub obronnej? Czy ich klasyczne warunki zwycięstwa (rozbięcie armii przeciwnika, zabranie jej woli walki i zajęcie lub utrzymanie terytorium) mogą być traktowane, jako kryteria osiągnięcia celu współczesnych operacji? Jakie czynniki kształtują charakter współczesnych operacji?*

Na podstawie analizy charakteru współczesnych konfliktów militarnych można postawić tezę, iż ich celem militarnym nie jest zniszczenie armii przeciwnika. *Zniszczenie armii przeciwnika mogłoby doprowadzić do wielostronnych lub jednostronnych wielotysięcznych strat*¹²⁵. Przy wykorzystaniu współczesnych środków walki powodowanie wysokich strat jest bardzo łatwe i możliwe, *ale czy o takie zakończenie konfliktu chodzi?*

We współczesnych konfliktach celem nie jest zajęcie i utrzymanie terytorium. Zajęcie terytorium może i powinno być postrzegane jako akt przejściowy operacji, niezbędny do przejścia do kolejnej fazy kształtowania bezpieczeństwa, w której nastąpi otworzenie instytucji państwa, zdolnych przejmować odpowiedzialność za własny kraj według założeń demokratycznego współistnienia we współczesnym świecie. Zajmowanie i utrzymywanie terytorium powoduje duże straty. Oznacza to, że we współczesnych i przyszłych konfliktach należy unikać zdobywania lub zajmowania i utrzymywania terytorium strony przeciwnej. Zajęcie terytorium i jego utrzymywanie wymagane jest jako warunek konieczny w konfliktach, w których jest przedmiotem sporu. We współczesnych operacjach, gdzie rzeczywistym celem był pokój, nie było wymagane zajmo-

¹²⁵ Poziom strat bezpowrotnych w wybranych wojnach i konfliktach: I wojna światowa ok. 10 milionów ludzi; II wojna światowa ok. 55 milionów ludzi; wojna w Korei 1950-1953 ok. 33 700 żołnierzy USA; wojna w Wietnamie 1964-1973 ok. 58 200 żołnierzy USA; wojna w Zatoce Perskiej 1991 r. ok. 300 żołnierzy USA; konflikt w Jugosławii w 1999 r. ok. 90 żołnierzy NATO; konflikt w Iraku 2003-2007 ok. 3600 żołnierzy koalicji antysaddamowskiej.

wanie terytorium¹²⁶. Zajęcie terytorium we współczesnych konfliktach nie powodowało włączenia go do granic administracyjnych innego kraju¹²⁷. Wyjątek stanowią wszystkie konflikty, gdzie przedmiotem sporu było terytorium postrzegane jako czynnik państwowotwórczy.

Do pierwotnych warunków zwycięstwa należy zabranie woli walki przeciwnikowi. Warunek ten nie musi być osiągnięty metodą zadania przeciwnikowi masowych strat. *Siły zbrojne należy zniszczyć, to znaczy doprowadzić je do stanu, w którym nie będą zdolne do dalszej walki*¹²⁸. Zabranie przeciwnikowi woli walki polega na obniżeniu jego efektywności działania, a nie na powodowaniu totalnych zniszczeń. Zabranie woli walki polega na uświadomieniu stronie przeciwnej bezcelowości dalszego oporu. Stąd wyznacznikami przyszłych operacji powinny być:

- kryteria oceny stosunków międzynarodowych i ich rzeczywisty cel;
- cel militarny operacji adekwatny do stanu stosunków międzynarodowych;
- wymagania wobec przyszłych operacji.

Ocena określonych kryteriów pozwala wnioskować o ich nowoczesnych cechach. Przyszłe operacje determinowane powinny być stanem stosunków międzynarodowych i ich rzeczywistym celem. Jeżeli rzeczywistym celem stosunków międzynarodowych jest utrzymanie zbiorowego bezpieczeństwa, to ich paradygmatem jest poszukiwanie kompromisu. Stąd w rozwiązywaniu sytuacji spornych należy poszukiwać rozwiązań poza sferą militarną. Jeśli jednak takie działania zawiodą, wówczas jedynym powodem, dla którego uzasadnione jest użycie sił zbrojnych do rozwiązania sytuacji spornej jest pokój, osiągnięty na warunkach prawa międzynarodowego. Oznacza to, iż poprzez działania militarne nie jest realizowany subiektywny cel grupy krajów, a cel społeczności międzynarodowej, której zagrażają nieodpowiedzialne zachowania innych podmiotów prawnych lub przestępczych organizacji.

Operacje powinny być planowane z uwzględnieniem współczesnych wymagań. Pod pojęciem współczesnych wymagań, rozumiane są warunki prawne, społeczne i organizacyjne. Jeśli paradygmatem stosunków międzynarodowych jest kompromis dążący do utrzymania pokoju i deeskalacji napięć, to w przyszłych operacjach konieczne jest przestrzeganie ich wymagań. Do głównych warunków organizowania operacji należy zaliczyć: legalność, minimalizację strat, krótkotrwałość, integrację wysiłków, kompleksową osłonę działań militarnych, wszechstronne

¹²⁶ Przykładem jest konflikt o Kosowo w 1999 roku, gdzie po 78 dniach bombardowania obiektów w Jugosławii rząd Miloszewicza przyjął demokratyczne metody rozwiązywania sytuacji kryzysowych wewnątrz kraju.

¹²⁷ Przykładem jest np. interwencja: w 1983 roku na Grenadzie, w Panamie w 1989 roku, w Zatoce Perskiej w 1991 i 2003 roku, w Afganistanie w 2002 roku.

¹²⁸ C. Clausewitz ..., s. 27.

zabezpieczenie logistyczne, udział cywilnych instytucji rządowych i pozarządowych. Legalność operacji powinna być postrzegana przez pryzmat mandatu ONZ. W innych uzasadnionych przypadkach podstawą legitymizacji może być zaangażowanie się wielu państw w aktywne rozwiązywanie danej sytuacji. Wielość uczestników operacji z różnych krajów może wskazywać na słuszność stosowanych rozwiązań oraz przestrzeganie prawa międzynarodowego.

Jednym z wymagań nowoczesnych operacji jest minimalizacja strat postrzegana nie tylko przez pryzmat własnego potencjału. Współcześnie za sprawą możliwości nowoczesnych środków walki zbrojnej można dokonać masowych zniszczeń po stronie przeciwnej. Należy mieć świadomość, że takie działanie nie będzie akceptowane przez społeczność międzynarodową, a nawet przez własny naród. Stąd wymaganie konieczne dotyczące minimalizacji strat. Jest to konsekwencją ewoluowania podstawowego paradygmatu sztuki wojennej, którym było osiągnięcie zwycięstwa w wyniku zadawania maksymalnych strat przeciwnikowi. Współczesne założenia używania sił zbrojnych wskazują, że dąży się do osiągnięcia celu, powodując minimalne (konieczne) straty po obu stronach konfliktu. Powoduje to pewnego rodzaju rewolucję w sztuce wojennej, ponieważ wymaga precyzyjnego stosowania nowoczesnych środków walki na obiekty konieczne do zniszczenia lub neutralizacji. Analiza konfliktów na przełomie XX i XXI wieku pozwala postawić tezę, iż straty bezpowrotne po obu stronach konfliktu znacznie się obniżają. We współczesnych i przyszłych konfliktach nie jest dopuszczalne totalne niszczenie: infrastruktury, społeczeństwa oraz sił zbrojnych przeciwnego kraju. Pomimo to negatywnym przykładem na dążenie do masowych zniszczeń jest konflikt Izrael-Hezbollah oraz częściowo Gruzja-Rosja. We współczesnych konfliktach rozwiązywanych narzędziami walki zbrojnej jest możliwa jednostronna eskalacja strat, ale nie to jest ich celem. Należy pamiętać, że operacja jest aktem wspierającym działania polityczne, których celem powinno być osiągnięcie pokoju na warunkach prawa międzynarodowego. Stąd niecelowo jest dokonywać masowych zniszczeń, które nie mają związku z końcem politycznym konfliktu. Należy wykonywać zniszczenia tylko w tych sferach życia społecznego przeciwnej strony konfliktu, które są konieczne, ponieważ decydują o osiągnięciu celu militarnego operacji i politycznego - konfliktu.

Krótkotrwałość konfliktu wynika z dwóch przyczyn:

- po pierwsze, podczas długotrwałych konfliktów zwiększają się koszty;
- po drugie, długotrwałość powoduje proporcjonalny wzrost strat w stosunku do czasu trwania konfliktu.

Czas zawsze odgrywał ważną rolę w działaniach militarnych. Współcześnie jego znaczenie wzrasta ze względu na możliwość działania w czasie rzeczywistego rozpoznania. Ewolucja czynnika czasu w operacjach wynika z możliwości nowoczesnych środków walki w relacji do osiągniętych celów i oczekiwanych efektów.

Krótkotrwałość przyszłych operacji wynika z celu politycznego konfliktu. W przyszłych konfliktach rozwiązywanych metodami walki zbrojnej rzeczywistym celem jest wspieranie działań politycznych, które zmierzają do utrwalenia pokoju. Stąd należy oczekiwać, że po zakończonej operacji militarnej również część strony przeciwnej, dotychczas nastawionej wrogo, zaakceptuje jej cel. W przyszłych operacjach organizowanych według prawa międzynarodowego, w których zmniejsza się czas rozwiązywania sytuacji kryzysowej metodami walki zbrojnej, powstaną straty na poziomie minimalnym. Taki stan może zaistnieć pod warunkiem, że nastąpi integracja wysiłków uczestników operacji na rzecz celu głównego. Integracja wysiłków nie może być postrzegana tylko w sferze militarnej, ale również w innych sferach, które wpływają na prowadzenie operacji i budowanie jej medialnego wizerunku. Integracja wysiłków - to również budowanie wsparcia moralnego dla uczestników operacji.

Kompleksowa osłona działań militarnych wyraża się w konieczności wszechstronnego wsparcia walczących wojsk oraz ich ochrony przed, w trakcie i po działaniu. Charakter asymetrycznych zagrożeń powoduje, iż problem kompleksowej osłony jest o wiele szerszy niż ogólnie się sądzi. Problem osłony w pierwszej kolejności dotyczy informacji, a następnie potencjału i działania.

Udział w operacjach poza terytorium kraju powoduje, iż jeszcze większego znaczenia nabiera problem wszechstronnego zabezpieczenia logistycznego. Stąd w przyszłych operacjach, zwłaszcza w ramach Sojuszu, zasadna staje się realizacja zadań wsparcia logistycznego centralnie przez dowództwo operacyjne i komponent logistyczny w operacji. Oznaczałoby to rezygnację z narodowego wsparcia logistycznego w określonych sytuacjach, ale wymaga to wprowadzenia standaryzacji i unifikacji sprzętu i środków bojowych stosowanych przez wszystkich uczestników operacji. Zmniejszenie ramienia zaopatrywania powinno obniżyć koszty uczestnictwa w operacji. Takie założenia są możliwe do przyjęcia, po wprowadzeniu unifikacji i standaryzacji środków walki w Sojuszu, natomiast w każdej innej konfiguracji zaopatrywanie nadal powinno pozostawać w gestii narodowej ze względu na duże zróżnicowanie środków walki. Nie wyklucza to jednak poszukiwania wiarygodnych rynków zaopatrzenia w bezpośrednim sąsiedztwie teatru działań lub na nim, zwłaszcza w operacjach pokojowych i reagowania kryzysowego.

We współczesnych konfliktach coraz częściej wymagane jest zaangażowanie się cywilnych instytucji rządowych i pozarządowych. Ich udział powoduje wsparcie działań militarnych, a jednocześnie stanowi płaszczyznę współpracy z miejscową ludnością i różnymi organizacjami społecznymi¹²⁹. Udział instytucji cywilnych obniża poziom napięć pomiędzy miejscową społecznością a siłami zbrojnymi realizującymi cel konfliktu. Ponadto w rozwiązywanie sytuacji kryzysowej samoczynnie będą włączały się organizacje pozarządowe, by doprowadzić do szybkiego zakończenia konfliktu. Udział instytucji rządowych i pozarządowych w operacji należy traktować na zasadzie współdziałania z dowódcą operacyjnym w zakresie osiągania celu operacji na wszystkich poziomach działania. Powoduje to obustronną korzyść. Poprzez współdziałanie dowódca operacyjny może wpływać na sferę społeczną konfliktu i poprzez wspieranie programów rządowych pozyskiwać przyjazny klimat do realizacji zadań operacyjnych. Natomiast organizacje cywilne mogą oczekiwać wsparcia i ochrony w realizacji programów humanitarnych, społecznych i gospodarczych w rejonie konfliktu. Takie podejście wskazuje, że nawet w operacjach wojennych celem nie jest zawłaszczenie suwerenności strony przeciwnej, a tylko dokonanie zmian w jej jakości. Takie podejście do operacji wykluczają konflikty, w których celem jest tworzenie państwowości kosztem suwerennego terytorium innych podmiotów prawnych.

Wymagania przyszłych operacji wynikają głównie z hipotetycznych założeń rozwiązywania sytuacji kryzysowej. Analiza wymagań pozwala wyróżnić cechy przyszłych operacji, których źródła wynikają z ich współczesnego charakteru. Do cech współczesnych i przyszłych operacji można zaliczyć: cel - różny od klasycznego; działania połączone; wielonarodowość; wielowymiarowość; asymetrię; sieciocentryzm; precyzję rażenia; przestrzenny manewr; brak liniowości; prowadzenie różnych rodzajów działań; malejącą liczbę sił w stosunku do wzrastającego obszaru działania; rosnącą liczbę wspierających i zabezpieczających w stosunku do liczby żołnierzy bezpośrednio walczących; jednoczesność działań militarnych, humanitarnych i politycznych.

Charakter współczesnych operacji podlega tym samym zmianom, które kreują rozwój sztuki wojennej. Sztuka wojenna determinowana jest stanem stosunków międzynarodowych, które współcześnie mają większe znaczenie niż pierwotnie. Pozostałe czynniki, takie jak: zagrożenia, nowoczesne środki walki, organizacja wojsk oraz sztuka wojenna przeciwnych stron są czynnikami wtórnymi. Również współczesne operacje determinowane są celem politycznym konfliktu. Cel polityczny wynikający z założeń budowania bezpieczeństwa narodowego opartego

¹²⁹ Por., M. Cieślarczyk, M. Chojnacki, A. Radomyski, *Współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC) w Siłach Zbrojnych RP*, AON, Warszawa 2003, s. 14-25.

na bezpieczeństwie światowym określa charakter operacji. Stąd siły zbrojne uczestniczą w trzech typach operacji, adekwatnie do stanu stosunków międzynarodowych i kreowanych celów: *wojennych, reagowania kryzysowego i pokojowych*.

Współczesne operacje wojenne wynikają z założeń zachowania suwerenności i nienaruszalności terytorialnej kraju i zagrożeń bezpośrednich, warunkowane są przestrzeganiem prawa międzynarodowego. Operacje reagowania kryzysowego wynikają z zagrożeń pośrednich i założeń kreowania światowego bezpieczeństwa.

Skala zagrożeń bezpośrednich zmniejsza się w tradycyjnym ich rozumieniu, ale współczesna ich jakość stawia nowe wyzwania. Odwrotnie do skali zagrożeń, dynamicznie wzrasta skala zagrożeń pośrednich, które trudne są do zdefiniowania, a przede wszystkim do prognozowania ich wpływu na bezpieczeństwo.

Operacje pokojowe dotyczą stabilizacji sytuacji pomiędzy stronami sporu i przestrzegania tych ustaleń, które doprowadzają do rozstrzygnięć pokojowych. Stąd cel polityczny implikuje inne cele militarne, które nie wspierają agresywnych zachowań państwa na arenie międzynarodowej.

Uogólniając można postawić tezę, iż w niedalekiej przyszłości głównym zadaniem sił zbrojnych państw demokratycznych będzie uczestnictwo w operacjach przeciw zagrożeniom pośrednim. Rzeczywistym celem takich operacji będzie kreowanie zbiorowego bezpieczeństwa. Nie oznacza to rezygnacji z założeń obrony terytorium kraju przed zagrożeniami bezpośrednimi. Oznacza to tylko konieczność przesunięcia środka ciężkości na neutralizację i likwidację zagrożeń pośrednich.

Działania połączone zaczynają właściwie kształtować się po rozpadzie dwubiegunowości w polityce. Wielobiegunowość wynikająca z wielopodmiotowości uczestników stosunków prawnych na arenie międzynarodowej powoduje zapotrzebowanie na inne rozwiązywanie sporów i zagrożeń współczesnego świata. Jednym z wyzwań współczesności jest umiejętne przeciwstawienie się globalnym zagrożeniom oraz ich eskalacji. Osiągnąć to można we wspólnym wielonarodowym zintegrowanym i połączonym¹³⁰ działaniu. Stąd wyznacznikiem obecnych operacji nie jest możliwość działania określonych rodzajów sił zbrojnych lub państw, a zdolności operacyjnego działania, wynikające z konieczności kształtowania bezpieczeństwa.

¹³⁰ Według Stanisława Kozieja działania zintegrowane posiadają szerszy kontekst niż połączone, ponieważ integrują wysiłki międzynarodowe na poziomie wyższym niż tylko wojskowy. Zob., S. Koziej, *Między piekłem a rajem: szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 23.

Zmiany w postrzeganiu kształtowania bezpieczeństwa na świecie wskazują, że podstawowym kryterium wyróżniającym rodzaje operacji powinien być wspierany w konflikcie cel polityczny. W każdym konflikcie istnieje cel polityczny i przedmiot konfliktu, ten ostatni często definiowany jest celem działań wojennych¹³¹. Jeżeli siły zbrojne są instrumentem polityki państwa, to wyznacznikiem ich działania jest wspierany poprzez ich działanie cel polityczny. Stąd nie jest zasadne definiowanie operacji poprzez przedmiot konfliktu, ponieważ jest on wtórny do jego celu. Przedmiot wojny, a współcześnie działań zbrojnych, nie powinien być podstawą klasyfikacji rodzajów operacji, ponieważ zależny jest od celu konfliktu. Stąd zasadne jest definiowanie operacji jako kategorii ogólnej, w której wspierane jest osiągnięcie celu polityki podmiotu prawnego na arenie międzynarodowej. Podmiotem prawnym może być państwo, uznana organizacja polityczna lub doraźna koalicja, która kreuje określony cel polityczny i ma możliwości prawnego wymuszenia jego osiągnięcia poprzez zastosowanie siły militarnej.

Analiza wspieranych celów politycznych i metod działania sił zbrojnych w wyszczególnionych operacjach pozwala postawić tezę, że we wszystkich rodzajach operacji występuje pewnego rodzaju połączoność. Stąd pytanie, czy zasadne jest definiowanie operacji poprzez jej immanentną cechę – połączoność. **Wszystkie operacje są połączone ze względu na konieczność osiągnięcia celu przy jak najmniejszych nakładach, a przede wszystkim ze względu na własne ograniczenia co do możliwości efektywnego działania rodzajów sił zbrojnych lub państw.** Współczesne operacje już ze swej natury obejmują działania różnych rodzajów sił zbrojnych, stąd właściwe jest mówienie tylko o operacji, ponieważ ona w swej istocie nie jest nowym rodzajem czy dodatkową formą – połączoność jest wymogiem współczesnych działań. Oznacza również, że poprzez spójność celów wszystkich uczestników operacji następuje asymilacja działań w różnych środowiskach przestrzeni. **Nowoczesność we współczesnych operacjach przejawia się w myśleniu, planowaniu i takim działaniu, w którym cel osiągnięty jest przy minimalnych stratach po obu stronach konfliktu.**

Współcześnie zakres zadań dla sił zbrojnych został zwielokrotniony i bardzo zróżnicowany, od działań służących kształtowaniu partnerstwa i kooperacji po pomoc humanitarną, z jednej strony, oraz od zadań przywracania i budowania pokoju po obronę własnego kraju i sojuszników - z drugiej strony¹³². Stan polityczny końca konfliktu, definiowany jako powrót do normalnych

¹³¹ Zob., C. Clausewitz ..., s. 3-43.

¹³² Zob., J. Pawłowski, *Strategiczne problemy i dylematy we współczesnym świecie*, Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 143.

stosunków prawnych i politycznych oznacza, że po działaniach militarnych narzędziami i metodami walki zbrojnej należy stworzyć społeczności w obszarze konfliktu warunki do poprawnego i zgodnego ze standardami międzynarodowymi rozwoju i współpracy. Stąd nie jest celowe niszczenie tych obiektów, które nie doprowadzają bezpośrednio do zakończenia konfliktu. Nowoczesność środków walki, a głównie rażenia, pozwala dokonywać selekcji w tych obiektach i ich cechach, które są istotne. Stąd minimalizacja strat stała się wyznacznikiem nowoczesności i ucywilizowania sposobów rozwiązywania sporów przy użyciu przemocy zbrojnej. Ważną funkcję w tym zakresie spełnia wyznaczanie i planowanie obiektów do zniszczenia, ale tylko tych, które mają istotne znaczenie do osiąganego celu militarnego i politycznego. Każde niepotrzebne zniszczenie obiektu w przyszłości poszerzy zakres zadań w zakresie odbudowy danego kraju i powrotu do normalności. Konieczność powodowania minimalnych strat po obu stronach konfliktu wynika nie tylko z wymogów demokratycznego świata, ale również z rachunku ekonomicznego i społecznego.

Analiza obecnych konfliktów na świecie pozwala postawić tezę, że łączoność działań zaczyna schodzić z poziomu operacyjnego na poziom taktyczny. Nie wynika to z tworzonych struktur komponentów w operacji, a z konieczności efektywnego działania. Stąd coraz bardziej zasadne staje się definiowanie działań połączonych, a nie operacji połączonej, ponieważ ona w swej naturze jest połączona. Co oznaczają współczesne działania połączone? Jeżeli operacja jest formą organizacyjną osiągania celu strategicznego, to działania połączone są pewnego rodzaju metodą efektywnego działania na jej cele cząstkowe, doprowadzające główny podmiot działania do osiągnięcia celu globalnego.

We współczesnych konfliktach, ze względu na wspólne oddziaływanie na cel operacji w różnych środowiskach działania we wszystkich operacjach występują działania połączone. Cecha, która zaczęła wyznaczać kolejny rodzaj operacji stała się nieodłącznym jej atrybutem. Współcześnie wszystkie operacje są połączone ze względu na konieczność osiągnięcia ich celu z różnych środowisk działania, przez różne rodzaje sił zbrojnych i wojsk z różnych państw oraz ze względu na efektywność wykorzystania posiadanego potencjału. Stąd między innymi podział na operacje połączone lub jednorodne traci rację bytu. *Z operacją mamy do czynienia tam, gdzie osiąga się cele strategiczne, a więc wówczas, gdy w wyniku podejmowanych działań dochodzi do uzyskania rozstrzygnięcia*¹³³. W tym rozumieniu rozstrzygnięciem jest osiągnięcie takiego stanu,

¹³³ M. Wiatr, *Operacje połączone*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 27.

który pozwala bezpośrednio osiągać cele polityczne. **Rozstrzygnięcie nie oznacza zniszczenia przeciwnika, a stworzenie warunków do zakończenia konfliktu w sferze politycznej.**

*Komponenty sił połączonych nie prowadzą samodzielnych operacji, jak przyjmowano to w początkowym okresie rozwoju operacji połączonej, lecz realizują zadania mające doprowadzić do osiągnięcia wspólnego celu*¹³⁴. Stąd zasadne jest poruszanie problematyki działań połączonych w operacji. Jeżeli mówimy o działaniach w rozumieniu wojskowym, to mamy na myśli sposób osiągania celu. Udzielamy odpowiedzi na pytanie, jak osiągać cel. Nie może ono być postrzegane tylko przez możliwości jednego rodzaju sił zbrojnych, czy wojsk, ale przez pryzmat efektywnego działania. Efektywność w tym rozumieniu należy postrzegać w aspekcie postulatu sprawnego, skutecznego i ekonomicznego działania.

Efektywność - to kategoria interdyscyplinarna, która nie może być ograniczana możliwościami lub zdolnościami jednego: państwa, rodzaju sił zbrojnych czy rodzaju wojsk. Ideą działań połączonych jest efektywne osiąganie celu i wyraża się ono w optymalnym wykorzystaniu posiadanego potencjału oraz zdolności operacyjnych uczestników operacji.

Analiza działań połączonych wskazuje, że do uwarunkowań ich powstania należy zaliczyć:

- konieczność pokonania własnych ograniczeń w osiąganiu celu;
- możliwość działania na cel z różnych środowisk jednocześnie;
- pełne wykorzystanie możliwości i efektów działania różnych uczestników operacji;
- konieczność osiągnięcia celu z jak najmniejszymi stratami po obu stronach konfliktu;
- uzyskanie efektu synergii;
- konieczność jednolitego kierownictwa.

Niezależne podmioty podejmują wspólne działanie tylko wtedy, gdy poprzez jego skutki mogą pokonać własne ograniczenia w efektywnym osiąganiu celu. Podstawą podjęcia wspólnego działania jest konieczność i szansa pokonania własnych ograniczeń. Działania połączone organizujemy wtedy, gdy poprzez zintegrowane działanie jest możliwe osiągnięcie celu. Konieczność pokonania ograniczeń własnych wynika ze stałych struktur organizacyjnych stworzonych pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych rodzajów sił zbrojnych oraz wojsk. Struktury wojskowe tworzone były do wykonywania standardowych zadań. Ich potencjał mierzony możliwościami działania determinował ich zadania. Występowała pewna odwrotność, cele i zadania przydzielano wykonawcom według ich możliwości. Stąd podział celu głównego na cele cząstkowe i

¹³⁴ Tamże, s. 164.

zadania determinowany był możliwościami potencjalnych wykonawców, a nie efektywnością jego osiągania. Stałe struktury zdefiniowane były stosownie do działania metodami z pierwszej połowy XX wieku. Jeżeli mało prawdopodobny jest konflikt globalny, to również współcześnie brygady ogólnowojskowe, jako oddziały przeznaczone do samodzielnego prowadzenia działań, zaczynają tracić swoje znaczenie. Realizacja zadań narzędziami walki zbrojnej we współczesnych konfliktach wskazuje, że w wielu przypadkach potencjał brygady ogólnowojskowej jest zbyt duży lub nieodpowiedni do danego działania. Stąd zasadne jest, by urzeczywistnić połączo-
ność działań w modułowych strukturach. Oznacza to, że ze standardowych pododdziałów danego rodzaju sił zbrojnych i wojsk tworzymy strukturę do danego zadania. Moduły pozwalają się łączyć w dowolnej liczbie według potrzeb sprawnego osiągnięcia celu.

Ideą działań połączonych jest pełne wykorzystanie efektów działania i możliwości wszystkich uczestników operacji do osiągnięcia jej celu głównego i celów cząstkowych. Jest to możliwe tylko wtedy, gdy całością działań dowodzi jeden dowódca i potrafi zintegrować wysiłki wszystkich uczestników na cel główny. W działaniach jednorodnych rodzajów sił zbrojnych czy wojsk ze względu na brak lub niewłaściwy obieg informacji nie zawsze potrafiono w pełni wykorzystać efekty działania innych uczestników. Powodowało to zwiększanie nakładów. Stąd niekiedy działania różnych uczestników na dany cel powtarzały się. Nie następowało pełne wykorzystanie nie tylko możliwości, ale przede wszystkim efektów działania innych uczestników operacji. Powodowało to zwiększanie nakładów i zaangażowanie większej liczby żołnierzy i środków.

W działaniach połączonych poprzez synchronizację celów zadań i używanych sił i środków możemy osiągać dany cel, zmniejszając nakłady jednostkowe danego rodzaju sił zbrojnych lub wojsk, wykorzystując we właściwym czasie efekty działania innych uczestników operacji. W sytuacjach, w których mało efektywne jest użycie bezpośrednio wojsk lądowych, należy używać innych rodzajów sił zbrojnych, by osiągnąć cel przy obniżonych nakładach. Wymaga to wiedzy o możliwościach działania wszystkich uczestników operacji, by można było optymalnie wykorzystać posiadany potencjał. O pełnym połączeniu działań będzie można mówić, gdy inni uczestnicy, poprzez świadomość posiadanych możliwości, będą inspirowali własne działanie na korzyść innych. Podstawowym gwarantem wykorzystania efektów działania innych uczestników operacji jest właściwy obieg informacji i odpowiednia koordynacja działań przez dowódcę operacyjnego.

Współcześnie największym zagrożeniem są środki i metody działań asymetrycznych. By skutecznie przeciwstawić się współczesnym zagrożeniom, należy je zdefiniować i na podstawie wyróżnionych cech opracować model przeciwdziałania. Ostatnie lata wskazują, iż zagrożenia

asymetryczne jednostronnie zaczynamy upatrywać tylko w działaniach terrorystycznych. *Czy działania asymetryczne powinniśmy łączyć tylko z zamachami terrorystycznymi? Czy w operacjach w: byłej Jugosławii (1999); Afganistanie (2002); Iraku (2003) lub Haiti (2004) można zaobserwować metody i narzędzia działań asymetrycznych?*

*Asymetria*¹³⁵ w szerokim rozumieniu zawsze była obecna w sztuce wojennej, bo w istocie poprzez niestandardowe działanie lub stosowanie niestandardowych środków można było przeciwnikowi narzucić swoją wolę walki. Za podstawę porównania działań asymetrycznych do klasycznych i współczesnych należałoby przyjąć następujące kryteria: podmiotu organizującego i realizującego działania, wspieranego lub osiąganego celu politycznego i militarnego oraz stosowanych metod działania. W konfliktach, w których dochodziło do obustronnego stosowania tych samych metod i podobnych narzędzi o zwycięstwie decydowała ilość. **We współczesnych konfliktach o powodzeniu nie decyduje ilość, a jakość użytych narzędzi, a przede wszystkim metody ich użycia. Ilości środków walki przeciwstawiana jest jakość oraz nowoczesne metody działania.**

W metodach prowadzenia operacji sieciocentryzm, jako wyznacznik jej nowoczesności służy głównie do zespolenia możliwości i efektów działania wszystkich uczestników wokół celu głównego. Idea sieciocentryzmu postrzegana jest na poziomie formułowania koncepcji działania, wynikającej z politycznego celu konfliktu. Uwzględnienie idei sieciocentryzmu w przyszłych operacjach pozwala minimalizować straty po obu stronach konfliktu oraz poprzez integrację i precyzję użycia środków walki doprowadzić do jej szybkiego rozstrzygnięcia. W koncepcjach wojny sieciocentrycznej wyszczególnia się cztery kluczowe poziomy:

- **poziom zamiaru** – *na którym muszą być określone cele cząstkowe i ich efekty, które są niezbędne do osiągnięcia celu głównego;*
- **poziom działania człowieka** – *skupia się na sferze organizacyjnej człowieka, jego umiejętnościach synchronizacji i koordynacji działań ludzi i różnych systemów walki;*

¹³⁵ Asymetria to brak lub naruszenie symetrii. Zob., *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1993. Asymetria to cecha geometrii, logiki i organizmów biologicznych. Wyraża się w niemożności odwzorowania pierwowzoru w stosunku do jednej płaszczyzny i osi symetrii. W procesie zorganizowanego działania wyraża się w takim postępowaniu, które nie jest adekwatne do standardowego lub proceduralnego postępowania. W takim rozumieniu asymetrią są wszelkie działania, które są inne od oczekiwanych przez przeciwny podmiot. Problem definiowania zagrożeń i działań asymetrycznych może być postrzegany szeroko i wąsko. W szerokim rozumieniu, jako działanie, przejawia się w umiejętności niestandardowego rozwiązywania problemów. Oznacza to, że każde działanie jest inne. W wąskim postrzeganiu asymetria - to stosowanie nieprzewidywalnych metod działania przez nieprzewidywalne organizacje.

- **poziom systemów** – obejmuje narzędzia wspomagające podjęcie i opracowanie decyzji oraz monitorujące poziom realizowanych zadań;
- **poziom materialny** – na który składają się środki materialne niezbędne do wykonania danego zadania, są to wyniki i efekty działań sensorów, platform i uzbrojenia zespolonego w jeden system¹³⁶.

W operacji poziom zamiarów należy określić poprzez zdefiniowanie celu i stanu końca operacji, a następnie celów cząstkowych koniecznych do osiągnięcia celu głównego. Poziom działania człowieka przejawia się w synchronizacji celów cząstkowych i zadań. Ich właściwa organizacja pozwala wykorzystywać efekty osiągnięte przez innych uczestników operacji i skierować na cel główny. Poziom systemów - to między innymi symulacja decyzji i poprzez ich monitorowanie właściwe określenie zadań i relacji pomiędzy różnymi uczestnikami operacji. Natomiast poziom materialny - to działanie poprzez zastosowanie odpowiednich urządzeń, środków walki oraz wsparcia na wszelkich płaszczyznach działania i wykorzystanie efektów zastosowanych środków i metod. Umiejętność zespolenia wszystkich uczestników operacji wokół celu głównego jest gwarancją sukcesu.

Pojęcie sieciocentryzmu odnosi się nie tylko do technicznego postrzegania problemu, ale do wykorzystania przewagi informacyjnej w celu zwiększenia wydajności potencjału bojowego i skutecznego użycia go oraz wykorzystania efektów jego działania. Uwzględnienie idei sieciocentryzmu w przyszłych operacjach pozwala minimalizować straty po obu stronach konfliktu oraz poprzez integrację i precyzję użycia środków walki doprowadzić do jej szybkiego rozstrzygnięcia.

Przewartościowanie celów operacji wynika z charakteru zagrożeń. Współczesne siły zbrojne muszą postrzegać inne zagrożenia niż klasyczne i nauczyć się ich likwidacji lub neutralizacji. Klasyczne zagrożenia militarne wynikają z porównywalnych w stosunku do strony przeciwnej metod działania i angażowanych sił. Klasyka działań militarnych polega na stosowaniu przez strony walki zbrojnej porównywalnych środków i metod działania.

Charakter i zakres treściowy celu determinuje sposób działania i wymaga doboru odpowiednich środków. Do końca XX wieku w tradycyjnych konfliktach działania militarne sprowadzały się do rozbicia przeciwnika oraz zdobycia i utrzymania spornego obszaru lub obiektu. Współcześnie, jeżeli przedmiotem sporu nie jest terytorium, to nie należy dążyć do jego zdobycia.

¹³⁶ Por., B. Smólski, *Wpływ nowych technologii na wynik i przebieg operacji* [w:] M. Krauze (red. nauk.), *Operacja „Iracka Wolność”*. Materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa 2003, s. 112-116.

Współczesność wymaga od dowódców obniżania poziomu powodowanych strat po obu stronach konfliktu. Dotychczas paradygmatem sztuki wojennej było osiąganie celu przy zadaniu przeciwnikowi maksymalnych strat. Obecnie wymaga się od dowódców, by poziom zadawanych strat był konieczny, a nie możliwy. Masowe zastosowanie nowoczesnych środków walki może spowodować masowe zniszczenia, jeżeli nowoczesnych środków będziemy używać według „starych” założeń. Nowoczesne środki powinny inspirować dowódców do osiągania celu poprzez zadawanie przeciwnikowi tylko strat koniecznych. Jeżeli nowoczesność będzie służyła do wykonywania precyzyjnych uderzeń, to można postawić tezę, że będzie to gwarantem obniżania poziomu strat po obu stronach konfliktu. Takie pojmowanie minimalizacji strat powinno towarzyszyć wszystkim dowódcom na wszystkich poziomach działania. Należy mieć świadomość, że właściwe podejście do minimalizacji poziomu strat zaczyna się w okresie definiowania zadania głównego i zadań cząstkowych. W sposobie osiągnięcia celu należy poszukiwać takiego rozwiązania, które nie spowoduje nadmiernych zniszczeń. Wynika to nie tylko z założeń prowadzenia operacji reagowania kryzysowego, ale również wojennych.

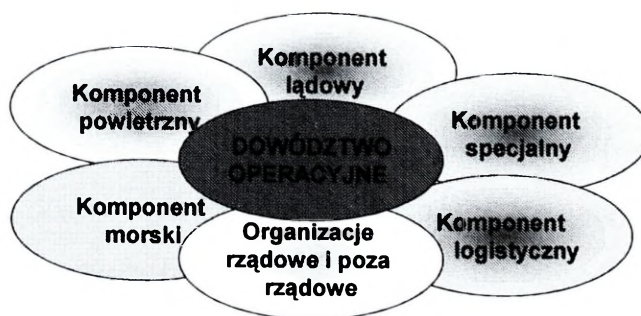
Celem politycznym współczesnych operacji wojennych jest obrona własnej suwerenności, a celem militarnym - pozbawienie przeciwnika zdolności ofensywnego działania. Takie cele nawet w operacjach wojennych wymagają innego podejścia do organizowania i prowadzenia działań zbrojnych. Prowadzenie działań połączonych w operacji wojennej powinno być skierowane na pozbawienie przeciwnika sprawności działania, a nie potencjału. Jeżeli działania zbrojne skierujemy głównie na pozbawienie przeciwnika potencjału, to nastąpi zniszczenie jego siły i to nie zagwarantuje minimalizacji strat po obu stronach konfliktu. Takie podejście zmierza do zadawania strat możliwych, a nie koniecznych. Zadawanie strat możliwych powoduje również nadmierne zużywanie własnego potencjału oraz poprzez udział w wielu akcjach bojowych naraża na straty własne siły. W planowaniu wszelkich działań, w których cel osiągnąć jest poprzez powodowanie strat, powinna być stosowana idea precyzyjnego rażenia. Precyzję można osiągnąć, wykorzystując: właściwe rozpoznanie i identyfikację punktów decydujących przeciwnika, łączoność działań, sieciocentryzm w planowaniu i działaniu oraz nowoczesne środki rażenia zespolone ideą minimalizacji strat i efektywnym działaniem.

Kierowanie się w planowaniu i prowadzeniu działań połączonych powyższymi założeniami powoduje, że uzyskujemy efekt synergii. Efekt synergii uzyskuje się poprzez dobór takich czynników i metod, które gwarantują lepszy wynik niż efekt działania pojedynczych składników. W działaniach połączonych, poprzez umiejętne skoordynowanie działań różnych uczestników, mo-

żemy osiągnąć efekt synergii. Możliwość powstania takiej wartości wynika z właściwego operowania osiągniętym efektem działania innych uczestników w stosunku do czasu, nakładów i metod działania na dany cel w planowanym działaniu. Jeżeli działanie zostanie podjęte w niewłaściwym czasie, to może okazać się, że osiągnięty dotychczas efekt wcześniejszego działania innych podmiotów jest niewystarczający i należy zwiększyć własny potencjał. Natomiast jeżeli osiągnięty efekt i przyszłe działanie jest optymalnie skoordynowane, to należy oczekiwać efektu synergii. W działaniach zbrojnych istotne jest, by wykorzystać skutki wcześniejszych działań na przeciwnika, w takim czasie, by nie zdążył podjąć zorganizowanego przeciwdziałania. Można postawić tezę, iż przejawia się to w przejęciu i utrzymywaniu inicjatywy, której skutkiem jest posiadanie przewagi, a efektem - optymalne osiągnięcie celów własnych.

W działaniach połączonych konieczne jest, by osiągnięciem danego celu dowodził jeden dowódca. Zapewnia to jedność dowodzenia oraz ciągłość przyjętego planu działania. Po stworzeniu zgrupowania zadaniowego zasadne jest, by dowódca otrzymał właściwe kompetencje w stosunku do otrzymanych sił na czas wykonania zadania. Podczas organizowania działań w układzie jednonarodowym nie stanowi to większego problemu. Trudności występują podczas organizowania działań w układzie wielonarodowym, gdzie kompetencje dowodzenia ograniczane są wcześniejszymi ustaleniami politycznymi. Dowódca zgrupowania zadaniowego stworzonego do osiągnięcia danego celu powinien optymalnie wykorzystać efekty działania jego sił zintegrowanych w zgrupowanie zadaniowe.

Dotychczas, mówiąc o działaniach połączonych, mieliśmy zwykle na myśli układ połączonych sił w operacji, gdzie podstawą organizowania zgrupowania zadaniowego były trzy komponenty (lądowy, powietrzny, morski). Obecnie takie postrzeganie problemu jest niewystarczające. Połączone działania należy postrzegać na poziomie dowódcy operacyjnego, który do optymalnego wykonania zadania potrzebuje nie tylko trzech tradycyjnych komponentów (rys. 3.2), ale również innych sił, które muszą być zespolone w jedność.

Rys. 3.2. Skład sił we współczesnych operacjach – wariant

Połączoność staje się nieodłącznym elementem holistycznego postrzegania rzeczywistości. Osiągnięcie celu przy minimalnych stratach (koniecznych) po obu stronach konfliktu wymaga pełnej integracji celów częściowych, zaangażowanych sił i efektów ich działania.

Należy podkreślić, że pozytywny efekt w operacji można osiągnąć poprzez umiejętne wykorzystanie zdolności i możliwości wszystkich uczestników operacji. Istota polega na wzajemnym wspieraniu się i czerpaniu korzyści z efektów wzajemnego działania.

Analiza celu i środowiska działania dostarcza wniosków dotyczących jego optymalnego osiągania. Wskazuje jednocześnie, które cele częściowe i w jakiej kolejności należy osiągać, by wykorzystać efekt synergii. Wymaga to pełnej integracji i zespolenia uczestników operacji w procesie planowania na wszystkich poziomach dowodzenia. Wymagana jest również ciągła synchronizacja, koordynacja oraz współdziałanie, by właściwie wykorzystać posiadany potencjał i efekty jego działania na wszystkich poziomach dowodzenia.

Idea działań połączonych w sztuce wojennej zawsze była realizowana, ale nigdy dotychczas nie dążono do tak pełnego zespolenia wszystkich uczestników działania na wszystkich ich poziomach. Działania połączone są koniecznością i sposobem na optymalne osiągnięcie celu.

Współczesne operacje będą skierowane na środek ciężkości przeciwnika. Głównym zadaniem dowódców i planistów operacyjnych jest, po pierwsze, stworzenie przesłanek, dzięki którym własny środek ciężkości będzie ochroniony i zabezpieczony przed atakiem przeciwnika. Natomiast druga część ich zadania dotyczy zagrożenia, zniszczenia lub neutralizacji środka ciężkości przeciwnika. Takie postrzeganie istoty planowania i działania operacyjnego wymaga zdefiniowania pojęcia środka ciężkości. *Czym jest środek ciężkości?* Czy jest to stan lub rzecz od początku do końca operacji ta sama? Czy być może ulega on zmianie w trakcie operacji ze względu na rozwój sytuacji strategiczno-operacyjnej? Analiza sytuacji operacyjnych pozwala postawić tezę, iż **środek ciężkości to taki stan, sytuacja lub rzecz, której zniszczenie, obezwładnienie lub neutralizacja nie pozwala przeciwnikowi osiągać jego celu.** Podstawowa trudność polega na zidentyfikowaniu środka ciężkości. We współczesnych konfliktach ważną rolę spełniają polityczne i społeczne środki ciężkości. Ich rzeczowy wymiar, to: sojusze, administracja, instytucje ekonomiczne, organizacje polityczne, które sytuowane są w terenie zurbanizowanym. W przyszłych operacjach, bez względu na ich uwarunkowania polityczne, cele militarne sytuowane będą w terenie zurbanizowanym. W przeszłości teoretycy wojskowi na podstawie doświadczeń z drugiej wojny światowej zalecali unikanie zdobywania miast. Zdobywanie miasta kojarzone zawsze było z dużymi stratami. Współcześnie nie można omijać terenów zurbanizowanych, ponieważ

spełniają one ogromną rolę w życiu społecznym, gospodarczym administracyjnym i politycznym strony przeciwnej. Działania w terenie zurbanizowanym nie mogą polegać na kompleksowym zdobywaniu domów i ulic. Istotą powinno być zdobywanie lub niszczenie tych obiektów, które decydują o „życiu” miasta. **Współczesne miasta bez energii, wody i innych usług socjalnych nie mogą funkcjonować.** Stąd nie należy ich zdobywać w całości, a tylko te obiekty, które są ważne. W przypadku konieczności zdobywania terenów zurbanizowanych należy w pierwszej kolejności unieruchomić obiekty wspierające możliwość funkcjonowania w nim ludności cywilnej i wojsk. Takie działanie może spowodować obniżenie wartości bojowej sił przeciwnika poprzez utratę wsparcia ze strony rodzimej ludności.

Współczesne konflikty, takie jak w Iraku i Afganistanie, wymagają oprócz obecności wojskowej przede wszystkim oddziaływania na sferę społeczną konfliktu¹³⁷. Jest to cechą konfliktów asymetrycznych, w których nie chodzi o pozbawienie danej społeczności suwerenności, a dokonanie w niej zmian w zakresie współczesnych standardów bezpieczeństwa. Środki finansowe niezbędne we współczesnych operacjach reagowania kryzysowego bezpośrednio wpływają na sferę społeczną konfliktu. Poprzez powodowanie realnych zmian w jakości życia danego społeczeństwa przeciwnik traci wsparcie moralne i zaplecze społeczne własnego narodu. Natomiast w przypadku tylko akcji wojskowych często powstają niezamierzone straty wśród ludności cywilnej, co przysparza przeciwników siłom NATO w Afganistanie i koalicji w Iraku. Nie oznacza to zaniechania akcji, ale tylko to, że większy nacisk powinien być położony na ochronę ludności cywilnej przed zastraszaniem jej przez siły przeciwne wprowadzanym zmianom społecznym.

We współczesnych konfliktach stosownie siły militarnej jest jednym z wielu narzędzi kształtowania bezpieczeństwa. Na równi z siłami zbrojnymi, a w wielu przypadkach jako podstawowe narzędzia stabilizacji sytuacji powinny być traktowane środki ekonomiczne, dyplomatyczne, informatyczne, społeczne, a nawet kulturowe¹³⁸. Nie ulega wątpliwości, że dużej ewolucji uległo rozwiązywanie sporów we współczesnym świecie, zwłaszcza po zakończeniu zimnej wojny. Jest to wynikiem postępującego rozwoju społecznego i kulturowego wielu narodów, a przede wszystkim jest to efekt swobodnego przepływu informacji. Używanie sił zbrojnych do wspierania zamierzeń politycznych państwa w XXI wieku wiąże się przede wszystkim z oddziaływaniem na skutki i przyczyny kryzysów politycznych, społecznych i destrukcyjnego działania sił natury. W kryzysach politycznych często dochodzi do używania sił zbrojnych metodami walki zbrojnej, ale

¹³⁷ Por., A. Jonas, *Afganistan – Zagrożenie ...*, s. 8-10.

¹³⁸ Por., J. Gryz, *Ewolucja znaczenia siły ...*, s. 13.

o ograniczonych skutkach. Zwykle nie są to konflikty pozbawiające suwerenności inne podmioty, a tylko dokonujące zmian w ich jakości bezpieczeństwa. Wskazuje to na zmiany we współczesnej sztuce wojennej i założeniach używania sił zbrojnych. Do założeń używania sił zbrojnych we współczesnych sytuacjach kryzysowych należy zaliczyć:

- deeskalację a nie eskalację negatywnego zjawiska,
- działanie na przyczyny sytuacji kryzysowych i kryzysów zanim przerodzą się w wyższą formę konfliktu,
- poprzez użycie siły zbrojnej stworzenie warunków, do rozwiązywania problemów środkami politycznymi, ekonomicznymi lub społecznymi,
- ustanowienie podstaw do normalnych warunków po usunięciu skutków kryzysu.

Analiza współczesnych konfliktów wskazuje, że siły zbrojne w polityce międzynarodowej używane są w sytuacjach doraźnych, będących wynikiem politycznej lub społecznej potrzeby wykreowania działań podkreślających wiarygodność i obecność na arenie międzynarodowej, lub w sytuacjach zgodnych ze światowymi standardami rozwiązywania sporów, podyktowanych oceną sytuacji politycznej, społecznej, ekonomicznej oraz militarnej¹³⁹. Wskazuje to na inną jakość operacji reagowania kryzysowego sytuowanych w światowych procedurach rozwiązywania sporów.

Konflikty inne niż wojna, wpływające na poziom bezpieczeństwa, na początku XXI wieku nabierają wspólnych cech, a mianowicie:

- konieczności długotrwałego zaangażowania politycznego, militarne, ekonomicznego i społecznego,
- utrzymywania w rejonie konfliktu sił zdolnych kontrolować obszar konfliktogenny,
- konieczność posiadania długotrwałej strategii zaangażowania w rozwiązanie sytuacji konfliktowej¹⁴⁰.

Zagrożenia i wyzwania bezpieczeństwa we współczesnym świecie wskazują, że społeczność międzynarodowa powinna posiadać instrument prawny wykonania uderzeń lub podejmowania działań uprzedzających realne zagrożenia bezpieczeństwa¹⁴¹. W strategiach wojskowego dziania, zwłaszcza Sojuszu i UE, pojawiają się siły zdolne podejmować działania prewencyjne (siły od-

¹³⁹ Por., J. Gryz, *Ewolucja znaczenia siły...*, s. 16.

¹⁴⁰ Por., tamże, s. 26.

¹⁴¹ Por., J. Pawłowski, *Koncepcja działań prewencyjnych w globalnej strategii bezpieczeństwa a problem afgański [w:] Afganistan. Militarne ...*, s. 28-35.

powiedzi NATO oraz grupy bojowe Unii Europejskiej). Jest to jednym z najważniejszych wyzwań używania siły militarnej do przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa, ale powinno być usankcjonowane prawem międzynarodowym.

Przykładem operacji reagowania kryzysowego jest operacja ISAF (*ang. International Security Assistance Force*) określana jako Międzynarodowe Siły Wspierające Bezpieczeństwo w Afganistanie. Podstawą planowania i rozpoczęcia operacji była decyzja NATO z grudnia 2001 roku w sprawie utrzymania pokoju w Afganistanie. Celem operacji było wsparcie rządu w Afganistanie oraz pomoc NATO w zapewnieniu bezpieczeństwa w Kabulu i jego okolicy oraz udział w tworzeniu i szkoleniu afgańskich struktur rządowych, sił bezpieczeństwa i pomoc w odbudowie infrastruktury cywilnej¹⁴². Obecne zadania sił NATO w Afganistanie są poszerzone i zakładają utrzymywanie kontroli w zakresie bezpieczeństwa na całym terytorium¹⁴³.

W aspekcie poszerzonego zadania operacja ISAF była podzielona na pięć faz:

- faza pierwsza – ocena i przygotowanie do rozmieszczenia sił;
- faza druga – rozszerzenie geograficzne rejonu operacji;
- faza trzecia – stabilizacja sytuacji;
- faza czwarta – przekazanie zadań odpowiedzialności za bezpieczeństwo państwa instytucjom rządowym;
- faza piąta – wycofanie sił z Afganistanu¹⁴⁴.

Celem w operacji ISAF jest stworzenie sprzyjających warunków do działania administracji rządowej na terytorium państwa oraz pomoc organizacjom międzynarodowym w rekonstrukcji kraju po kilkudziesięcioletnich wojnach. W operacji ISAF uczestniczy wiele państw, ale główną rolę spełniają państwa należące do NATO¹⁴⁵.

Interpretacja współczesnych operacji jest różna, najczęściej używaną nazwą jest „stabilizacja” lub „rekonstrukcja”. Wskazywałoby to na kolejny typ operacji nazywanej: stabilizacyjną, rekonstrukcyjną, prewencyjną, ekspedycyjną. Niektórzy teoretycy, a głównie praktycy, określają

¹⁴² Por., Z. Śliwa, *Wojsko Polskie – udział w afgańskiej prewencji [w:] Afganistan. Militarny ...*, s. 74.

¹⁴³ Zadanie zostało rozszerzone na podstawie Rezolucji RB ONZ nr 1510 z dnia 13.10.2003.

¹⁴⁴ Por., M. Gocuł, *Użycie wielonarodowych sił ...*, s. 55-58.

¹⁴⁵ Liczba uczestników z poszczególnych państw jest zmienna. Państwa NATO uczestniczące w operacji według ocenianej skali zaangażowania: USA (15331), Wielka Brytania (3990), Niemcy (2715), Holandia (2273), Kanada (2093), Włochy (2053), Polska (1188), Francja (1044), Turcja (663), Hiszpania (652), Rumunia (564), Dania (544), Norwegia (393), Belgia (383), Węgry (195), Grecja (166), Czechy (152), Litwa (145), Bułgaria (87), Słowacja (57), Słowenia (46), Łotwa (36), Islandia (15), Luksemburg (9), Portugalia (6). Państwa nie należące do NATO: Finlandia (786), Szwecja (208), Nowa Zelandia (116), Chorwacja (107), Albania (35), Macedonia (28), Azerbejdżan (22), Austria (21), Irlandia (8), Szwajcaria (2).

te operacje jako działania w ramach wojny. Należałoby się zastanowić, czy w ramach tych operacji prowadzone są działania przeciw legalnej władzy oraz narodowi, którego pozbawia się suwerenności, czy być może są to działania skierowane na dokonanie zmian w jakości suwerenności danego narodu, by mógł zagwarantować sam sobie bezpieczeństwo. Pojęcie stabilizacji w ujęciu semantycznym traktowane jest jako przywrócenie stanu trwałości, w tym szczególnym przypadku trwałości ładu i bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego narodu afgańskiego. Celem stabilizacji powinno być osiągnięcie trwałego efektu bezpieczeństwa lub co najmniej stworzenie warunków do jego osiągnięcia i utrzymywania w przyszłości. W interpretacji pojęcia stabilizacji szukamy często gotowych rozwiązań, których w istocie nie ma, zapominając o konieczności analizy sytuacji, przyczyn jej powstania oraz zdefiniowania przeszkód na drodze do jej osiągnięcia. Skupienie się tylko na zadaniach może spowodować utratę celu lub realizację zadań bez wymaganej elastyczności. Nie należy skupiać się na tym, co należy zrobić, ale na tym, co należy osiągnąć. Nie zadania są ważne, a cele i efekty pozwalające przechodzić na wyższy poziom osiągania bezpieczeństwa. Nie jest zasadne traktowanie przeciwników jako celu samego w sobie, ponieważ takie podejście nic nie zmienia w sztuce wojennej od tysięcy lat. Należy skupić się na celach i koniecznych efektach poprawiających jakość bezpieczeństwa.

Rekonstrukcja natomiast, z semantycznego punktu widzenia odnosi się do odtworzenia pewnych części lub całości zniszczonego przedmiotu lub systemu. W przypadku Afganistanu i Iraku powinna nastąpić rekonstrukcja władzy, bezpieczeństwa, jako stanu i procesu, sfery gospodarczej i społecznej obywateli. Rekonstrukcja stanu państwa i bezpieczeństwa powinna nastąpić według innych założeń niż z okresu przed zburzeniem poprzedniego systemu. *Czy te założenia rekonstrukcji mieszczą się w celach i zadaniach operacji z XX wieku? Analiza celów i zadań operacji z początku XXI wieku wskazuje, że nie są to operacje, których celem jest obrona własnej suwerenności lub pozbawienie jej innego podmiotu. Są to operacje, których właściwe cele nie są lub nie powinny być definiowane liczbą pokonanych przeciwników. W operacjach innych niż wojenne, które należy określać nazwą reagowania kryzysowego celem jest kształtowanie szeroko rozumianego bezpieczeństwa. W przyjmowanej terminologii operacji stabilizacyjnych, ekspedycyjnych czy rekonstrukcyjnych nie można jednoznacznie ze względu na ich cel określić prawidłowości ich rozwoju ze względu na specyfikę sytuacji. Stąd należałoby określać tego typu działania, bez względu na to, czy prowadzone są w Iraku, Afganistanie, czy innym państwie, operacjami reagowania kryzysowego, ponieważ przedmiotem oddziaływania jest sytuacja, którą należy zmienić. Nie jest właściwe definiowanie i mnożenie liczby typów operacji, ponieważ nie jesteśmy w*

stanie przewidzieć i zdefiniować wszystkich możliwych sytuacji w przyszłości. Natomiast, używając nazwy „operacje reagowania kryzysowego”, możemy je zdefiniować jako działanie na przyczyny, a w ostateczności na skutki sytuacji kryzysowych lub kryzysów. Szerokie postrzeganie operacji reagowania kryzysowego wymaga przygotowywania się nie do danego zadania, a do wyzwań, którym można przeciwstawić się poprzez budowanie zdolności operacyjnego działania.

Wyznacznikiem zmian w postrzeganiu operacji są ich założenia. We współczesnych operacjach konieczne jest centralne planowanie, z założeniem zdecentralizowanego działania. Optymalizacja osiągania celu wymaga centralnego planowania, natomiast charakter jego współczesnego osiągania wymaga działania w różnym czasie na decydujące punkty sytuowane w geoprzestrzeni. Stąd wymagane jest zdecentralizowane działanie w odpowiednim czasie i sytuacji na te obiekty, które są istotne ze względu na osiągany określony cel. Decentralizację działania wyznaczają samodzielne zgrupowania zadaniowe organizowane na potrzeby osiągania określonego celu optymalnymi metodami. Proces planowania operacji powinien być ukierunkowany na oczekiwany efekt, a nie na możliwości działania. Poprzez określenie celu i oczekiwanego efektu w wyniku jego osiągnięcia określamy metodę działania, która bazuje na celach i oczekiwanych efektach, a nie na możliwościach działania. Takie podejście powinno być zastosowane do definiowania i osiągania celu głównego i celów częściowych operacji. W teorii problemu pojawiła się teoria EBO (*ang. Effects Based Approach to Operations*), której istotą jest planowanie i osiąganie celu operacji w oparciu o oczekiwane efekty¹⁴⁶. Istotą EBO jest zdefiniowanie, w wyniku prowadzonej analizy systemowej środowiska działania, celów i metod ich osiągania. W teorii zawsze właściwym podejściem było zdefiniowanie celu głównego i celów częściowych operacji na podstawie analizy środowiska, celu i warunków jego osiągania oraz określenie metod działania i potrzeb w zakresie środków walki. Jednak instrumentalne traktowanie operacji na przestrzeni ostatniego 50-lecia XX wieku spowodowało, że w strukturze kampanii operacja spełniała funkcje taktyczno-operacyjne. Poprzez wprowadzone ograniczenia, czasu, przestrzeni, a przede wszystkim sił i definiowanie zadań spowodowano, że dowódca operacyjny nie posiadał swobody decydowania i działania. Wypełniał zadania, ale nie kreował myśli operacyjnej. Współczesne uwarunkowania w sposób naturalny zaczynają przywracać funkcje operacyjne dowódcy ze względu na charakter prowadzonych operacji. We współczesnych operacjach koncepcja EBO zmierza do osiągania celów koniecznych, a nie możliwych ze względu na posiadane środki. Jest to również

¹⁴⁶ Zob., *Commander's Handbook for an Effects-Based Approach to Joint Operations*, Joint Warfighting Center, February 2006.

podstawą do formułowania założeń zmierzających do osiągnięcia celu na podstawie uzyskanych efektów, a nie skali spowodowanych zniszczeń. Koncepcja EBO nie dotyczy działania, a wieloaspektowego postrzegania celów operacji i metod opracowania ich osiągnięcia.

Jeżeli zasadna jest teza, że użycie sił zbrojnych zmierza do deeskalacji konfliktu, a nie jego eskalacji, to planowanie operacji powinno być skierowane na przyczyny zagrożeń i zamiary przeciwnika, a nie na ich skutki. W założeniach współczesnych operacji powinien być postrzegany priorytet wykorzystania informacji nad ogniem i manewrem, co pozwoli osiągać cele częściowe operacji, wykonując precyzyjne działania na istotne do osiągnięcia celu obiekty. Umiejętne wykorzystanie informacji w połączeniu z nowoczesnością powinno zagwarantować precyzję działania. Optymalne osiągnięcie celu wskazuje na konieczność izolacji obszaru działań, by odciąć zasilanie przeciwnikowi z zewnątrz oraz nie dopuścić do rozprzestrzeniania się konfliktu na inne podmioty.

Przystępując do organizowania operacji, musimy udzielić sobie odpowiedzi na podstawowe pytania: co stanowi istotę celu głównego operacji oraz jakie cele częściowe muszą być osiągnięte, by został osiągnięty cel główny. Należy zrozumieć, co jest celem operacji; czego podczas jej prowadzenia należy unikać, jak czynniki operacyjne wpływają na osiągnięcie celu i co stanowi źródło siły i swobody działania wojsk własnych. W analogicznym aspekcie dokonujemy analizy przeciwnika lub sytuacji, która wymaga rozwiązań w ramach różnych typów operacji. Takie podejście do organizowania operacji pozwala zdefiniować to, co w niej jest najważniejsze, co powinno być zrobione, czego nie wolno osiągać i co ochraniać, by zagwarantować sobie powodzenie w przyszłym działaniu. Jednocześnie pozwala to zdefiniować te obszary działania po stronie przeciwnika lub w danej sytuacji, na które powinno być skierowane działanie. Właściwa interpretacja celu pozwala zdefiniować stan końca operacji oraz określić jej cele częściowe. Określenie stanu końca operacji i celów częściowych wymaga ich opracowania w zadania dla wojsk. Związane jest to jednoznacznie z określeniem potrzeb co do sił i ich podziału do osiągnięcia celów częściowych. Należy stworzyć koncepcję osiągnięcia celu głównego. Powyższe założenia powinny być ukierunkowane na osiągnięte efekty i ich wpływ na przyszłe działanie różnych uczestników operacji. Wymaga to przeprowadzenia analizy czynników operacyjnych w aspekcie osiąganego celu. Analiza czynników operacyjnych, przestrzeń, czas, informacja oraz siły - w odniesieniu do celu własnego - nie są wystarczające. O istocie wpływu czynników operacyjnych na charakter i tok operacji decydują w głównym stopniu relacje pomiędzy nimi, a nie ich bezwzględna wartość. W sztuce operacyjnej istotne jest wyznaczenie relacji pomiędzy czynnikami operacyjnymi i okre-

ślenie ich wartości. Przy czym należy podkreślić, że nie chodzi tu o przewidywanie bliżej nieokreślonej przyszłości, a o określenie wpływu przestrzeni i czasu na osiągnięcie celu w stosunku do używanych sił własnych i przeciwnika w określonych uwarunkowaniach informacyjnych. Wartość relacji pomiędzy celem a czynnikami operacyjnymi wynika z odpowiedniej gry sił w czasie i przestrzeni. Związane jest to z umiejętnością konstruowania celu głównego i celów częściowych w oparciu o oczekiwane i uzyskiwane efekty, a nie możliwości działania w określonych warunkach.

Podczas planowania operacji nie należy skupiać się na koncentracji sił w czasie i przestrzeni, a na skumulowaniu ich wysiłków pod kątem celu głównego. Pozwoli to uzyskać większy efekt niż jednostkowe zaangażowanie potencjału. Mimo, że sztuce wojennej od jej zarania zawsze chodziło o działanie na źródła siły i możliwości działania strony przeciwnej, to w wielu konfliktach zapominano o tym i podstawowy atrybut walki – siła – był skierowywany przeciw sile. W teorii operacji, podobnie jak w sztuce wojennej, istotne jest odkrycie źródeł siły przeciwnika i skierowanie swego głównego wysiłku w kierunku ich likwidacji lub neutralizacji w określonym czasie. Poprzez takie podejście do rozwiązania problemu pozbawiamy przeciwnika zdolności działania lub, działając bezpośrednio na jego zamiary, powodujemy, że jego działania są nieskuteczne.

Organizację i tok operacji należy postrzegać w pięciu etapach bez względu na jej typ. W etapach operacji wyszczególnia się: etap planowania i tworzenia sił; przegrupowanie w rejon lub na teatr działań operacyjnych; działanie, którego istotą jest osiągnięcie celu głównego operacji; wycofanie sił z obszaru sporu i przegrupowanie do miejsc pokojowego pobytu; odtworzenie zdolności i gotowości bojowej.

W etapie planowania i tworzenia sił należy opracować plan operacji oraz stworzyć operacyjne zgrupowanie zadaniowe, zgrać działanie jego najważniejszych podsystemów i przygotować je do przegrupowania. W procesie planowania należy poddać analizie cel i oczekiwane efekty jego osiągnięcia zdefiniowane stanem końca operacji. Proces planowania powinien być realizowany w myśl założeń wynikających ze scentralizowanego planowania, a zdecentralizowanego działania. Analizę warunków osiągnięcia celu i czynników operacyjnych należy prowadzić w aspekcie założeń analizy systemowej, tak by jednostkowe wnioski odnosiły się do globalnego systemu działania. Podstawą prowadzenia analizy systemowej jest skupienie się na oczekiwanych efektach, a nie możliwościach działania. Wówczas zostanie udzielona odpowiedź na pytania, co, gdzie i dla czego osiągnąć. Analizie poddawane są nie tylko czynniki operacyjne, ale przede wszystkim rela-

cje pomiędzy nimi w aspekcie osiąganego celu. Efektem analizy powinny być wnioski dotyczące osiągania koniecznych celów cząstkowych w operacji; linii operacyjnych i bazy operacyjnej; zdefiniowanych źródeł sił własnych i przeciwnika, punktów decydujących i kulminacyjnych. Linie operacyjne określają zarys koncepcji prowadzenia operacji. Pod pojęciem linii operacyjnych Jomini rozumiał obszar, na którym przebywa i prowadzi działania armia od bazy operacyjnej do celu operacji. Współcześnie jest to przestrzeń łącząca bazę operacyjną z celem operacji poprzez wyznaczone punkty decydujące, usytuowane w czasie i przestrzeni, których połączenie określa kierunek i metodę zmierzania do osiągnięcia operacyjnej swobody działania i centrum siły przeciwnika.

Nierozdzielnie z liniami operacyjnymi i koncepcją operacji połączony jest manewr operacyjny. Inne znaczenie posiada manewr na poziomie operacyjnym niż na poziomie taktycznym. Manewr taktyczny - to zrelatywizowane działanie wobec przeciwnika, zakończone uderzeniem lub uniknięciem uderzenia ze strony przeciwnika. Jego istota wynika z metody rozegrania walki. Manewr jest zjawiskiem odnoszącym się do działania wojsk własnych wobec przeciwnika. Każdy inny ruch w obszarze działań powinien być definiowany przemieszczeniem lub przegrupowaniem. Często pod pojęciem manewru dostrzegamy tylko działanie taktyczne związane ze zjawiskiem walki zbrojnej. Natomiast na poziomie operacyjnym wyróżniamy manewr operacyjny, którego istota wyraża się głównie w koncepcji prowadzenia operacji wojennej jako manewr po liniach wewnętrznych i zewnętrznych. Manewr operacyjny - to koncepcja użycia siły do osiągnięcia rozstrzygnięcia w operacji. Pod pojęciem manewru po liniach wewnętrznych rozumiana jest forma działania zmierzająca do rozdzielenia zgrupowania przeciwnika, a tym samym stworzenia przewagi względnej nad jego rozdzielonymi siłami.

Uzyskanie przewagi względnej jest warunkiem pomyślnego rozstrzygnięcia w operacji. Manewr taki pozwala stronie globalnie słabszej, poprzez wykorzystanie atutu położenia i mobilności operacyjnej, operować własnym środkiem ciężkości przeciw decydującym punktom przeciwnika w operacji. Manewr jest skuteczny do chwili, kiedy obszar i czas pozwalają na szybkie przemieszczenie własnych sił przeciw rozdzielonemu zgrupowaniu przeciwnika. Natomiast manewr po liniach zewnętrznych to forma działania polegająca na uderzeniu na kierunkach zbieżnych (oskrzydlenie w skali operacyjnej). To najskuteczniejsza i najtrudniejsza jednocześnie forma manewru. Umożliwia jednoczesne prowadzenie działań z wielu kierunków i wymaga posiadania przewagi przed rozpoczęciem działań. W obu koncepcjach wymagane jest posiadanie zgrupowań wiążących przeciwnika. W manewrze po liniach wewnętrznych dodatkowo należy mieć

zgrupowanie wykonujące rozłam w ugrupowaniu przeciwnika, zgrupowanie podtrzymujące rozłam oraz zgrupowanie bijące przeciwnika. Umiejętne operowanie posiadanymi siłami na poziomie wystarczalności do wykonania zadań wiążących i podtrzymujących rozdział pozwala zawsze uzyskać przewagę nad zgrupowaniem wojsk przeciwnika, które w pierwszej kolejności jest rozbijane. W manewrze po liniach zewnętrznych wymagane są zgrupowania oskrzydłujące. Istotne jest, by podczas wykonywania obejścia nie rozproszyć sił i zachować siłę uderzeniową do zaplanowanego rozstrzygnięcia.

Pomimo różnych zadań i metod działania w poszczególnych rodzajach manewru, do jego nowoczesnych cech celowo jest zaliczyć: wielowymiarowość, bezpośrednie działanie z miejsc bazowych na cel, działanie własnym środkiem ciężkości na punkty decydujące przeciwnika lub jego źródła siły, odwrotne proporcje pomiędzy obszarem a siłami wykonującymi manewr, wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie¹⁴⁷.

Pod pojęciem bazy operacyjnej rozumiany jest obszar lub miejsce, z którego siły zaangażowane w operacji czerpią zasilanie do prowadzenia działań. Baza operacyjna może być wysunięta i wówczas jest sytuowana na teatrze działań operacyjnych, może być traktowana jako obszar własnego państwa. Jeżeli jest tworzona wysunięta baza operacyjna, wówczas w niej składowane i utrzymywane są środki niezbędne do zapewnienia powodzenia operacji. Stworzenie wysuniętej bazy operacyjnej wymaga zorganizowania wielu przedsięwzięć od transportowych po ochronne w rejonie jej sytuowania. Rozmieszczenie wysuniętych baz operacyjnych zwykle jest spowodowane dużą odległością kraju własnego od teatru działań i koniecznością zgromadzenia zapasów logistycznych zapewniających ciągłość zasilania przez całą operację. Ponieważ zorganizowanie wysuniętej bazy operacyjnej wymaga czasu i odpowiedniej osłony, zakłada się możliwość jednoczesnego z jej rozwijaniem prowadzenia działań odstrasżających, pozornych, psychologicznych i innych.

W procesie planowania istotne jest zdefiniowanie źródeł siły i zdolności działania własnych i przeciwnika. Źródłem siły może być sytuacja, położenie, jakość uzbrojenia, a nawet panowanie w danym fragmencie geoprzestrzeni. Źródła siły i zdolności działania mogą mieć charakter polityczny i militarny. Umiejętne wykorzystanie źródeł własnej siły wpływa korzystnie na osiąganie celu operacji. Natomiast poprzez działania na zamiary przeciwnika uniemożliwiamy mu wykorzystanie własnych źródeł siły i zdolności działania. Stąd w sztuce operacyjnej istotne jest pla-

¹⁴⁷ Zob., A. Czupryński, *Przegrupowanie i manewr*, AON, Warszawa 2002, s. 59.

nowanie działania na zamiary przeciwnika, a nie na rzeczywistą sytuację. Natomiast istota planowania i działania taktycznego przejawia się w planowaniu i działaniu w rzeczywistej sytuacji. Uogólniając, można przyjąć, że źródłem siły są określone zdolności operacyjnego działania i możliwości: polityczne, wojskowe, gospodarcze, geograficzne i moralne stron konfliktu, mające decydujące znaczenie dla osiągania celu. Znaczne obniżenie wartości źródła siły przeciwnika lub jego neutralizacja może doprowadzić jego siły do klęski, co powinno spowodować efektywne zakończenie konfliktu. Źródła siły powinny być definiowane na każdym poziomie działania, a istotą jest ochrona własnych źródeł siły i dążenie do zniszczenia ich lub neutralizacji po stronie przeciwnika. Dotarcie do źródeł siły przeciwnika ułatwia zdefiniowanie punktów decydujących, poprzez które następuje dostęp do wyeliminowania źródeł siły przeciwnika i pozyskanie operacyjnej swobody działania. W każdym działaniu należy określić takie sytuacje i zdarzenia, których należy unikać, ponieważ są przesłanką do poniesienia klęski. Stąd wymagane jest określenie punktów kulminacyjnych. Pod pojęciem punktu kulminacyjnego rozumiana jest: sytuacja, miejsce w czasie i przestrzeni lub stan, którego nie wolno osiągnąć, ponieważ straci się sprawność skutecznego wpływania na cel własny. W przypadku osiągnięcia punktu kulminacyjnego należy zorganizować przerwę operacyjną, której istotą jest odtworzenie zdolności bojowej. Przerwa operacyjna oznacza czasowe zatrzymanie działań w celu zregenerowania sił lub poprawy niekorzystnej sytuacji w położeniu. Przerwa operacyjna może być działaniem zamierzonym lub wymuszonym przez przeciwnika¹⁴⁸.

Powyższe założenia organizowania operacji powinny być rozważane nie tylko na poziomie planowania dowództwa operacyjnego, ale wszystkich uczestników operacji. Uwarunkowania opracowania optymalnego planu operacji powinny być sytuowane w środowisku działania, a ich analiza powinna odbywać się w aspekcie czynników operacyjnych. Czynniki operacyjne - to zespół w miarę stałych elementów, których aspekt pozytywny lub negatywny w sposób istotny wpływa na organizację i metody osiągania celu. Wnioski z analizy czynników operacyjnych pozwalają ocenić warunki osiągania celu, a relacje pomiędzy nimi dokonać wyboru odpowiedniej metody działania. Ocena czynników operacyjnych i relacji pomiędzy nimi jest podstawą planowania operacji. Współcześnie do czynników operacyjnych zalicza się: siły, obszar (geoprzestrzeń), czas i informację. Do atrybutów siły należy zaliczyć: wielkość sił zbrojnych własnych i przeciwnika oraz relacje pomiędzy nimi; współzależność rodzajów sił zbrojnych i rodzajów

¹⁴⁸ Por., J. Kręcikij, *Współczesne kierowanie wojskami*, AON, Warszawa 2002, s. 126.

wojsk w osiągnięciu celu; inicjatywę wynikającą ze zdolności operacyjnego działania sił; zdolność zdobycia i utrzymania przewagi; możliwość odtwarzania zdolności bojowej; zdolność użycia sił w czasie i przestrzeni. Podstawowe pytanie brzmi, *jakimi metodami, kiedy i jakich sił użyć, by osiągnąć cel działania?* Udzielenie odpowiedzi na pytania w aspekcie analizy systemowej pozwoli zaplanować ich optymalne działanie w oparciu o uzyskiwane i oczekiwane efekty działania. W rozumieniu Clausewitza najlepsza strategia użycia sił polega na tym, aby zawsze być dość silnym, przede wszystkim w ogóle, a następnie w punkcie decydującym¹⁴⁹.

Obszar (geoprzestrzeń) od zarania dziejów stanowił podstawowy czynnik operacyjny. Obszar do końca XIX wieku postrzegany był tylko jako płaszczyzna, początek XX wieku za sprawą zastosowania nowoczesnych środków walki uaktywnił jego wysokość i głębokość oraz przestrzeń informatyczną. Obszar był postrzegany jako: cel wojny; źródło siły przeciwnika; baza operacyjna; ukształtowanie i pokrycie terenu z jego właściwościami klimatycznymi; linie operacyjnego działania; przygotowanie operacyjne terenu. Obszar jest wyznacznikiem operacyjnej swobody działania lub stanowi jej ograniczenie. W konfliktach do końca lat 50. XX wieku w stosunku do zwiększającego się obszaru działania wzrastały proporcjonalnie siły. We współczesnych konfliktach wzrasta obszar działania przy zmniejszającej się liczbie sił.

Od geoprzestrzeni działania sił zbrojnych nie można oddzielić czwartego wymiaru, którym jest czas¹⁵⁰. Czas wprowadza relatywizm w stosunku do punktu obserwowanego i określonego działania. Wszelkie działania wojskowe oceniane i planowane są w aspekcie czasu oraz celu, zmiennych środowiska działania i zaangażowanego potencjału, stąd czas w nich jest punktem odniesienia. Czas jest wartością nieodtwarzaną i w sztuce wojennej jego znaczenie nabiera szczególnego znaczenia. Czas w aspekcie rozpoznania, decydowania i działania lub prognozowania w odniesieniu do nowoczesnych środków rozpoznania i walki stał się jednym z czynników operacyjnych. Zawsze było istotne, czy dane działania prowadzone są pod presją czasu, czy w warunkach swobodnego jego upływu.

Wśród czynników operacyjnych wyszczególnia się informację, która na początku XXI wieku nabiera szczególnego znaczenia. Informacja występuje jako relacja pomiędzy podstawowymi czynnikami oraz jako czynnik kreujący działanie. Informacja zawsze miała duże znaczenie, ale współczesna jej relacja w stosunku do czasu działania sił nabrała szczególnego znaczenia ze

¹⁴⁹ Zob., C. Clausewitz, ..., s. 203.

¹⁵⁰ Czas był postrzegany, przez Hermana Minkowskiego (1864-1909), w połączeniu z przestrzenią, jako jej czwarty wymiar - czasoprzestrzeń.

względu na możliwość używania sił z różnych części teatru w czasie rzeczywistego rozpoznania. Skrócenie czasu przekazywania informacji w stosunku do podjęcia skutecznego działania zwiększa jej znaczenie.

Uogólniając, należy stwierdzić, że do końca XIX wieku środowisko, oceniane pod kątem potrzeb wojskowych, postrzegane była w dwóch wymiarach: jego szerokości i długości wraz z pokryciem terenu. Pojawienie się nowoczesnych środków walki i rozpoznania spowodowało, że w pierwszej połowie XX wieku środowisko walki nabrało znaczenia geoprzestrzeni. Środowisko walki z wymiaru lądowego i nawodnego poszerzyło się o przestrzeń powietrzną i obszary podwodnego działania. Ponadto w poszerzonym środowisku dostrzeżono przestrzeń informatyczną, która w drugiej połowie XX wieku nie tylko stała się nośnikiem informacji, ale stała się również polem walki. Stąd znaczenie informacji urosło do rangi czynnika operacyjnego. Informacja zawsze miała duże znaczenie, ale współczesne relacje między jej zidentyfikowaniem i czasem wykorzystania powodują, że jej znaczenie staje się pierwszoplanowe.

W procesie planowania niezbędne jest określenie celów cząstkowych, które osiągnąć są przez poszczególne komponenty indywidualnie lub wspólnie poprzez wykorzystanie efektów działania współuczestników operacji. Treścią działań operacyjnych w operacji są jej cele cząstkowe, których liczba i rodzaj wynika z metody osiągnięcia celu. Dotychczas jednym z wyznaczników operacji był poziom zaangażowanych sił, określany strukturą korpusu, armii, grupy armii lub frontu. Współcześnie do każdej operacji powołuje się takie siły i środki, które są odpowiednie do metody osiągnięcia celu. Stąd nie jest zasadne określanie wydzielonych sił pod nazwą dotychczas określanych struktur organizacyjnych, ponieważ skład ich jest bardzo zróżnicowany. Siły wydzielone do osiągnięcia celu operacji zasadne jest nazywać operacyjnym zgrupowaniem zadaniowym, ponieważ jego skład co do rodzaju wojsk i ich liczby determinowany jest celem i metodą jego osiągnięcia w określonych uwarunkowaniach strategicznych. Rodzaje wojsk wydzielone do składu sił zadaniowych w operacji zwykle zorganizowane są w jednorodne komponenty, co nie oznacza, że w składzie operacyjnego zgrupowania zadaniowego nie mogą być stworzone połączone zgrupowania sił komponentów, stworzone do wykonywania zadań autonomicznie na samodzielnych kierunkach.

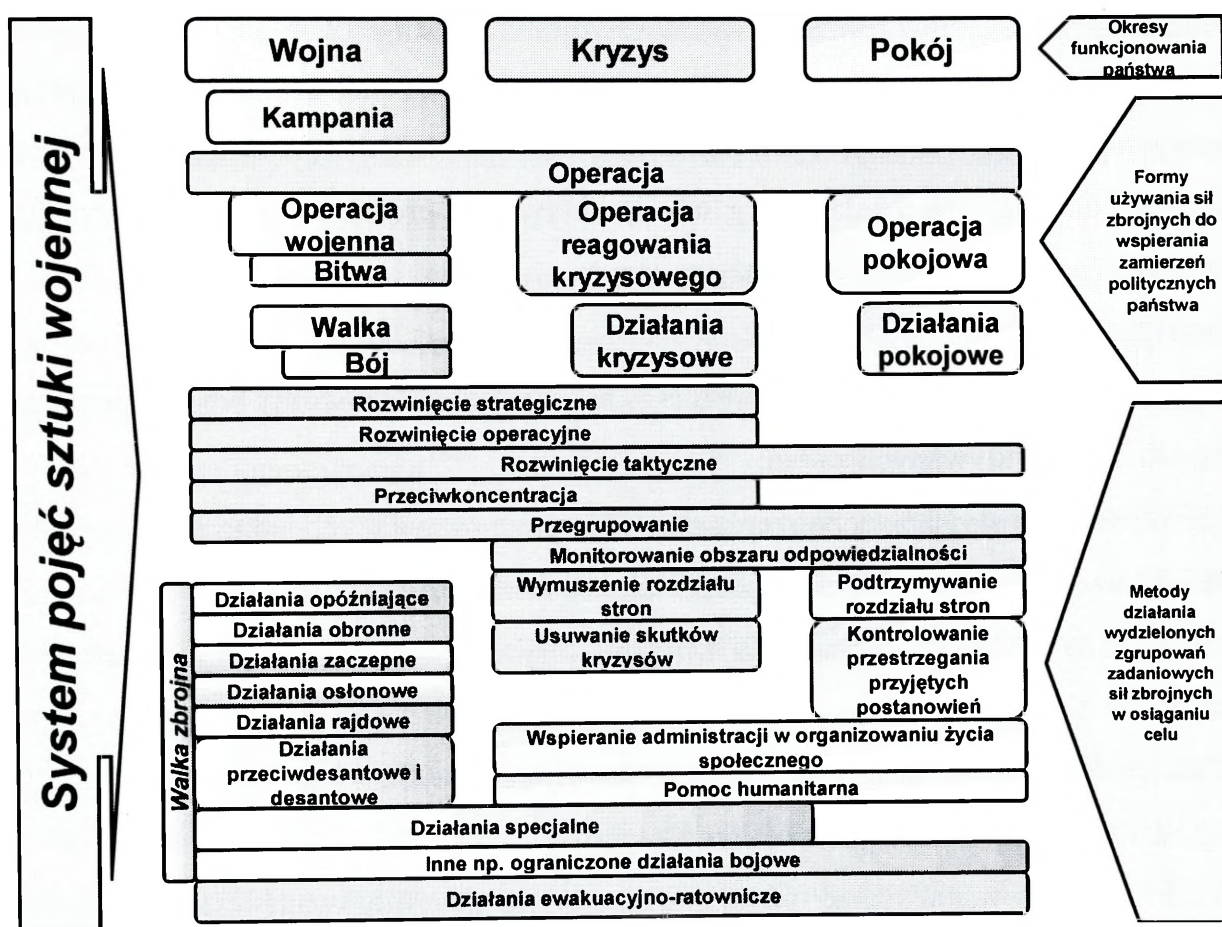
Samodzielne zgrupowania rodzajów sił zbrojnych w składzie komponentu – to taktyczne zgrupowanie zadaniowe, którego skład determinowany jest zadaniami koniecznymi do wykonania w danym środowisku działania. Natomiast bezpośrednio do wykonania zadania przeznacza się związki taktyczne, oddziały i pododdziały, które mają określoną strukturę. Zadanie nie może

przekraczać możliwości danej struktury organizacyjnej. Jeżeli stała struktura jest nieodpowiednia do metody realizacji zadania, wówczas należy stworzyć grupę taktyczną, której skład dostosowany jest do metody realizacji danego zadania. Oznacza to, że operacyjna zasada tworzenia sił do celów i zadań znajduje swoje zastosowanie również na poziomie taktycznym. Współcześnie dąży się do stworzenia założeń modułowej struktury zadaniowej, w której od składu dowództwa po skład sił tworzy się struktury odpowiednie do celu i metody jego osiągnięcia. W strukturze modułowej liczba i rodzaj modułów rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb jest zmienny i zdeterminowany zadaniem i metodą jego realizacji. Do wspólnych cech tworzonych zgrupowań należy zaliczyć: niejednolitą strukturę, jednolite dowództwo, doraźność trwania struktury określaną czasem wykonania zadania.

W sztuce operacyjnej dowodzenie operacyjne postrzegane jest jako transformacja celu i wytycznych strategicznych w zadania dla wojsk oraz synchronizacja i koordynacja ich działania nastawiona na cel główny. Dowodzenie operacyjne kieruje całokształtem przedsięwzięć wojskowych poprzez ich synchronizowanie i koordynowanie w operacji. Pomimo tworzenia zgrupowań zadaniowych, których założeniem jest uniknięcie współdziałania na korzyść synchronizacji i koordynacji, to jednak należy podkreślić, że nie eliminuje to współdziałania. Poziom współdziałania pomiędzy niezależnymi podmiotami działania wymaga rozwijania, zwłaszcza w ujęciu sieciocentrycznego pola walki. Podstawą umiejętnego wykorzystania efektów działania innych uczestników walki jest wzajemne informowanie się i podejmowanie współdziałania w układzie wielopłaszczyznowym. Zadaniem dowodzenia operacyjnego w tym ujęciu jest przekazanie kompetencji decydowania i działania w ramach osiąganego celu bezpośrednio na poziom realizacji danego zadania.

Cel główny w operacji osiągany jest poprzez osiąganie celów pośrednich, które stanowią podstawę zadań taktycznych dla jej uczestników. Cele cząstkowe w operacji zostają osiągnięte w działaniach operacyjnych, których istotą jest usuwanie lub neutralizacja przeszkód na drodze do celu głównego. Można postawić tezę, że suma efektów działań operacyjnych wykorzystanych odpowiednio przez dowódcę operacyjnego pozwala osiągnąć cel operacji. Treścią działań operacyjnych we współczesnych operacjach są ich cele cząstkowe osiągnięte przez doraźnie tworzone zgrupowania zadaniowe lub zgrupowania w etatowej strukturze. Działania operacyjne wynikają ze sposobu osiągania celu operacji. Ich liczba i rodzaj uzależniony jest od zdefiniowanych celów cząstkowych koniecznych do osiągnięcia celu głównego operacji (rys.3.3).

Rodzaj działań w danej operacji wynika z jej celu ogólnego i celu rzeczywistego. Typowe działania prowadzone w celu stworzenia zgrupowania zadaniowego lub osiągnięcia gotowości do działania w danym obszarze prowadzone są w różnych typach operacji. Można również część działań zdefiniować jako typowo pokojowe lub wojenne. Współcześnie wiele z charakterystycznych typowych działań w poszczególnych operacjach staje się uniwersalną metodą działania, ze względu na cel, we wszystkich operacjach. Pomimo to niektóre z nich można jednoznacznie sklasyfikować jako typowe dla operacji wojennej, operacji reagowania kryzysowego lub operacji pokojowej. Rozwinięcie operacyjne jest integralną częścią *rozwijania strategicznego*¹⁵¹, którego przedsięwzięcia realizowane są w sytuacjach zagrożenia suwerenności państwa.

Rys. 3.3. Typowe działania w poszczególnych operacjach

Rozwijanie strategiczne - to zespół przedsięwzięć prawnych, organizacyjnych i wykonawczych, niezbędnych do przejścia państwa i jego instytucji z pokojowego na wojenny system

¹⁵¹ *Strategiczne rozwijanie wojsk (sił zbrojnych)* – zespół przedsięwzięć podnoszących gotowość obronną państwa, obejmujących: operacyjne rozwijanie wojsk; osłonę granic; uruchomienie programu mobilizacji gospodarki i wykorzystanie zasobów narodowych (sojuszniczych); osiągnięcie gotowości do działania przez całe siły zbrojne. Zob., Dyrektywa Szefa SG WP o gotowości bojowej i mobilizacyjnej SZ RP, Warszawa 2005.

funkcjonowania. Interpretacja rozwijania strategicznego wskazuje, że jego istotą jest osiągnięcie gotowości obronnej przez państwo.

*Rozwijanie operacyjne*¹⁵² wojsk jest częścią rozwijania strategicznego podnoszącego gotowość obronną państwa poprzez: rozwijanie mobilizacyjne wojsk; rozwijanie systemów: dowodzenia, wsparcia i zabezpieczenia logistycznego oraz transportu i ruchu wojsk; przegrupowanie (przemieszczenie) wojsk; przewozy środków logistycznych; zorganizowanie i zgranie taktycznych i operacyjnych zgrupowań zadaniowych. Celem jest osiągnięcie gotowości do działania całości sił zbrojnych lub wydzielonych sił do danej operacji. Istota celów w definiowanych procesach rozwijania operacyjnego sprowadza się do osiągnięcia gotowości do działania.

Współcześnie rodzaje sił zbrojnych rozwijają swoje wybrane elementy lub całość wg założeń planu operacyjnego użycia sił w operacji. Dowodzenie w przyszłych operacjach wydzielonymi siłami będzie sprawowało Dowództwo Operacyjne, stąd rozwinięcie zakończone jest osiągnięciem gotowości do podjęcia działania wg ich dyrektyw. Na proces rozwinięcia operacyjnego wpływa wiele czynników, do których należy zaliczyć:

- charakter zagrożeń;
- rozwój sytuacji kryzysowej lub wojennej w aspekcie czasu (powolny lub dynamiczny);
- charakter przewidywanych zadań;
- skład osobowy i stopień zaopatrzenia materiałowego rozwijanych jednostek i dowództw;
- poziom wyszkolenia rozwijanych jednostek i dowództw;
- stopień przygotowanie rejonu oraz infrastruktury do potrzeb rozwinięcia operacyjnego wojsk;
- właściwości fizyczno-geograficzne rejonu rozwijania wojsk;
- organizację procesu rozwijania operacyjnego wojsk.

Powyższe czynniki wskazują, że rozwijanie operacyjne determinowane jest wieloma czynnikami. Za główny należy uznać charakter zagrożeń determinujących proces rozwijania sił oraz kategorię rozwijanej jednostki. Przedsięwzięcia rozwijania operacyjnego realizowane są przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych¹⁵³. Ich zadaniem jest wyszkolenie, wyposażenie i zgranie bojowe

¹⁵² *Rozwinięcie operacyjne - część strategicznego rozwijania wojsk realizowanego w ramach podnoszenia gotowości obronnej państwa obejmujące: mobilizacyjne rozwijanie wojsk; rozwijanie systemów: dowodzenia, wsparcia i zabezpieczenia; przegrupowanie (przemieszczenie) wojsk i przewozy środków logistycznych; zorganizowanie odpowiednich zgrupowań operacyjnych; osiąganie gotowości do działań bojowych wydzielonych komponentów sił zbrojnych. Zob., tamże.*

¹⁵³ Por., M. Zieliński, *Sztuka operacyjna. Część 1. Operacje morskie*, AMW, Gdynia 2007, s. 107-111.

wydzielanych jednostek i przekazanie ich do dyspozycji Dowództwa Operacyjnego. Ulega przetwarzaniu wiele dotychczasowych zadań, które realizowały rodzaje sił zbrojnych. Dotyczy to między innymi zgrania systemu dowodzenia oraz rażenia wydzielonych sił wojsk lądowych z innymi uczestnikami operacji. Stąd w aspekcie nowych zadań i kompetencji (*force provider'a*) zasadne jest wyróżnienie rozwinięcia taktycznego. Istotą rozwijania taktycznego jest przygotowanie do potrzeb przyszłej operacji pododdziałów i oddziałów wg planu ich użycia. Każdy rodzaj sił zbrojnych odpowiada za wyposażenie i szkolenie wydzielonych sił na potrzeby Dowództwa Operacyjnego. Odpowiedzialność w tym zakresie dowództw rodzajów sił zbrojnych polega na:

- wydzieleniu i skierowaniu do udziału w operacji odpowiednio wyszkolonego i wyposażonego komponentu;
- zorganizowaniu i przegrupowaniu wydzielonych sił do rejonu rozwinięcia operacyjnego lub rejonu koncentracji;
- zapewnieniu terminowości i bezpieczeństwa przemieszczanych sił;
- zapewnieniu i utrzymywaniu przez cały okres operacji wsparcia logistycznego;
- sprawowaniu kontroli nad stanem zapasów bieżących do czasu przekazania dowodzenia Dowództwu Operacyjnemu¹⁵⁴.

Przegrupowanie jest przedsięwzięciem, które dotyczy wszystkich komponentów w operacji. Może zaistnieć w okresie rozwijania operacyjnego lub w innych sytuacjach, gdy wojska dokonują zmiany ugrupowania bez styczności taktycznej z przeciwnikiem. Jego istota w operacji wyraża się w zmianie ugrupowania odpowiednio do przewidywanych zadań. Praktyczna realizacja przemieszczenia i przyjęcia odpowiedniego ugrupowania przez poszczególne komponenty realizowana jest oddzielnie w różnych środowiskach, ale lotnictwo w trakcie zmiany ugrupowania przez poszczególne komponenty może je osłaniać przed niespodziewanym napadem z powietrza. Zmiana ugrupowania przez siły powietrzne może wyrażać się zmianą rozmieszczenia poszczególnych zgrupowań statków powietrznych na lotniskach. W ujęciu sił morskich jest to zmiana rozmieszczenia sił w bazach morskich lub w akwenach morskich odpowiednio do przewidywanych zadań. Istotą przegrupowania jest przemieszczenie sił bez bezpośredniego oddziaływania przeciwnika i przyjęcie ugrupowanie odpowiednio do przewidywanych działań. Przegrupowanie

¹⁵⁴ Zob. A. Czupryński (red. nauk.), *Rozwinięcie operacyjne. Materiały z konferencji*, AON, Warszawa 2006. s. 14.

jest przedsięwzięciem, które występuje w każdym typie operacji i może być realizowane wielokrotnie podczas jej trwania.

Działania wspierające polegają na świadczeniu sobie takich zadań, których wspierany samodzielnie nie może wykonać. W sferze tej postrzegane są zadania, które nie są w sposób zbrojny skierowane na przeciwnika. Do takich działań można zaliczyć: rozpoznanie, transport, ewakuację, ratownictwo oraz inne, wynikające z możliwości operacyjnego działania poszczególnych komponentów. Każde działanie wymaga właściwego rozpoznania sytuacji, a dowódca w operacji może korzystać z wielu jego źródeł. Zakres środków rozpoznania jest duży od rozpoznania kosmicznego po elektroniczne i osobowe oraz realizowane przez poszczególne komponenty. W sieciocentrycznym polu walki i działania istotne jest, by poziom dostępności do poszczególnych informacji był odpowiedni do skali realizowanego zadania. Poszczególne komponenty uczestniczące w operacji powinny uzupełniać, uaktualniać i potwierdzać dane z rozpoznania, by ich wiarygodność była wysoka. Rozpoznanie jest procesem, który wszyscy w każdych warunkach prowadzą w sposób ciągły. Jednym z zadań wspierających mogą być usługi transportowe. Główne zadania w zakresie transportu w operacji spełnia komponent logistyczny, ale pozostali uczestnicy posiadają również środki transportu, które zwłaszcza w specyficznym środowisku działania, są traktowane jako pierwszoplanowe. W przypadku transportu w środowisku morskim główne zadania spełniają siły morskie, a w środowisku powietrznym - komponent powietrzny. Transport morski nabiera szczególnego znaczenia w uwarunkowaniach uczestnictwa w operacji poza europejskim teatrem działań, gdy wymagane jest dostarczenie dużej ilości środków logistycznych lub do przewozu środków walki. Podczas zakładania wysuniętej bazy operacyjnej poza obszarem europejskim na obrzeżach kontynentów może spełniać nie tylko funkcje transportowe, ale również ruchomej bazy operacyjnej na akwenie wód międzynarodowych. Ze względu na możliwość przetransportowania dużej liczby środków materiałowych transport morski jest bardzo efektywny. W aspekcie czasu transport powietrzny odgrywa pierwszoplanową rolę. Ograniczeniem dla transportu powietrznego jest konieczność posiadania lub wyczarterowania odpowiednich statków powietrznych i konieczność występowania w danym rejonie infrastruktury lotniskowej mogącej przyjmować samoloty danej klasy¹⁵⁵. Oznacza to, że w operacji wszyscy mogą świadczyć na korzyść innego uczestnika usługi transportowe w zależności od uwarunkowań prowadzonej operacji. Ważne zadanie w ramach transportu dotyczy zadań ewakuacyjno-ratowniczych, które w ope-

¹⁵⁵ Por., R. Szpyra (red. nauk.), *Sztuka operacyjna sił powietrznych*, AON, Warszawa 2007, s. 66.

racji w środowisku morskim i na pograniczu z lądowym realizuje komponent morski¹⁵⁶. Akcje ratownicze i ewakuacyjne - to zespół różnorodnych przedsięwzięć podejmowanych przez zgromadzenia zadaniowe, w celu udzielenia pomocy poszkodowanym w różnych sytuacjach, lub zapobieganie rozprzestrzenianiu się negatywnych skutków danego zjawiska. W środowisku morskim i lądowym ewakuację może realizować komponent lądowy poprzez użycie własnego lotnictwa. Utrzymywanie w gotowości sił i środków do ewakuacji śmigłowcami odgrywa bardzo ważne znaczenie¹⁵⁷. Ewakuacja może odbywać się również transportem lotnictwa sił powietrznych, ale wymaga to utrzymywania lotnisk w rejonie ewakuacji.

W sztuce operacyjnej ważnego znaczenia nabiera przeciwkoncentracja, której istota polega na demonstrowaniu zdolności i gotowości do działania, by poprzez demonstrowaną determinację odstraszyć przeciwnika. Przeciwkoncentracja¹⁵⁸ jest instrumentem odstraszenia i może być realizowana w pierwszym lub trzecim etapie operacji w zależności od sytuacji. Przeciwkoncentracja polega na stworzeniu podstaw do osiągnięcia celu politycznego konfliktu poprzez demonstrowanie determinacji i gotowości użycia siły.

Rozpoczęcie operacji wojennej lub reagowania kryzysowego na zagrożenia militarne zwykle rozpoczyna się akcjami bojowymi lotnictwa na obiekty pozwalające osiągnąć przewagę w powietrzu (lub dominację) na obiekty o znaczeniu strategicznym. Działania te są skierowane przeciwko ofensywnym i defensywnym środkom powietrznym przeciwnika w celu uzyskania i utrzymania pożądanego stopnia dominacji w przestrzeni powietrznej¹⁵⁹. W ramach walki o panowanie w powietrzu niektóre zadania mogą być wykonywane przez komponent specjalny na rzecz komponentu lotniczego np. w zakresie naprowadzania na obiekty lub niszczenie stacji rozpoznania radiolokacyjnego. Efektem działania lotnictwa w ramach walki o przewagę może być uzyskany jeden ze stopni dominacji określanej jako: korzystna sytuacja, przewaga w powietrzu lub panowanie w powietrzu. W konfliktach w Afganistanie, Iraku, byłej Jugosławii zostało zdobyte panowanie w powietrzu. Efekt panowania w powietrzu powoduje ułatwienia w działaniach przeciw obiektom o znaczeniu strategicznym, a jednocześnie zwiększa swobodę działania pozostałych komponentów

¹⁵⁶ Por., M. Zieliński, *Sztuka operacyjna* ..., s. 145-153.

¹⁵⁷ Stany Zjednoczone zawiesiły planowane naloty na Afganistan, ponieważ przed ich rozpoczęciem nie posiadały w pobliżu śmigłowców ratownictwa z pola walki. Zob., S. Tanner, *Wojny* ..., s. 181.

¹⁵⁸ *Przeciwkoncentracja strategiczna – realizacja celu polityczno-militarnego NATO poprzez zgrupowanie w neutralnym obszarze takiej ilości wyspecjalizowanych sił Sojuszu, które z powodzeniem przeciwstawia się skoncentrowanym siłom potencjalnego agresora lub spowodują, że przeciwnik zaniecha dalszych działań. Specyficzny rodzaj działań prewencyjno-stabilizacyjnych, realizowany w sytuacji kryzysu w przewidywaniu konfliktu zbrojnego. Zob., Słownik pojęć z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.*

¹⁵⁹ Por., R. Szpyra (red. nauk.), *Sztuka operacyjna sił* ..., s. 30.

w operacji, ponieważ zostaje wyeliminowane zagrożenie z powietrza. Działania na obiekty o znaczeniu strategicznym skierowane są na punkty decydujące przeciwnika, by wyeliminować jego środek ciężkości. Obiektami ataku lotniczego mogą być systemy kierowania państwem i jego obronnością, obiekty infrastruktury przemysłowej o kluczowym znaczeniu. Celem działania na strategiczne obiekty jest wywarcie wpływu na wolę polityczną strony przeciwnej lub neutralizacja jej możliwości prowadzenia wojny lub innego konfliktu¹⁶⁰.

W operacjach wojennych prowadzone są działania zaczepne w wymiarze lądowym, powietrznym i morskim, a ich istota sprowadza się do spowodowania zniszczeń koniecznych po stronie przeciwnika i opanowania w środowisku lądowym określonego obiektu, a w środowisku morskim oznacza panowanie w danym akwenie morskim. Działania zaczepne to wielofunkcyjne i wielowymiarowe działania połączonych zgrupowań zadaniowych, których zadaniem jest opanowanie punktów decydujących, wpływających pośrednio lub bezpośrednio na osiągnięcie celu operacji. Do celów szczegółowych działań zaczepnych zalicza się: wyprzedzenie przeciwnika w zdobyciu inicjatywy; odzyskanie części lub całości utraconej strefy odpowiedzialności; obniżenie możliwości prowadzenia działań zaczepnych przeciwnika w wyniku zadanych mu strat; umożliwienie koncentracji własnym wojskom w innym miejscu i czasie; związanie przeciwnika walką, aby zapobiec zmianie jego położenia; pozbawienie przeciwnika zdolności operacyjnych do prowadzenia działań zaczepnych. Należy mieć świadomość, że współczesne działania zaczepne w środowisku lądowym, morskim i powietrznym będą prowadzone inaczej niż w minionym wieku. Ich istotą będzie duża manewrowość, przestrzenny charakter, działania skierowane na punkty decydujące, by jak najszybciej i jak z najmniejszymi stratami wyeliminować środek ciężkości przeciwnika. Zaletą działań zaczepnych w operacji jest: wybór czasu i miejsca rozpoczęcia działań; wybór kierunku wykonania głównego uderzenia; posiadanie inicjatywy; narzucenie przeciwnikowi sposobu prowadzenia działań. Poprzez kompleksowe działania zaczepne można pokonać przeciwnika, jeżeli on jest celem głównym operacji. Po osiągnięciu celu działań zaczepnych wojska z zasady przechodzą do obrony osiągniętego stanu rzeczy, by stworzyć warunki do pokojowego zakończenia konfliktu. Treścią zadania obronnego może być również utrzymanie opanowanego obiektu lub zabezpieczenie wejścia do działań innych zgrupowań zadaniowych.

Działania obronne w operacji - to wielofunkcyjne i wielowymiarowe działanie zgrupowań, których celem jest udaremnienie osiągnięcia celów zaczepnych przeciwnika i stworzenie warun-

¹⁶⁰ Por., tamże, s. 36.

ków do osiągania własnych celów w operacji. Istotą działań obronnych w środowisku lądowym jest utrzymywanie ważnych obiektów, w środowisku morskim - panowanie w danym akwenie, a w środowisku powietrznym - odpieranie ataków przeciwnika próbującego osiągnąć panowanie w powietrzu. Do celów szczegółowych zalicza się: utrzymanie decydującego fragmentu geoprzestrzeni gwarantującej realizację głównych zadań własnych; załamanie natarcia przeciwnika i niedopuszczenie do osiągnięcia jego celów; zyskanie czasu na przygotowanie głównych sił realizujących bezpośrednio cel strategii wojskowej; stworzenie warunków do realizacji zadań poprzez główne zgrupowania zadaniowe. Do działań obronnych w operacji przechodzi się: podczas osłony rozwijania strategicznego; po likwidacji lokalnego konfliktu; w wyniku niepomyślnie rozwijających się działań zaczepnych, w których może dojść do osiągnięcia punktu kulminacyjnego; w celu zabezpieczenia wejścia do działań zaczepnych głównych sił, przede wszystkim w środowisku lądowym; w drugim rzucie - w celu przejęcia odpowiedzialności prowadzenia operacji z przeciwnikiem; podczas lądowej obrony wybrzeża; do osłony skrzydeł głównych zgrupowań zadaniowych. Działania obronne w środowisku lądowym mogą być prowadzone jako stała obrona, manewrowa lub przestrzenna, skierowana na utrzymanie ważnych obiektów zapewniających panowanie nad obszarem. W przypadku utraty ważnej części środowiska lądowego wykonywane jest przeciwuderzenie przez dowódcę komponentu lądowego wspieranego przez pozostałych uczestników operacji. Przeciwuderzenie - to zwrot zaczepny wykonywany w toku działań obronnych prowadzonych przez główne siły komponentu lądowego. Celem głównym jest rozbicie przeciwnika, który włamał się w głąb obrony i odzyskanie utraconego rejonu oraz odtworzenie w całości lub części poprzedniego położenia. Jednym z celów szczegółowych może być: poprawa położenia lub, poprzez przeciwuderzenie, zerwanie działań zaczepnych przeciwnika; zaangażowanie potencjału przeciwnika na kierunku mającym drugorzędne znaczenie w operacji. Przeciwuderzenie kończy się przejściem do obrony w opanowanym rejonie, a w sprzyjających warunkach może przerodzić się w przeciwnatarcie. By zapewnić skuteczność wykonania przeciwuderzenia przez wydzielone zgrupowanie komponentu lądowego, dowódca operacyjny i dowódca komponentu lądowego muszą spełnić szereg warunków. Istotne jest stworzenie warunków do zatrzymania zgrupowania uderzeniowego przeciwnika na kierunku jego największego powodzenia. Stąd należy w środowisku lądowym określić linię koordynacyjną do zatrzymania, by zgrupowania przeznaczone do zatrzymania mogły zsynchronizować i skoordynować swoje działania. Warunek ten jest konieczny, ponieważ w przypadku przerwania obrony przeciwnik zyskałby operacyjną swobodę działania w środowisku lądowym. Z punktu operacyjnego i taktycznego

należałoby stworzyć taką sytuację, w której przeciwnik wprowadza odwody operacyjne, które uwikłają się w walkę, ale nie będą miały możliwości jej rozstrzygnięcia. Kolejnym warunkiem jest dezorganizacja dowodzenia; w jego spełnieniu uczestniczą: komponent powietrzny, specjalny, a nawet morski w szczególnym położeniu taktyczno-operacyjnym. Celem jest doprowadzenie do takiej sytuacji, by przeciwnik w czasie od rozpoczęcia manewru przeciwuderzenia do momentu nawiązania kontaktu bojowego nie podejmował decyzji do przeciwdziałania. Zadania te realizowane są poprzez uderzenia ogniowe i elektroniczne z lądu, powietrza i morza oraz działania specjalne na stanowiska dowodzenia. Podstawą wykonania manewru przeciwuderzenia przez zgrupowanie lądowe jest posiadanie miejscowego panowania w powietrzu. Zapewnia to swobodę wykonania uderzeń na stanowiska dowodzenia oraz swobodę wykonania manewru przeciwuderzenia oraz pozwala skutecznie prowadzić izolację pola walki przed odwodami operacyjnymi przeciwnika. Izolację pola walki prowadzi się w celu niedopuszczenia lub zdezorganizowania dotarcia odwodów operacyjnych przeciwnika, oraz w celu osłony powietrznej rejonu działań. W wyniku miejscowej przewagi w powietrzu, izolacji pola walki, dezorganizacji systemu dowodzenia przeciwnika oraz zapewnienia mobilności taktycznej zgrupowanie przeciwuderzające osiąga swobodę działania, co stanowi podstawę powodzenia przeciwuderzenia. Przeciwuderzenie powinno być zaplanowane i wykonane na najsłabsze elementy systemu przeciwnika, by w krótkim czasie na dużej przestrzeni osiągnąć efekt zaskoczenia i poprzez to wyeliminować źródło siły działań zaczepnych przeciwnika w danej sytuacji taktyczno-operacyjnej.

Jedną z metod prowadzenia aktywnych działań, głównie w środowisku lądowym, są działania opóźniające. Działania opóźniające to szereg skoordynowanych czasowo i przestrzennie różnorodnych działań w formie obrony i natarcia, prowadzonych w różnym czasie i miejscu przez zgrupowanie zadaniowe. Istota działań opóźniających polega na zawiązaniu starcia i uchylaniu się od jego rozstrzygnięcia. Celem jest spowolnienie natarcia przeciwnika oraz rozpoznanie jego głównych kierunków działania lub skierowanie go w obszary przygotowane do obrony. Na korzyść lądowych zgrupowań prowadzących działania opóźniające mogą wykonywać zadania bezpośredniego wsparcia wydzielone siły komponentu powietrznego lub morskiego, jeżeli działania prowadzone są w pobliżu linii brzegowej.

W operacji działania osłonowe mogą prowadzić siły komponentu lądowego i morskiego w swoich obszarach odpowiedzialności. Działania osłonowe prowadzone są przez wydzielone zgrupowania zadaniowe na samodzielnych kierunkach w określonym czasie. Ich zadaniem jest

niedopuszczenie do uderzenia przeciwnika z osłanianego kierunku na główne zgrupowanie osłanianych wojsk lub ważny obiekt.

Duże znaczenie, jako działania na punkty decydujące przeciwnika, mają działania rajdowe. Mogą być prowadzone przez wydzielone siły komponentu lądowego, morskiego i specjalnego. Ich istotą jest wykonanie uderzenia na ważny obiekt i po wykonaniu zadania powrót do ugrupowania operacyjnego lub przejście do działań w rozproszeniu, głównie w środowisku lądowym.

Ważą rolę w operacjach odgrywają działania przeciwdesantowe i desantowe. Działania przeciwdesantowe prowadzone są przez połączone zgrupowanie morskie, powietrzne, lądowe i specjalne. Celem działań przeciwdesantowych jest rozbicie desantu morskiego lub powietrznego w miejscach załadowania na środki transportowe lub podczas transportu desantu, by nie dopuścić ich do zorganizowanego lądowania.

Działania desantowe są to połączone działania sił lądowych, morskich, powietrznych i specjalnych, których celem jest wysadzenie desantu w rejonie działania i osiągnięcie określonego celu.

We wszystkich działaniach ważne są działania lotnictwa przeciw siłom naziemnym i nawodnym przeciwnika, ponieważ obniża to ich potencjał, a jednocześnie poprzez to wspiera działania komponentu lądowego i morskiego. Efekty działań powietrznych wykorzystywane są do osiągnięcia zwycięstwa w środowisku lądowym i morskim.

W operacjach reagowania kryzysowego na zagrożenia polityczno-militarne mogą być prowadzone podobne działania jak w operacjach wojennych, ale ich skutek powinien być ograniczony ze względu na globalny cel tego typu operacji. Celem działań bojowych o ograniczonym skutku nie jest zniszczenie przeciwnika, a w sposób zbrojny oddziaływanie na przyczyny lub skutki sytuacji kryzysowych.

Monitorowanie obszaru - to śledzenie i dozorowanie jakościowych zmian przez zgrupowania wielofunkcyjne w rejonie mandatowym ustalonym postanowieniami międzynarodowymi lub narodowymi w zakresie bezpieczeństwa. Działanie te mogą być prowadzone przez wielofunkcyjne połączone zgrupowania zadaniowe na danym kierunku przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych w ich funkcjonalnych środowiskach.

Podtrzymywanie rozdziału stron - to niedopuszczenie przez zgrupowania zadaniowe do ponownego nawiązania kontaktu bojowego przez zwaśnione strony. Działania te charakterystyczne są dla operacji pokojowych, w których strony wyraziły zgodę na zaangażowanie się sił pokojowych. Natomiast wymuszanie rozdziału stron polega na zastosowaniu przemocy zbrojnej przez

zgrupowania zadaniowe lub groźby jej użycia w celu rozdzielenia stron konfliktu. Działania te są typowe dla operacji reagowania kryzysowego.

W wielu operacjach prowadzone są blokady rejonu sporu. Blokady - to zespół środków realizowanych przez zgrupowania zadaniowe do izolacji określonego obszaru. Zadaniem jest niedopuszczenie do niekontrolowanego przemieszczania się osób, sił i środków do lub z izolowanego obszaru. Poprzez skuteczne blokady można doprowadzić do wygaśnięcia źródła konfliktu.

Współcześnie we wszystkich typach operacji prowadzona jest pomoc humanitarna. Są to działania podjęte przez zgrupowania zadaniowe dla dobra innych osób (społeczności) w celu udzielenia im wsparcia w ramach posiadanych kompetencji i środków. Pomoc humanitarna powinna być skierowana do osób znajdujących się w trudnej sytuacji. Należy dążyć, by pomoc humanitarna nie była źródłem podtrzymującym, ze społecznego i ekonomicznego punktu widzenia, konflikt¹⁶¹. Takie niebezpieczeństwo występuje zwłaszcza w konfliktach prowadzonych pomiędzy grupami etnicznymi o niskim poziomie rozwoju cywilizacyjnego.

Wspieranie miejscowej ludności - to przedsięwzięcia zmierzające do normalizacji stosunków społecznych i prawnych w danym rejonie. Celem jest wspieranie miejscowej ludności lub organów konstytucyjnych w przejmowaniu odpowiedzialności za sferę życia społecznego w rejonie mandatowym. Takie działania mają miejsce obecnie w Afganistanie i Iraku, gdzie w wyniku działań wojennych nastąpił rozpad wszelkich struktur państwowych i wymaga to ich odbudowania, ale na zasadach innych niż przed konfliktem.

W operacjach mogą być organizowane i prowadzone działania przez zgrupowania zadaniowe różnymi metodami, a wynika to z istoty celu, warunków jego osiągnięcia oraz zdolności operacyjnego działania.

Zawarte pojęcia znajdują swoje odzwierciedlenie w rzeczywistym organizowaniu działań połączonych zgrupowań zadaniowych w operacji. Rozumienie pojęć i ich istoty ułatwia nie tylko komunikację na poziomie języka pojęć danego działu wiedzy, ale przede wszystkim ułatwia organizowanie i prowadzenie współczesnych operacji i wynika z ich ewolucji.

¹⁶¹ Zob., H. Münkler, *Wojny naszych czasów*, wyd. WAM, Kraków 2004, s. 113-115.

3.2.1. Uwarunkowania operacji wojennych

Operacje wojenne wynikają z zagrożeń bezpośrednich¹⁶² lub ekspansjonistycznej polityki¹⁶³ wobec innych podmiotów prawnych na arenie międzynarodowej. Dopuszczalność prowadzenia operacji wojennych warunkowana jest założeniami art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych. Do warunków zezwalających na ich prowadzenie można zaliczyć: bezpośrednią obronę suwerenności i nienaruszalności terytorialnej kraju; bezpośrednią obronę suwerenności i nienaruszalności terytorialnej państwa sojuszniczego; zagrożenie pośrednie suwerenności lub *bezpieczeństwa*¹⁶⁴ kraju lub państwa sojuszniczego. Operacje wojenne należy postrzegać jako działania zapobiegające zagrożeniom bezpośrednim lub pośrednim utraty suwerenności i nienaruszalności terytorialnej własnej lub kraju sojuszniczego lub działania skierowane na pozbawienie suwerenności i nienaruszalności terytorialnej innych państw. Istotą operacji wojennych jest pobicie przeciwnika oraz ochrona własnej suwerenności lub zabranie jej innym krajom.

Operacja wojenna - to skoordynowane czasowo i przestrzennie działania wydzielonych zgrupowań sił zbrojnych, zmierzające do osiągnięcia celu militarnego wojny. Celem jest obrona suwerenności i nienaruszalności terytorialnej kraju własnego lub sojuszniczego. Z założeń obronnych państw demokratycznych wynika, że nie kreują one polityki ekspansjonistycznej, której celem jest lub w najbliższej przyszłości mogłoby być dążenie do pozbawienia suwerenności innych podmiotów prawnych na arenie międzynarodowej. Stąd w założeniach operacji wojennych należy postrzegać tylko obronę suwerenności przed innymi podmiotami dążącymi do jej ograniczenia lub pozbawienia jej innego broniącego się państwa. Nie zabiera to jednak prawa wykonania uderzeń uprzedzających na realnego przeciwnika, który poprzez swoje poczynania polityczne i militarne demonstruje determinację agresji. W hipotetycznych konfliktach, gdzie potencjał stron jest zrównoważony, strona, która wykona z powodzeniem pierwsze uderzenia, zwłaszcza powietrzne, posiada realne przesłanki do osiągnięcia dominacji w całym konflikcie.

¹⁶² Zagrożenia bezpośrednie dotyczą zagrożenia naruszenia lub naruszenie jednego z czynników suwerenności kraju. Zagrożenia bezpośrednie są typowe dla konfliktów, w których przedmiotem sporu jest terytorium jako czynnik państwowotwórczy.

¹⁶³ *Ekspansjonizm – polityka imperialna, której celem jest rozszerzanie wpływu na politykę i gospodarkę innych krajów lub zagarnięcie terytorium innych państw; polityka mocarstwowa, neoimperializm. Zob., Słownik współczesnego języka polskiego, wyd. Reader's Digest, Warszawa 1998.*

¹⁶⁴ *Bezpieczeństwo jest definiowane jako wolność od zagrożeń stwarzających ryzyko dla przetrwania państwa. Bezpieczeństwo narodowe, czyli bezpieczeństwo państwa, dotyczy zapewnienia jego integralności terytorialnej, suwerenności, swobody wyboru drogi politycznej oraz warunków do dobrobytu i rozwoju. Por., J. Czaputowicz, Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa – aspekty teoretyczne [w:] Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa, wyd., Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2003, s. 13.*

Celem uderzeń uprzedzających powinno być działanie skierowane na zamiary realnego przeciwnika. Poprzez uderzenia uprzedzające powinno pozbawić się przeciwnika jego zdolności zaczepnych, ale nie jego suwerenności.

Skala zagrożeń bezpośrednich na suwerenność państwa obniża się, co nie oznacza ich całkowitego zaniku. Tradycyjne rozumienie suwerenności jako samowładztwa narodu na własnym terytorium ulega ewolucji i współcześnie zagrożeniem suwerenności nie jest pozbawienie innego państwa jego obszaru, a warunków swobodnego rozwoju. Stąd użycie sił zbrojnych może nastąpić nie tylko w przypadku zagrożeń zbrojnych innych podmiotów prawnych, ale w przypadku ograniczania możliwości swobodnego rozwoju.

Wojna jest nierozłącznie związana z państwem i za stan wojny należy uważać okres, w którym poprzez działania zbrojne dąży się do ograniczenia lub pozbawienia strony przeciwnej możliwości wypełniania swych konstytucyjnych obowiązków na suwerennym terytorium.

Operacje wojenne związane są nie tylko z obroną własnej suwerenności. Współcześnie mogą być skierowane na czasowe pozbawienie suwerenności innych podmiotów prawnych, by poprzez działania zbrojne pozbawić wroga organizację podmiotowości prawnej i w wyniku dokonanej destrukcji instytucji danego państwa zbudować w operacji reagowania kryzysowego nową jakość suwerenności i podmiotowości prawnej. W operacjach wojennych, w których efekcie zostają czasowo pozbawione suwerenności określone państwa, podstawą ich rozpoczęcia jest mandat światowej organizacji pokojowej, przekazany NATO, UE lub państwu wiodącemu. Każde inne działanie powinno być traktowane jako nieuzasadniona agresja. Użycie sił zbrojnych poza terytorium kraju w operacjach wojennych nie wynika z agresywnej polityki państwa, a ze zobowiązań międzynarodowych w ramach zbiorowego kreowania bezpieczeństwa. Celem użycia sił zbrojnych w operacjach wojennych na i poza terytorium własnego kraju nie jest zajęcie obcego terytorium i pozbawienie innego podmiotu suwerenności poprzez włączenie jego terytorium do własnego państwa. Jeżeli terytorium przeciwnika zostaje zajmowane, to z zamiarem przejściowego sprawowania na nim władzy do czasu ukonstytuowania się nowej władzy gwarantującej przestrzeganie zasad demokratycznego współistnienia. Po osiągnięciu celu militarnego operacji wojennej i w wyniku jej efektów politycznych ustaje zasadność przebywania na obcym terytorium. Współczesne konflikty wzbudzają wiele kontrowersji ze względu na niejednoznaczność ich definiowania. Stan wojny pomiędzy danymi podmiotami istnieje tak długo, jak długo po przeciwnej stronie znajduje się organ konstytucyjny kierujący wojną. W przypadku Afganistanu i Iraku stan wojny istniał do czasu funkcjonowania legalnej władzy i funkcjonowania jej konstytucyjnych

organów. Po zdeorganizowaniu życia społecznego i politycznego oraz upadku organów przeciwnego państwa następuje zwieszenie broni i podpisanie pokoju lub przejście do kolejnej operacji – reagowania kryzysowego, bez wstępnych uzgodnień z przedstawicielami pokonanego państwa. Jeżeli celem militarnym konfliktu była destabilizacja instytucji przeciwnego państwa, a następnie zbudowanie innej jakościowo suwerenności niż przed konfliktem, to zasadne jest postrzeganie takiego kształtowania bezpieczeństwa w ramach zaplanowanej i zorganizowanej kampanii, w której określono cel operacji wojennej, reagowania kryzysowego, a nawet pokojowej, zakładając długotrwałość odbudowy struktur państwa.

Uogólniając, należy podkreślić, że warunki prawne dopuszczają organizowanie i prowadzenie operacji wojennej w przypadku:

- bezpośredniej obrony suwerenności i nienaruszalności terytorium państwa oraz krajów sojuszniczych, wynikającej ze zobowiązań politycznych;
- zagrożenia bezpośrednim atakiem na suwerenność i bezpieczeństwo państwa lub krajów sojuszniczych.

Operacje wojenne w obronie własnej suwerenności mogą charakteryzować się niską lub wysoką intensywnością. W operacjach wojennych o niskiej skali intensywności obrona suwerenności realizowana jest własnym potencjałem obronnym. Narodowe siły zbrojne w jednej operacji powinny obronić suwerenność własnego kraju i pozbawić zdolności ofensywnych przeciwnika, by po tym przejść do pokojowego uregulowania sporu. Natomiast w operacjach o wysokiej skali intensywności zadaniem sił zbrojnych jest utrzymanie strategicznie ważnych obszarów państwa i stworzenie warunków do militarnego i politycznego rozwiązania konfliktu. Zadaniem sił zbrojnych w ramach rozwinięcia strategicznego jest operacyjne rozwinięcie i przygotowanie obszarów ważnych pod względem operacyjnym, do obrony państwa. Ważnym zadaniem jest stworzenie warunków do przyjęcia na własnym terytorium sił wzmocnienia Sojuszu. Zadanie to znajduje się w głównym stopniu w kompetencjach Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych RP. Nie dotyczy to zadań dowódcy operacyjnego, którego głównym zadaniem jest stworzenie sytuacji operacyjnych pozwalających zatrzymać lub ograniczyć działanie przeciwnika. W przypadku operacji wojennej o niskiej skali intensywności dowodzenie wydzielonymi siłami sprawuje narodowe dowództwo operacyjne. Natomiast w operacjach wojennych o wysokiej skali intensywności dowodzenie do czasu podejścia sił wzmocnienia sprawuje narodowy dowódca operacyjny, a następnie organ dowodzenia operacyjnego NATO.

Zadania bojowe związane są bezpośrednio z osiąganiem celu walki zbrojnej, którym jest pobicie przeciwnika realizują wydzielone siły komponentu lądowego, powietrznego, morskiego i specjalnego. Ich istotą jest powodowanie strat po stronie przeciwnika i poprzez osłonę własnych elementów ugrupowania niedopuszczenie do powodowania strat przez przeciwnika. Zadania bojowe bezpośrednio wpływają na osiągnięcie celu militarnego operacji. Zadania bojowe realizują komponenty w aspekcie ich udziału w osiąganiu celu operacji. Do głównych zadań bojowych w operacji wojennej zalicza się:

- działania komponentu lądowego - opóźniające, obronne i zaczepne;
- działania komponentu powietrznego – walkę o przewagę w powietrzu, przeciw siłom naziemnym i nawodnym przeciwnika, skierowane na środki ciężkości przeciwnika¹⁶⁵;
- działania komponentu morskiego –obronne i zaczepne, desantowe, przeciwdesantowe, blokady¹⁶⁶;
- działania komponentu sił specjalnych – rozpoznanie specjalne, akcje bezpośrednie, pomoc militarną oraz działania towarzyszące.

Działania wspierające prowadzone są przez poszczególne komponenty na korzyść innych po określeniu relacji, kto jest wspierany, a kto wspierający w operacji. Relacja: wpierany – wspierający określa, kto w danym etapie operacji lub w operacji osiąga główny cel. W poszczególnych komponentach zadania wspierające realizują te rodzaje wojsk, które bezpośrednio nie uczestniczą w osiąganiu celu głównego. W stosunku do każdego komponentu, każdy z nich może wykonywać zadania wspierające.

Zadania zabezpieczające w całości realizuje komponent logistyczny w operacji, ale również pododdziały logistyczne w poszczególnych komponentach. Zadaniem zabezpieczenia jest dostarczenie takiego asortymentu środków i usług, który gwarantuje osiągnięcie celów operacji.

Jednym z zadań we współczesnych operacjach są zadania ochronne polegające na ochronie i zabezpieczeniu: baz, składów, linii operacyjnych, konwojów, a nawet osób i ludności cywilnej w rejonie konfliktu. Zadania ochronne mogą realizować wszyscy uczestnicy operacji na korzyść innych poprzez swoje działania bojowe lub poprzez wydzielone zgrupowania przeznaczone tylko do ochrony.

Pojęcie „stabilizacji” pojawiło się głównie w operacjach reagowania kryzysowego, ale znajduje zastosowanie również w operacjach wojennych. Istotą jest utrzymywanie określonego stanu

¹⁶⁵ Por., R. Szpyra (red. nauk.), *Sztuka operacyjna sił ...*, s. 24-52.

¹⁶⁶ Por., M. Zieliński, *Sztuka operacyjna ...*, s. 39-144.

bezpieczeństwa, a działania skierowane są w głównym stopniu na środowisko społeczne konfliktu i neutralizację bądź likwidację jego negatywnych skutków.

W operacji wojennej realizowane są przez poszczególne zgrupowania różne zadania, które oddają specyfikę zdolności operacyjnego działania poszczególnych komponentów. Istotne jest to, by dowódca operacyjny nie postrzegał osiągania celu operacji wojennej poprzez możliwości, a poprzez zdolności operacyjnego działania, umiejętnie wykorzystując efekty ich działania w określonym miejscu i czasie do osiągnięcia celu głównego operacji.

Wnioski z analizy założeń współczesnych operacji wojennych wskazują, że wyznacznikiem osiągnięcia jej celu nie jest poziom spowodowanych strat, a efektywność osiaganego celu. Należy przestrzegać paradygmatu współczesnej sztuki wojennej, którym staje się osiąganie celu przy powodowaniu minimalnych (konieczne) strat po obu stronach konfliktu. Bez względu na rodzaj konfliktu (o dużej czy małej skali intensywności) należy dążyć do zorganizowania działania skierowanego na osiągnięcie celu w jednej operacji wojennej. Jeżeli osiągnięcie celu nie jest możliwe w jednej operacji wojennej, wówczas osiąganie celu strategicznego należy zorganizować w ramach kampanii i następujących po sobie lub w równoległych operacjach. Do głównych założeń użycia sił zbrojnych w operacji wojennej należy przyjąć tezę, że użycie ich jest zasadne w przypadku zagrożenia lub naruszenia suwerenności kraju własnego lub sojuszniczego.

3.2.2. Operacje reagowania kryzysowego

Operacje reagowania kryzysowego wynikają z zagrożeń pośrednich. Charakter współczesnych zagrożeń pośrednich nie zawsze wymaga wsparcia militarnego rozwiązywania sytuacji kryzysowej metodami walki zbrojnej. W pierwszej kolejności stosowane są instrumenty polityczne i gospodarcze rozwiązywania sytuacji kryzysowej. W przypadku, kiedy one stają się nieskuteczne, wymagane jest zastosowanie militarnych narzędzi doprowadzających do oczekiwanych zachowań politycznych.

W operacjach reagowania kryzysowego siły interweniujące, podobnie jak w operacjach pokojowych, powinny kierować się bezstronnością, ponieważ nie są stroną w konflikcie. Stroną w konflikcie jest sytuacja, która może spowodować dalsze negatywne konsekwencje w wyniku jej rozwoju. W teorii problemu pod pojęciem operacji reagowania kryzysowego rozumiane są sojusznicze, wielonarodowe i wielofunkcyjne działania militarne i niemilitarne wychodzące w swych celach militarnych poza art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego. Celem operacji reagowania

kryzysowego jest: wspieranie bezpieczeństwa zbiorowego; zapobieganie rozprzestrzenianiu się konfliktu na ościennie kraje oraz niesienie pomocy humanitarnej. *W ramach operacji reagowania kryzysowego prowadzone są akcje ratownicze i ewakuacyjne, akcje humanitarne, świadczenia pomocy w przypadkach katastrof lub klęsk żywiołowych, działania wspierające pokój oraz inne działania militarne o ograniczonym celu*¹⁶⁷. Istotą operacji reagowania kryzysowego w pierwszej kolejności powinno być działanie na przyczyny sytuacji kryzysowych, a nie na ich skutki.

Zagrożenia bezpieczeństwa globalnego, regionalnego i narodowego oraz naruszanie praw człowieka wymaga prowadzenia takich operacji, które będą odpowiednie do osiąganego celu politycznego i skali zagrożeń. Stąd w praktyce sztuki operacyjnej pojawiają się operacje reagowania kryzysowego. Ich definiowanie posiada swoje uzasadnienie na przestrzeni dziejów, ale właściwe postrzeganie tego problemu zainicjowało NATO, składając propozycję użycia sił w sytuacjach innych niż wojna¹⁶⁸. Termin „operacje militarne inne niż wojna” jest definiowany jako działania, podczas których możliwości militarne są wykorzystywane do celów innych niż działania bojowe na wielką skalę. Operacje reagowania kryzysowego są odpowiedzią na przyczyny i negatywne skutki wszelkiego rodzaju kryzysów.

Operacja reagowania kryzysowego - to działania przy użyciu sił zbrojnych skierowane na usuwanie przyczyn sytuacji kryzysowych lub kryzysów zagrażających regionalnemu lub światowemu bezpieczeństwu oraz naruszeniu praw człowieka. W teorii problemu podobnie definiowany jest problem w wielu państwach na świecie. Istotą jest wspieranie celu politycznego społeczności w ujęciu światowym, regionalnym i narodowym. Wskazuje to na konieczność legitymizacji prawnej, by w tego typu operacjach nie reprezentować tylko interesu narodowego, a interes zbiorowego kształtowania bezpieczeństwa. Można postawić tezę, że operacje wielonarodowe stanowią wyraz integracji wspieranej polityki bezpieczeństwa wielu podmiotów prawnych. Im większa liczba państw akceptujących takie działanie, tym większa jest akceptacja społeczna sposobu rozwiązania konfliktu nawet metodami walki zbrojnej, ale w zgodzie z zaleceniami światowej lub regionalnej organizacji pokojowej. W operacjach reagowania kryzysowego używane są narzędzia walki zbrojnej i bardzo często ograniczone jej metody działania. Metody działania powinny być odpowiednie do poziomu zagrożenia i nie powinny być podstawą eskalacji napięć, a do ich deeskalacji. Nie zawsze w sytuacjach kryzysowych musi dochodzić do używania sił zbrojnych. W pierwszej kolejności powinny wystąpić środki polityczne i ekonomiczne, a jeże-

¹⁶⁷ Por., MC 327/2.

¹⁶⁸ Zob., MC 327/2.

li one nie przyniosą oczekiwanych rezultatów, to w ostateczności - militarne. W operacjach reagowania kryzysowego głównym zadaniem jest niedopuszczenie do rozprzestrzeniania się sytuacji konfliktowej. Ich istotą jest bezpośrednie działanie na przyczynę sytuacji kryzysowej, po której neutralizacji lub usunięciu ustaje zasadność działania militarnego. Zadaniem operacji reagowania kryzysowego w kraju lub w środowisku międzynarodowym jest niedopuszczenie do eskalacji sytuacji kryzysowych w wojnę, groźny konflikt lub inną eskalację zagrożeń bezpieczeństwa człowieka.

W operacjach reagowania kryzysowego występuje duża rozpiętość zadań. Powszechnie przyjmuje się, że ze względu na charakter czynnika doprowadzającego do sytuacji kryzysowej lub kryzysu mogą być prowadzone:

- działania ewakuacyjno-ratownicze;
- działania humanitarne,
- działania wspierające pokój,
- niesienie pomocy w przypadku klęsk i katastrof żywiołowych,
- działania militarne skierowane przeciw zagrożeniom bezpieczeństwa (walka z terroryzmem, przestępczością zorganizowaną o charakterze państwowym lub kryminalnym, inne).

Operacje kryzysowe stają się również podstawowym instrumentem regulacji zagrożeń bezpieczeństwa państwa. Obecnie niewspółmiernie do minionych lat wzrasta w operacjach reagowania kryzysowego znaczenie sił zbrojnych. Jeżeli teza, że sprawcą i ofiarą wszelkich zagrożeń jest człowiek, jest zasadna, to również największe znaczenie posiadają środki przeznaczone do neutralizacji lub likwidacji sytuacji kryzysowych i kryzysów, kierowane bezpośrednio na środowisko jego funkcjonowania. W operacjach reagowania kryzysowego mogą uczestniczyć komponenty wszystkich rodzajów sił zbrojnych odpowiednio do rodzaju, skali zagrożeń oraz metod ich neutralizacji lub likwidacji.

Celem działania militarnego w operacjach reagowania kryzysowego jest oddziaływanie na przyczyny sytuacji kryzysowej. Jeżeli sytuacja kryzysowa ma charakter polityczno-militarny, wówczas jej rozwój powoduje zagrożenie wybuchu wojny. Inną skalę niebezpieczeństwa stwarzają zagrożenia wynikające z negatywnych skutków działania sił natury. W tego typu działaniach używane są narzędzia walki zbrojnej, ale metody ich użycia nie polegają na dążeniu do

zwycięstwa, ponieważ nie występuje przeciwnik. Jednym z wielu przykładów użycia sił zbrojnych w sytuacjach kataklizmów było użycie polskiego kontyngentu w Pakistanie¹⁶⁹.

Podczas organizowania operacji reagowania kryzysowego na przyczyny lub skutki zagrożeń społecznych lub sił natury organem organizującym i koordynującym na terytorium państwa jest odpowiedni wydział reagowania kryzysowego na poziomie województwa lub kraju. Stąd siły zbrojne są uczestnikiem, a nie organizatorem operacji, w których osiąganę są cele bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

W operacji reagowania kryzysowego mogą występować różne cele częściowe, różna też jest ich liczba i sposób ich osiągania. Niektóre działania mogą występować we wszystkich rodzajach operacji. Działania operacyjne we współczesnych operacjach reagowania kryzysowego przenikają się ze względu na cele częściowe i stosowane metody działania.

Do osiągnięcia celu głównego i celów częściowych w operacjach reagowania kryzysowego stosowane są zróżnicowane, ze względu na oczekiwany efekt, metody działania. W warunkach zagrożeń wojennych i kryzysowych ważną rolę spełnia przeciwkoncentracja. Przeciwkoncentracja postrzegana jest jako zasada strategicznego odstraszenia. Nie dotyczy tylko Sojuszu, ale każdego podmiotu prawnego na arenie międzynarodowej. **Przeciwkoncentracja - to stwarzanie podstaw do osiągnięcia celu politycznego konfliktu poprzez demonstrowanie determinacji i gotowości użycia sił zbrojnych.** Jeżeli w wyniku przeciwkoncentracji nie dojdzie do starcia zbrojnego, to można postawić tezę, iż takie działanie bezpośrednio wpłynęło na osiągnięcie celu politycznego w konflikcie. Osiąganie gotowości do działania oraz realizacja założeń przeciwkoncentracji wymaga przegrupowania sił w rejon kryzysu. Przegrupowanie to zmiana ugrupowania zakończona przyjęciem nowego w dotychczasowym obszarze pobytu lub innym, adekwatnie do przewidywanych działań. Pobyt sił zadaniowych w pobliżu lub bezpośrednio w rejonie kryzysu może być gwarancją jego zakończenia. Użycie sił zbrojnych może obejmować ich prewencyjne rozmieszczenie w rejonie konfliktu, by zapobiec jego eskalacji lub przywrócić pokój. Współcześnie użycie sił zbrojnych w ramach operacji reagowania kryzysowego powinno być instrumentem społeczności międzynarodowej do przeciwdziałania konfliktom poprzez prewencyjne użycie wielonarodowych zgrupowań zadaniowych na przyczyny sytuacji kryzysowych. Charakter przyszłych operacji reagowania kryzysowego należy rozważać w aspekcie odpowiedzialności społecznej.

¹⁶⁹ W dniu 19.10.2005 na posiedzeniu Rady Ministrów został zaakceptowany wniosek do Prezydenta RP o użyciu PKW w Pakistanie w ramach pomocy NATO w usuwaniu skutków trzęsienia ziemi. Przewidywany termin pobytu 25.10.2005 – 25.04.2006. Faktycznie misja została zakończona w lutym 2006 roku.

czeństwa międzynarodowego za światowy pokój¹⁷⁰. Stąd działania prewencyjne trzeba postrzegać w aspekcie utrzymania i wymuszenia globalnego bezpieczeństwa. Pojęcie bezpieczeństwa¹⁷¹ państwa, grupy państw i społeczności międzynarodowej na przestrzeni wieków uległo ewolucji. Pierwotnie pojęcie bezpieczeństwa utożsamiane było z zachowaniem wykształconych form państwa i możliwości jego rozwoju. Współcześnie bezpieczeństwo jest rozumiane jako dobro światowe – jest podmiotem w stosunkach międzynarodowych. Nie oznacza to, że wszyscy uczestnicy stosunków międzynarodowych wyrzekli się agresji. Każde państwo poziom własnego bezpieczeństwa odnosi do poziomu aspiracji wynikających z jego siły¹⁷². Wiąże się to z udaremnianiem zamiarów działania stron konfliktu, by nie przerodziły się w kryzys lub wojnę. Działania prewencyjne służą do przywracania pokoju poprzez rozwiązywanie lub zakończenie konfliktu, zanim ten zdąży ulec eskalacji w stan wojny. Działania prewencyjne mogłoby mieć również charakter pomocy przy odbudowie pokoju, by poprzez obecność sił prewencyjnych i realizację rządowych i pozarządowych programów społecznych lub ekonomicznych nie dopuścić do powrotu sytuacji kryzysowych lub wojny.

Jedną z metod działania sił zbrojnych jest blokada rejonu kryzysowego. *Blokada to zespół środków stosowanych przez zgrupowania zadaniowe do izolacji określonego rejonu. Zadaniem jest niedopuszczenie do niekontrolowanego przemieszczania osób, sił i środków walki zbrojnej oraz różnych artykułów przemysłowych do lub z izolowanego rejonu.* Jest jedną z najważniejszych metod działania. Metodyczne rozwiązywanie problemu nakazuje izolację, a następnie stosowanie tych środków, które są konieczne. Niekiedy związane jest to z koniecznością zachowania elementarnych warunków bezpieczeństwa, np. podczas usuwania skutków klęsk żywiołowych lub katastrof.

¹⁷⁰ Zob., J. Zieliński, A. Czupryński, B. Panek, *Operacje Wojsk Lądowych – kierunki ewolucji. OPERACJA*, AON, Warszawa 2003, s. 88-136.

¹⁷¹ Bezpieczeństwo, pojęcie występujące na gruncie różnych nauk, trudne do zdefiniowania. Najogólniej – stan, w którym jednostka, grupa społeczna, organizacja, państwo nie odczuwa zagrożenia swego istnienia lub podstawowych interesów; sytuacja, w której istnieją formalne, instytucjonalne, praktyczne gwarancje ochrony. Stąd pojęcia: bezpieczeństwo psychiczne, osobiste, publiczne, finansowe, ekonomiczne, socjalne, międzynarodowe. Zob., *Słownik Encyklopedycznej Edukacji Obywatelskiej*, wyd. Europa, Warszawa 1999.

¹⁷² (...) państwa same decydują o swoich aspiracjach, jednakże inaczej jest postrzegany problem zapewnienia bezpieczeństwa przez te z nich, które dążą do utrzymania istniejącego status quo, a inaczej przez narody dążące do zagwarantowania sobie szczególnie uprzywilejowanej pozycji. Z tego wynika, że:

- 1) potęga (siła) państwa jest czynnikiem warunkującym skalę preferowanych wartości (bezpieczeństwa);
- 2) potęga stanowi podstawowy zespół szans na realizację jego interesów bezpieczeństwa (racji stanu);

zakres wartości podlegających obronie (ochronie) w związku z potęgą podlega prawu rozszerzenia. Zob., A. Dawidczyk, *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001, s. 12.

Pobyt sił zbrojnych w rejonie kryzysogennym i monitorowanie sytuacji może powodować stabilizację zagrożeń i ich powolną deeskalację. Monitorowanie obszaru - to śledzenie i dozоровanie jakościowych zmian przez zgrupowania wielofunkcyjne w rejonie mandatowym ustalonym postanowieniami międzynarodowymi lub narodowymi w zakresie bezpieczeństwa. Operacyjnie i taktycznie użycia zgrupowań zadaniowych realizowane jest poprzez patrolowanie lub utrzymywanie sieci posterunków. Podobnie może być realizowane podtrzymywanie rozdziału stron sporu. *Podtrzymywanie rozdziału stron - to niedopuszczenie przez zgrupowania zadaniowe do ponownego nawiązania przez zwaśnione strony kontaktu bojowego.* Wymuszenia rozdziału stron sporu znajduje zastosowanie głównie w operacjach reagowania kryzysowego o przyczynach polityczno-militarnych konfliktu. W tego typu działaniach stosowane są metody walki zbrojnej. Jednak nie chodzi w nich o zwycięstwo jednej ze stron w tradycyjnym rozumieniu walki zbrojnej, a o spowodowanie sytuacji, w której może być rozwiązywany konflikt z poszanowaniem prawa.

Wspieranie miejscowej ludności i administracji w organizowaniu życia społecznego -to przedsięwzięcia zmierzające do normalizacji stosunków społecznych i prawnych w danym rejonie. **Celem jest wspieranie miejscowej ludności lub organów konstytucyjnych w przejmowaniu odpowiedzialności za sferę życia społecznego w rejonie mandatowym.** Tego rodzaju działania mogą występować we wszystkich rodzajach operacji. Jednak ich istota związana jest głównie z operacjami pokojowymi i reagowania kryzysowego.

W operacjach reagowania kryzysowego prowadzone są przez wszystkich jej uczestników akcje ratownicze i ewakuacyjne. *Akcje ratownicze i ewakuacyjne to zespół różnorodnych przedsięwzięć podejmowanych przez zgrupowania zadaniowe w celu udzielenia pomocy poszkodowanym w różnych sytuacjach lub zapobieganie rozprzestrzenianiu się negatywnych skutków danego zjawiska.* Coraz częściej prowadzone są akcje ratowniczo-poszukiwawcze polegające na ewakuacji z terytorium przeciwnika osób zaginionych w wyniku uszkodzeń, katastrof lub zestrzeleń środków walki lub transportu.

W operacjach reagowania kryzysowego mogą wystąpić akcje bojowe o ograniczonych celach i skutkach. *Działania bojowe - to akcje prowadzone przez zgrupowania zadaniowe metodami i narzędziami walki zbrojnej o ograniczonym zasięgu i skutku.* Celem nie jest zniszczenie przeciwnika, a w sposób zbrojny oddziaływanie na przyczyny lub skutki sytuacji kryzysowych o podłożu polityczno-militarnym.

Należy podkreślić, że zbiór rodzajów działań w operacjach reagowania kryzysowego nie jest pełny i zamknięty. Uogólniając założenia dotyczące użycia wydzielonych kontyngentów sił zbrojnych w operacjach reagowania kryzysowego należy podkreślić, że działania wynikają ze sposobu osiągania celu operacji. Ich liczba i rodzaj uzależniony jest od zdefiniowanych celów częściowych koniecznych do osiągnięcia celu głównego.

Działania w operacjach reagowania kryzysowego mają szeroki zakres - od działania narzędziami i metodami walki zbrojnej w sytuacjach kryzysów polityczno-militarnych poprzez niesienie pomocy i usuwanie skutków kataklizmów lub wspieranie organów władzy w utrzymaniu porządku społecznego. W przypadku sytuacji kryzysowych i kryzysów społecznych i za sprawą sił natury siły zbrojne spełniają funkcje wspierające organy konstytucyjne. Jeżeli organy powołane do zapewnienia porządku ze względu na skalę zjawiska nie mogą wykonywać swych zadań, wówczas wspierane są przez siły zbrojne. Natomiast w sytuacjach kryzysów polityczno-militarnych siły zbrojne spełniają główne funkcje, ponieważ wynika to z ich misji zapewnienia nienaruszalności i suwerenności terytorialnej. Zasadniczym zadaniem sił zbrojnych jest zdolność do działania w zakresie ochrony i zapewnienia bezpieczeństwa państwa oraz udzielenie władzom cywilnym niezbędnej pomocy wojskowej, głównie w wypadku ewentualnych zagrożeń niemilitarnych (np. klęski żywiołowe i katastrofy, spory przygraniczne, problemy mniejszości narodowych). Fundamentalną rolą sił zbrojnych jest zapobieganie występowaniu kryzysu lub jego eskalacji. Mogą one ją realizować poprzez:

- odstraszenie militarne poprzez demonstrowanie gotowości (na poziomie adekwatnym do sytuacji) do skutecznego działania w razie potrzeby (zagrożenia);
- kształtowanie środowiska bezpieczeństwa poprzez rozwój współpracy wojskowej z innymi państwami (między innymi wspólne jednostki wielonarodowe) i budowanie wzajemnego zaufania w dziedzinie militarnej;
- prowadzenie ciągłej oceny potencjalnych zagrożeń;
- świadczenie pomocy w wypadku zaistnienia katastrof lub klęsk żywiołowych, w tym przede wszystkim prowadzenie działań o charakterze ratowniczym, ewakuacyjnym oraz likwidację ich skutków;
- ochronę najważniejszych obiektów o znaczeniu administracyjnym, militarnym i gospodarczym;
- zapobieganie i zwalczanie aktów terrorystycznych.

Operacje reagowania kryzysowego mają na celu powstrzymanie rozwoju kryzysu w jego początkowym stadium, a w wypadku zaistnienia przesłanek konfliktu zbrojnego - przywrócenie pokoju i ustanowienie stabilnej sytuacji. Do zrealizowania tego celu niezbędne jest przeprowadzenie ograniczonej interwencji przez siły zbrojne. Działania wojsk w operacjach reagowania kryzysowego mogą mieć różny charakter.

W przypadku sytuacji kryzysowych na terytorium państwa siły zbrojne zwykle będą wspierały organy konstytucyjne w neutralizacji i likwidacji negatywnych skutków kryzysu. Natomiast poza granicami kraju będą uczestniczyły w ramach wielonarodowych lub sojuszniczych zgrupowań zadaniowych w operacjach reagowania kryzysowego kierowanych przez organ wojskowy. W aspekcie celu działań w operacji reagowania kryzysowego w ramach wielonarodowych lub sojuszniczych zgrupowań zadaniowych będą osiągały zwykle cele taktyczne. Natomiast w aspekcie narodowym w zakresie wspierania polityki państwa mogą to być cele operacyjne, a niekiedy strategiczne.

3.2.3. Założenia operacji pokojowych

W literaturze przedmiotu do definiowania działań o charakterze pokojowym stosowane są dwa pojęcia: **operacje pokojowe** i **operacje wsparcia pokoju**. Zasadnicza różnica w tych pojęciach nie wynika ze stanu końcowego wyszczególnionych operacji pokojowych, a z podstawy prawnej ich prowadzenia, organizacji, warunków i sposobów osiągania jej celu. Za operacje pokojowe w literaturze przedmiotu uważane są wszelkie działania o charakterze pokojowym, których podstaw prawnych należy upatrywać w rezolucjach ONZ. Kierownictwo polityczne i militarne pozostaje w kompetencjach ONZ. Natomiast operacje wsparcia pokoju - to działania militarne prowadzone metodami i narzędziami walki zbrojnej, często z mandatu ONZ przekazanego organizacji militarnej (np. NATO) lub państwu kierunkowemu, zgłaszającemu przewodnictwo w takiej operacji. Takie organizowanie i prowadzenie operacji mieści się w warunkach organizowania i prowadzenia operacji reagowania kryzysowego. Przekazanie mandatu organizacji militarnej lub innemu podmiotowi prawnemu wynika z przewidywanych metod działania, do których kierowania ONZ nie posiada odpowiednich organów dowodzenia.

Pomimo lat doświadczeń, społeczność międzynarodowa nie wypracowała jednolitego definiowania zjawiska operacji pokojowych. Być może jest to zasadne, ze względu na różne warunki i specyfikę każdej operacji. Każde państwo posiada swoją interpretację i klasyfikację operacji o

charakterze pokojowym. Interpretacja determinowana jest różnymi definicjami. *Operacje pokojowe – zapobieganie, ograniczanie, łagodzenie i zakończenie działań wojennych między państwami lub wewnątrz państwa za pośrednictwem pokojowej interwencji trzeciej strony zorganizowanej i kierowanej przez organizację międzynarodową przy użyciu personelu wojskowego, policyjnego i cywilnego do przywrócenia i utrzymania pokoju*¹⁷³. Z analizy zjawiska kształtowania pokoju przy użyciu sił zbrojnych wynikają dwa kierunki definiowania. Jeden, w oparciu o założenia i klasyfikację przyjętą przez ONZ. Drugi, determinowany jest założeniami i klasyfikacją przyjętą przez NATO. W ujęciu narodowym wyróżnia się operacje wg ONZ - **po-kojowe** i wg NATO – jako **wsparcia pokoju**.

*Operacje pokojowe – działania z ograniczonym użyciem sił zbrojnych podejmowane przez społeczność międzynarodową, w celu utrzymania lub przywrócenia pokoju w rejonie konfliktu*¹⁷⁴. W definicjach, istotny jest zapis dotyczący celu operacji oraz jej legitymizacji prawnej. Są to elementy łączące różne interpretacje zjawiska operacji pokojowych. Operacją pokojową jest ograniczone użycie sił zbrojnych z mandatu organizacji międzynarodowych w celu utrzymania lub przywrócenia pokoju. Za organizacje kształtujące pokój uznaje się: ONZ, OBWE, OJA. Największą rolę w kształtowaniu pokoju odgrywa ONZ. Natomiast pozostałe traktowane są jako regionalne organizacje pokojowe.

Operacje pokojowe definiowane są jako *użycie wielonarodowych sił wojskowych i cywilnych pod nadzorem ONZ do rozwiązywania konfliktów wewnętrznych lub międzynarodowych. Decyzję o uruchomieniu operacji pokojowych mogą podejmować: Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa lub Sekretarz Generalny. Rozróżnia się dwa rodzaje operacji pokojowych: misje obserwacyjne oraz operacje z użyciem kontyngentu wojskowego – sił zbrojnych NZ (UNEF)*¹⁷⁵. W tej interpretacji operacje pokojowe mogą być prowadzone tylko z mandatu ONZ. Tym, co łączy interpretacje zjawiska operacji pokojowych, jest:

- cel, którym jest kształtowanie pokoju na świecie;
- **warunki angażowania kontyngentu sił pokojowych**, które determinowane są mandatem międzynarodowej organizacji pokojowej,
- **zgoda stron konfliktu** na wprowadzenie sił pokojowych.

¹⁷³ W.E. Gilman, D.E. Herold, *Peacckeping to Euro-Atlantic Security*, NATO Defence College, Roma 1994, s. 21.

¹⁷⁴ F. Gagor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Warszawa 1998, s. 52.

¹⁷⁵ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa, AON 2002.

Cel nie budzi większych kontrowersji w postrzeganiu operacji pokojowych i jest tym czynnikiem, który wyróżnia je od innych operacji. Natomiast angażowane siły kontyngentu pokojowego nie zawsze są jednoznaczne. Jak interpretować operacje prowadzone na obszarach postrachających? Czy udział Wspólnych Sił Wsparcia Pokoju WNP na tym obszarze spełnia kryteria i wymagania ONZ? Również kontrowersje budzi wszelkie działanie koalicyjne, a zwłaszcza określanie tych działań operacjami pokojowymi.

W interpretacji NATO zjawisko kształtowania pokoju przy użyciu sił zbrojnych definiowane jest jako operacje wsparcia pokoju. *Operacje wsparcia pokoju – wielofunkcyjne operacje pokojowe prowadzone na zasadzie bezstronności, na podstawie mandatu ONZ/OBWE, z zaangażowaniem: sił wojskowych, działań dyplomatycznych i humanitarnych w celu osiągnięcia długotrwałego porozumienia politycznego pomiędzy stronami konfliktu lub innych warunków sprecyzowanych w mandacie*¹⁷⁶. Ogólne założenia są podobne jak w definiowanych operacjach pokojowych ONZ. Wymagany jest mandat organizacji międzynarodowej ze wskazaniem na ONZ i OBWE. **Celem jest pokój, warunkiem uczestnictwa dobrowolność i bezstronność.** W teorii problemu wskazuje się, iż operacje wsparcia pokoju prowadzone są według określonych warunków. Operacją wsparcia pokoju powinna kierować uznana organizacja międzynarodowa, np.: ONZ, OBWE. Organizacja ta, zwracając się do NATO, powinna opracować jednoznaczny mandat oraz wyznaczyć osobę kierującą operacją w jej imieniu. Wymagane jest kierownictwo polityczne operacji, które będzie gwarantowało osiąganie celów pokojowych organizacji, która mandat wydała. Wszystkie strony konfliktu powinny posiadać wolę do jego politycznego rozwiązania.

- Strony konfliktu, a także państwo na terenie, którego będą rozlokowane siły NATO powinno wyrazić zgodę na rozmieszczenie sił pokojowych.
- Wszystkie państwa Sojuszu muszą wyrazić zgodę na zaangażowanie NATO w danej operacji, a także dobrowolnie zgłosić udział swoich sił.

Według założeń *Programu dla Pokoju*¹⁷⁷ wyróżnia się różne rodzaje działań pokojowych. Podstawowym działaniem pokojowym nie tylko o randze odrębnego działania jest **dyplomacja prewencyjna**. Są to przedsięwzięcia, w których nie przewiduje się użycia sił pokojowych ONZ. Sposoby rozwiązania sytuacji kryzysowej określone są w art. 33 KNZ. Można je porównać z wcześniej wyszczególnionym działaniem o nazwie *misja dobrych usług*.

¹⁷⁶ *The Military Concept for NATO Peace Support Operations MC-327/I*. Tłumaczenie: J. Trębecki.

¹⁷⁷ Źródło: Załącznik do „Programu dla Pokoju”, New York, 1995.

Utrzymanie pokoju - to działania z użyciem sił pokojowych ONZ. Zasady użycia sił pokojowych ONZ do każdej operacji zawsze określone są szczegółowo w mandacie. Rola sił pokojowych zazwyczaj polega na podtrzymywaniu rozdziału zwaśnionych stron za ich zgodą. W działaniach na rzecz utrzymania pokoju siły pokojowe w większości przypadków spełniają funkcje policyjne. Natomiast **budowanie pokoju** polega na wspieraniu i ochronie instytucji międzynarodowych promujących pokój. **Wymuszenie pokoju** to działanie, w którym uczestniczą również siły pokojowe ONZ. Ich uprawnienia do stosowania broni wynikają z bezpośredniego zagrożenia. W tego rodzaju działaniach pokojowych mieszczą się operacje autoryzowane przez ONZ, ale kierowane przez organy narodowe lub sojusznice. **W operacjach autoryzowanych przez ONZ siły pokojowe mogą uczestniczyć w zjawisku walki zbrojnej. Cel operacji pokojowej może być osiągnięty ograniczonymi metodami walki zbrojnej.** Stąd zasadne jest, by takie działania mieściły się w operacjach reagowania kryzysowego.

Następnym instrumentem ONZ są **sankcje**. Mogą to być sankcje gospodarcze, polityczne i militarne. Ich skutki społeczność międzynarodowa kieruje przeciwko podmiotom naruszającym prawo międzynarodowe. Wymaga to wspólnego działania wszystkich członków ONZ w sferze nałożonych ograniczeń. Siły zbrojne w ramach sankcji gospodarczych lub militarnych mogą blokować lub nadzorować obszar wokół państwa obłożonego tego typu ograniczeniami. Do przestrzegania sankcji nie wystarczy określenie rezolucji, wymagany jest organ nadzorujący i kontrolujący przestrzeganie ograniczeń. Stąd w tego typu działaniach siły pokojowe mogą prowadzić kontrolę przestrzeni powietrznej, morskiej i lądowej, nie dopuszczając do jej bezprawnego naruszenia.

Działaniami o szerszej skali, zapobiegającymi eskalacji napięć, jest **rozbrowienie**. Głównym założeniem jest ograniczenie liczebności sił zbrojnych, zniszczenie pewnych rodzajów broni, likwidacja umocnień i niektórych baz na podstawie umowy międzynarodowej. W operacjach pokojowych siły pokojowe ONZ uczestniczą w nadzorowaniu lub przeprowadzaniu rozbrowienia stron konfliktu. Ograniczenie zbrojeń w idei ONZ polega na zahamowaniu wyścigu zbrojeń, co nie powoduje zmniejszenia lub likwidacji istniejącego potencjału wojskowego. Ostatecznym celem, zgodnie z rezolucjami Zgromadzenia Ogólnego ONZ, jest rozbrowienie powszechne i całkowite, mające doprowadzić do tzw. opcji zerowej. Organem zajmującym się całością spraw związanych z rozbrowieniem był *Genewski Komitet Rozbrojeniowy*¹⁷⁸, powołany do życia przez dzie-

¹⁷⁸ Por., *Popularna Encyklopedia Powszechna*, wyd. FOGRA, Kraków 1996, tom 15, s. 260.

się państw w 1959 na genewskiej konferencji ministrów spraw zagranicznych. W 1978 roku nastąpiła zmiana nazwy na Komitet do spraw Rozbrojenia (ratyfikowało go 40 państw członkowskich). Następnie w 1984 roku komitet został przekształcony w Konferencję Rozbrojeniową.

Analiza działań w ramach operacji o charakterze pokojowym pozwala postawić tezę, że **ich klasyfikacja nie wynika z odrębności celu, lecz zadań, które realizują**. Stąd pytanie, czy mandaty do następnych operacji będą redagowane według ich dotychczasowej klasyfikacji? Do każdej operacji, której cel polityczny definiuje organizacja pokojowa, będą określone zadania mandatowe. Zadania nie będą standardowe w całej swej rozciągłości. Wątpliwości budzi samo postrzeganie i klasyfikowanie operacji pokojowych na rodzaje. Ich klasyfikacja powstała na podstawie dotychczasowych zadań. Podstawą operacji pokojowych jest mandat organizacji pokojowej. Celem ogólnym każdej operacji jest stabilizacja sytuacji pomiędzy stronami sporu i jego pokojowe rozstrzygnięcie. Stąd bardziej zasadne jest mówienie o operacji pokojowej, jako formie organizacyjnej wspierającej pokojowe rozstrzyganie sporów. Natomiast wewnątrz operacji stanowią działania jej uczestników.

Klasyfikacja i interpretacja operacji wsparcia pokoju w wielu przypadkach jest podobna do interpretacji ONZ. Wynika to z celu i charakteru operacji pokojowych. W operacjach wsparcia pokoju wyróżnia się również sześć ich rodzajów.

Zapobieganie konfliktom postrzegane jest jako działanie według założeń rozdziału VI KNZ. Obejmuje szerokie spektrum działań dyplomatycznych, ekonomicznych i militarnych, włącznie z użyciem siły. W tego typu działaniach użycie sił pokojowych polega na prewencyjnym rozmieszczeniu ich w obszarze konfliktu. Siły pokojowe powinny manifestować swoją gotowość nawet do zbrojnego zahamowania sytuacji kryzysowej. Poprzez taką determinację, realizowana jest zasada odstraszania militarnego określana w walce zbrojnej przeciwkoncentracją. Dopuszczalne spektrum metod działania porównywane jest do działań określanych wg ONZ jako: *dyplomacja prewencyjna i tworzenie pokoju oraz sankcje*. **Idea zapobiegania konfliktom wyraża się w działaniach na przyczyny powstawania sytuacji kryzysowych.**

Tworzenie pokoju ukierunkowane jest na przerwanie istniejącego konfliktu. Rola sił pokojowych polega na uczestnictwie w mediacjach, pracach sztabowych pomiędzy stronami konfliktu w celu zaprzestania agresji. W tworzeniu pokoju wymagana jest zgoda stron sporu na zaangażowanie doradców wojskowych. Rola sił zbrojnych może wyrażać się również w realizacji innych działań na rzecz tworzenia pokoju, np. realizacji założeń zapobiegania konfliktom.

Budowanie pokoju zawiera w sobie działania dyplomatyczne, gospodarcze oraz militarne sił pokojowych. Można ich założenia porównać do obecnie prowadzonych działań w Iraku i Afganistanie. Celem tych działań jest utrwalenie pokoju po zakończonym konflikcie. Takie same założenia teoretyczne zakładają działania budowania pokoju prowadzone przez ONZ.

Utrzymanie pokoju polega na uczestnictwie wielonarodowych sił pokojowych w celu nadzorowania zawartych porozumień. Kieruje się takimi samymi założeniami jak działania utrzymania pokoju wg ONZ.

Działania wymuszające pokój prowadzone są wg założeń rozdziału VII KNZ. W tych działaniach strony konfliktu nie wyrażają zgody na zaangażowanie sił pokojowych. Siły pokojowe mogą realizować zadania operacji wsparcia pokoju metodami walki zbrojnej. Należy mieć świadomość, że nawet przy takim założeniu celem nie jest pobicie przeciwnika, a stworzenie podstaw do budowania pokoju. *Działania z takimi uprawnieniami do stosowania siły muszą być realizowane z mandatu ONZ*¹⁷⁹.

Działania humanitarne polegają na niesieniu pomocy ludności cywilnej poszkodowanej w wyniku różnych zdarzeń: wojen, klęsk żywiołowych, niestabilnych systemów państwowych, zagrożeń epidemiologicznych.

Porównanie ogólnych założeń realizowanych zadań przez siły pokojowe w różnych operacjach ONZ i NATO wskazuje, iż pomimo różnic w nazewnictwie istota ich jest taka sama. Wynika to ze wspólnych założeń, którymi kierują się przy organizowaniu i prowadzeniu operacji pokojowych i wsparcia pokoju. Ideą jest kształtowanie pokoju na zasadzie bezstronności. Celem nie jest pobicie jednej ze stron lub stron zwaśnionych (choć niekiedy może to być warunkiem koniecznym), a zmuszenie ich do zaprzestania działań konfliktogennych.

Wnioski z analizy dotychczas przeprowadzonych operacji wsparcia pokoju wskazują na ich charakter polityczny, wynikający z sytuacji pomiędzy podmiotami prawnymi na arenie międzynarodowej, a także z ich wewnętrznych sytuacji kryzysowych. Istotne w operacjach wsparcia pokoju jest określenie ich celu politycznego i zdefiniowanie przeszkody na drodze do jego osiągnięcia. Zwykle przeszkoda ta jest treścią zadania działań militarnych.

Angażowanie się NATO do rozwiązywania sytuacji kryzysowych wynikało z możliwości operacyjnego używania sił zbrojnych na przyczynę sytuacji kryzysowej. Takich możliwości w

¹⁷⁹ W tym aspekcie wielkie zagrożenie stanowią działania WNP na obszarach postradzieckich, ponieważ Wspólnota Niepodległych Państw nie przestrzega tych zasad.

zakresie dowodzenia operacyjnego nie posiada ONZ, stąd NATO jest ważnym instrumentem w kształtowaniu pokoju na świecie. Wobec powyższego powinno nastąpić porozumienie, w którego założeniach **ONZ powinna realizować operacje pokojowe, w których strony konfliktu podejmują szeroką współpracę na rzecz pokojowego zakończenia sporu.** Natomiast w przypadku sytuacji kryzysowych, w których wymagana jest szybka interwencja zbrojna o ograniczonym celu, powinno partycypować NATO. Podstawą prawną do jednych i drugich działań powinna być rezolucja ONZ.

Z analizy przebiegu konfliktów w ostatnich latach można wnioskować, że w wielu przypadkach ONZ zabrakło instrumentów politycznych i prawnych do podejmowania takich decyzji. Spóźnione decyzje powodują eskalację sytuacji kryzysowej na poziom zbliżony do wojny.

Sojusz w wyniku reformy zapoczątkowanej na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku posiada wypracowane założenia reagowania na sytuacje kryzysowe. Założenia te sprawdziły się na Bałkanach w formie wielonarodowych sił połączonych (*ang. Combined Joint Task Forces – CJTF*), w których brały udział na zasadzie dobrowolności państwa spoza Sojuszu. Takie założenia potwierdzają tezę o konieczności podziału zadań pokojowych pomiędzy siły pokojowe ONZ i NATO. Podstawą podziału zadań powinien być rozwój sytuacji kryzysowej. **Jeżeli strony konfliktu zmierzają do pokojowego zakończenia sporu, wówczas bezpośredniego wsparcia powinna im udzielić ONZ, kierując tam swych przedstawicieli lub siły pokojowe. Natomiast, jeżeli sytuacja kryzysowa zmierza do eskalacji napięć, wówczas zadania do stabilizacji i zmuszenia stron konfliktu do jego pokojowego zakończenia powinno otrzymać NATO.**

Powyższe uogólnienia wskazują, iż zadania militarne w sytuacjach kryzysowych powinien otrzymywać do realizacji Sojusz. Natomiast sytuacje sporne na pograniczu kryzys – pokój powinno stabilizować bezpośrednio ONZ.

Tym, co wyróżnia w głównym stopniu operacje reagowania kryzysowego od pokojowych, jest brak zgody stron konfliktu na wprowadzenie sił pokojowych. Osiągnięcie takiej zgody ze względu na strony sporu we współczesnych sytuacjach kryzysowych często jest niemożliwe. Coraz częściej występują konflikty asymetryczne, w których trudno jest jednoznacznie zdefiniować przeciwstawne siły, a niekiedy występuje ich kilka. Stąd w tych operacjach wspieranie pokoju powinny realizować siły zbrojne uznanej organizacji militarnej lub siły koalicji pod dowództwem państwa kierunkowego w ramach operacji reagowania kryzysowego.

Celem operacji pokojowych jest stabilizacja i umacnianie zachowań w pokojowym rozwiązywaniu sporu. Współcześnie do warunków prowadzenia operacji pokojowych należy zaliczyć

między innymi **cel**, którego rzeczywistym przedmiotem oddziaływania jest pokój osiągnięty na warunkach prawa międzynarodowego. Wymagany jest również **mandat społeczności międzynarodowej** na prowadzenie operacji. Świadczy to o tym, iż są to działania podjęte w zgodzie z prawem międzynarodowym. Jednym z najważniejszych warunków odróżniającym je od operacji reagowania kryzysowego jest **zgoda stron konfliktu na wprowadzenie sił pokojowych**. Taki warunek jest możliwy do osiągnięcia zwłaszcza w sytuacjach konfliktowych pomiędzy podmiotami prawnymi. O wiele trudniej osiągnąć porozumienie stron o zaprzestaniu działań w sytuacjach konfliktów wewnętrznych, w których jedną ze stron jest uznany podmiot prawny, a drugą - często siły społeczne walczące o ustanowienie nowej władzy. Stąd takie sytuacje powinny być rozwiązywane w ramach operacji reagowania kryzysowego. W każdym rodzaju operacji siły pokojowe muszą zawsze być **bezstronne**. Oznacza to, że naczelną zasadą jest rozwiązanie problemu, a nie działanie przeciw komuś.

W operacjach pokojowych prowadzone są działania, których treścią są zadania wymagające neutralizacji lub likwidacji przyczyny sytuacji kryzysowej. Do działań operacyjnych należy zaliczyć wszelkie działania realizowane w operacji, które w sposób bezpośredni lub pośredni przyczyniają się do osiągnięcia jej celu. Jest to zespół wielofunkcyjnych działań wzajemnie się przenikających, do których należy zaliczyć: przeciwkoncentrację, blokady, podtrzymywanie rozdziału stron konfliktu, dozorowanie obszaru kryzysu, wspieranie miejscowej ludności i administracji w utrwalaniu procesów pokojowych, incydentalne akcje bojowe o ograniczonym celu. Powyższe działania stanowią treść głównych zadań w operacji. Operacje pokojowe realizowane są na podstawie mandatu światowej lub regionalnej organizacji pokojowej. W operacjach tych uczestniczą siły zbrojne, ale ich celem działania nie jest pobicie przeciwnika, ponieważ siły pokojowe nie są stroną w konflikcie. **Operacje pokojowe - to działania z ograniczonym użyciem sił zbrojnych, podejmowane przez społeczność międzynarodową z zamiarem utrzymania lub przywrócenia pokoju w rejonie konfliktu.** Są formą organizowania i prowadzenia wielofunkcyjnych działań zmierzających do deeskalacji lub usuwania napięć militarnych i utrwalania zachowań pokojowych w rejonie konfliktu pod auspicjami światowej lub regionalnej organizacji pokojowej. Celem jest utrzymanie pokoju oraz nakłonienie stron konfliktu do przestrzegania pokojowych zachowań w rozwiązywaniu sporu.

Operacje pokojowe zdeterminowane są jednoznacznie założeniami światowej organizacji pokojowej, a siły pokojowe wprowadzane są w obszar konfliktu za zgodą stron sporu. Według ONZ do działań pokojowych zalicza się: dyplomację prewencyjną, tworzenie pokoju, utrzymanie

pokoju, budowanie pokoju. Inna klasyfikacja działań pokojowych, w których zadania realizują siły pokojowe wynika z przyjętego kryterium celu. Wg kryterium celu wyróżniono trzy kategorie działań: zapobieganie konfliktom, przywracanie pokoju oraz budowanie pokoju. Można postawić tezę, że do operacji pokojowych dochodzi wtedy, kiedy fiasko poniosą przedsięwzięcia dyplomacji prewencyjnej. Może to być traktowane jako fiasko polityczne, ale również jako sukces, ponieważ strony poddały się pokojowej procedurze rozwiązywania sporów. Do cechy operacji o charakterze pokojowym należy zaliczyć:

- cele działania, którym jest utrzymanie pokoju na warunkach prawa międzynarodowego i rozwiązywane wszelkiego rodzaju sporów metodami pokojowymi;
- konieczność określenia mandatu organizacji pokojowej do wydzielanych sił;
- zgodę stron konfliktu na wprowadzenie sił pokojowych;
- bezstronność.

Jeżeli takie warunki nie zostaną spełnione, to obecnie nie jest zasadne mówienie o operacjach pokojowych, a raczej o operacjach reagowania kryzysowego, w ramach których dochodzi do regulacji zachowań pokojowych, w warunkach zbliżonych do wojennych.

Operacja w wyniku jej ewolucji stała się formą, w której wspierane są zamierzenia polityczne państwa. Jeżeli organem prawnym do wszczęcia i prowadzenia operacji pokojowej jest ONZ, to czy zasadne w ujęciu narodowym jest mówienie o operacji pokojowej, skoro państwo jako podmiot prawny nie jest jej organizatorem, a uczestnikiem wspierającym militarnie cel pokojowy ONZ. W przypadku operacji pokojowych podmiotem działania w osiągnięciu celu politycznego jest ONZ. Stąd wsparcie militarne kierownictwa politycznego osiągnięte jest poprzez uczestnictwo w tych operacjach sił zbrojnych państw członkowskich. W przypadku przekazania mandatu organizacji militarnej cel polityczny i militarny nie jest postrzegany jako cel podmiotu prowadzącego działanie. Celem głównym jest cel polityczny organizacji, która mandat przekazała. Nie należy takiego rozumowania postrzegać, jako zaangażowanie się do uczestnictwa w operacji bez możliwości osiągnięcia własnych celów. Podstawą podjęcia współpracy i kooperacji we współczesnym świecie jest dostrzeżenie możliwości osiągnięcia własnych celów w ramach celu globalnego głównego podmiotu działania. Globalnym podmiotem działania we współczesnych operacjach pokojowych powinna być światowa organizacja pokojowa. W przypadku realizacji zadań pokojowych wynikających z mandatu regionalnych organizacji pokojowych podmiotem kreującym cel polityczny jest organizacja regionalna, ale takie działania wymagają również akceptacji Rady

Bezpieczeństwa ONZ. Stąd z prawnego punktu widzenia podmiotem akceptującym dane działanie i określającym jego warunki jest organizacja pokojowa.

Idea używania sił pokojowych polega na sytuowaniu ich za zgodą stron konfliktu pomiędzy nimi. Główną zasadą sił pokojowych była i jest **bezstronność**, która stwarza warunki do łagodzenia sytuacji kryzysowej. Szczególne znaczenie operacji pokojowych wynika z połączenia wzajemnie uzupełniających się różnych przedsięwzięć: dyplomatycznych, ekonomicznych, humanitarnych, militarnych i innych. Pomimo celu pokojowego podstawą jego utrzymania jest angażowanie środków militarnych, których celem poprzez swą obecność w rejonie mandatowym jest nadzorowanie postanowień pokojowego zakończenia konfliktu.

Misją ONZ jest utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa wg zasady sprawiedliwości i prawa międzynarodowego. Podstawowym dokumentem normującym warunki użycia różnych instrumentów nacisku dla zachowania pokoju jest Karta Narodów Zjednoczonych. Jeżeli Rada Bezpieczeństwa stwierdzi istnienie zagrożenia pokoju światowego w wyniku agresji pomiędzy stronami konfliktu, może podjąć środki przewidziane w Karcie Narodów Zjednoczonych. Na podstawie artykułu 41 Karty NZ w stosunku do stron konfliktu mogą zostać zarządzone sankcje. W przypadku niezastosowania się do wprowadzonych sankcji, na mocy artykułu 42 Rada Bezpieczeństwa może zarządzić przeprowadzenie akcji przy użyciu siły w takiej skali, jaka jest wymagana do zachowania światowego pokoju. Środki przewidziane w artykule 41 i 42 Karty Narodów Zjednoczonych stanowią istotę zbiorowego bezpieczeństwa, popartego koniecznością wyrażenia zgody przez stałych członków Rady Bezpieczeństwa (Chiny, Francja, Federacja Rosyjska, USA, Wielka Brytania). Siły pokojowe do rozwiązania sytuacji konfliktowych mogą być użyte przy pełnym poparciu stałych członków Rady oraz aktywnym uczestnictwie w planowaniu ich użycia przez państwo je asygnujące. Takie podejście jest gwarancją, iż wymuszanie pokoju jest realizowane wg założeń prawa międzynarodowego. Czy w takich operacjach, gdzie dochodzi do wymuszania pokoju można zachować bezstronność? Wymuszanie pokoju wymaga, by wydzielonymi siłami zbrojnymi kierował organ dowodzenia operacyjnego, którego ONZ nie posiada. Stąd zasadne jest, by wszelkie działania ONZ skierowane na wymuszanie siłą pokoju znajdowały się w sferze reagowania kryzysowego. Przekazany mandat ONZ wypełnia organizacja militarna, która po osiągnięciu celu militarnego stwarza warunki do rzeczywistego prowadzenia operacji pokojowej przez inne siły niebiorące udziału w wymuszaniu pokoju w ramach operacji reagowania kryzysowego.

Inicjowanie operacji pokojowych wystąpić może na wniosek sekretarza generalnego, Rady Bezpieczeństwa, kraju lub grupy krajów członkowskich ONZ. W przypadku zgłoszenia wniosku przez kraj lub kraje członkowskie wymagana jest zgoda stron konfliktu na wprowadzenie sił pokojowych. Warunkowane jest to zasadą, iż operacje pokojowe nie mogą być instrumentem wtrącania się w wewnętrzne sprawy innego uczestnika stosunków międzynarodowych. Taki wniosek musi pozyskać szeroką akceptację społeczną oraz musi być zaakceptowany przez stałych członków Rady Bezpieczeństwa. Ponadto państwa zgłaszające lub popierające wniosek powinny złożyć deklaracje o wydzieleniu sił do realizacji takiego zadania. Ostateczna akceptacja operacji pokojowej następuje w wyniku decyzji Rady Bezpieczeństwa składającej się z 15 członków. Decyzja o użyciu sił zbrojnych zapada w wyniku głosowania członków Rady. Wymagane jest 9 głosów za użyciem z ogólnej liczby 15, w tym żaden głos sprzeciwu nie może być głosem jednego ze stałych członków Rady.

W przyszłości ONZ coraz częściej powinno przejmować pełną odpowiedzialność za światowy pokój. Wymagało to będzie odpowiedniego przygotowania się do nowych wyzwań. Coraz nowsze i mało przewidywalne sytuacje stawiają przed Siłami Pokojowymi ONZ coraz inne zadania. Zmienność sytuacji społecznej i politycznej na świecie jest podstawowym czynnikiem wpływającym na charakter ewolucji operacji pokojowych. Na podstawie dotychczasowego angażowania się ONZ w proces normalizacji stosunków międzynarodowych i utrzymania pokoju, można wnioskować, że ONZ:

- będzie łagodziło sytuacje kryzysowe pomiędzy uczestnikami stosunków międzynarodowych wg zasad określonych przez Rozdział VI Karty NZ;
- w przypadku narastania sytuacji kryzysowych na poziomie wojny lub agresji na progu poniżej poziomu wojny, zagrażających zbiorowemu bezpieczeństwu podejmie środki w myśl rozdziału VII Karty NZ w celu deeskalacji konfliktu;
- coraz częściej będzie podejmowało środki do regulacji sporów i konfliktów dotychczas postrzeganych jako wewnętrzna sprawa państwa, w sytuacjach nieprzestrzegania praw człowieka, dążności do wyzwolenia się i samostanowienia narodu nieposiadającego państwa lub powstawania sytuacji zagrażających zbiorowemu bezpieczeństwu;
- podejmie próbę ratowania podupadających państw, których upadek może doprowadzić do destabilizacji sytuacji pokojowej w regionie;

- coraz więcej zadań w operacjach pokojowych będzie realizowało siłami pokojowymi stworzonymi z funkcjonariuszy policji lub jednostek wojskowych, działających metodami policji, oraz instytucji humanitarnych, zwłaszcza podczas regulacji stosunków wewnątrz państwa;
- w przypadku działań wymuszenia pokoju zadanie ich realizacji narzędziami i metodami walki zbrojnej ONZ powierzy uznanym światowym organizacją militarnym realizującym politykę zbiorowego bezpieczeństwa, np. NATO (w wyniku takiej sytuacji organizacja militarna, regionalna lub kraj wiodący prowadzi operację reagowania kryzysowego, działając na przyczyny lub skutki kryzysu);
- realizację zadań militarnych ONZ może również powierzyć deklarującemu swoją gotowość państwu kierunkowemu do zorganizowania wielonarodowych sił pokojowych.

W celu zapobiegania konfliktom przewiduje się wprowadzanie w rejon mandatowy prewencyjnych sił pokojowych. Wskazuje to na aktywne kształtowanie pokoju na świecie przez ONZ. Oznacza to również, że **coraz częściej pokój postrzegany jest przez społeczność międzynarodową, jako najwyższa wartość**. Współcześnie bezpieczeństwo światowe staje się prymatem w polityce przed bezpieczeństwem narodowym. Oznacza to, że relacje odwracają się, gwarantem bezpieczeństwa narodowego jest bezpieczeństwo światowe, a nie odwrotnie. Pierwsza połowa XX wieku dostarczyła negatywnych doświadczeń, gdzie pokój warunkowany był bezpieczeństwem narodowym na subiektywnych warunkach. Druga połowa XX wieku wskazywała, że podstawą bezpieczeństwa międzynarodowego¹⁸⁰ był pokój warunkowany równowagą sił, z którego wynikało bezpieczeństwo narodowe. Obecnie możliwość kształtowania bezpieczeństwa zbiorowego postrzegana jest wielobiegunowo. **W wielobiegunowości następuje przesuwanie się środka ciężkości zawsze w tym kierunku, w którym zabezpieczone są interesy wielu uczestników stosunków międzynarodowych**. Oznacza to, że problemy kształtowania pokoju nie należą tylko do supermocarstw, a do wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych.

Na bezpieczeństwo składają się środki i instytucje bezpieczeństwa: **wojskowego** (środki kontroli zbrojeń, rozbrojenia, budowy zaufania, samoobrony itd.); **politycznego** (środki pokojowego rozstrzygania sporów, „rozbrojenia moralnego”, pokojowego współistnienia, układy regionalne, sankcje, środki kontroli przez ujawnianie itd.); **ekonomicznego** (środki i instytucje nowego międzynarodowego ładu ekonomicznego, eliminacji barier, wzmocnienia wymiany handlo-

¹⁸⁰ Bezpieczeństwo międzynarodowe – (...) układ stosunków międzynarodowych, który zapewnia wspólne bezpieczeństwo państw danego systemu międzynarodowego. Zob., *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987.

wej, budowy zaufania ekonomicznego, walki z protekcjonizmem itd.); **kulturowo-cywilizacyjnego** (środki i instytucje rozwijania tożsamości narodowej, dziedzictwa kulturowego, koncepcji wspólnego dziedzictwa ludzkości, prawa człowieka, pacyfistyczna działalność organizacji, ludzi dobrej woli, religii, wyznań, środki i instytucje budowy pokojowej świadomości itd.)¹⁸¹. Wszystkie z wymienionych czynników i relacje pomiędzy nimi są podstawą kształtowania bezpieczeństwa międzynarodowego (rys. 3.4). **Za główny warunek przyjmuje się jednak odpowiedni poziom uświadomienia i uzgodnienia interesów uczestników stosunków międzynarodowych.**

Rys. 3.4. Uwarunkowania hipotetycznych operacji pokojowych

Jednym z instrumentów sprawnego działania organizacji pokojowej na sytuacje kryzysowe jest zapobieganie oraz prognozowanie rozwoju wydarzeń w regionie lub na świecie. Prognozowanie rozwoju wydarzeń pozwala podejmować środki prewencyjne, uniemożliwiające przekształcanie się sporów w konflikt zbrojny.

Analiza przebiegu sytuacji konfliktowych, rozwiązywanych metodami walki zbrojnej pozwala postawić tezę, że organizacja pokojowa powinna posiadać instrumenty prawne, natomiast uczestnictwo sił prewencyjnych powinno być powierzone organizacji militarnej (np. NATO) lub państwu zgłaszającemu taki akces. Światowa organizacja pokojowa powinna posiadać możliwość szybkiego użycia sił w sytuacjach łagodzenia lub zapobiegania sytuacjom kryzysowym wewnątrz państw o niestabilnych systemach polityczno-prawnych. Takie zadania mogłyby w zależności od sytuacji spełniać siły policyjne i organizacje humanitarne. W sytuacjach rozwiązywania sytuacji

¹⁸¹ Por., Z. Berent, *Pokój międzynarodowy i bezpieczeństwo – próba definicji*. [w:] *Sprawy międzynarodowe*, Warszawa 1980.

kryzysowych narzędziami i metodami walki zbrojnej celowo jest takie zadanie powierzyć organizacji militarnej. Stąd wynika, że **organizacja pokojowa powinna posiadać szersze kompetencje prawne w zakresie szybkiego inicjowania operacji pokojowej na źródła kryzysu**. Natomiast uznane **organizacje militarne zbiorowego bezpieczeństwa powinny złożyć zobowiązanie gotowości do sprawnej likwidacji źródeł kryzysu metodami walki zbrojnej**. Taki podział ról w operacjach o charakterze pokojowym wynika z faktu posiadania przez organizację militarną, dowództw i procedur działania metodami walki zbrojnej. Natomiast na działania militarne zezwala mandat organizacji pokojowej, który determinowany jest kształtowaniem pokoju na warunkach prawa międzynarodowego. Takie postrzeganie wymuszania zachowań pokojowych wskazuje na wielobiegunowość współuczestników wielonarodowej operacji pokojowej. Nakłada również odpowiedzialność za kształtowanie pokoju na wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych, a nie tylko na supermocarstwa.

Współcześnie i w przyszłości będzie rosła rola wielonarodowych sił w utrzymywaniu pokoju na świecie. W takim rozumieniu siły pokojowe powinny być utrzymywane w odpowiednim stopniu gotowości bojowej. Stąd można przewidywać, że w przyszłości **główną funkcją zewnętrzną narodowych sił zbrojnych będzie zapewnienie funkcjonowania systemu bezpieczeństwa międzynarodowego w ramach wielonarodowych sił pokojowych**. Wskazuje na to coraz szerszy udział wydzielonych sił zbrojnych z różnych państw w operacjach pokojowych. Wyniki badań wskazują, że zakres użycia sił zbrojnych w operacjach pokojowych ulega stałemu zwiększeniu, co związane jest z coraz bardziej złożonym charakterem sytuacji. Sytuacje te rodzą zagrożenia o różnorodnym stopniu trudności rozwiązania ich środkami politycznymi, co z kolei wymusza użycie wielonarodowych sił pokojowych.

Współczesność wskazuje, iż ONZ posiada instrumenty do prowadzenia działań pokojowych, w których strony wyraziły na to zgodę. Jednak coraz więcej będzie sytuacji, w których strony nie wyrażają gotowości do współpracy. Czy w takich sytuacjach należy rezygnować z działania na przyczyny bądź skutki sytuacji kryzysowych? Można postawić tezę, iż **wszelkie działania pokojowe, w których strony konfliktu wyraziły zgodę na prowadzenie działań pokojowych celowo jest definiować jako operacje pokojowe, organizowane i kierowane przez ONZ lub regionalną organizację pokojową**. Natomiast w przypadku, gdy strony konfliktu nie wyrażają gotowości do współpracy w zakończeniu konfliktu, celowo jest definiować je jako **operacje reagowania kryzysowego**. Podstawą prowadzenia operacji reagowania kryzysowego powinien być mandat Rady Bezpieczeństwa ONZ wydany organizacji militarnej

lub regionalnej organizacji, która posiada możliwości skutecznego usunięcia lub neutralizacji przyczyny militarnej konfliktu. Uogólniając operacje pokojowe powinny być prowadzone w sytuacjach: zagrożenia dla światowego pokoju; zwiększenia efektywności działania na rzecz likwidacji zaistniałych zagrożeń; podejmowania kroków do budowania trwałego pokoju pomiędzy dotychczasowymi przeciwnikami.

ZAKOŃCZENIE

We współczesnym świecie bezpieczeństwo jest wartością, której należy strzec bez względu na to, czy zagraża nam bezpośrednio obniżenie jego standardów czy nie. Stąd we wszystkich sferach społecznej działalności człowieka należy stwarzać warunki do jego zachowania. We współczesnym świecie w sferze kształtowania bezpieczeństwa zachodzą istotne zmiany. Bezpieczeństwo nie jest postrzegane przez pryzmat własnych możliwości, a przez pryzmat zdolności zbiorowego przeciwstawienia się jego utracie lub pośrednim zagrożeniom. Takie podejście wymaga innego organizowania środowiska bezpieczeństwa i metod jego kształtowania. W globalnym podejściu do kształtowania bezpieczeństwa nadal zasadne jest używanie sił zbrojnych, ale z innymi założeniami niż do końca zimnej wojny. Paradygmatem sztuki wojennej było osiąganie zwycięstwa nad przeciwnikiem, powodując po jego stronie maksymalne straty. Jakość zwycięstwa oceniana była przez stosunek spowodowanych strat po stronie przeciwnika do strat własnych. Współcześnie zwycięstwo w walce zbrojnej oceniane jest przez pryzmat osiągniętych efektów, a nie liczbę zniszczonych sił i środków walki zbrojnej. Paradygmatem sztuki wojennej początku XXI wieku jest powodowanie minimalnych (tylko koniecznych) strat po obu stronach konfliktu. Stąd praktyka używania sił zbrojnych do wspierania zamierzeń politycznych państwa uległa dużym przeobrażeniom.

W wyniku krytycznego postrzegania założeń organizowania i prowadzenia operacji do końca lat 80. XX wieku oraz jej ewolucji na przełomie XX i XXI wieku sformułowano ich podstawowe założenia. Wymagało to z punktu sztuki operacyjnej ponownego jej zdefiniowania w kategoriach ontologicznych, epistemologicznych i metodologicznych, by określić podstawy teorii współczesnej sztuki operacyjnej.

Wyniki z badań współczesnych operacji wskazują, że optymalne osiągnięcie celu militarnego wymaga połączonego działania wszystkich jej uczestników. Wskazuje to, że operacje wojenne, operacje reagowania kryzysowego i operacje pokojowe posiadają cechę połączonego działania. Połączoność jest koniecznością optymalnego osiągnięcia celu przez wydzielone zgrupowania zadaniowe w operacji, stąd stała się jej immamentną cechą. Spowodowało to, że jednorodne operacje rodzajów sił zbrojnych uległy scaleniu w jedność. Z naukowego punktu widzenia, przedmiot badań sztuki operacyjnej uległ unifikacji i zasadne jest budowanie teorii operacji odpowiednio do jego ewolucji. Zasadne jest także scalenie teorii dotychczasowych operacji lądowych, powietrznych, morskich i specjalnych. Wynika to z konieczności zachowania zgodności teorii z przed-

miotem badań. Konsekwencją takiego postrzegania operacji i ich teorii jest dokonanie unifikacji sztuki operacyjnej rodzajów sił zbrojnych. Wymagało to dokonania zmian w strukturze sztuki operacyjnej. W wyniku unifikacji przedmiotu badań w teorii sztuki operacyjnej należy wyszczególnić podstawy sztuki operacyjnej oraz teorie operacji. Podstawy sztuki operacyjnej dotyczą naukowych warunków organizowania i prowadzenia badań operacji. Natomiast teoria operacji jest finalnym produktem działalności naukowej, określonej ramami podstaw sztuki operacyjnej. W teorii operacji należy wyszczególnić podstawy operacji, których zakres przedmiotowego zainteresowania jest taki sam dla wszystkich ich rodzajów oraz teorię rodzajów operacji wynikających ze specyfiki ich celów i warunków ich osiągania.

Celem poznawczym w prowadzonych badaniach było określenie kierunków rozwoju współczesnych operacji. Wyniki badań dostarczają wniosków, że zasadne jest utrzymywanie zdolności operacyjnego działania w operacjach o niskiej skali intensywności, ale nie do obrony własnej suwerenności, a do kształtowania bezpieczeństwa w środowisku międzynarodowym. Nadal zasadne jest rozwijanie zdolności do operacji reagowania kryzysowego, które stawiają coraz większe wymagania w zakresie osiągania ich celu. Należy podkreślić, że podstawą sprawnego i skutecznego działania w operacji są zdolności operacyjne tworzone do potrzeb działań metodami walki zbrojnej. Jednocześnie wzrasta zagrożenie, że żołnierze i dowódcy wypełniając tylko zadania reagowania kryzysowego mimowolnie mogą utracić sprawność działania na zagrożenia wojenne. Stąd zdolności profesjonalnego działania należy tworzyć poprzez przygotowanie do operacji wojennej, natomiast w operacjach reagowania kryzysowego i pokojowych należy zdobyte umiejętności wykorzystać do optymalnego osiągania celu w ramach posiadanego mandatu. Wyznacznikiem współczesnych operacji powinien być wpływ osiąganego celu militarnego na cel polityki bezpieczeństwa państwa. Założenia współczesnej sztuki operacyjnej zawarte na łamach niniejszej pracy są zasadne, jeżeli przesłanki do ich powstania były i będą prawdziwe.

Wnioski zawarte w niniejszej pracy porządkują podstawy teorii sztuki operacyjnej i wytyczają założenia teorii przyszłych operacji. Rozwiązań zawartych w niniejszej pracy nie należy postrzegać jako doktryny działania, ale jako uzasadnienia wynikającego z ewolucji i kierunków rozwoju operacji, które ulegają zmianie w każdym konflikcie.

LITERATURA

- Afganistan. Military i pozamilitary wymiar stabilizacji. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2007.
- Apanowicz J., *Metodologia nauk*, Toruń 2003.
- Balcerowicz B., *Aspekty strategiczne wojny z Irakiem*, [www. ism.edu.pl/strategia.doc](http://www.ism.edu.pl/strategia.doc) z dnia 18.12.2007.
- Balcerowicz B., *Pokój i nie-pokój na progu XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2002.
- Biziewski J., *Pustynna Burza. Część I*, AON, Warszawa 1994.
- Biziewski J., *Pustynna Burza. Część II*, AON, Warszawa 1994.
- Bujak A., *Zadania wojsk lądowych w ramach reagowania kryzysowego*, ZN AON 2/2005.
- Carl von Clausewitz, *O wojnie*, wyd. TEST, Lublin 1995.
- Cieślarczyk M., Chojnacki M., Radomyski A., *Współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC) w Siłach Zbrojnych RP*, AON, Warszawa 2003.
- Ciupiński A., *Umiędzynarodowiony konflikt wewnętrzny*, AON, Warszawa 2001.
- Czarnota Z., Moszumański Z., *Czeczenia 94-95*, wyd., Altair Ltd, Warszawa 1995.
- Czupryński A. (red. nauk.), *Charakter przyszłych operacji, Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2004.
- Czupryński A., *Myślenie operacyjne w sztuce wojennej*, AON, Warszawa 2006.
- Czupryński A. (red. nauk.), *Przedmiot badań i system pojęć współczesnej sztuki wojennej. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2006.
- Dawidczyk A., *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001.
- Doktryna prowadzenia operacji połączonych. DD/3. SG WP*, Warszawa 2004.
- Gawliczek P., Pawłowski J., *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003.
- Gągor F., Paszkowski K., *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Warszawa 1998.
- Gotowała J. (red. nauk.), *Współczesne operacje reagowania kryzysowego – wymóg regionalnego bezpieczeństwa czy operacje przyszłości. Materiały z konferencji naukowej*. AON, Warszawa 2005.
- Gotowała J. (red. nauk.), *Irak 2006 – osłona młodej demokracji. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2006.
- Groble A., *Prawda i racjonalność naukowa*, wyd. Inter Esse, Kraków 1993.
- Grotius H., *O prawie wojny i pokoju*. Tom I, PWN, Warszawa 1957.
- Heuser B., *Czytając Clausewitza*, PISM, Warszawa 2008.
- Jagielski W., „*Achilles*” nie przygwoździł talibów, *Gazeta Wyborcza* z dnia 19.03.2007.
- Jastrzębski P., Stamenković V., *Humanitarna wojna*, Instytut Wydawniczy „Książka i prasa”, Kielce 1999.
- Karczmarek W. (red. nauk.), *Zadania komponentu wojsk lądowych w sojuszniczych operacjach na obszarze kraju „Komponent”*, AON, Warszawa 2002.

- Kaczmarek W. (kier. nauk.), Czupryński A., Joniak J., *Wojska lądowe w systemie reagowania kryzysowego na obszarze kraju. „Przesilenie”*, AON, Warszawa 2005.
- Kaczmarek W. (kier. nauk.), Czupryński A., Polak A., *Obrona wybrzeża morskiego w Polsce. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2004.
- Kaczmarek W. (kier. nauk.), Czupryński A., Polak A., *Wojska lądowe w operacjach obronnych w pasie przygranicznym. „Osłony”*, AON, Warszawa 2004.
- Kaczmarek W., *Geneza oraz kierunki ewolucji sztuki operacyjnej*, AON, Warszawa 2003.
- Kaczmarek W., *Główne założenia walki zbrojnej w ujęciu operacyjnym*, AON. Warszawa 2003.
- Knetki J., *Operacje połączone*, AON, Warszawa 1996.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku.*
- Koziej S., *Między piekłem a rajem: szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Adam Marszałek, Toruń 2006.
- Kranz J., *Wojna, pokój czy uspokajanie*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 2006.
- Krauze M. (red. nauk.), *Irak 2004 – ku normalności. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2004.
- Krauze M. (red. nauk.) *Operacja „Iracka Wolność”. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2003.
- Krauze M. (red. nauk.), *Trudna stabilizacja. Materiały z konferencji naukowej*, AON, Warszawa 2004.
- Kręcik J., *Współczesne kierowanie wojskami*, AON, Warszawa 2002.
- Kubiak K., *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne na świecie*, wyd. TRIO, Warszawa 2007.
- Kuleba M., *Imperium na kolanach*, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1998.
- Kulisz M., Kesoń T., *Kosowo – punkt zapalny Bałkanów*, Wojsko i Wychowanie nr 11/1999.
- Madej M., *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, wyd. PISM, Warszawa 2007.
- Michalak W., *Siły powietrzne w operacji połączonej*, AON, Warszaw 2002.
- Münkler H., *Wojny naszych czasów*, Wyd. WAM. Kraków 2004.
- Pawłowski J., Ciupiński A., *Umiędzynarodowiony konflikt wewnętrzny*, AON, Warszawa 2001.
- Pawłowski J., *Strategiczne problemy i dylematy we współczesnym świecie*, Adam Marszałek, Toruń 2004.
- Piątek Z., *Procedury i przedsięwzięcia systemu reagowania kryzysowego*, AON, Warszawa 2005.
- Rotfeld A. D. (red.), *Kontrola zbrojeń. Rozbrojenie u progu XXI wieku*, wyd. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2002.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie przygotowania systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym*, Dz. U. 2004.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 marca 2005 r. w sprawie zasad zwalniania przez pracodawców z obowiązku świadczenia pracy osób powołanych do służby w obronie cywilnej w związku ze zwalczaniem klęsk żywiołowych, katastrof i zagrożeń środowiska*, Dz. U. 2005.

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie organów właściwych do stosowania w czasie stanu wojennego ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela wobec osób, których działalność zagraża bezpieczeństwu lub obronności państwa, oraz trybu postępowania w tych sprawach*, Dz. U. 2004.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków użycia pododdziałów i oddziałów Policji oraz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego*, Dz. U. 2005.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa*, Dz. U. 2004.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, BBN, Warszawa 2007.
- Strategia wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej*, MON, Warszawa 2004.
- Sun Tzu, *Sztuka wojny*, wyd. Przedświt, Warszawa 1994.
- Szpyra R. (red. nauk.), *Sztuka operacyjna sił powietrznych*, AON, Warszawa 2007.
- Tanner S., *Wojny Bushów*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2007.
- Toffler A. i H., *Wojna i antywojna*, wyd. MUZA S.A., Warszawa 1997.
- Toffler A., *Trzecia fala*, PIW, Warszawa 1997.
- Ustawa o samorządzie gminy z dnia 8 marca 1990 r.*
- Ustawa o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r.*
- Ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 r.*
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom RP*, Dz. U. 2002.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom RP*, Dz. U. 2002.
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej*, Dz. U. 2002.
- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jednolity wg zmian z 06.07.2002)*, Dz. U. 2002.
- Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym*, Dz. U. 2002.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji*, Dz. U. 1990.
- Wiatr M., *Operacje połączone*, Adam Marszałek, Toruń 2006.
- Wójcik Ł., *Granica tureckiej cierpliwości*, Przekrój Nr 45/2007.
- Zasady planowania operacyjnego w Siłach Zbrojnych RP. DD/3.5*, ASG WP, Warszawa 2003.
- Zieliński M., *Sztuka operacyjna. Część I. Operacje morskie*, AMW, Gdynia 2007.
- Zieliński J. (kier. nauk.), Czupryński A., Panek B., *Operacje wojsk lądowych – kierunki ewolucji. OPERACJA*, AON, Warszawa 2003.
- Zieliński J. (red.), *Podstawowe założenia operacji połączonych*, AON, Warszawa 2000.

WYKAZ SZKICÓW I RYSUNKÓW

L.p.	Nazwa	Rozdział, numer	Strona
Szkice			
1	Tereny etnicznie należące do Kurdów	3.1	96
2	Rejon konfliktu Gruzja – Rosja w 2008 roku	3.2	101
Rysunki			
3	Etapy prowadzenia badań	1.1	12
4	Skład sił we współczesnych operacjach - wariant	3.2	120
5	Typowe działania w poszczególnych operacjach	3.3	135
6	Uwarunkowania hipotetycznych operacji pokojowych	3.4	168

